

SLUŽBENE NOVINE TUZLANSKOG KANTONA

GODINA 16 • TUZLA, PETAK, 27. OŽUJAK 2009. GODINE • IZDANJE NA HRVATSKOM JEZIKU • BROJ 3

95

Na temelju članka 24. stavak 1. točka c) Ustava Tuzlanskog kantona ("Službene novine Tuzlansko-podrinjskog kantona", br. 7/97 i 3/99 i "Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 13/99, 10/00, 14/02, 6/04 i 10/04) i članka 3. Odluke o korištenju novčanih sredstava ostvarenih prodajom poduzeća na području Tuzlanskog kantona ("Službene novine Tuzlanskog kantona", broj 6/01), na prijedlog Vlade Tuzlanskog kantona, Skupština Tuzlanskog kantona, na sjednici održanoj dana 11. 2. 2009. godine, donosi

ODLUKU

o davanju suglasnosti

I.

Daje se suglasnost na Odluku o izmjeni Odluke o odobravanju kredita JP "Međunarodni aerodrom Tuzla", Tuzla, broj 02/1-14-13230/08 od 13. 1. 2009. godine.

II.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i bit će objavljena u "Službenim novinama Tuzlanskog kantona".

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
TUZLANSKI KANTON
Skupština
Broj: 01-02-25-4/09
Tuzla, 11. 2. 2009. godine

Predsjednik
Skupštine Tuzlanskog kantona
mr. sci. Amir Fazlić, v.r.

96

Na temelju članka 24. stavak 1. točka c) Ustava Tuzlanskog kantona ("Službene novine Tuzlansko-podrinjskog kantona", br. 7/97 i 3/99 i "Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 13/99, 10/00, 14/02, 6/04 i 10/04) i članka 37. stavak 3. Zakona o zdravstvenoj zaštiti ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" broj 29/97), na prijedlog ministra zdravstva, Skupština Tuzlanskog kantona, na sjednici održanoj 11. 2. 2009. godine, donosi

ODLUKU

O UTVRĐIVANJU MREŽE ZDRAVSTVENE DJELATNOSTI PRIMARNE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE U TUZLANSKOM KANTONU

POGLAVLJE I - UVODNE ODREDBE

Članak 1.
(Predmet)

Ovom odlukom se utvrđuje Mreža zdravstvene djelatnosti primarne zdravstvene zaštite u Tuzlanskom kantonu (u daljem tekstu: Mreža).

Članak 2.
(Mreža)

(1) Mrežu čini djelatnost primarne zdravstvene zaštite u užem smislu, koja obuhvata: obiteljsku medicinu, zdravstvenu njegu u kući, zdravstvenu zaštitu žena, zdravstvenu zaštitu predškolske, školske djece i omladine, pneumoftziološku zdravstvenu zaštitu, zdravstvenu zaštitu zuba i usta predškolske djece, školske djece i omladine i odraslih, laboratorijsku djelatnost medicinske biokemije, centar za mentalnu rehabilitaciju i centar za fizikalnu rehabilitaciju, hitnu pomoć, higijensko-epidemiološku djelatnost, apotekarsku djelatnost.

(2) Osim djelatnosti iz stavka (1) ovog članka, ostalu zdravstvenu djelatnost primarnog nivoa zdravstvene zaštite čine sljedeće djelatnosti: medicina rada, vanbolnička specijalističko-konsultativna djelatnost, vanbolnička dijagnostička djelatnost, športska medicina, djelatnost rehabilitacije sluha, glasa i govora.

POGLAVLJE II - PRIMARNA ZDRAVSTVENA DJELATNOST TUZLANSKOG KANTONA

Odjeljak A. PRIMARNA ZDRAVSTVENA DJELATNOST U UŽEM SMISLU

Članak 3.
(Mreža obiteljske medicine)

Obiteljsku medicinu na području Tuzlanskog kantona provodit će 270 timova raspoređenih po općinama kako slijedi:

a) Općina Banovići

- 1) Tim obiteljske medicine I Banovići Mjesto
- 2) Tim obiteljske medicine II Banovići Mjesto
- 3) Tim obiteljske medicine III Banovići Mjesto
- 4) Tim obiteljske medicine IV Banovići Mjesto
- 5) Tim obiteljske medicine V Banovići Mjesto
- 6) Tim obiteljske medicine VI Podgorje
- 7) Tim obiteljske medicine VII Selo Banovići
- 8) Tim obiteljske medicine VIII Pribitkovići
- 9) Tim obiteljske medicine IX Seona

10) Tim obiteljske medicine X	Treštenica	14) Tim obiteljske medicine XIV	Međida
11) Tim obiteljske medicine XI	Grivice	15) Tim obiteljske medicine XV	Zelinja Srednja
12) Tim obiteljske medicine XII	Repnik	16) Tim obiteljske medicine XVI	Zelinja Donja
13) Tim obiteljske medicine XIII	Brezovača	17) Tim obiteljske medicine XVII	Alibašići
14) Tim obiteljske medicine XIV	Oskova	18) Tim obiteljske medicine XVIII	Mahmut Mahala
b) Općina Čelić		19) Tim obiteljske medicine XIX	Rajska
1) Tim obiteljske medicine I	Čelić Mjesto	20) Tim obiteljske medicine XX	Lukavac Donji
2) Tim obiteljske medicine II	Čelić Mjesto	21) Tim obiteljske medicine XXI	Kamberi
3) Tim obiteljske medicine III	Čelić Mjesto	22) Tim obiteljske medicine XXII	Bukva
4) Tim obiteljske medicine IV	Šibošnica	23) Tim obiteljske medicine XXIII	Svirac
5) Tim obiteljske medicine V	Vražići	24) Tim obiteljske medicine XXIV	Požarike
6) Tim obiteljske medicine VI	Humci	25) Tim obiteljske medicine XXV	Biberovo Polje
c) Općina Doboj Istok		f) Općina Kalesija	
1) Tim obiteljske medicine I	Klokotnica	1) Tim obiteljske medicine I	Kalesija
2) Tim obiteljske medicine II	Klokotnica	2) Tim obiteljske medicine II	Kalesija
3) Tim obiteljske medicine III	Klokotnica	3) Tim obiteljske medicine III	Kalesija
4) Tim obiteljske medicine IV	Brijesnica Velika	4) Tim obiteljske medicine IV	Tojšići
5) Tim obiteljske medicine V	Brijesnica Mala	5) Tim obiteljske medicine V	Tojšići
6) Tim obiteljske medicine VI	Stanić Rijeka	6) Tim obiteljske medicine VI	Tojšići
7) Tim obiteljske medicine VII	Lukavica Rijeka	7) Tim obiteljske medicine VII	Vukovije Gornje
d) Općina Gračanica		8) Tim obiteljske medicine VIII	Vukovije Donje
1) Tim obiteljske medicine I	Gračanica	9) Tim obiteljske medicine IX	Hrasno Donje
2) Tim obiteljske medicine II	Gračanica	10) Tim obiteljske medicine X	Miljanovci
3) Tim obiteljske medicine III	Gračanica	11) Tim obiteljske medicine XI	Rainci Gornji
4) Tim obiteljske medicine IV	Gračanica	12) Tim obiteljske medicine XII	Rainci Gornji
5) Tim obiteljske medicine V	Gračanica	13) Tim obiteljske medicine XIII	Rainci Donji
6) Tim obiteljske medicine VI	Gračanica	14) Tim obiteljske medicine XIV	Memići
7) Tim obiteljske medicine VII	Gračanica	15) Tim obiteljske medicine XV	Gojčin
8) Tim obiteljske medicine VIII	Gračanica	16) Tim obiteljske medicine XVI	Kikačići
9) Tim obiteljske medicine IX	Gračanica	17) Tim obiteljske medicine XVII	Mahmutović
10) Tim obiteljske medicine X	Donja Orahovica	18) Tim obiteljske medicine XVIII	Seljublje
11) Tim obiteljske medicine XI	Donja Orahovica	19) Tim obiteljske medicine XIX	Petrovice Gornje
12) Tim obiteljske medicine XII	Miričina	g) Općina Kladanj	
13) Tim obiteljske medicine XIII	Miričina	1) Tim obiteljske medicine I	Kladanj
14) Tim obiteljske medicine XIV	Gornja Orahovica	2) Tim obiteljske medicine II	Kladanj
15) Tim obiteljske medicine XV	Lohinja	3) Tim obiteljske medicine III	Kladanj
16) Tim obiteljske medicine XVI	Pribava	4) Tim obiteljske medicine IV	Stupari
17) Tim obiteljske medicine XVII	Stjepan Polje	5) Tim obiteljske medicine V	Tarevo
18) Tim obiteljske medicine XVIII	Stjepan Polje	6) Tim obiteljske medicine VI	Tuholj
19) Tim obiteljske medicine XIX	Lukavica	7) Tim obiteljske medicine VII	Kladanj
20) Tim obiteljske medicine XX	Lukavica	8) Tim obiteljske medicine VIII	Starić
21) Tim obiteljske medicine XXI	Malešići	h) Općina Lukavac	
22) Tim obiteljske medicine XXII	Malešići	1) Tim obiteljske medicine I	Lukavac Grad
23) Tim obiteljske medicine XXIII	Doborovci	2) Tim obiteljske medicine II	Lukavac Grad
24) Tim obiteljske medicine XXIV	Džakule	3) Tim obiteljske medicine III	Lukavac Grad
25) Tim obiteljske medicine XXV	Babići	4) Tim obiteljske medicine IV	Lukavac Grad
26) Tim obiteljske medicine XXVI	Soko	5) Tim obiteljske medicine V	Lukavac Grad
27) Tim obiteljske medicine XXVII	Prijeko Brdo	6) Tim obiteljske medicine VI	Lukavac Mjesto
e) Općina Gradačac		7) Tim obiteljske medicine VII	Lukavac Mjesto
1) Tim obiteljske medicine I	Gradačac	8) Tim obiteljske medicine VIII	Dobošnica Donja
2) Tim obiteljske medicine II	Gradačac	9) Tim obiteljske medicine IX	Dobošnica Donja
3) Tim obiteljske medicine III	Gradačac	10) Tim obiteljske medicine X	Gnojnica
4) Tim obiteljske medicine IV	Gradačac	11) Tim obiteljske medicine XI	Gnojnica
5) Tim obiteljske medicine V	Gradačac	12) Tim obiteljske medicine XII	Dobošnica Gornja
6) Tim obiteljske medicine VI	Gradačac	13) Tim obiteljske medicine XIII	Huskčići
7) Tim obiteljske medicine VII	Gradačac	14) Tim obiteljske medicine XIV	Puračić
8) Tim obiteljske medicine VIII	Gradačac	15) Tim obiteljske medicine XV	Puračić
9) Tim obiteljske medicine IX	Gradačac	16) Tim obiteljske medicine XVI	Puračić
10) Tim obiteljske medicine X	Gradačac	17) Tim obiteljske medicine XVII	Hrvati
11) Tim obiteljske medicine XI	Vučkovci	18) Tim obiteljske medicine XVIII	Poljice Gornje
12) Tim obiteljske medicine XII	Vučkovci	19) Tim obiteljske medicine XIX	Poljice Gornje
13) Tim obiteljske medicine XIII	Srnice Gornje	20) Tim obiteljske medicine XX	Poljice Donje
		21) Tim obiteljske medicine XXI	Bokavići

22) Tim obiteljske medicine XXII	Bistarac Gornji
23) Tim obiteljske medicine XXIII	Bistarac Donji
24) Tim obiteljske medicine XXIV	Prokosovići
25) Tim obiteljske medicine XXV	Turija
26) Tim obiteljske medicine XXVI	Turija
27) Tim obiteljske medicine XXVII	Bikodže
28) Tim obiteljske medicine XXVIII	Sižje
29) Tim obiteljske medicine XXIX	Devetak
30) Tim obiteljske medicine XXX	Milino Selo

i) Općina Sapna

1) Tim obiteljske medicine I	Sapna
2) Tim obiteljske medicine II	Sapna
3) Tim obiteljske medicine III	Sapna
4) Tim obiteljske medicine IV	Nezuk
5) Tim obiteljske medicine V	Goduš
6) Tim obiteljske medicine VI	Vitnica
7) Tim obiteljske medicine VII	Međeđa

j) Općina Srebrenik

1) Tim obiteljske medicine I	Srebrenik
2) Tim obiteljske medicine II	Srebrenik
3) Tim obiteljske medicine III	Srebrenik
4) Tim obiteljske medicine IV	Srebrenik
5) Tim obiteljske medicine V	Srebrenik
6) Tim obiteljske medicine VI	Srebrenik
7) Tim obiteljske medicine VII	Srebrenik
8) Tim obiteljske medicine VIII	Srebrenik
9) Tim obiteljske medicine IX	Srebrenik
10) Tim obiteljske medicine X	Srebrenik
11) Tim obiteljske medicine XI	Sladna
12) Tim obiteljske medicine XII	Sladna
13) Tim obiteljske medicine XIII	Dedići
14) Tim obiteljske medicine XIV	Duboki Potok
15) Tim obiteljske medicine XV	Duboki Potok
16) Tim obiteljske medicine XVI	Tinja
17) Tim obiteljske medicine XVII	Tinja
18) Tim obiteljske medicine XVIII	Tinja
19) Tim obiteljske medicine XIX	Brezik
20) Tim obiteljske medicine XX	Podorašje
21) Tim obiteljske medicine XXI	Špionica Centar
22) Tim obiteljske medicine XXII	Špionica Donja

k) Općina Teočak

1) Tim obiteljske medicine I	Teočak
2) Tim obiteljske medicine II	Teočak
3) Tim obiteljske medicine III	Snježnica
4) Tim obiteljske medicine IV	Bilalići

l) Općina Tuzla

1) Tim obiteljske medicine I	Batva
2) Tim obiteljske medicine II	Batva
3) Tim obiteljske medicine III	Paša Bunar
4) Tim obiteljske medicine IV	Krečanska
5) Tim obiteljske medicine V	Centar
6) Tim obiteljske medicine VI	Centar
7) Tim obiteljske medicine VII	Kula
8) Tim obiteljske medicine VIII	Mejdan
9) Tim obiteljske medicine IX	Mosnik
10) Tim obiteljske medicine X	Mosnik
11) Tim obiteljske medicine XI	Slatina
12) Tim obiteljske medicine XII	Slatina
13) Tim obiteljske medicine XIII	Stari grad
14) Tim obiteljske medicine XIV	Stari grad
15) Tim obiteljske medicine XV	Tušanjski
16) Tim obiteljske medicine XVI	Tušanjski

17) Tim obiteljske medicine XVII	Tušanjski
18) Tim obiteljske medicine XVIII	Brčanska Malta
19) Tim obiteljske medicine XIX	Brčanska Malta
20) Tim obiteljske medicine XX	Brčanska Malta
21) Tim obiteljske medicine XXI	Brčanska Malta
22) Tim obiteljske medicine XXII	Kreka
23) Tim obiteljske medicine XXIII	Kreka
24) Tim obiteljske medicine XXIV	Kreka
25) Tim obiteljske medicine XXV	Irac
26) Tim obiteljske medicine XXVI	Irac
27) Tim obiteljske medicine XXVII	Sjenjak
28) Tim obiteljske medicine XXVIII	Sjenjak
29) Tim obiteljske medicine XXIX	Sjenjak
30) Tim obiteljske medicine XXX	Sjenjak
31) Tim obiteljske medicine XXXI	Ši Selo
32) Tim obiteljske medicine XXXII	Ši Selo
33) Tim obiteljske medicine XXXIII	Slavinovići
34) Tim obiteljske medicine XXXIV	Slavinovići
35) Tim obiteljske medicine XXXV	Slavinovići
36) Tim obiteljske medicine XXXVI	Slavinovići
37) Tim obiteljske medicine XXXVII	Slavinovići
38) Tim obiteljske medicine XXXVIII	Slavinovići
39) Tim obiteljske medicine XXXIX	Solana
40) Tim obiteljske medicine XL	Solana
41) Tim obiteljske medicine XLI	Solana
42) Tim obiteljske medicine XLII	Solana
43) Tim obiteljske medicine XLIII	Solana
44) Tim obiteljske medicine XLIV	Jala
45) Tim obiteljske medicine XLV	Novi Grad
46) Tim obiteljske medicine XLVI	Novi Grad
47) Tim obiteljske medicine XLVII	Stupine
48) Tim obiteljske medicine XLVIII	Stupine
49) Tim obiteljske medicine XLIX	Stupine
50) Tim obiteljske medicine L	Bukinje
51) Tim obiteljske medicine LI	Bukinje
52) Tim obiteljske medicine LII	Šićki Brod
53) Tim obiteljske medicine LIII	Šićki Brod
54) Tim obiteljske medicine LIV	Lipnica
55) Tim obiteljske medicine LV	Ljepunice
56) Tim obiteljske medicine LVI	Gornja Tuzla
57) Tim obiteljske medicine LVII	Gornja Tuzla
58) Tim obiteljske medicine LVIII	Grabovica
59) Tim obiteljske medicine LIX	Husino
60) Tim obiteljske medicine LX	Kiseljak
61) Tim obiteljske medicine LXI	Kiseljak
62) Tim obiteljske medicine LXII	Ljubuča
63) Tim obiteljske medicine LXIII	Mramor
64) Tim obiteljske medicine LXIV	Par Selo
65) Tim obiteljske medicine LXV	Pasci Gornji
66) Tim obiteljske medicine LXVI	Simin Han
67) Tim obiteljske medicine LXVII	Simin Han
68) Tim obiteljske medicine LXVIII	Simin Han
69) Tim obiteljske medicine LXIX	Dokanj
70) Tim obiteljske medicine LXX	Donja Dragunja
71) Tim obiteljske medicine LXXI	Donja Obodnica

m) Općina Živinice

1) Tim obiteljske medicine I	Živinice
2) Tim obiteljske medicine II	Živinice
3) Tim obiteljske medicine III	Živinice
4) Tim obiteljske medicine IV	Živinice
5) Tim obiteljske medicine V	Živinice
6) Tim obiteljske medicine VI	Živinice
7) Tim obiteljske medicine VII	Živinice Gornje
8) Tim obiteljske medicine VIII	Živinice Donje
9) Tim obiteljske medicine IX	Đurđevik

10) Tim obiteljske medicine X	Đurđevik
11) Tim obiteljske medicine XI	Šerići
12) Tim obiteljske medicine XII	Šerići
13) Tim obiteljske medicine XIII	Višća Gornja
14) Tim obiteljske medicine XIV	Višća Donja
15) Tim obiteljske medicine XV	Dubrave Gornje
16) Tim obiteljske medicine XVI	Dubrave Gornje
17) Tim obiteljske medicine XVII	Dubrave Donje
18) Tim obiteljske medicine XVIII	Dubrave Donje
19) Tim obiteljske medicine XIX	Lukavica Gornja
20) Tim obiteljske medicine XX	Lukavica Donja
21) Tim obiteljske medicine XXI	Gračanica
22) Tim obiteljske medicine XXII	Svojat
23) Tim obiteljske medicine XXIII	Tupkovići Gornji
24) Tim obiteljske medicine XXIV	Oskova
25) Tim obiteljske medicine XXV	Šišići
26) Tim obiteljske medicine XXVI	Podgajevi
27) Tim obiteljske medicine XXVII	Priluk
28) Tim obiteljske medicine XXVIII	Bašigovci
29) Tim obiteljske medicine XXIX	Rudar Živinice
30) Tim obiteljske medicine XXX	Suha

Članak 4.

(Pojedinačni i zajednički timovi)

Zdravstvena djelatnost primarnog nivoa na Tuzlanskom kantonu provodit će se i kroz rad 194 tima, i to: 4 zajednička tima (2 za pneumoftiziološku zdravstvenu zaštitu i 2 za laboratorijsku djelatnost), 27 timova zdravstvene njege u kući, 28 timova zdravstvene zaštite žena, 15 timova pneumoftiziološke zdravstvene zaštite, 28 timova za zdravstvenu zaštitu predškolske, školske djece i omladine, 58 timova zdravstvene zaštite usta i zuba predškolske djece, školske djece i omladine i odraslih, 13 timova laboratorijske djelatnosti medicinske biokemije, 8 timova za mentalnu rehabilitaciju i 13 timova za fizikalnu rehabilitaciju:

a) Zajednički timovi za više općina

1) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita	1 tim
(za potrebe općina Teočak, Čelić i Sapna)	
2) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita	1 tim
(za potrebe dijela općine Gračanica i za Doboj Istok)	
3) Laboratorijska djelatnost	2 tima
(za potrebe općina Čelić, Teočak, Sapna, Doboj Istok i Kladanj)	

b) Općina Banovići

1) Zdravstvena njega u kući	2 tima
2) Zdravstvena zaštita žena	1 tim
3) Zdrav. zaštita predškolske, školske djece i omladine	1 tim
4) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita	1 tim
5) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece	2 tima
6) Zdravstvena zaštita zuba i usta odraslih	1 tim
7) Laboratorijska djelatnost	1 tim
8) Centar za fizikalnu rehabilitaciju	1 tim

c) Općina Čelić

1) Zdravstvena njega u kući	1 tim
2) Zdravstvena zaštita žena	1 tim
3) Zdravstvena zaštita predškolske, školske djece i omladine ..	1 tim
4) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece i odraslih	1 tim

d) Općina Doboj Istok

1) Zdravstvena njega u kući	1 tim
2) Zdravstvena zaštita žena	1 tim
3) Zdravstvena zaštita predškolske, školske djece i omladine ...	1 tim
4) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece i odraslih	1 tim

e) Općina Gračanica

1) Zdravstvena njega u kući	3 tima
2) Zdravstvena zaštita žena	2 tima
3) Zdravstvena zaštita predškolske, školske djece i omladine ...	3 tima
4) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita	1 tim
5) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece	4 tima
6) Zdravstvena zaštita zuba i usta odraslih	2 tima
7) Laboratorijska djelatnost	2 tima
8) Centar za mentalnu rehabilitaciju	1 tim
9) Centar za fizikalnu rehabilitaciju	1 tim

f) Općina Gradačac

1) Zdravstvena njega u kući	2 tima
2) Zdravstvena zaštita žena	3 tima
3) Zdrav. zaštita predškolske, školske djece i omladine	2 tima
4) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita	2 tima
5) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece	4 tima
6) Zdravstvena zaštita zuba i usta odraslih	2 tima
7) Laboratorijska djelatnost	1 tim
8) Centar za mentalnu rehabilitaciju	1 tim
9) Centar za fizikalnu rehabilitaciju	1 tim

g) Općina Kalesija

1) Zdravstvena njega u kući	2 tima
2) Zdravstvena zaštita žena	2 tim
3) Zdravstvena zaštita predškolske, školske djece i omladine	2 tima
4) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita	1 tim
5) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece i odraslih	4 tima
6) Laboratorijska djelatnost	1 tim
7) Centar za fizikalnu rehabilitaciju	1 tim

h) Općina Kladanj

1) Zdravstvena njega u kući	1 tim
2) Zdravstvena zaštita žena	1 tim
3) Zdravstvena zaštita predškolske, školske djece i omladine	1 tim
4) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita	1 tim
5) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece i odraslih	2 tima
6) Centar za fizikalnu rehabilitaciju	1 tim

i) Općina Lukavac

1) Zdravstvena njega u kući	3 tima
2) Zdravstvena zaštita žena	2 tima
3) Zdravstvena zaštita predškolske, školske djece i omladine	3 tima
4) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita	2 tima
5) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece	4 tima
6) Zdravstvena zaštita zuba i usta odraslih	2 tima
7) Laboratorijska djelatnost	2 tima
8) Centar za mentalnu rehabilitaciju	1 tim
9) Centar za fizikalnu rehabilitaciju	1 tim

j) Općina Sapna

1) Zdravstvena njega u kući	1 tim
2) Zdravstvena zaštita žena	1 tim
3) Zdravstvena zaštita predškolske, školske djece i omladine	1 tim
4) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece i odraslih	1 tim

k) Općina Srebrenik

1) Zdravstvena njega u kući	2 tima
2) Zdravstvena zaštita žena	2 tima
3) Zdrav. zaštita predškolske, školske djece i omladine	2 tima
4) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita	1 tim
5) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece	4 tima
6) Zdravstvena zaštita zuba i usta odraslih	2 tima
7) Laboratorijska djelatnost	1 tim
8) Centar za mentalnu rehabilitaciju	1 tim
9) Centar za fizikalnu rehabilitaciju	1 tim

l) Općina Teočak

- 1) Zdravstvena njega u kući..... 1 tim
- 2) Zdravstvena zaštita žena..... 1 tim
- 3) Zdravstvena zaštita predškolske, školske djece i omladine... 1 tim
- 4) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece i odraslih..... 1 tim

m) Općina Tuzla

- 1) Zdravstvena njega u kući..... 5 timova
- 2) Zdravstvena zaštita žena..... 8 timova
- 3) Zdravstvena zaštita predškolske, školske djece i omladine..... 7 timova
- 4) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita..... 5 timova
- 5) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece..... 10 timova
- 6) Zdravstvena zaštita zuba i usta odraslih..... 4 tima
- 7) Laboratorijska djelatnost..... 3 tima
- 8) Centar za mentalnu rehabilitaciju..... 3 tima
- 9) Centar za fizikalnu rehabilitaciju..... 4 tima

n) Općina Živinice

- 1) Zdravstvena njega u kući..... 3 tima
- 2) Zdravstvena zaštita žena..... 3 tima
- 3) Zdravstvena zaštita predškolske, školske djece i omladine... 3 tima
- 4) Pneumoftiziološka zdravstvena zaštita..... 1 tim
- 5) Zdravstvena zaštita zuba i usta djece..... 5 timova
- 6) Zdravstvena zaštita zuba i usta odraslih 2 tima
- 7) Laboratorijska djelatnost..... 2 tima
- 8) Centar za mentalnu rehabilitaciju..... 1 tim
- 9) Centar za fizikalnu rehabilitaciju..... 2 tima

Članak 5.

(Hitna medicinska pomoć)

Mrežu djelatnosti hitne medicinske pomoći čine: hitna medicinska pomoć u zdravstvenoj ustanovi, hitna medicinska pomoć na terenu putem mobilnih timova hitne medicinske pomoći i timova hitnog medicinskog transporta i sustav veze i koordinacije.

a) Općina Banovići

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 4 tima (1x4)
- 2) Tim hitnog medicinskog transporta..... 4 tima (4x2 tehničara)

b) Općina Čelić

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 1 tim + dežurstva
- 2) Tim hitnog medicinskog transporta..... 4 tima (4x2 tehničara)

c) Općina Doboj Istok

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 1 tim + dežurstva
- 2) Tim hitnog medicinskog transporta..... 4 tima (4x2 tehničara)

d) Općina Gračanica

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 4 tima (1x4)
- 2) Mobilna HMP..... 4 tima (1x4)

e) Općina Gradačac

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 4 tima (1x4)
- 2) Tim hitnog medicinskog transporta..... 4 tima (4x2-tehničara)

f) Općina Kalesija

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 4 tima (1x4)
- 2) Tim hitnog medicinskog transporta..... 4 tima (4x2-tehničara)

g) Općina Kladanj

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 1 tim + dežurstva
- 2) Tim hitnog medicinskog transporta..... 4 tima (4x2-tehničara)

h) Općina Lukavac

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 4 tima (1x4)
- 2) Tim hitnog medicinskog transporta..... 4 tima (4x2-tehničara)

i) Općina Sapna

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 1 tim + dežurstva
- 2) Tim hitnog medicinskog transporta..... 4 tima (4x2-tehničara)

j) Općina Srebrenik

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 4 tima (1x4)
- 2) Mobilna HMP..... 4 tima (1x4)

k) Općina Teočak

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 1 tim + dežurstva
- 2) Tim hitnog medicinskog transporta..... 4 tima (4x2-tehničara)

l) Općina Tuzla

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 12 timova (3x4)
- 2) Mobilna HMP..... 8 timova (2x4)

m) Općina Živinice

- 1) Hitna medicinska pomoć u domu zdravlja..... 8 tima (2x4)
- 2) Mobilna HMP..... 4 tima (1x4)

Članak 6.

(Mobilni timovi hitne medicinske pomoći)

Mobilni timovi hitne medicinske pomoći i hitnog medicinskog transporta pružaju zdravstvenu zaštitu na području Tuzlanskog kantona, a naročito pokrivaju putne komunikacije i područja susjednih općina koje nemaju definirane timove hitne medicinske pomoći i hitnog medicinskog transporta.

Članak 7.

(Higijensko-epidemiološka djelatnost)

Higijensko-epidemiološku djelatnost na Tuzlanskom kantonu sprovodi 11 timova.

a) Zajednički timovi za više općina

- 1) Higijensko-epidemiološka zdravstvena zaštita 1 tim (općine Kalesija i Sapna)
- 2) Higijensko-epidemiološka zdravstvena zaštita 1 tim (općine Čelić, Teočak i Doboj Istok)
- 3) Higijensko-epidemiološka zdravstvena zaštita 1 tim (općine Banovići i Kladanj)

b) Općina Gračanica

Higijensko-epidemiološka zdravstvena zaštita 1 tim

c) Općina Gradačac

Higijensko-epidemiološka zdravstvena zaštita 1 tim

d) Općina Lukavac

Higijensko-epidemiološka zdravstvena zaštita 1 tim

e) Općina Srebrenik

Higijensko-epidemiološka zdravstvena zaštita 1 tim

f) Općina Tuzla

Higijensko-epidemiološka zdravstvena zaštita 3 tima

g) Općina Živinice

Higijensko-epidemiološka zdravstvena zaštita 1 tim

Članak 8.

(Apotekarska djelatnost)

Apotekarsku djelatnost čine apoteke sa dva tima, apoteke sa jednim timom i apoteke sa jednim timom sa nepunim radnim vremenom.

Članak 9.

(Mreža apotekarske djelatnosti)

Apotekarsku djelatnost iz obveznog zdravstvenog osiguranja za potrebe Tuzlanskog kantona osigurava ukupno 107 apoteka.

a) Općina Banovići

- 1) Banovići I, apoteka..... 1 tim
- 2) Banovići II, apoteka..... 1 tim
- 3) Banovići III, apoteka..... 2 tima
- 4) Banovići Selo, apoteka..... 1 tim
- 5) Podgorje, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 6) Repnik, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

b) Općina Čelić

- 1) Čelić, apoteka..... 2 tima
- 2) Vražić, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 3) Šibošnica, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

c) Općina Doboj Istok

- 1) Klokotnica, apoteka..... 1 tim
- 2) Brijesnica Velika, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 3) Lukavica Rijeka, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

d) Općina Gračanica

- 1) Gračanica, apoteka..... 2 tima
- 2) Gračanica, apoteka..... 2 tima
- 3) Gračaninica, apoteka..... 1 tim
- 4) Gračanica, apoteka..... 1 tim
- 5) Donja Orahovica, apoteka..... 1 tim
- 6) Stjepan Polje, apoteka..... 1 tim
- 7) Malešići, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 8) Džakule, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 9) Doborovci, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 10) Miričina, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 11) Lukavica, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 12) Malešići, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

e) Općina Gradačac

- 1) Gradačac, apoteka..... 2 tima
- 2) Gradačac, apoteka..... 2 tima
- 3) Gradačac, apoteka..... 1 tim
- 4) Vučkovci, apoteka..... 1 tim
- 5) Zelinja, apoteka..... 1 tim
- 6) Rajska, apoteka..... 1 tim
- 7) Srnice, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 8) Alibašići, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 9) Požarike, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 10) Međida, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

f) Općina Kalesija

- 1) Kalesija, apoteka..... 2 tima
- 2) Kalesija, apoteka..... 1 tim
- 3) Tojšići, apoteka..... 1 tim
- 4) Rainci Gornji, apoteka..... 1 tim
- 5) Vukovije Donje, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 6) Memići, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 7) Rainci Donji, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 8) Hrasno Donje, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

g) Općina Kladanj

- 1) Kladanj, apoteka..... 2 tima
- 2) Stupari, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 3) Tarevo, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 4) Tuholj, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 5) Starić, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

h) Općina Lukavac

- 1) Lukavac Grad, apoteka..... 2 tima
- 2) Lukavac Grad, apoteka..... 2 tima
- 3) Lukavac Mjesto, apoteka..... 2 tima
- 4) Turija, apoteka..... 1 tim
- 5) Poljice Gornje, apoteka..... 1 tim
- 6) Devetak, apoteka..... 1 tim
- 7) Puračić, apoteka..... 1 tim
- 8) Dobošnica Donja, apoteka..... 1 tim
- 9) Gnojnica, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 10) Bokavići, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

i) Općina Sapna

- 1) Sapna Naselje, apoteka..... 2 tima
- 2) Vitinica, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 3) Nezuk, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

j) Općina Srebrenik

- 1) Srebrenik, apoteka..... 2 tima
- 2) Srebrenik, apoteka..... 2 tima
- 3) Srebrenik, apoteka..... 1 tim
- 4) Duboki Potok, apoteka..... 1 tim
- 5) Tinja, apoteka..... 1 tim
- 6) Luka, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 7) Špionica Centar, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 8) Špionica Donja, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 9) Brezik Međida, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

k) Općina Teočak

- 1) Teočak, apoteka..... 1 tim
- 2) Snježnica, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

l) Općina Tuzla

- 1) Slatina, apoteka..... 2 tima
- 2) Slatina, apoteka..... 2 tima
- 3) Centar, apoteka..... 2 tima
- 4) Tušanj, apoteka..... 1 tim
- 5) Batva, apoteka..... 1 tim
- 6) Mosnik, apoteka..... 1 tim
- 7) Brčanska Malta, apoteka..... 1 tim
- 8) Brčanska Malta, apoteka..... 1 tim
- 9) Kreka, apoteka..... 1 tim
- 10) Irac, apoteka..... 1 tim
- 11) Sjenjak, apoteka..... 2 tima
- 12) Sjenjak, apoteka..... 1 tim
- 13) Slavinovići, apoteka..... 2 tima
- 14) Slavinovići, apoteka..... 1 tim
- 15) Stupine, apoteka..... 2 tima
- 16) Simin Han, apoteka..... 1 tim
- 17) Gornja Tuzla, apoteka..... 1 tim
- 18) Solana, apoteka..... 1 tim
- 19) Bukinje, apoteka..... 1 tim
- 20) Kiseljak, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 21) Mramor, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 22) Ljubuča, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 23) Dokanj, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 24) Donja Obodnica, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena
- 25) Grabovica, apoteka..... 1 tim pola radnog vremena

m) Općina Živinice

- 1) Živinice, apoteka..... 2 tima
- 2) Živinice, apoteka..... 2 tima
- 3) Živinice, apoteka..... 2 tima
- 4) Živinice Gornje, apoteka..... 1 tim
- 5) Đurđevik, apoteka..... 1 tim
- 6) Dubrave Gornje, apoteka..... 1 tim

- 7) Dubrave Donje, apoteka.....1 tim
 8) Gračanica, apoteka.....1 tim pola radnog vremena
 9) Bašigovci, apoteka.....1 tim pola radnog vremena
 10) Šerići, apoteka.....1 tim pola radnog vremena
 11) Višća Gornja, apoteka.....1 tim pola radnog vremena

Članak 10.

(Dežurstva u apotekarskoj djelatnosti)

(1) Za naselja preko 20 000 stanovnika potrebno je osigurati i dežurstvo.

(2) Apoteke koje su u Mreži, dužne su osigurati dežurstva na području svoje općine, sukladno potrebama koje će definirati Ministarstvo zdravstva za svaku godinu.

Odjeljak B. OSTALA ZDRAVSTVENA DJELATNOST PRIMARNOG NIVOVA

Članak 11.

(Organizacija djelatnosti medicine rada)

Mrežu djelatnosti medicine rada čine: specifična zdravstvena zaštita radnika, specijalističko-konzultativna zdravstvena zaštita medicine rada i javnozdravstvena djelatnost medicine rada.

Članak 12.

(Mreža djelatnosti medicine rada)

Djelatnost medicine rada na području Tuzlanskog kantona osiguravaju ukupno 10 timova, od čega 5 timova specifične zdravstvene zaštite radnika, 2 tima specijalističko-konzultativne zdravstvene zaštite medicine rada i 3 tima javnozdravstvene djelatnosti medicine rada.

a) Specifična zdravstvena zaštita radnika za područje Tuzlanskog kantona

- 1) Banovići1 tim
 2) Gračanica.....1 tim
 3) Lukavac.....1 tim
 4) Tuzla.....2 tima

b) Specijalističko konzultativna zdravstvena zaštita medicine rada

- 1) Tuzla.....2 tima

c) Javnozdravstvena djelatnost medicine rada

- 1) Lukavac.....1 tim
 2) Tuzla.....2 tima

Članak 13.

(Vanbolnička specijalističko-konzultativna djelatnost)

Mrežu vanbolničke specijalističko-konzultativne zdravstvene djelatnosti na Tuzlanskom kantonu, sukladno standardima iz obveznog zdravstvenog osiguranja, čine opća interna medicina, neurologija, otorinolaringologija, oftalmologija, dermatologija, fizijatrija, specijalistička djelatnost stomatoloških disciplina, bolesti usta, bolesti zuba, ortodoncija, pedodoncija, oralna kirurgija i stomatološka protetika.

Članak 14.

(Mreža vanbolničke specijalističko-konzultativne djelatnosti)

(1) Vanbolničku specijalističko-konzultativnu zdravstvenu zaštitu pružat će na Tuzlanskom kantonu ukupno 78 timova, od

čega opću internu specijalističku zaštitu 19 timova, neurologiju 9 timova, neurologiju i psihijatriju 3 tima, otorinolaringologiju 10 timova, oftalmološku zdravstvenu zaštitu 13 timova, dermatološku zdravstvenu zaštitu 10 timova, fizijatriju 2 tima, specijalističku zdravstvenu zaštitu bolesti usta 2 tima, specijalističku zdravstvenu zaštitu bolesti zuba 2 tima, ortodonciju 2 tima, oralnu kirurgiju 3 tima, pedodonciju 1 tim i stomatološku protetiku 2 tima.

a) Zajednički timovi za više općina

- 1) Opća interna medicina.....1 tim
 (za potrebe općina Sapna, Teočak i Čelić)
 Opća interna medicina.....1 tim
 (za potrebe općina Kladanj i Doboj Istok)
 2) Neurologija i psihijatrija.....1 tim
 (za potrebe općina Čelić, Teočak i Sapna)
 3) Neurologija i psihijatrija.....1 tim
 (za općine Kladanj i Banovići)
 4) Neurologija.....1 tim (Gračanica i općina Doboj Istok)
 5) ORL1 tim (za potrebe općina Banovići i Kladanj)
 ORL.....1 tim (Kalesija i Sapna)
 ORL1 tim (Čelić, Teočak i Doboj Istok)
 6) Oftalmologija1 tim (Banovići i Kladanj)
 Oftalmologija.....1 tim (Čelić, Teočak, Doboj Istok i Sapna)
 7) Dermatologija.....1 tim (za potrebe općina Kalesija i Sapna)
 Dermatologija.....1 tim (Čelić, Doboj Istok i Teočak)
 Dermatologija.....1 tim (Banovići i Kladanj)
 8) Fizijatrija.....1 tim (za potrebe općina Sapna, Čelić i Teočak)
 Fizijatrija.....1 tim (Gračanica i Doboj Istok)
 9) Specijalistička djelatnost bolesti usta.....2 tima (za područje TK)
 10) Specijalistička djelatnost bolesti zuba.....2 tima (za područje TK)
 11) Ortodoncija.....2 tima (za područje TK)
 12) Oralna kirurgija.....3 tima (za područje TK)
 13) Pedodoncija.....1 tim (za područje TK)
 14) Stomatološka protetika.....2 tima (za područje TK)

b) Pojedinačni timovi vanbolničke specijalističko-konzultativne zdravstvene zaštite

1) Općina Banovići

- Opća interna medicina.....1 tim

2) Općina Gračanica

- Opća interna medicina.....2 tima
 ORL.....1 tim
 Oftalmologija.....1 tim
 Dermatologija.....1 tim
 Neurologija.....1 tim

3) Općina Gradačac

- Opća interna medicina.....1 tim
 ORL.....1 tim
 Oftalmologija.....1 tim
 Dermatologija.....1 tim
 Neurologija.....1 tim

4) Općina Kalesija

- Opća interna medicina.....1 tim
 Neurologija i psihijatrija.....1 tim
 Oftalmologija.....1 tim

5) Općina Lukavac

- Opća interna medicina.....2 tima
 ORL1 tim
 Oftalmologija1 tim
 Neurologija.....1 tim
 Dermatologija1 tim

6) Općina Srebrenik

Opća interna medicina.....	1 tim
ORL.....	1 tim
Oftalmologija.....	1 tim
Dermatologija.....	1 tim
Neurologija.....	1 tim

7) Općina Tuzla

Opća interna medicina.....	6 timova
Neurologija.....	2 tima
ORL.....	2 tima
Oftalmologija.....	4 tima
Dermatologija.....	2 tima

8) Općina Živinice

Opća interna medicina.....	3 tima
Neurologija.....	2 tima
ORL.....	1 tim
Oftalmologija.....	2 tima
Dermatologija.....	1 tim

(2) Vanbolnička specijalističko-konzultativna djelatnost se obavlja pod stručnim nadzorom bolnice koju odredi kantonalni ministar.

Članak 15.

(Vanbolnička dijagnostička djelatnost)

Mrežu vanbolničke dijagnostičke djelatnosti na Tuzlanskom kantonu, sukladno standardima iz obveznog zdravstvenog osiguranja, čine: radiološka dijagnostika, ultrazvučna dijagnostika, biokemijska laboratorijska dijagnostička djelatnost i mikrobiološka dijagnostička djelatnost.

Članak 16.

(Mreža vanbolničke dijagnostičke djelatnosti)

Vanbolnička dijagnostička djelatnost na Tuzlanskom kantonu osigurava se kroz rad ukupno 45 timova, od čega 12 timova radiološke dijagnostike, 15 timova ultrazvučne dijagnostike, 8 timova biokemijske dijagnostike i 10 timova mikrobiološke dijagnostike.

a) Zajednički timovi za više općina

1) Biokemijski laboratorij.....	1 tim
(Sapna, Teočak, Čelić i Kalesija)	
2) Biokemijski laboratorij.....	1 tim (Gradačac i Srebrenik)
3) Biokemijski laboratorij.....	1 tim (Gračanica i Doboj Istok)
4) Biokemijski laboratorij.....	1 tim
(Banovići, Kladanj i dio općine Živinice)	
5) Radiološka dijagnostika.....	1 tim (Teočak i Sapna)
6) Radiološka dijagnostika.....	1 tim (Čelić i Doboj Istok)
7) Mikrobiološki laboratorij.....	1 tim (Živinice, Kladanj i Banovići)
8) Mikrobiološki laboratorij.....	1 tim (Čelić, Kalesija i Sapna)
9) Mikrobiološki laboratorij.....	1 tim (Tuzla i Teočak)
10) Mikrobiološki laboratorij.....	1 tim (Gračanica i Doboj Istok)

b) Pojedinačni timovi vanbolničke dijagnostičke zdravstvene djelatnosti**1) Općina Banovići**

Radiološka dijagnostika.....	1 tim
Ultrazvučna dijagnostika.....	1 tim

2) Općina Gračanica

Mikrobiološki laboratorij.....	1 tim
Radiološka dijagnostika.....	1 tim
Ultrazvučna dijagnostika.....	2 tima

3) Općina Gradačac

Radiološka dijagnostika.....	1 tim
Ultrazvučna dijagnostika.....	1 tim
Mikrobiološki laboratorij.....	1 tim

4) Općina Kalesija

Ultrazvučna dijagnostika.....	1 tim
Radiološka dijagnostika.....	1 tim

5) Općina Kladanj

Radiološka dijagnostika.....	1 tim
------------------------------	-------

6) Općina Lukavac

Radiološka dijagnostika.....	1 tim
Ultrazvučna dijagnostika.....	2 tima
Biokemijski laboratorij.....	1 tim
Mikrobiološki laboratorij.....	1 tim

7) Općina Srebrenik

Radiološka dijagnostika.....	1 tim
Ultrazvučna dijagnostika.....	1 tim
Mikrobiološki laboratorij.....	1 tim

8) Općina Tuzla

Biokemijski laboratorij.....	2 tima
Mikrobiološki laboratorij.....	2 tima
Radiološka dijagnostika.....	3 tima
Ultrazvučna dijagnostika.....	5 timova

9) Općina Živinice

Mikrobiološki laboratorij.....	1 tim
Radiološka dijagnostika.....	1 tim
Ultrazvučna dijagnostika.....	2 tima
Biokemijski laboratorij.....	1 tim

Članak 17.

(Djelatnost športske medicine)

Djelatnost športske medicine osiguravaju 3 tima športske medicine za područje Tuzlanskog kantona.

Članak 18.

(Djelatnost rehabilitacije sluha, glasa i govora)

Djelatnost rehabilitacije sluha, glasa i govora osigurat će 4 logopeda i 2 surdoaudiologa za područje Tuzlanskog kantona.

POGLAVLJE III. - PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 19.

(Institut obiteljskog liječnika)

Do uspostavljanja instituta obiteljskog liječnika na cijelom području Tuzlanskog kantona, primarnu zdravstvenu zaštitu pružat će timovi obiteljske medicine u okviru zdravstvene ustanove doma zdravlja za područje općine.

Članak 20.

(Tim obiteljske medicine)

Domovi zdravlja koji ne mogu realizirati jedan tim obiteljske medicine kompenzirat će ga sa 0,5 timova opće zdravstvene zaštite, 0,2 tima za liječenje u kući i 0,3 tima polivalentne patronaže.

Članak 21.

(Timovi hitne medicinske pomoći i transporta)

Do formiranja sustava komunikacije i koordinacije iz jedinstvenog centra, sustav veze i komunikacije ostvarivat će se

preko domova zdravlja koji raspolažu timovima hitne medicinske pomoći i hitnog medicinskog transporta.

Članak 22.

(Organiziranje djelatnosti Zavoda za medicinu rada)

Do formiranja Zavoda za medicinu rada Tuzlanskog kantona, specijalističko-konzultativna djelatnost medicine rada i javnozdravstvena djelatnost medicine rada će se obavljati u okviru Doma zdravlja Tuzla.

Članak 23.

(Organiziranje djelatnosti Zavoda za športsku medicinu)

Do formiranja Zavoda za športsku medicinu, djelatnost športske medicine osigurat će se u Domu zdravlja Tuzla za cijelo područje Kantona

Članak 24.

(Organiziranje djelatnosti Centra za rehabilitaciju)

Do formiranja Centra za rehabilitaciju sluha, glasa i govora, djelatnost rehabilitacije sluha glasa i govora osiguravat će se u Domu zdravlja Tuzla za cijelo područje Kantona.

Članak 25.

(Porodilište i stacionar)

U sastavu doma zdravlja može, izuzetno, biti organizirano porodilište i stacionar za privremeni smještaj bolesnika, ukoliko zdravstveno stanje stanovništva to zahtijeva i ukoliko se pokažu realne potrebe za istim.

Članak 26.

(Natječaj)

Zavod zdravstvenog osiguranja Tuzlanskog kantona će u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ove odluke, raspisati natječaj za popunjenje mreže zdravstvene djelatnosti primarne zdravstvene zaštite u Tuzlanskom kantonu.

Članak 27.

(Stupanje na snagu)

Odluka stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Tuzlanskog kantona".

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine TUZLANSKI KANTON

Predsjednik

Skupštine Tuzlanskog kantona

Skupština

mr. sci. Amir Fazlić, v.r.

Broj: 01-02-820-4/08

Tuzla, 11. 2. 2009. godine

97

Na temelju članka 24. stavak 1. točka n) Ustava Tuzlanskog kantona ("Službene novine Tuzlansko-podrinjskog kantona", br. 7/97 i 3/99 i "Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 10/00, 14/02, 6/04 i 10/04) i članka 5. stavak 1. Zakona o novčanoj potpori u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji ("Službene novine Tuzlanskog kantona", broj 5/07), na prijedlog Vlade Tuzlanskog kantona, Skupština Tuzlanskog kantona, na sjednici održanoj dana 11. 2. 2009. godine, donosi

ODLUKU

o usvajanju Strategije razvoja poljoprivrede u Tuzlanskom kantonu za period 2009-2013. godine

I.

Usvaja se Strategija razvoja poljoprivrede u Tuzlanskom kantonu za period 2009-2013. godine.

II.

Strategija razvoja poljoprivrede u Tuzlanskom kantonu za period 2009-2013. godine čini sastavni dio ove odluke.

III.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i bit će objavljena u "Službenim novinama Tuzlanskog kantona".

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine TUZLANSKI KANTON

Predsjednik

Skupštine Tuzlanskog kantona

Skupština

mr. sci. Amir Fazlić, v.r.

Broj: 01-02-822-4/08

Tuzla, 11. 2. 2009. godine

98

STRATEGIJA RAZVOJA POLJOPRIVREDE U TUZLANSKOM KANTONU ZA PERIOD 2009-2013. GODINE

1. SAŽETAK ANALIZE STANJA SEKTORA POLJOPRIVREDE U TUZLANSKOM KANTONU I SWOT ANALIZA

1.1. MAKROEKONOMSKI OKVIR RAZVOJA

Tuzlanski kanton zauzima površinu od 2.649 km², odnosno 10,1% teritorije Federacije Bosne i Hercegovine ili 5,17% teritorije Bosne i Hercegovine, sa gustom naseljenosti od 189,8 stanovnika po km². Prema procjenama Federalnog zavoda za statistiku iz 2007. godine, na ovom području živi 496.982 stanovnika, sa gustom naseljenosti od 187,6 stanovnika/km². Prema istom izvoru, ukupan broj uposlenih je 71.293, a neuposlenih 86.411, dok je neto plaća u KM iznosila 564,73 KM, što je ispod prosječne plaće za Federaciju BiH (603,21%). Bruto domaći proizvod u Federaciji BiH za 2006. godinu, iznosi 12.146.338 KM, odnosno 2.738 KM po stanovniku.

Historijski i društveno-ekonomski okviri koji se izražavaju kroz političko-državno ustrojstvo BiH i dugotrajnu, postratnu tranzicijsku recesiju kroz koju ova zemlja prolazi, čine nepovoljno okruženje za razvoj Tuzlanskog kantona. Ovakav sustav producira nejedinstven ekonomski prostor, isključuje vođenje cjelovite makroekonomske politike, sputan slobodan tok ljudi, kapitala i robe, nejedinstvenu ekonomsku legislativu, dok s druge strane se mora imati u vidu intenziviranje procesa globalizacije i, u tom okviru, proces evropeizacije najširih prostora, država i regija cijelog evropskog kontinenta. Iako je u posljednjim godinama bilježila rast proizvodnje u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, BiH će se u narednom periodu suočiti s velikim izazovima:¹ "članstvo u CEFTA-i i WTO-u te potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s EU, s jedne strane, dovešće do povećavanja mogućnosti za poljoprivredni izvoz, ali, s druge strane, i umanjiti zaštite u svezi s uvozom, što će dovesti do nižih cijena proizvoda i povećavanja konkurentnosti na domaćem tržištu."

Ključne prepreke razvoju poduzetništva u poljoprivredi vežu se za nedostatak i nepovoljne uvjete financiranja, nedostatak

¹ Izvješće iz oblasti poljoprivrede za BiH 2007. godine, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, Sarajevo, 2007, str. 1.

prerađivačkih kapaciteta, nemogućnost izvoza i niske cijene poljoprivrednih proizvoda. Većina lokalnih proizvođača djelimično proizvodi za svoje potrebe, a djelimično za potrebe tržišta, prodajući svoje proizvode usko lokalnom krugu tržišta. Znatno dio poljoprivredne proizvodnje i mnoštvo privatnih vlasnika, praktično, nije predmet ozbiljne javne pažnje pa ni statističkog praćenja.

1.2. PRIRODNI UVJETI RAZVOJA POLJOPRIVREDE

Područje Tuzlanskog kantona odgovara umjereno kontinentalnoj klimi i, stoga, ima povoljne klimatske prilike za intenzivniji razvoj poljoprivredne proizvodnje. Osim povremenih sušnih perioda, za područje ovog Kantona karakteristična je i pojava proloma oblaka koja je vrlo česta i redovno se dešava tokom proljeća, ljeta i jeseni na cijeloj teritoriji Tuzlanskog kantona, dok se olujni vjetar relativno rijetko javlja (jednom do dva puta u tri mjeseca). Mraz je čest tokom zime i može izazvati velike štete u poljoprivredi. Ipak, sa gledišta klimatskih uvjeta i agropedoloških karakteristika, ova oblast ima mogućnosti za razvijanje uspješne poljoprivredne proizvodnje.

Zemljište je jedan od važnih prirodnih resursa Tuzlanskog kantona i u pojedinim općinama poljoprivredna djelatnost je vrlo razvijena. Na području Tuzlanskog kantona najzastupljenija je IV bonitetna kategorija sa 27.460,44 ha, odnosno 27,72%, V kategorija sa 26.684,97 ha, odnosno 26,94%, i VI koja zauzima 24.962,75 ha, odnosno 25,20%. To znači da IV, V i VI bonitetna kategorija ukupno čine 79.108,16 ha ili 79,86% poljoprivrednog zemljišta. S obzirom na učešće IV i V kategorije od 54,66%, nameće se neophodnost provođenja agrotehničkih i hidrotehničkih (odvodnjavanje i navodnjavanje) mjera u cilju podizanja proizvodne sposobnosti zemljišta. U pogledu agrokemijskih odlika, prema dostupnim informacijama, zemljište ovog Kantona je kiselo (od jako kiselog do slabo kiselog). U pogledu snabdjevenosti N (azotom) i, s tim u svezi, humusom, zemljišta su uglavnom slabo i srednje snabdjevena. Fosfor i kalij su u ovim zemljištima uglavnom slabo zastupljeni. Kalcifikacija je jedna od mjera da se ublaži kiselost. Važnost pravovremenih i adekvatnih agrotehničkih mjera je od presudnog značaja u cilju sprečavanja zagađenja i zaštite zemljišta i okoliša općenito.

Od ukupnog poljoprivrednog zemljišta 99.052,05 ha na prostoru TK, što je 88,33%, od čega oranične površine čine 59.524,81 ha, odnosno 68,04%, dok su pod voćnjacima 15.860,88 ha, odnosno 18,13%, livade su na 12.105,60 ha, odnosno 13,83% od ukupnog obradivog zemljišta. Pašnjaci su na području TK zastupljeni sa 11.560,70 ha ili 11,67%. Po svjetskim standardima granična vrijednost poljoprivredne površine po stanovniku je 0,44 ha, a za obradive je 0,17 ha po stanovniku. U odnosu na navedene granične vrijednosti, poljoprivredne površine na području Tuzlanskog kantona su ispod svjetskog limita (0,20 ha po stanovniku), dok je prosjek obradivih površina povoljniji i iznosi 0,19 ha po stanovniku. Sadašnje stanje od 0,14 ha oranica po stanovniku se smatra dovoljnim za osiguranje hrane, ali ne bi smjelo da se dalje smanjuje. U pogledu vlasništva na području Tuzlanskog kantona, 94,10% poljoprivrednog zemljišta je u privatnom vlasništvu, dok je ostalih 5,90% u državnom vlasništvu.

Navodnjavanje u TK se primjenjuje sporadično, a izgrađeni irigacioni sustavi su zapušteni i neispravni, ili se ne koriste zbog nemogućnosti većih ulaganja u proizvodnju. Izgradnja irigacionih sustava treba da stvori uvjete za bolje korištenje zemljišta, omogućavajući prije svega širi izbor poljoprivrednih kultura tijekom vegetacije, naročito ranog povrća, dvije žetve u tijeku vegetacije po jedinici površine te sigurnu i stabilnu poljoprivrednu proizvodnju koja isključuje varijacije. S obzirom na stanje prirodnih korita vodotoka (obale su obrasle vegetacijom, zatrpna su korita, vodotoci služe kao odlagališta smeća i drugog otpada, na vodotocima i pored vodotoka grade se razni objekti, usljed čega dolazi do smanjenja proticajnog profila i značajnog ili potpunog začepljenja vodotoka i izlivanja malo većih voda), neophodna je zaštita od suvišnih voda na području Tuzlanskog kantona. Neophodno je sagledati problematiku i izraditi tehničku dokumentaciju - projekt otvorene kanalske mreže za naseljeno mjesto, potrebnih crpnih stanica i ostalih objekata (ustava, propusta i drugo) te poduzeti potrebne radove. Ono što je karakteristično kod rijeke Spreče, nizvodno od jezera Modrac, je neophodnost deminiranja terena prije bilo kakvog zahvata vezanog za zaštitu voda. U odnosu na stanje voda na području TK, postoje brojni uzroci zagađenja te je potrebna i efikasna politika zaštite površinskih i podzemnih voda od zagađivanja.

1.3. POLJOPRIVREDA I ŽIVOTNA SREDINA

Tuzlanski kanton na svom području sa izraženim prirodnim i klimatskim raznolikostima obiluje brojnim autohtonim i udomaćenim biljnim i životinjskim sortama. Autohtone sorte bilja žitarica, mahunarki te voća i povrća do danas nisu inventarizirane, iako je to u razvijenim zemljama visoko prioritarna aktivnost u očuvanju genetske raznolikosti. Od najzastupljenijih genetičkih vrsta žitarica, posebnu vrijednost imaju brojne sorte kukuruza, pšenice, ječma, zobi, raži i prohe. U povrtlarskim genetičkim resursima, raznolikošću oblika i tipova posebno se ističu tikve i bundeve, grah, kupus, paprika, lubenica, dinje, krumpir, luk crveni, luk bijeli i grašak. Na ovom području je veoma zastupljena platenička proizvodnja povrća te rasada za povrće. Najčešće uzgajane sorte povrća su rajčica, paprika, krastavac, zelena salata. U hortikulturi treba istaći različite forme dekorativnih, medicinskih i aromatskih biljnih vrsta. Pogodni klimatski uvjeti na ovom području, doprinijeli su očuvanosti i visokoj raznolikosti voćnih genetičkih resursa. Diverzitet ove grupe se ogleda u velikom broju sorti šljive, jabuke, kruške, jagode, malina, kupina, trešanja, višanja, breskvi, kajsija i nekoliko poznatih sorti grožđa. U biljnim genetičkim resursima Tuzlanskog kantona, značajno mjesto zauzimaju i različite sorte krmnog bilja i to, posebno: lucerka, crvena djetelina, grahorica, ježevica i stočni grašak. Na ovom području, postoji i veliki broj formi gljiva. Pored navedenih biljnih genetičkih resursa, značajno mjesto ima i ornamentalna flora, posebno je značajan genofond ruža. U rasadnicima cvijeća, širom Tuzlanskog kantona, gaje se uglavnom surfinije, maćuhice, slovenčice, begonije, krizanteme i ciklame.

Na teritoriji Tuzlanskog kantona uzgajaju se različite pasmine goveda, ovaca, koza, svinja i peradi. U govedarstvu je najzastupljeniji tip goveda simentalac, međutim, nije organizirana selekcija u okviru populacije na najznačajnije osobine, već se uglavnom radi individualna selekcija koja nije efikasna pri nasljeđivanju najvažnijih osobina. U ovčarstvu, na području Tuzlanskog kantona, su raspoložive populacije oplemenjene vrste pramenka: Virtemberg, Frizijska ovca, Il de France i Safolk. Svinjogojstvo je nešto manje zastupljeno na ovom području. Kako bi se postigao željeni nivo produktivnosti u uzgoju gore pomenutih životinjskih vrsta, neophodno je optimalno organizirati proizvodnju suvremenog genetskog materijala koristeći zakonitosti u nasljeđivanju najznačajnijih osobina životinja, odnosno, korištenjem križanja i selekcije kao temeljnih pravaca oplemenjavanja može se postići zadovoljavajući kvalitet grla, povećati efikasnost primarne proizvodnje te osigurati kontinuitet u snabdjevanju prerađivačke industrije i tržišta biološki vrijednim proizvodima od mesa i mlijeka.

S gledišta pritiska poljoprivrede na okoliš u Tuzlanskom kantonu, potrebno je istaći nepostojanje jasnog sustava djelotvorne uporabe inputa (najviše mineralno gnojivo i zaštitna sredstva) - mogućih uzroka zagađenja iz poljoprivrede u poljoprivrednoj praksi. Organska poljoprivreda još uvijek nije zastupljena u mjeri u kojoj bi trebalo da bude zastupljena. Genetički resursi biljaka i životinja, kao i njihovi

srodnici u divljini, danas su pod različitim stupnjem ugroženosti pa i nestajanja. Tome, u značajnoj mjeri, doprinosi nekontrolirani priliv raznih invazivnih vrsta biljaka i životinja, GMO - genetički modificiranih organizama, nekontroliran unos sjemenskog i rasadničkog materijala, uporaba pesticida, neuravnotežena poljoprivredna proizvodnja, kontaminacija površinskih i podzemnih voda.

1.4. STANJE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE POVRSTAMA, GRANAMA PROIZVODNJE I ORGANIZACIJA ISTE

S obzirom da je najveća površina poljoprivrednog zemljišta Tuzlanskog kantona (94,10%)² i drugih poljoprivrednih fondova u vlasništvu individualnih poljoprivrednih proizvođača, individualna poljoprivredna gazdinstva temeljni su ili glavni nositelji poljoprivrede u ovom Kantonu (kao uostalom i u cijeloj BiH); broj poljoprivrednih gazdinstava (Tabela 10). U Tuzlanskom kantonu, prema popisu iz 1991. godine bilo je ukupno 149.293 domaćinstava, sa prosječnim brojem od 3,3 člana. Prema procjenama, broj domaćinstava u 2005. godini iznosi 151.541, uz još uvijek zadržanu prosječnu strukturu od 3,3 člana po domaćinstvu³. Prema posljednjim raspoloživim podacima iz popisa 1991. godine, Tuzlanski kanton imao je 70.682 poljoprivredna gazdinstva, a najveći broj bio je u sljedećim općinama: Tuzla, Gračanica, Gradačac, Lukavac, Živinice, Srebrenik, Kalesija. Temeljne karakteristike poljoprivrednih gazdinstva Tuzlanskog kantona su sljedeće:

- mali i isparcelirani zemljišni posjed, koji uvjetuje tradicionalni način poljoprivredne proizvodnje i njenu visoku ekstenzivnost;
- dominacija naturalnih, odnosno polunaturalnih poljoprivrednih gazdinstava - većina poljoprivrednih gazdinstava proizvodi samo za svoje potrebe, dok su njihovi tržišni viškovi mali i nesigurni;
- dominacija mješovitih poljoprivrednih gazdinstava - 83% od ukupnih naselja u TK je u kategoriji naselja seoskog i mješovitog tipa (procjena 2001. godina)⁴;
- mala površina zemljišta koja poljoprivrednicima stoji na raspolaganju: u odnosu na kriterijum poljoprivredna površina po stanovniku, općine u TK su ispod granične vrijednosti od 0,44 ha/stanovniku;
- kvalitet poljoprivrednog zemljišta - visok udio IV i V kategorije zemljišta (od 54,12%) ukazuje na neophodne agrotehničke i hidrotehničke (odvodnjavanje i navodnjavanje) mjere, dok kiselost tla dovodi do potrebe kalcifikacije zemljišta;
- problem plasmana, odnosno nedovoljne ugovorne povezanosti primarne poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije;
- razjedinjena tržišna ponuda, nedovoljna organiziranost proizvođača kroz udruženja i zadruge, a tamo gdje ove asocijacije i postoje nema objedinjavanja ponude i zajedničkog plasmana;
- ograničene investicijske mogućnosti: mala poticajna sredstva i ograničene mogućnosti eksternog financiranja poljoprivredne proizvodnje.

U odnosu na udruživanje individualnih proizvođača za ostvarivanje zajedničkih interesa, na području TK, uspostavljeno je Udruženje poljoprivrednika Tuzlanskog kantona te, u okviru Privredne komore TK, Grupacija agronoma TK. Također, postoje i jake grupacije: pčelara, gljivara, mljekara, voćara, povrtlara, mesne industrije, ljekobilja i šumskih plodova te veterinaru. Sve ove grupacije rade na unapređenju segmenata poljoprivredne proizvodnje koju pokrivaju. Prema podacima ZS Federacije BiH, u Tuzlanskom kantonu registrirano je oko 40-tak zemljoradničkih zadruga. Za afirmaciju rada zemljoradničkih zadruga u Tuzlanskom kantonu najvažnije je: reguliranje pitanja državne imovine starih zadruga, stvaranje povoljnog privrednog i institucionalnog ambijena za razvoj zadruga; edukacija menadžmenta u zadrugama; udruživanje zadruga; razvoj specijaliziranih zadruga.

U odnosu na poduzeća u oblasti primarne poljoprivredne proizvodnje u TK, prije rata je poljoprivredna proizvodnja u Tuzlanskom kantonu dominantno bila organizirana preko poljoprivrednih poduzeća: PD "Spreča" Kalesija i PD "Napredak" Gradačac, od kojih je najveći broj danas u stečaju ("Spreča" Kalesija, "Napredak" Gradačac, "Poljoprivreda" Banovići, "Majejica" Srebrenik, "Agroprom" Zvornik-Sapna), a za neka će tek biti pokrenut proces rješavanja statusa ("Rasadnik" Tuzla)⁵. Živinarske firme, također privatizirane, ("Kokaproduct" Gračanica i "Kokodžada" Gračanica) ne uspijevaju da uspješno, tj. rentabilno, organiziraju proizvodnju te su svoje kapacitete dali u zakup. Tuzlanski kanton raspolaže i sa pet rasadnika, od kojih je rasadnik voćnog sadnog materijala, "Voćni rasadnik" u Srebreniku, jedan od primjera uspješne privatizacije.

Analiza biljne proizvodnje

Tijekom cjelokupnog posmatranog perioda, od 1998. do 2006. godine, ukupno požnjevene površine pod ratarskim kulturama su se kretale u prosjeku od 43.400 ha. Prosječan prinos po hektaru se, za posmatrani period, kretao oko 55 tona/ha. Ukupni prinos ratarskih proizvoda u 2006. godini iznosi 245.111 tona što predstavlja povećanje prinosa od 36% u odnosu na prinos iz bazne 1998. godine koji je iznosio 179.992 tona. Ukupan prinos iz 2006. godine je uvećan i u odnosu na prethodnu godinu za 11%, odnosno 24.516 tona.

Ukupno požnjevene površine pod ratarskim kulturama u 2006. godini u Tuzlanskom kantonu su iznosile 45.259 ha. U strukturi ukupno požnjevenih površina dominiraju površine pod žitaricama i to sa 60%, zatim slijede površine pod krmnim biljem sa 39% i požnjevene površine pod industrijskim biljem sa nešto više od 1%. U strukturi ukupno požnjevenih površina pod žitaricama u 2006. godini, dominiraju požnjevene površine pod kukuruzom, slijede površine pod pšenicom i zobom. Kod krmnog bilja, najzastupljenije su požnjevene površine pod kukuruzom za proizvodnju zelene mase, slijede travnato-djetelinske smješe i djetelina. Kod industrijskog bilja, u najvećoj mjeri dominira duhan.

Proizvodnja povrća i krumpira, u periodu 1998-2006. godina, odvijala se prosječno na 13.260 ha. U strukturi ove proizvodnje najviše je bio zastupljen krumpir, prosječno na 7.380 ha, što čini 55,7% ukupnih površina pod povrćem u Tuzlanskom kantonu. Ostalo povrće (mrkva, crni luk, bijeli luk, grah, grašak, kupus i kelj, rajčica, paprika i krastavac) ne prelaze 10% ukupnih površina na kojima se gaji povrće. Najveće površine pod povrćem zabilježene su 1998. godine, kada je proizvodnja obavljena na 15.400 ha. Od pomenute godine, površina se smanjivala sve do 2003. godine kada iznosi 13.950 ha. Sljedeće, 2004. godine, dolazi do ponovnog smanjenja površina, a zatim i do povećanja u sljedeće dvije godine. Prinos po jedinici površine najznačajnijih povrtlarskih vrsta varirao je zavisno

² U Tuzlanskom kantonu oko 94,10% poljoprivrednog zemljišta je u privatnom vlasništvu, a oko 5,9% u državnom vlasništvu. Od ukupno 5.892 ha državnog poljoprivrednog zemljišta, najveće površine su u općinama Kalesija (2.038 ha), Živinice (1.343 ha), Gradačac (963 ha), Lukavac (544 ha). Podaci preuzeti iz dokumenta Prostorni plan za područje Tuzlanskog kantona 2005-2025., Zavod za urbanizam Tuzla, 2006., str. 80.

³ Prostorni plan za područje Tuzlanskog kantona 2005-2025., Zavod za urbanizam Tuzla, 2006., str. 36.

⁴ Prostorni plan za područje Tuzlanskog kantona 2005-2025., Zavod za urbanizam Tuzla, 2006., str. 41-43. Kriteriji za tip naselja bili su broj stanovnika u naselju, procent učešća nepoljoprivrednog stanovništva, funkcije naselja, centralitet i sl.

⁵ Program rada Kantonalne agencije za privatizaciju za 2008. godinu, Kantonalna agencija za privatizaciju, Tuzla, 11. 12. 2007. godina.

od klimatskih uvjeta u pojedinim godinama. Ukoliko se posmatra ukupna proizvodnja povrća i krumpira, može se uočiti da se, od 1999. do 2001. godine, ukupan prinos, ali i poželjnije površine, konstantno, iz godine u godinu, smanjuju. Od 2002. godine, dolazi do konstantnog porasta proizvodnje, da bi ukupan prinos u 2006. godini bio manji za 8,6% od prinosa koji je ostvaren 2005. godine.

U proizvodnji voća, u TK je zastupljena proizvodnja jabučastog, jezgrastog i koštičavog voća. U ukupnoj voćarskoj proizvodnji, najzastupljenije je koštičavo voće sa 72,5% ukupnih stabala voća. Šljiva predstavlja najzastupljenije koštičavo voće, odnosno 90% stabala koštičavog voća je šljiva. Poslije koštičavog, najzastupljenije je jabučasto voće koje u ukupnom broju stabala voća učestvuje sa 25,1%. Jabuka predstavlja voće koje je najbrojnije od jabučastog voća i učestvuje sa 60% ukupnog broja stabala pomenute vrste voća. Najmanje je zastupljeno jezgrasto voće sa svega 2,3% učešća u ukupnom broju stabala. U posmatranom periodu, prinos po stablu kod svih vrsta jabučastog voća značajno je varirao. Od 1998. godine, kod pojedinih vrsta, prinos po stablu konstantno opada. Najizraženije opadanje prinosa zabilježeno je kod proizvodnje krušaka. Prinos po stablu opao je u, posmatranom periodu, za 60%, odnosno sa 18,5 kg 1998. godine na 7,4 kg u 2006. godini. Također, izraženo opadanje zabilježeno je kod jabuke, sa 24,3 kg po stablu 1998. godine na 9,1 kg po stablu 2006. godine, što je pad od 62,5%. Opadanje prinosa zabilježeno je i kod proizvodnje dunja, kajsije i trešnje. Kod proizvodnje šljive izraženo je variranje u visini prinosa po stablu. U odnosu na 1998. godinu, kada je iznosio 18 kg, prinos je već sljedeće godine opao na 4,8 kg, odnosno opao je za značajnih 65%. Zatim, u sljedeće dvije godine prinos raste, da bi u 2002. godini opao na svega 3,6 kg, što predstavlja pad od 80% u odnosu na 1998. godinu.

U odnosu na organsku proizvodnju, u TK, i pored manjka regulative za ovu oblast, organska proizvodnja se ipak prakticira, istina stihijski i nekoordinirano. Tuzlanski kanton još uvijek nije usvojio strateški dokument kojim bi se postavio okvir mogućeg razvoja organske proizvodnje i njenih potencijalnih proizvodnih potencijala.

Analiza stočarske proizvodnje

Prema raspoloživim podacima, za BiH i prema broju stočnog fonda u Tuzlanskom kantonu, uočljivo je poboljšanje u stočarskoj proizvodnji u posljednjih pet godina. U strukturi stočarske proizvodnje goveda zauzimaju najznačajnije mjesto. Proizvodnja svinja i proizvodnja ovaca se pojavljuju kao sljedeće značajne proizvodnje u strukturi stočarske proizvodnje, dok proizvodnja peradi, s obzirom na tradiciju i dugogodišnje iskustvo proizvođača, predstavlja značajni potencijal za rast i razvoj proizvodnje. Da bi se postigla veća produktivnost stada potrebno je povećati i prosječnu veličinu stada te pasminsku strukturu i tehniku uzgoja. Prema raspoloživim podacima, u periodu od 2002. do 2004. godine, postoji 87 farmi krava muzara, 35 farmi tovnih junadi, 64 farmi tovnih pilića, 18 farmi koka nosilja i 20 farmi tovnih svinja. Do 2006. godine taj broj je u znatnom porastu, što ukazuje na povećanje stočnog fonda, kao i povećanje stočarske proizvodnje. Jedino zabrinjavajuće stanje je bilo kod ovčarske proizvodnje, zbog pojave bruceloze. U suradnji sa veterinarskim stanicama stanje ovčarstva je poboljšano. Broj grla svinja, kao i konja, stalno opada. Prema podacima veterinarske službe u TK, broj grla goveda je, u 2007. godini, 53% veći u odnosu na 1991. godinu. Na području Tuzlanskog kantona razvijeno je i pčelarstvo, gdje ima najviše košnica (35.000), a koje, također, treba značajnu potporu.

U posmatranom periodu (1998-2002.), uočljiv je pad proizvodnje mlijeka do 2002. godine kada je i ostvarena najmanja proizvodnja mlijeka koja iznosi 78% proizvodnje iz 1998. godine. Od 2003. godine proizvodnja mlijeka se povećava i 2004. godine dostiže skoro nivo proizvodnje iz 1998. godine. Lagani trend porasta posljednjih godina ima proizvodnja mesa. U Tuzlanskom kantonu, prosječna godišnja proizvodnja mesa iznosi 7,5 i 8,5 tisuća tona (neto težina) od čega je najviše peradi (65%) i goveda (31%). Povećanje ostalih stočarskih proizvoda je neujednačeno. Proizvodnja jaja je u 2000. godini bila najveća i narednih godina, do 2006. godine, imala je proizvodnju iznad 100%. Proizvodnja meda je opala za 13,4% u 2006. godini, u odnosu na 2005. godinu.

1.5. POLJOPRIVREDA I RURALNI RAZVOJ

Sve najrazvijenije zemlje EU posvećuju posebnu pažnju razvoju ruralnih područja. Ruralna područja BiH su utvrđena primjenom definicije ruralnih područja koju koristi OECD, prema kojoj se ruralnim smatraju područja sa manje od 150 stanovnika po km². Tuzlanski kanton je 1991. godine imao 373 naselja, od kojih je 335 ruralnog karaktera sa oko 272.694 stanovnika. Isti broj naselja u TK se zadržao. Ruralna područja čine 85,26% ukupne površine ovog Kantona, dok urbana područja čine 14,74%. Resursi koji postoje u ruralnim područjima (privatno zemljište, stanovi, izvjesna infrastruktura) imaju veliki značaj za razvoj. Generalna ocjena za ruralna područja u TK, kao i u ostalim dijelovima BiH, ukazuje da je najveći dio siromaštva i neuposlenosti vezan za ova područja i da je poljoprivreda najznačajnija, a vrlo često i jedina privredna djelatnost, kojom se ostvaruju prihodi domaćinstava. Poljoprivredu, u ruralnim područjima, karakterizira niska konkurentnost, usitnjenost posjeda, slaba tehnička opremljenost, nizak nivo znanja farmera i sl. Primjena novih tehnologija u proizvodnji zdrave hrane, izgradnja neophodnih infrastrukturnih sustava, razvoj nekih vrsta tercijarnih djelatnosti i, eventualno, preseljavanje nekih industrijskih pogona u blizinu većih seoskih aglomeracija, mogu značajno unaprijediti ne samo ekonomiju ruralnog sektora, već i cjelokupan razvoj ovog Kantona. Kvalitet stanovanja i transporta, komunikacijske i energetske infrastrukture u ruralnim područjima BiH igraju značajnu ulogu u budućem ruralnom razvoju zemlje.

U 2006. godini, procijenjeno je da u BiH ima preko 500.000 poljoprivrednih gazdinstava. Procjenjuje se da je 50% ovih gazdinstava manje od 2 ha, a preko 80% manje od 5 ha. Generalno, potreba za sjedinjavanjem sitnih poljoprivrednih gazdinstava u održivije ekonomske jedinice se prepoznaje kao jedno od najneodložnijih pitanja poljoprivredne politike. U Tuzlanskom kantonu još nije uspostavljen registar poljoprivrednih gazdinstava. Ova aktivnost je u fazi planiranja i učinjeni su konkretni koraci, koji se odnose na pripremu softvera za registar, koji je izradio BOSPER Tuzla. Pored toga, započeo je pilot projekt registracije gazdinstava, koji je odobren za tri općine u Kantonu. Realizacija projekta registra poljoprivrednih gazdinstava, dat će sliku o broju, strukturi i karakteristikama poljoprivrednih gazdinstava na području Kantona.

1.6. STANJE PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE

Povoljan geografski položaj Tuzlanskog kantona, kao i povoljni prirodni uvjeti za razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje (biljne i stočarske), utjecali su na razvoj prehrambene industrije u ovom Kantonu. U oblasti prerađivačke industrije broj obrtnika, u 2006. godini u odnosu na 2005. godinu, se povećao za 9,95%, dok se ukupan broj obrtnika povećao za oko 8,82%. U narednom

periodu u djelatnosti prerađivačke industrije treba težiti smanjenju razlike između ostvarenog uvoza i izvoza. Ostvarene neto plaće u prerađivačkoj industriji, u 2006. godini u odnosu na 2005. godinu, su porasle za 7,73%, a također je porastao i broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji, pri čemu je došlo do upošljavanja 90 novih radnika.

Na temelju mogućnosti proizvodnje raznih vrsta žitarica, industrijskog bilja, voća i povrća, kao i određenih vrsta ljekovitog bilja koje raste kao samoniklo (još uvijek ne postoji organizirani uzgoj ljekovitog bilja na značajnijim površinama), a koje predstavlja izvor sirovina za prehrambenu industriju, došlo je do formiranja većeg broja prerađivačkih kapaciteta iz ove oblasti.

Prerodom voćarskih kultura bave se sljedeća poduzeća koja raspolažu većim kapacitetima: "Bosnaprodukt", "Vegafruit" i "Fana". Tu su još i poduzeća "Prehrana promet" Tuzla, "Golden Agro" Živinice i "Veko" Gračanica.

Najznačajnija poduzeća koja se bave mljevenjem i preradom žitarica su: Mlin "Husinski rudar" Ljubac, "Pekare Tuzla" Ljubac, "Klas" Srebrenik, "Eurotrans" Gradačac, Mlin Nezić, "Rebronja" Doboju Istok, "Mlinoles" Gračanica, "Požegića Mlin" Tuzla-Pasci, te manja poduzeća ("Mlinpex" Doboju Istok, "Adsa" Sapna, "Mlin Komerc" Kalesija, "Smajlović Tečo" Srebrenik). Proizvodnjom piva se bavi tvornica sa dugom tradicijom "Pivara" Tuzla koja pored piva proizvodi i ledeni čaj i nekoliko vrsta gaziranih sokova.

Proizvodnjom i pakiranjem flipsa, čipsa, vafli, kikirikija i zrnastih i praškastih proizvoda se bavi Majeвица, Tvornica "Corn flips" Srebrenik. Proizvodnjom tjestenine se bavi poduzeće "Indira" iz Gradačca.

Otkupom i proizvodnjom fermentiranog duhana se bavi "Duhan" Gradačac.

DOO "Gamus" Tuzla bavi se proizvodnjom i pakiranjem začina i prehrambenih proizvoda.

Najznačajniji prerađivački kapaciteti koji se bave preradom stočarskih proizvoda u Tuzlanskom kantonu su mljekare. Trenutno u Kantonu posluje 6 mljekara: "Prerada i promet mlijeka" (PPM) Tuzla, "INMER" Gradačac, "Milch-produkt Smajić" Čelić, "Sirko" Gračanica, "Noćko komerc" Živinice i "Sirela" Teočak.

Na području Tuzlanskog kantona instalirana je jedna klanica industrijskog tipa i 34 zanatske klanice za krupna grla stoke. Veliki broj klanica nije registriran već radi pri mesnicama. Osim klanica za krupna grla, na ovom području postoji i 8 klaničnih kapaciteta za perad. Najveće kapacitete imaju "Kokodžada" Živinice i "Pilkom" Gradačac. Najznačajniji prerađivački kapacitet za preradu mesa u Tuzlanskom kantonu je "Menprom" Gornja Tuzla, koji se bavi proizvodnjom trajnih i polutrajnih proizvoda od govedeg i pilećeg mesa.

Poduzeće "EKO PLOD" iz Banovića vrši proizvodnju i otkup ljekovitog bilja. Poduzeće, također, posjeduje sušaru i hladnjaču u vlasništvu.

Na području TK postoji i određen broj poduzeća koja se bave proizvodnjom vode: "Pivara" Tuzla, "Majevički studenac" Tuzla, "Kobens" Živinice.

Značajnija poduzeća sa područja TK koja se bave proizvodnjom bezalkoholnih pića su: "Vegafruit" Doboju Istok, "Bony" Tuzla, "Fibios-Azabagić" Tuzla, "Rehuplast" Lukavac, te "Gakom" Gračanica koje se, također, bavi proizvodnjom bezalkoholnih pića.

Proizvodnjom konditorskih proizvoda se bavi "Gusto e sapore", u čijoj paleti su dominantni kolači, keks i sladoledi.

Proizvodnjom gotove hrane se bave: "Solana" Tuzla, koja u svom proizvodnom programu osim raznih vrsta soli (kuhinjska, industrijska, za stočnu ishranu i druge) ima i čorbe (čorbu od povrća s tjesteninom, čorba od rajčice s tjesteninom i krem čorba od povrća), te "Gamus" iz Tuzle, koji vrši proizvodnju i pakiranje začina i prehrambenih proizvoda, kao i "Corn flips" d.d. Srebrenik koji je dio privrednog sustava "Majeвица", koja osim proizvoda od krumpira (corn flipsa i čipsa) vrši proizvodnju i pakiranje začina.

Poduzeće koje ima značajnije kapacitete za proizvodnju koncentriranih stočnih hranjiva je poduzeće "Hinus" DOO iz Srebrenika, kao i "Pilkom" iz Gradačca koje pored klanice živine posjeduje i mješavinu stočne hrane kapaciteta 500 kilograma na sat.

Ne postoje prerađivački kapaciteti za preradu ribe i pčelinjih proizvoda.

1.7. LJUDSKI RESURSI TUZLANSKOG KANTONA

Na 2.649 kvadratnih kilometara prostora Tuzlanskog kantona, raspoređenog na 13 općina, prema procjenama Federalnog zavoda za statistiku Sarajevo (FZS), živi oko 500.000 stanovnika, što čini 189 stanovnika na kvadratni kilometar. Tuzlanski kanton spada u gusto naseljena područja u Bosni i Hercegovini (75 stanovnika na kvadratni kilometar), kao i u Federaciji Bosne i Hercegovine (89 stanovnika na kvadratni kilometar). Od deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, Tuzlanski kanton je poslije Kantona Sarajevo najgušće naseljeni kanton. Nulta stopa ukupnog rasta stanovništva u toku posljednje decenije prošlog i polovine prve decenije ovog stoljeća ukazuje da u tih petnaest godina nije došlo do promjene ukupnog broja stanovnika.

U naseljima gradskog karaktera je 2001. godine živjelo 155.000 stanovnika ili 35% od ukupnog stanovništva. Ruralno stanovništvo broji 352.000 žitelja ili 70% ukupnog stanovništva ovog Kantona.

Radni resursi i njihovi elementi za Bosnu i Hercegovinu, Federaciju Bosne i Hercegovine i Tuzlanski kanton za 2006. godinu, prikazani su u tabeli koja slijedi.

(u 000)

Kontigent	Bosna i Hercegovina	Federacija BiH	Tuzlanski kanton
1. Ukupno stanovništvo (2+7)	3.372	2.141	482
2. Radno sposobno (3+6)	2.733	1.718	391
3. Radna snaga (4+5)	1.177	740	157
4. Uposleni	811	500	71
5. Neuposleni	366	240	86
6. Neaktivni	1.556	977	234
7. Mlađi od 15 godina	639	423	91
8. Od 15-64 godine	2.242	1.437	342

Izvor: Tab.1 i Tab.1.1 Temeljne karakteristike stanovništva BiH (FBIH) prema djelatnosti i spolu, Anкета o radnoj snazi 2007., FZS Sarajevo 2007. Za Tuzlanski kanton podaci izračunati na temelju administrativnih podataka o broju zaposlenih i neuposlenih.

Prosječna godišnja stopa rasta broja zaposlenih je čak neznatno negativna, dok je prosječna godišnja stopa rasta ukupnog broja neuposlenih čak više od 5%.

Pregled broja uposlenih u poljoprivredi i prerađivačkoj industriji za TK i iznos prosječne plaće, dat je u tabeli u nastavku.

Tabela. Uposlenost i plaće u poljoprivredi i prerađivačkoj industriji u TK

		Prosječan broj uposlenih				Prosječna neto plaća u KM			
		2003.	2004.	2005.	2006.	2003.	2004.	2005.	2006.
UKUPNO		69.172	70.461	70.555	71.293	478,13	485,91	505,68	564,73
A	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	2.542	2.543	2.419	2.521	457,94	458,97	498,69	545,13
D	Prerađivačka industrija	16.529	16.124	16.631	16.721	332,26	347,31	370,89	399,57

Izvor: Kantoni u brojkama, FZS Sarajevo 2007.

Šanse za rješavanje problema neuposlenosti su, najprije, u povećavanju uposlenosti kroz vidove samoupošljavanja, uključivanja pomažućih članova domaćinstva te formiranja manjih obiteljskih biznisa utemeljenih na poljoprivrednoj proizvodnji ili proizvodnji vezanoj za poljoprivredu. Obim i struktura radnih resursa predstavljaju solidnu pretpostavku za to.

1.8. PROMETNA I ENERGETSKA INFRASTRUKTURA

Sustav putnih prometnica čine radijalni pravci, prstenovi i obilaznice. Na području Tuzlanskog kantona radijalni pravci, uglavnom, su usmjereni na: sjever-jug i istok-zapad. Oni povezuju centar TK sa bližim i daljim okruženjem. Formirana su dva prstena: vanjski (od Simin Hana, Medaša, Dubrava, Živinica, Banovića, Modraca, Puračića, do čvorišta na autoputu Tuzla - Rijeka Sava) i unutrašnji (oko grada Tuzle). Oko urbanih područja Lukavca, Srebrenika, Živinica, Banovića, Gradačca, Kalesije i Kladnja predviđene su obilaznice. S gledišta potpore sektoru poljoprivrede od posebnog značaja je i modernizacija i poboljšanje kvaliteta puteva, tamo gdje su potrebe izraženije.

Temelj željezničke mreže Tuzlanskog kantona čine prometni pravci: Brčko-Tuzla-Živinice-Banovići; Tuzla-Doboj i Tuzla-Živinice-Zvornik. Neophodno je osposobljavanje pružnih postrojenja, uz elektrifikaciju pruga, modernizacija željezničkog čvora Tuzla (Kreka/Poljana) te modernizacija i uspostavljanje željezničkih stanica u Kantonu.

Tuzlanski kanton nema vodnih plovnih puteva, izuzev jezera Modrac za plovila rekreacijskog karaktera.

U odnosu na zračni promet, na teritoriji općine Živinice, 5 km istočno od grada i 8 km jugoistočno od grada Tuzle, nalazi se Aerodrom "Dubrave" koji je nedavno pušten u civilni promet. On otvara nove mogućnosti prometnog i privrednog komuniciranja Tuzlanskog kantona sa svijetom.

Vrlo značajan faktor za potporu cjelokupnom razvoju svakog sektora je dostignuti nivo korišćenja novih tehnologija u pružanju multimedijalnih usluga. Kao preduvjet za pružanje multimedijalnih usluga, potrebno je intenzivirati gradnju pristupnih širokopojsasnih mreža kako bi se zadovoljile potrebe u procesu razvoja. U odnosu na fiksnu telekomunikacijsku mrežu, može se reći da je relativno razvijena i da ima uvjete za budući brži razvoj. Na području Tuzlanskog kantona, moguć je prijem tri mobilne mreže: BH Mobile, M-Tel i Eronet. Značajan pokazatelj razvoja je i informatizacija društva i broj korisnika interneta. Broj korisnika interneta na području ovog Kantona je i dalje nizak, što ukazuje na potrebu projekata za unapređenje informatičkog opismenjanja stanovništva.

Tuzlanski kanton svojim energetskim potencijalima daleko nadmašuje potrebe ovog Kantona i može osigurati kvalitetno i sigurno snabdijevanje potrošača električnom energijom. Na području ovog Kantona se nalazi veliki termoeenergetski kapacitet TE "Tuzla", kapaciteta 779 MW. Planirano je da se rekonstruira i modernizira i posljednji blok 200 MW, a uporedo da se priprema izgradnja novog bloka TE Tuzla VI nominalne snage 370 MW na lokaciji postojeće elektrane. Na području Tuzlanskog kantona ne postoji plinovodna mreža. Međutim, planirano je utvrđivanje potreba i izgradnja plinovodnog sustava na području ovog Kantona, koji bi bio povezan u jedinstveni sustav BiH (pravac Zvornik -Tuzla, sa kantonalnim, odnosno regionalnim odvojcima, ili alternativa).

Međutim, na području Tuzlanskog kantona postoji povoljnost za toplifikaciju termoeenergijom, time što se u samom centru nalazi termoelektrana koja je veliki izvor energije. Ipak, još uvijek nije izvršena toplifikacija svih gradova u bližem okruženju. Velike mogućnosti u isporuci toplinske energije Termoelektrane Tuzla u narednom periodu će se u izvjesnoj mjeri iskoristiti u poljoprivredne svrhe u staklenicima, koji se mogu izgraditi na prostorima gdje se razvije toplifikacijska mreža.

Mogući drugi izvori energije su: hidroenergija, nafta, energija vjetra, sunčeva energija i biomasa - otpada. Najznačajniji od obnovljivih izvora za Tuzlanski kanton, do sada, je hidroenergija. U posljednje vrijeme izgrađene su dvije MHE i to jedna na hidroakumulaciji jezera Modrac, snage 1,8 MW, a druga na hidroakumulaciji jezera Snježnica, snage 0,45 MW. Dalje korištenje vode iz ove dvije hidroakumulacije nije moguće na klasičan način za proizvodnju električne energije, jer su akumulacije u cijelosti namijenjene za druge potrebe (TE Tuzla, TE Ugljevik te industrija i druge potrebe u Lukavcu i Tuzli).

Na području Tuzlanskog kantona, korištenje ostalih navedenih izvora energije nije značajno zastupljeno. Međutim, s obzirom na njihovu obnovljivost i ekološku čistoću, potrebno je istražiti i mogućnost korišćenja ovih izvora. Posebno je potrebno naglasiti i značajna nalazišta geotermalnih voda, koje bi se mogle koristiti, eventualno, i u energetske svrhe (staklenice, korištenje toplotne energije). Značajnija nalazišta su zastupljena u općini Gračanica te u Gradačcu, Tuzli, Srebreniku i Živinicama.

Pored toga, značajne su i mogućnost dobijanja ekonomski isplativog potencijala energije bazirane na biomasi, čiji bi izvor bio lokacija buduće regionalne deponije komunalnog otpada.

1.9. STANJE POTROŠNJE, UVOZA I IZVOZA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

Kada je riječ o potrošnji poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, procjena potrošnje za područje Tuzlanskog kantona se može izvršiti na bazi potrošačke korpe za 2006. godinu i procijenjenog broja stanovnika (496 tisuća). Uporedbom nivoa potrošnje

poljoprivredno-prehrambenih proizvoda TK sa pokazateljima za Evropu, može se primijetiti značajno zaostajanje, slijedi prikaz vrijednosti u tabeli.

Potrošnja poljoprivredno - prehrambenih proizvoda po stanovniku

Proizvod	TK kg/stan.	Evropa kg/stan.	Nivo TK u % Evropa=100
Meso	21	68	30,8
Mlijeko	93	254	36,6
Povrće	82,5	128	64,8
Voće	50,4	122	47,8

Kada je riječ o međunarodnoj robnoj razmjeni na nivou Bosne i Hercegovine, posebno kada su u pitanju poljoprivredno-prehrambeni proizvodi, potrebno je istaći da je BiH vrlo značajno uvozno zavisna zemlja.

Posljeratni obim spoljnotrgovinske razmjene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Tuzlanskog kantona pokazuje diskontinuiran rast. Uvoz je u razdoblju od 1998. do 2005. godine povećan za 40%, a izvoz 2,7 puta. Mada izvoz raste brže (stopa rasta 15,5%) od uvoza (stopa rasta 4,8%), Tuzlanski kanton i dalje bilježi visok robni deficit koji se u posmatranom periodu kretao između 37,7 i 80,4 milijuna KM. Tuzlanski kanton ostvaruje promjenljivu stopu pokrivenosti uvoza poljoprivredno-prehrambenih roba izvozom, koja je u razdoblju od 1998. do 2003. godine ispoljila rastući (od 9,3% na 30,4%), a zatim do 2005. godine opadajući trend (stopa 15,3%).

Što se tiče uvoza hrane Tuzlanskog kantona potrebno je naglasiti da je udio uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom uvozu Tuzlanskog kantona vrlo značajan: prosječni udio za period 1998-2005. godine iznosi 10,53%. Ohrabruje, međutim, činjenica da dugoročni trend pokazuje opadajuće učešće uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom uvozu (pad od 17,45% u 1998. na 8,94% u 2005. godini). Strukturne specifičnosti uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, prema nepotpunim podacima za 2006. i 2007. godinu, pokazuju da je najznačajniji dio uvoza vezan za promet duhana (22,0%), žitarica i proizvoda od žitarica (18,8%), kafe i začina (12,5%) te pića (10,0%), voća i povrća (9,4%). Teritorijalna usmjerenost uvoza pokazuje dominantnu orijentiranost na susjedne zemlje i zemlje Evropske unije, i to: Njemačku (14,1%), Hrvatsku (10,4%), Sloveniju (8,7%), SAD (8,6%), Italiju (7,9%), Mađarsku (6,8%), Tursku (6,5%), Srbiju (4,5%) itd.

Izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Tuzlanskog kantona relativno je niskog obima i vrlo ograničene proizvodne strukture. Ukupna vrijednost izvoza hrane Tuzlanskog kantona u srednjoročnom periodu 1998-2001. godini kretala se u nivou od oko 6,6 milijuna KM. U narednom periodu, do 2004. godine izvoz je udvostručen, da bi najveća vrijednost bila postignuta u 2005. godini u iznosu od 18,0 milijuna KM. Međutim, karakteristično je naglasiti da je udio izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda TK u ukupnom izvozu izrazito nizak i sa opadajućim trendom. U strukturi izvoza Tuzlanskog kantona zastupljeni su proizvodi prerade voća i povrća (47,2%), prerade mlijeka (45,1%), mlinsko-pekarski proizvodi (4,2%) i duhan (3,5%).

Teritorijalna struktura izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda odražava orijentiranost na susjedne zemlje i zemlje Evropske unije. Najveći dio izvoza odnosi se na Srbiju i Crnu Goru (24,5%), Sloveniju (22,7%), Hrvatsku (19,4%), Italiju (7,9%) itd.

1.10. INSTITUCIJE U POLJOPRIVREDI

Na državnom nivou je za poljoprivredni sektor nadležno Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine. U nadležnosti Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je i kreiranje i sprovođenje carinsko-tarifne politike za uvoz i izvoz svih proizvoda uključujući i proizvode iz sektora poljoprivrede. U sastavu ovog Ministarstva, kao upravne organizacije, posluju i Ured za veterinarstvo BiH i Uprava za zaštitu bilja BiH. Pri Uredu za veterinarstvo posluje i Agencija za identifikaciju životinja sa sjedištem u Banja Luci. Jedna od temeljnih funkcija ove agencije je stvaranje državne baze podataka o broju i kretanju životinja, koja je sukladna propisima Evropske unije.

U cilju planiranja aktivnosti za postizanje dugoročnog strateškog cilja ruralnog razvoja BiH, na nivou BiH, uspostavljeno je Vijeće za poljoprivredu i prehrambenu industriju, šumarstvo i ruralni razvoj BiH, kao savjetodavno tijelo.

Postoje i sljedeće agencije i instituti na državnom nivou:

Agencija za sigurnost hrane BiH je samostalna upravna organizacija na državnom nivou, formirana sukladno Zakonu o hrani čija je glavna zadaća briga o sigurnosti ljudske i stočne hrane. Pored Agencije za sigurnost hrane BiH, problematikom u ovoj oblasti bave se i Tehnički komitet BAT/TC 43 i Institut za akreditaciju BiH (BATA), koji je odgovoran za razvoj neophodnih kriterija, procedura i prakse akreditiranja, provođenje akreditacije ispitnih i kalibracijskih laboratorija za ocjenjivanje usklađenosti, certifikacijskih tijela za certificiranje proizvoda, usluga, sustava kvaliteta i uposlenih, te inspeksijskih tijela i dr.

Institut za standardizaciju BiH je samostalna upravna organizacija na državnom nivou, koja je uspostavljena sukladno Zakonu o standardizaciji BiH i Zakonu o utemeljenju Instituta za standardizaciju BiH, zastupa Bosnu i Hercegovinu u evropskim i međunarodnim organizacijama za ocjenjivanje usklađenosti (EOTC i EUROLAB, itd.) do formiranja asocijacije ispitnih laboratorija i asocijacije kalibracijskih laboratorija i organizira naobrazbu iz područja ocjenjivanja usklađenosti.

Institut za mjeriteljstvo BiH je samostalna znanstveno-stručna institucija na državnom nivou u čijoj nadležnosti se nalazi: pripremanje propisa u oblasti mjeriteljstva i mjerne tehnike, uspostavljanje, imenovanje i nadzor mjeriteljskih laboratorija, kalibracija i verifikacija mjerila, referentnih materijala i opreme koje koriste institucije za mjeriteljstvo u kantonima, a sukladno propisima Međunarodne organizacije za zakonsko mjeriteljstvo.

Na nivou FBiH, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH je krovna institucija u poljoprivrednom sektoru u Federaciji BiH.

Na nivou Tuzlanskog kantona u FBiH, uspostavljeno je Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Tuzlanskog kantona, koje vrši upravne i druge stručne poslove u ovom sektoru. U ovom Ministarstvu su, trenutno, zaposlene 24 osobe. U odnosu

na kapacitete, u radu Ministarstva uočen je nedostatak ljudskih resursa u pogledu brojnosti u odnosu na poslove koje vrši Ministarstvo u okviru svoje nadležnosti. Također, uočen je i nedostatak koji se odnosi na potrebe informatizacije i uvođenja softverskih rješenja koja bi unaprijedila efikasnost rada Ministarstva. U okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede posluje Poljoprivredna stručna služba koja predstavlja savjetodavno tijelo vladinim i drugim institucijama, udruženjima poljoprivrednika te individualnim proizvođačima na području Tuzlanskog kantona. Uprave i upravne organizacije u sastavu Ministarstva su: Kantonalna uprava za šumarstvo i Poljoprivredni zavod. Veterinarski zavod Tuzlanskog kantona, sada djeluje kao javna ustanova, a do 2005. godine je bio u sastavu ovog Ministarstva.

Na nivou općina u TK, nadležnost za sektor poljoprivrede, nalazi se uglavnom kod Službi za privredu i razvoj koje se nalaze u okviru općinske javne uprave.

Znanstveno-stručne i obrazovne institucije za pružanje znanstvene, stručne, obrazovne i savjetodavne potpore u implementaciji politike u poljoprivrednom sektoru u Tuzlanskom kantonu te osiguravanje stručnog kadra u ovoj oblasti su sljedeće: Tehnološki fakultet Univerziteta u Tuzli za oblasti: prerada hrane, kontrola kvaliteta hrane i sigurnost hrane; te Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli za oblasti: makro i mikro ekonomija i međunarodna trgovina. Pored obrazovnih ustanova u Tuzlanskom kantonu, potporu sektoru poljoprivrede, kroz obuku stručnog kadra te znanstveno-istraživački rad, daju i fakulteti pri sveučilištima u Sarajevu, Mostaru i Banjaluci kao i poljoprivredni instituti (po dva u svakom od entiteta), Institut za genetski inženjering i biotehnologiju te mnoge veterinarske stanice. Na nivou srednjoškolske naobrazbe, kadar poljoprivredne struke se obrazuje u šest škola u TK, i to u: Kalesiji, Gradačcu, Živinicama, Čeliću, Tuzli i Sapni.

Na razvoj poljoprivrednog sektora, indirektno utječu i agencije za razvoj malih i srednjih poduzeća, regionalne razvojne agencije putem razvojnih projekata u oblasti poljoprivrede, i dr. Međunarodne institucije, također, igraju značajnu ulogu u prenosu znanja, vještina i tehnika, kao i tehnička potpora BiH kroz implementaciju različitih međunarodnih projekata u oblasti razvoja poljoprivredne proizvodnje u BiH.

Udruženja poljoprivrednih proizvođača, na nivou TK su: Udruženje poljoprivrednih proizvođača TK te, u okviru organa i stručnih tijela Kantonalne privredne komore Tuzla, gdje su poljoprivredni proizvođači organizirani u Udruženje za poljoprivredu, prehrambenu industriju i vodoprivredu. Pored udruženja na nivou TK postoje i udruženja na nivou općina u TK.

Zadrugе su jedan od najpopularnijih oblika udruživanja poljoprivrednih proizvođača. Danas su zadrugе, u domaćem i vanjskom okruženju, predstavljene federalnim i državnim savezom, a njihovi poslovi podijeljeni naspram zakonima reguliranim nadležnostima. Raniji entitetski zakoni i, posebno, krovni Zakon o zadrugama, koji je stupio na snagu sredinom 2003. godine, omogućili su suradnju zadružnih subjekata i njihovih asocijacija na unutrašnjem planu te predstavljanje bh. zadrugarstva na međunarodnom nivou i gradnju poslovnih odnosa sa odgovarajućim inozemnim organizacijama.

Ostala strukovna udruženja su udruženja različitih proizvođača, inženjera poljoprivrede i prehrambene tehnologije, te strukovna udruženja. Značajno je pomenuti i centre registrirane kao udruženja: BosPer sa sjedištem u Tuzli i AgroPoslovni Centar sa sjedištem u Tuzli u okviru NERDA-e.

1.11. STANJE LEGISLATIVE U SEKTORU POLJOPRIVREDE

S obzirom na kompleksno ustavno uređenje Bosne i Hercegovine, kreirana je i vrlo složena struktura zakonodavstva koja se odnosi na sektor poljoprivrede.

Zakoni na nivou BiH, koji se odnose na sektor poljoprivrede su:

- Zakon o veterinarstvu ("Službeni glasnik BiH", br. 34/02);
- Opći Zakon o zadrugama ("Službeni glasnik BiH", br. 18/03 i 55/06);
- Zakon o zaštiti zdravlja bilja ("Službeni glasnik BiH", br. 23/03);
- Zakon o hrani ("Službeni glasnik BiH", br. 50/04);
- Zakon o mineralnim đubrivima ("Službeni glasnik BiH", br. 46/04);
- Zakon o fitofarmaceutskim sredstvima ("Službeni glasnik BiH", br. 49/04);
- Zakon o flaširanim pitkim vodama ("Službeni glasnik BiH", br. 45/04);
- Zakon o sjemenu i sadnom materijalu poljoprivrednih biljaka ("Službeni glasnik BiH", br. 03/05);
- Zakon o zaštiti novih sorti biljaka ("Službeni glasnik BiH", br. 46/04);
- Zakon o nadzoru kvaliteta određenih proizvoda pri uvozu i izvozu ("Službeni glasnik BiH", br. 13/03);
- Zakon o vanjskotrgovinskoj politici ("Službeni glasnik BiH", br. 7/98 i 35/04);
- Zakon o nadzoru nad tržištem ("Službeni glasnik BiH", br. 45/04);
- Zakon o carinskoj politici ("Službeni glasnik BiH", br. 57/04 i 51/06);
- Zakon o zaštiti potrošača ("Službeni glasnik BiH", br. 25/06).

Pored niza navedenih zakona koji reguliraju okvir za sektor poljoprivrede, trenutno, u Bosni i Hercegovini na državnom nivou ne postoji državni zakon o poljoprivredi koji bi trebao ponuditi takve ciljeve poljoprivredne politike koji će odgovarati potrebama razvoja domaćeg poljoprivrednog sektora. Uz savjetodavnu potporu EU, kompletiran je "Nacrt zakona o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju", kroz rad grupa čije su članove imenovala vlade, a koji je u svibnju 2007. godine prihvatilo Vijeće ministara BiH i koji je u proceduri usvajanja. Nacrt zakona definira okvir za institucionalne strukture te zakonodavne i administrativne nadležnosti svakog nivoa vlasti, uključujući i predloženo Ministarstvo poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja na nivou BiH.

Od posebnog značaja za buduće definiranje zakonskog okvira na državnom nivou je i pitanje donošenja Zakona o poljoprivrednom zemljištu na državnom nivou. Ova oblast je, trenutno, regulirana zakonima na entitetskom nivou.

U implementaciji postojećeg zakonskog okvira na državnom nivou, poseban problem predstavlja sporost provođenja Zakona o sigurnosti hrane u BiH, koji je donesen još prije tri godine, te neadekvatno funkcioniranje državne Agencije za sigurnost hrane. Značajno je napomenuti i potrebu donošenja Zakona o označavanju, pakiranju, deklariranju i reklamiranju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

Poseban problem za poljoprivrednike, u odnosu na poljoprivrednu legislativu, vezan je za odredbe Zakona o carinskim tarifama BiH ("Službeni glasnik BiH", broj 1/98) i Odluke o usaglašavanju i utvrđivanju carinske tarife BiH ("Službeni glasnik BiH", broj 58/04).

U svezi s ovim Zakonom, temeljni zahtjevi poljoprivrednika vezani su za potrebu izmjena njegovih odredbi, u pravcu izmjena carinskih tarifa za uvoz opreme i repromaterijala za poljoprivredu, čime bi se stimulirala domaća poljoprivredna proizvodnja i upošljavanje u ovom sektoru.

Pored zakona, značajno je napomenuti i odluke koje su usvojene na državnom nivou, a koje utječu na oblikovanje cjelokupnog okvira za poljoprivredu u BiH, a to su:

- Odluka o harmoniziranim registrima poljoprivrednih gazdinstava i klijenata u BiH;
- Odluka o koordinaciji i harmonizaciji strategija, programa i mjera ruralnog razvoja u BiH;
- Odluka o uspostavljanju harmoniziranog i integriranog poljoprivrednog informacijskog sustava u BiH;
- Odluka o harmonizaciji platnih sustava potpore u sektoru poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja u BiH.

Zakoni doneseni na nivou entiteta Federacije BiH, koji se odnose na sektor poljoprivrede su:

- Zakon o poljoprivrednom zemljištu ("Službene novine FBiH", br. 2/98);
- Zakon o lijekovima koji se upotrebljavaju u veterinarstvu ("Službene novine FBiH", br. 15/98);
- Zakon o vodama ("Službene novine FBiH", br. 70/06);
- Zakon o mjerama za unapređenje stočarstva ("Službene novine FBiH", br. 23/98);
- Zakon o priznavanju i zaštiti sorti poljoprivrednog i šumskog bilja ("Službene novine FBiH", br. 31/00);
- Zakon o sjemenu i sadnom materijalu poljoprivrednog bilja ("Službene novine FBiH", br. 55/01);
- Zakon o duhanu ("Službene novine FBiH", br. 45/02 i 42/04);
- Zakon o novčanoj potpori u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji ("Službene novine FBiH", br. 28/04);
- Zakon o šumarstvu ("Službene novine FBiH", br. 20/02, 29/03 i 37/04);
- Zakon o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja ("Službene novine FBiH", br. 71/05);
- Zakon o trgovini ("Službene novine FBiH", br. 64/04);
- Zakon o inspekcijama ("Službene novine FBiH", br. 69/05);
- Zakon o slatkovodnom ribarstvu ("Službene novine FBiH", br. 64/05);
- Zakon o lovstvu ("Službene novine FBiH", br. 4/06);
- Zakon o veterinarstvu ("Službene novine FBiH", br. 46/00);
- Zakon o koncesijama ("Službene novine FBiH", br. 40/02 i 61/06);
- Zakon o poljoprivredi ("Službene novine FBiH", br. 88/07).

Zakon o poljoprivredi FBiH, pored mjera poljoprivredne politike (tržišno-cjenovne, strukturne, zemljišne i mjera novčanih potpora), po prvi put regulira i pojam poljoprivrednog gazdinstva. Ovaj Zakon definira i intervencije države na domaćem tržištu u stabilizaciji tržišta poljoprivrednih proizvoda. To podrazumijeva da država otkupi, ili nađe načina da se otkupi, višak proizvoda u periodima velike ponude, a u vrijeme slabe ponude i nestašica da djeluje iz robnih rezervi kako ne bi došlo do ozbiljnijih poremećaja cijena, što predstavlja veoma značajnu odredbu.

Pitanje od posebnog značaja je i donošenje novog Zakona o poljoprivrednom zemljištu, jer trenutni Zakon ne omogućava, na odgovarajući način, efikasnu zaštitu, uređenje, korištenje i nadzor nad poljoprivrednim zemljištem. Na nivou Federacije BiH, pripremljen je nacrt Zakona o poljoprivrednom zemljištu, kojim se predviđa da jedinice lokalne samouprave ubuduće imaju važnu ulogu u zaštiti poljoprivrednog zemljišta, jer će 60% sredstava pripadati općinskim proračunima (20% federalnom proračunu i 20% kantonalnim proračunima).

U Tuzlanskom kantonu, doneseni su i neki specifični zakonski i podzakonski akti, koji se odnose na sektor poljoprivrede, kao što je:

- Zakon o poljoprivrednom zemljištu ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 11/00);
- Zakon o novčanoj potpori u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 5/07 i 12/07);
- Pravilnik o ostvarivanju novčane potpore u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 7/07 i 13/07).

Na temelju Zakona o novčanoj potpori u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, donijeta je Odluka o utvrđivanju kriterija o utrošku sredstava za novčane potpore u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, prema kojoj se definiraju kriteriji po kojima fizičke i pravne osobe mogu ostvariti pravo na novčanu potporu u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji. U odnosu na implementaciju ovog zakona, neophodno je razviti i adekvatne mehanizme za monitoring i praćenje učinaka ovih poticaja u razvoju primarne poljoprivrede, kako bi se ostvarili što kvalitetniji razvojni efekti.

Na nivou Tuzlanskog kantona, također, uočen je problem koji se odnosi na neadekvatnost Zakona o poljoprivrednom zemljištu te je neophodno planirati buduće izmjene ovog zakona u pravcu usaglašavanja sa donošenjem novog Zakona o poljoprivrednom zemljištu na nivou Federacije BiH, kako bi se omogućio i kvalitetniji nadzor, upravljanje i korištenje poljoprivrednog zemljišta na području ovog Kantona. Potrebno je i pokrenuti projekt razgraničenja poljoprivrednog i šumskog zemljišta.

Buduće potrebe usklađivanja sa EU legislativom za poljoprivredu

EU legislativa poljoprivrednog sektora je posebno složena i obimna (40% od ukupnog EU *acquis communautaire*). Veliki dio odgovarajućih poslova harmonizacije će zahtijevati specijalizirano ministarstvo na državnom nivou za koordinaciju poslova harmonizacije legislative u ovom sektoru i zadovoljavanje uvjeta EU i WTO.

BiH u oblasti poljoprivrede u procesu evropskih integracija mora ispoštovati 151 uredbu i 190 direktiva, kao i 85 uredbi i direktiva za sigurnost hrane. Reformu poljoprivredne legislative u BiH, u velikoj mjeri usporava i nepostojanje adekvatnog institucionalnog okvira na nivou države. Neophodno je u Bosni i Hercegovini inicirati dogradnju postojećih i donošenje novih zakona i drugih propisa na državnom nivou koji se odnose na poljoprivredu, kao što su npr: Zakon o organskoj poljoprivredi, Zakon o pčelarstvu, Zakon o poljoprivrednom zemljištu, Zakon o poticajima u poljoprivredi, Zakon o poljoprivrednoj inspekciji i niz drugih zakonskih i podzakonskih akata.

BiH će ukinuti carine na 50% artikala iz EU stupanjem na snagu privremenog trgovačkog sporazuma između BiH i Brisela, kao dijela Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). BiH će, kako je dogovoreno, početkom 2009. godine ukinuti uvozne dažbine za dodatnih 34% proizvoda iz EU, dok će tek 10% artikala, među kojima su meso i mlijeko, biti zaštićeni sve do ulaska BiH u EU. Stoga, istovremeno sa reformom zakonskog okvira za poljoprivredu, neophodno je voditi računa o osiguranju uvjeta za postizanje konkurentnosti poljoprivrednih proizvoda na tržištu EU. Ukidanje carina će sniziti troškove na uvozne repromaterijale i djelovati na smirivanje cijena na domaćem tržištu, ali je za ulazak na tržište EU potrebno postići konkurentnost domaćih poljoprivrednih proizvoda.

Uredbe predstavljaju akte čije je objavljivanje obvezno. Najvažnije EU uredbe, čije je objavljivanje obvezno, a koje se odnose na sektor poljoprivrede su:

EU propis	Kratak opis
Uredba Komisije Evropske zajednice, br. 883/2006, od 21. lipnja 2006. godine	Ovom Uredbom se propisuju detaljna pravila za primjenu Uredbe Vijeća (EZ) br. 1290/2005, u svezi vođenja računovodstvene evidencije od strane platnih agencija, izjava o rashodima i prihodima i uvjetima za naknadu rashoda u okviru fondova: <ul style="list-style-type: none"> - Evropski poljoprivredni garancijski fond (EAGF) i - Evropski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD).
Uredba Komisije Evropske zajednice, br. 885/2006, od 21. lipnja 2006. g.	Ovom Uredbom se propisuju detaljna pravila za primjenu Uredbe Vijeća (EZ) br. 1290/2005, u pogledu akreditacije platnih agencija i drugih organa i potvrđivanja obračuna fondova EAGF i EAFRD.
Uredba Vijeća Evropske zajednice, br. 1290/2005 od 21. lipnja 2005. godine	Ova Uredba se odnosi na financiranje zajedničke poljoprivredne politike, a definira formiranje dva poljoprivredna fonda: <ul style="list-style-type: none"> - Evropski poljoprivredni garancijski fond (EAGF), koji se koristi za financiranje tržišnih mjera i - Evropski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD), za financiranje programa ruralnog razvoja.
Uredba Vijeća Evropske zajednice, br. 1698/2005, od 20. rujna 2005. godine	Ova Uredba se odnosi na potporu za ruralni razvoj iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EAFRD). Za osiguranje održivog razvoja ruralnih područja, potpora se treba usmjeriti na ograničen broj temeljnih ciljeva na nivou zajednice koji se odnose na poljoprivrednu i ekonomsku konkurentnost, upravljanje zemljištem i zaštitu okoliša, kvalitet života i diverzifikaciju djelatnosti na tim područjima, uz uvažavanje raznolikosti odnosa koji se protežu od udaljenih geografsko ugroženih i razvojno zaostalih ruralnih područja pa do prigradskih ruralnih područja koja su pod narastajućim pritiskom urbanih centara.

Evropske direktive zamjenjuju nacionalnu regulativu i postavljaju nova pravila za one koji distribuiraju proizvode u Evropu. One omogućavaju lakšu provjeru o sigurnosti proizvoda za uporabu, postavljanjem temeljnih zahtjeva radi zaštite zdravlja i sigurnosti potrošača. Kad proizvod zadovoljava Direktivu to se na proizvodu mora označiti CE znakom. Primjena standarda i zakonske regulative na području osiguranja kvaliteta, zatim osiguravanja zdravstveno sigurne hrane za potrošače i zaštite okoline, preduvjeti su za uspostavljanje totalnog sustava kvaliteta. Međunarodni sustav upravljanja kvalitetom ISO 9001 kompatibilan je sa sustavom upravljanja okolinom ISO 14001 i međunarodnim sustavom OHSAS 18001 (Occupational Health and Safety Assessment Series) a zajedničku primjenu tih srodnih poslovnih sustava objedinjuje pojam "SHE" - sigurnost, zdravlje, okolina.

1.12. STANJE AGRARNE POLITIKE U TUZLANSKOM KANTONU

Prioriteti, koji se od agrarne politike očekuju, su: da se u što većoj mjeri osigura zadovoljavajuća ponuda kvalitetnim proizvodima iz domaće proizvodnje, da se proizvođačima omogući pristojan dohodak od kojeg mogu da unapređuju djelatnost i da zadovolje odgovarajuće zahtjeve životnog standarda, zatim da se očuva okoliš, potpomogne razvoj ruralnih područja, ne samo putem poljoprivrede, nego i diverzifikacijom ekonomskih aktivnosti, da se podiže konkurentnost i u mogućoj mjeri povećaju izvozni efekti. Naravno, za zemlje koje teže pristupanju Evropskoj uniji (EU) i Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO), gdje spada i BiH, potezi i u oblasti agrarne politike treba da idu u susret zahtjevima i standardima ovih moćnih organizacijskih struktura.

Za ostvarivanje ciljeva agrara, potpora se osigurava sredstvima koja se namjenski i godišnje izdvajaju iz proračuna, onog nivoa sa koga se podsticaj vrši (federalni, kantonalni, općinski). Ta sredstva za stanje, u kojem se nalazi poljoprivreda na ovom području, nisu dovoljna. Na nivou Federacije BiH, visina sredstava za ove namjene, zakonski je utvrđena na najmanje 3% godišnjeg obima Proračuna Federacije BiH, što važi i za moguće rebalanse samog proračuna u toku godine. Utvrđeni su i kriteriji za raspodjelu ovih sredstava na kantone, uz uvjet da i sami kantoni sredstvima iz svog proračuna učestvuju u potpori ovoj proizvodnji. Inače, ova potpora je namijenjena, poticaju razvoja u biljnoj i stočarskoj proizvodnji, subvencioniranju kamate za investicijske kredite u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, participiranju u projektima novih tehnologija, zasnivanju organske proizvodnje i pčelarstva. Za svaku proračunsku godinu, Vlada donosi posebnu odluku⁶, kojom se, praktično razrađuje politika poticaja u toj godini (namjene koje se podstiču, visina poticaja, kriteriji i način ostvarivanja). U 2007. godini, "Podsticaj za poljoprivredu" utvrđen Proračunom Federacije Bosne i Hercegovine za 2007. godinu⁷, je iznosio 37 milijuna i 650 tisuća KM, od kojih su sredstva za TK iznosila 7.062.251 KM ili 25,26% ukupnih sredstava namijenjenih ovom dijelu poticaja. Radi prevazilaženja problema paralelizma u poticajima (federalni nivo,

⁶ Odluka o temeljnim kriterijima i načinu ostvarivanja premija u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji iz Proračuna Federacije Bosne i Hercegovine.

⁷ "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 34/07.

kantonalni nivo), u 2007. godini je usaglašeno ono što će se poticati iz Proračuna Federacije BiH, dok je ostavljena mogućnost da se druga proizvodnja potiče sredstvima iz proračuna kantona. Također, u 2007. godini se uvodi potpora ruralnom razvoju. To je bitno, kako bi se izbjeglo dupliranje potpore za neke namjene i/ili korisnike, odnosno kako bi potporu mogli da koriste i oni subjekti poljoprivredne proizvodnje, koji ne ispunjavaju kriterije po federalnim propisima za potporu.

Paralelno sa federalnim nivoom novčane potpore primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, takva potpora se osigurava i na kantonalnem nivou. U Tuzlanskom kantonu, Zakonom o novčanoj potpori u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji⁸ regulira se trajnija potpora primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji i prehrambenoj industriji, a sve radi ostvarivanja temeljnih ciljeva, koji se u cjelini poklapaju sa ciljevima iz federalnih zakonskih i drugih dokumenata. Ovim zakonom, slično federalnom, određuje se minimum visine sredstava od obima kantonalnog proračuna za pomenute namjene, koje iznose najmanje 3,5% ukupnog obima proračuna, od čega se do 15% usmjerava na prehrambenu industriju. Za razliku od potpore sa federalnog nivoa, koja je usmjerena na robne proizvođače u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, sa kantonalnog nivoa potpora je usmjerena i na one proizvođače koji proizvode za sopstvene potrebe. To je svakako iznuđena, ali i razumljiva mjera, imajući u vidu da se veliki broj proizvođača i bavi proizvodnjom za zadovoljavanje prehrambenih potreba članova svog gazdinstva, a tržištu nudi eventualne viškove. Međutim, ona će kao takva, nakon podizanja nivoa ove proizvodnje u TK postepeno iščezavati, a pomoć staračkim domaćinstvima će se usmjeravati u vidu socijalnih davanja i putem stimuliranja da izdaju sopstveno poljoprivredno zemljište u zakup poljoprivrednim gazdinstvima koja će biti u stanju da ga produktivnije koriste.

Pored navedenog, u ovom rješenju (TK) potpora se odnosi i na prehrambenu industriju, što nije slučaj sa potporom na federalnom nivou. Novčanom potporom se: podstiče razvoj stočarstva, voćarstva, vinogradarstva, ratarstva i povrtlarstva; vrši regresiranje kamata na kredite za otkup viškova biljnih i animalnih poljoprivrednih proizvoda proizvedenih na području ovog Kantona i investicijske kredite u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji i prehrambenoj industriji; učestvuje u realizaciji projekata novih tehnologija od interesa za primarnu poljoprivrednu proizvodnju; podstiče organska proizvodnja, pčelarstvo, kapitalne investicije u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji i prehrambenoj industriji; pomaže uređivanje poljoprivrednog zemljišta; te podstiče proizvodnja u kooperaciji, otkup proizvoda iz kooperacije i njihova prodaja. Ono što je potrebno istaći jeste da je, u 2007. godini po odredbi samog Programa, isključena mogućnost istovremenog korišćenja potpore sa federalnog i kantonalnog nivoa za istu proizvodnju. Za 2007. godinu za potpore primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji sa kantonalnog nivoa Programom je najprije bilo predviđeno 7,5 milijuna KM, da bi kasnije taj iznos bio povećan na 9.079.800 KM, ili za 21%. U 2007. godini, u okviru kantonalne potpore, u oblasti animalne proizvodnje najviše sredstava se usmjerilo u potporu proizvodnji mlijeka (oko 25% ukupnog iznosa predviđenih sredstava, odnosno 27%, ako se od ukupnog iznosa oduzmu neizvršene obaveze iz ranijeg perioda). U oblasti biljne proizvodnje, najviše sredstava potpore usmjereno je na proizvodnju kukuruza. Značajno je učešće potpore kapitalnim ulaganjima i regresiranju kamate.

1.13. SWOT ANALIZA POLJOPRIVREDE TUZLANSKOG KANTONA

SNAGE

- Uključenjem BiH u EU će doći do povećanja inozemnih investicija i aktivnijeg inozemnog poduzetništva sa povoljnim razvojnim implikacijama.
- S gledišta klimatskih uvjeta i agropedoloških karakteristika ova oblast ima mogućnosti za razvijanje uspješne poljoprivredne proizvodnje.
- U geološkom pogledu, prostor Tuzlanskog kantona se odlikuje vrlo raznovrsnim tipovima geološke podloge i izraženim diverzitetom zemljišta.
- Diverzitet biljnih genetičkih resursa u Tuzlanskom kantonu odlikuje bogatstvo vrijednih sorti voća, povrća i žitarica.
- U voćarstvu je najzastupljenije gajenje šljive (sa 90%), a zatim: jabuka, krušaka, jagoda, malina, kupina, trešanja, višanja, breskvi, kajsiya i nekoliko poznatih sorti grožđa.
- Dominantne ratarske kulture na teritoriji Tuzlanskog kantona su: pšenica, kukuruz i ječam.
- U povrtlarskim genetičkim resursima, raznolikošću oblika i tipova posebno se ističu: tikve i bundeve, grah, kupus, paprika, lubenica, dinje, krumpir, luk crveni, luk bijeli i grašak.
- Na ovom području je veoma zastupljena plastenička proizvodnja povrća i rasada za povrće. Najčešće uzgajane sorte povrća, na ovaj način, su: rajčica, paprika, krastavac i zelena salata.
- U hortikulturi, treba istaći različite forme dekorativnih, medicinskih i aromatskih biljnih vrsta.
- U biljnim genetičkim resursima Tuzlanskog kantona, značajno mjesto zauzimaju i različite sorte krmnog bilja, i to posebno: lucerka, crvena djetelina, grahorica, ježevica i stočni grašak.
- U stočarskoj proizvodnji najrazvijenije je govedarstvo dok su, u odnosu na tu proizvodnju, ovčarstvo i peradarstvo slabije zastupljeni.
- U poljoprivrednoj proizvodnji je još uvijek živa tradicija prerade nekih poljoprivrednih proizvoda u domaćoj radinosti (sir, kajmak, rakija).
- Od ukupno 83 naseljena mjesta u Tuzlanskom kantonu, čak 73 ili 88% pripada kategoriji naselja seoskog i mješovitog tipa (procjena 2001. godine).
- Veliki broj mješovitih domaćinstava prema izvorima prihoda (domaćinstva ostvaruju prihode iz poljoprivrede, ali i van nje), što je istovremeno snaga i slabost.
- Ruralna područja čine 85,26% ukupne površine ovog Kantona, dok urbana područja čine 14,74%.
- Kombinacijom raznih proizvodnih djelatnosti moguće je seoska područja učiniti vitalnom komponentom stanovništva.
- Povoljan geografski položaj TK i povoljni prirodni uvjeti za razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje (biljne i stočarske), utjecali su na razvoj prehrambene industrije u ovom kantonu.
- Ostvareno je povećanje broja uposlenih u prerađivačkoj industriji.
- Veće šanse za uključivanje ovog regiona u svjetske integracije pruža i aerodrom "Dubrave".

⁸ "Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 5/07. i br. 7/07.

- Energetski potencijal Tuzlanskog kantona daleko nadmašuje njegove potrebe i može osigurati kvalitetno i sigurno snabdijevanje potrošača električnom energijom.
- Postoji Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Tuzlanskog kantona, a nadležnost u sektoru poljoprivrede na općinskom nivou nalazi se uglavnom kod službi za privredu i razvoj.
- Podršku sektoru poljoprivrede kroz obuku stručnog kadra i znanstveno-istraživački rad daju i fakulteti u TK, ali i sveučilišta u Sarajevu, Mostaru i Banjaluci, kao i poljoprivredni instituti te mnoge škole.
- Proizvođači u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, kao i prerađivači hrane, međusobno se udružuju u različite vidove organizacija: udruženja poljoprivrednika, savezi zadruga, udruženja prerađivača i ostala.
- Zakon o poljoprivredi FBiH, pored mjera poljoprivredne politike (tržišno-cjenovne, strukturne, zemljišne i mjera novčanih potpora), po prvi put regulira i pojam poljoprivrednog gazdinstva. Ovaj zakon definira i intervencije države na domaćem tržištu u stabilizaciji tržišta poljoprivrednih proizvoda.
- Pored navedenih propisa na nivou BiH i nivou entiteta Federacije BiH, u Tuzlanskom kantonu doneseni su i neki specifični zakonski i podzakonski akti koji se odnose na sektor poljoprivrede.
- Primjenjuju se određeni sustavi regulacije, poticaja i zaštite, što doprinosi ostvarivanju postavljenih razvojnih ciljeva, prije svega jačanju primarne poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije.
- Potpora na kantonalnom nivou je obuhvatna i kreće se počev od biljnih kultura i zasada, preko animalne i ekološke proizvodnje, kapitalnih investicija, regresiranja kamate na kredite namijenjene unapređenju poljoprivredne proizvodnje, do potpore stručnim institucijama.
- Zakonski se određuje granica ispod koje sredstva za novčane potpore ne mogu ići (najmanje 3% od obima FBiH proračuna za datu godinu i najmanje 3,5% obima godišnjeg TK proračuna). Od ovog iznosa, po zakonskoj odredbi, najmanje 15% se usmjerava na potporu prehrambenoj industriji sa područja TK.

SLABOSTI

- Bosanskohercegovačka politička i ekonomska državna organizacija nije kompatibilna sa tržišnom privredom, a reforma u poljoprivrednom sektoru nije ostvarila značajniji napredak.
- BiH značajno kasni u pripremama za uključivanje u spoljne ekonomske okvire, kao što je proces pregovora o članstvu u EU te pristupanje WTO-u.
- Nedostatak kapaciteta i neadekvatan institucionalni okvir za potporu razvoja poljoprivrede.
- Nisu uspostavljeni kvalitetni uvjeti za kontrolu i upravljanje hranom. Na nivou Bosne i Hercegovine su do sada usvojena četiri zakona u ovoj oblasti, ali njihova primjena nije potpuna i kasni.
- S obzirom da BiH još uvijek nema usvojene sopstvene standarde i pravilnike koji se odnose na kvalitet proizvoda i kontrolu kvaliteta proizvoda, još uvijek su u primjeni standardi i pravilnici iz SFRJ.
- Nedostatak kapaciteta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK ne daje puni doprinos razvoju poljoprivrede.
- Nedovoljne nadležnosti općina u odnosu na razvoj poljoprivredne proizvodnje i nedovoljni kapaciteti općinskih službi za potporu poljoprivredi otežavaju razvoj ovog sektora.
- Svinjogojstvo je slabo razvijeno, u svim segmentima proizvodnje, i postoji samo u nekoliko općina.
- Tuzlanski kanton, iz godine u godinu, ima sve lošiji odnos raspoloživih obradivih i poljoprivrednih površina po stanovniku sa tendencijom daljeg narušavanja i uništavanja kvaliteta zemljišta.
- Usitnjena poljoprivredna proizvodnja (sitni proizvođači male ekonomske i tržišne snage).
- Ekstenzivna i nestandardizirana poljoprivredna proizvodnja.
- Dominacija naturalnih, odnosno polunaturalnih poljoprivrednih gazdinstava.
- U Tuzlanskom kantonu još nije uspostavljen registar poljoprivrednih gazdinstava.
- Nedovoljan kvalitet stanovanja i transporta, komunikacijske i energetske infrastrukture u ruralnim područjima BiH predstavljaju prepreku ruralnom razvoju.
- Problem plasmana poljoprivrednih proizvoda, odnosno nedovoljne ugovorne povezanosti primarne poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije.
- Razjedinjena tržišna ponuda.
- Nedovoljna materijalna i kadrovska opremljenost zadruga; nepoštivanje zadrugnih principa u funkcioniranju zadruga.
- Mnoga privatizirana poljoprivredna poduzeća su u stečaju.
- Nema napretka u domenu razvoja organske poljoprivrede.
- Ne postoji strategija ili program ruralnog razvoja Tuzlanskog kantona.
- Stanovništvo Tuzlanskog kantona ima tendenciju postupnog smanjenja svog obima izazvanu smanjenjem prirodnog prirasta, ali i iseljavanjima. U strukturi radnih resursa najznačajniji dio čini neaktivno stanovništvo. Broj neuposlenih premašuje broj uposlenih.
- Nepovoljna putna infrastruktura, unutar samog područja Kantona i u pogledu povezivanja općina.
- U međunarodnoj robnoj razmjeni na nivou Bosne i Hercegovine, posebno kada su u pitanju poljoprivredno-prehrambeni proizvodi, izražena je značajna uvozna zavisnost. Mada je izvoz hrane dinamičnije rastao od uvoza, trgovinski deficit je ispoljio rastući trend.
- Sam zakonodavni okvir je vrlo složen, koji prati složenost administrativnog sustava BiH.
- Ne postoji državni zakon o poljoprivredi koji bi trebao ponuditi takve ciljeve poljoprivredne politike koji će odgovarati potrebama razvoja domaćeg poljoprivrednog sektora.
- Sporost provođenja Zakona o sigurnosti hrane u BiH, koji je donesen još prije tri godine i neadekvatno funkcioniranje Državne Agencije za sigurnost hrane.
- Potreba donošenja i revizije zakona u sektoru poljoprivrede na državnom nivou, kao što su npr: Zakon o organskoj poljoprivredi, Zakon o pčelarstvu, Zakon o poljoprivrednom zemljištu, Zakon o poticajima u poljoprivredi, Zakon o poljoprivrednoj inspekciji te niz drugih zakonskih i podzakonskih akata.
- U odnosu na kapacitete, u radu Ministarstva na nivou Tuzlanskog kantona, uočen je nedostatak ljudskih resursa u pogledu brojnosti u odnosu na poslove koje vrši Ministarstvo u okviru svoje nadležnosti. Također, uočen je i nedostatak koji se odnosi na potrebe informatizacije i uvođenja softverskih rješenja koja bi unaprijedila efikasnost rada Ministarstva.

ŠANSE

- U prilagođavanju uvjetima EU, najvažnije tržište za bh. poljoprivrednike će predstavljati domicilno tržište te poljoprivredna politika mora posvetiti pažnju malim, pogotovo primarnim, proizvođačima.
- Za potpuniju valorizaciju poljoprivrede kao strateškog resursa i zemlje Tuzlanskog kantona i potrebu da se što veći obim proizvodnje i poduzetništva realizira u ruralnim i polururalnim naseljima, neophodno je promijeniti agrarnu politiku kako u državi, tako i u pojedinim regijama.
- To znači, da se izvrši preokret iz "poljoprivrede orijentirane na količinu" (prinos) u "poljoprivredu okrenutu kvalitetu" (hrane i okoliša). Izlaz iz postojećeg stanja vidi se u održivoj poljoprivredi, bezopasnoj za okolinu, koja budućim generacijama ostavlja čisto tlo, vodu i zrak.
- Realizacija svih neophodnih mjera za zaštitu kvaliteta voda predstavlja bitan uvjet za korištenje voda i očuvanje ekoloških sustava u vodama i njihovoj okolini. U osnovama zaštite kvaliteta voda nalazi se sprovođenje složenih tehničko-tehnoloških mjera.
- Evidentan je rast tražnje (domaće i inozemne) za goveđim i "baby beef" mesom, proizvodima sa oznakama geografskog porijekla, voćem, povrćem, ljekovitim biljem - za čiju proizvodnju TK ima povoljne uvjete.
- Razvojne koncepcije EU (multifunkcionalna poljoprivreda i multifunkcionalni ruralni razvoj) pružaju "šansu" opstanka i razvoja i malim ruralnim gazdinstvima, ali samo pod pretpostavkom stvaranja povoljnih makroekonomskih i investicijskih uvjeta.
- Buduće politike razvoja u Tuzlanskom kantonu, u različitim sektorima, koje kreiraju i uvjete za podizanje životnog standarda u ruralnim oblastima i osiguranje većeg stupnja radnog angažiranja stanovništva ovih područja.
- Primjena novih tehnologija u proizvodnji zdrave hrane, izgradnja neophodnih infrastrukturnih sustava, razvoj nekih vrsta tercijarnih djelatnosti i, eventualno, preseljavanje nekih industrijskih pogona u blizinu većih seoskih aglomeracija, mogu značajno unaprijediti cjelokupan razvoj ovog Kantona.
- Gazdinstva koja mogu zadovoljiti sopstvene potrebe, kao i gazdinstva djelimično orijentirana na tržišnu proizvodnju, ostaju dominantni oblik strukture gazdinstava u BiH.
- Povećanje broja registriranih poslovnih subjekata u TK je značajan pokazatelj pozitivnih kretanja u privredi TK i čitave BiH, kao i veliki podstrek za dalji razvoj i mogućnost unapređenja kako prerađivačke industrije, tako i čitave privrede.
- U narednom periodu, u djelatnosti prerađivačke industrije treba težiti smanjenju razlike između ostvarenog uvoza i izvoza te pružati potporu izvozno orijentiranoj prerađivačkoj industriji.
- Razvoj poljoprivrede ima velike šanse u povećavanju uposlenosti kroz vidove samoupošljavanja, uključivanja pomažućih članova domaćinstva i formiranja manjih obiteljskih biznisa, utemeljenih na poljoprivrednoj proizvodnji ili proizvodnji vezanoj za poljoprivredu.
- S gledišta potpore sektoru poljoprivrede, od posebnog značaja je i modernizacija i poboljšanje kvaliteta lokalnih puteva, razvijanje mreže prometnica i dalji razvoj željezničkog prometa.
- Vrlo značajan faktor za potporu cjelokupnom razvoju svakog sektora je dostignuti nivo korišćenja novih tehnologija u pružanju multimedijalnih usluga.
- Planirano je utvrđivanje potreba i izgradnja plinovodnog sustava na području TK, koji bi bio povezan u jedinstven sustav BiH (pravac Zvornik-Tuzla, sa kantonalnim, odnosno regionalnim odvojcima, ili alternativa).
- Na području Tuzlanskog kantona, postoji povoljnost za toplifikaciju termoelektrom, time što se u samom centru nalazi termoelektrana koja je veliki izvor energije.
- Najznačajniji od obnovljivih izvora za Tuzlanski kanton, je hidroenergija. Posebno treba naglasiti da postoje značajna nalazišta geotermalnih voda, koje bi se mogle koristiti eventualno i u energetske svrhe (staklenici, korištenje toplotne energije). Pored toga, značajne su i mogućnosti dobijanja ekonomski isplativog potencijala energije bazirane na biomasi, čiji bi izvor bio lokacija buduće regionalne deponije komunalnog otpada.
- Prioriteti koji se od agrarne politike očekuju su: da se, u što većoj mjeri, osigura dovoljna ponuda kvalitetnih proizvoda iz domaće proizvodnje; da se proizvođačima omogući nivo prihoda od kojeg mogu da unapreduju djelatnost i da zadovolje odgovarajuće zahtjeve životnog standarda; da se očuva životna sredina; da se potpomogne razvoj ruralnih područja; da se povećava konkurentnost i, u mogućoj mjeri, povećaju izvozni efekti.
- Na razvoj poljoprivrednog sektora, indirektno utječu i agencije za razvoj malih i srednjih poduzeća, regionalne i lokalne razvojne agencije (putem razvojnih projekata u oblasti poljoprivrede) i dr., te međunarodne institucije, kroz implementaciju različitih projekata u oblasti razvoja poljoprivredne proizvodnje.
- Od posebnog značaja za buduće definiranje zakonskog okvira na državnom nivou je i pitanje donošenja Zakona o poljoprivrednom zemljištu na državnom nivou.

RIZICI OKRUŽENJA

- BiH ima kompleksan administrativni sustav koji producira: nejedinstven ekonomski prostor i isključuje vođenje cjelovite makroekonomske politike; sputan slobodan tok ljudi, kapitala i roba; nejedinstvenu ekonomsku legislativu; što govori o opće nepovoljnom poslovnom okruženju.
- S ulaskom u EU, predstoji suočavanje sa problemima kao što su: (1) otvorene granice za trgovinu sa svim zemljama članicama EU, (2) izuzimanje proizvodnih potpora iz državnog proračuna, (3) izuzimanje potpora za neke poljoprivredne proizvode, (4) propisani standardi kvaliteta i uvjeti trgovanja, (5) veća administracija i kontrola i (6) pravo na izvozne subvencije.
- U postojećim političkim i ekonomskim prilikama BiH, uz neodgovarajuću institucionalnu infrastrukturu na nivou države i oskudne poticajne mjere na svim nivoima administrativno-teritorijalne strukturiranosti zemlje, tržišne reforme poljoprivrede nailaze na ozbiljne probleme i zastoje te, shodno tome, zapriječeno je poduzetništvo poljoprivrednog sektora.
- Zbog prisutnih i evidentnih problema suvišnih voda i štete koje nastaju od njih, u naseljenim mjestima koja pripadaju Tuzlanskom kantonu, neophodno je sagledati problematiku i izraditi tehničku dokumentaciju - projekt otvorene kanalske mreže za naseljena mjesta, potrebnih crpnih stanica i ostalih objekata (ustava, propusta i drugo).
- Iako poljoprivreda danas nije veliki izvor zagađenja, prema dostupnim podacima u dijelu koji se odnosi na negativan utjecaj poljoprivrede na okoliš, ipak postoje opasnosti od: zagađenja zraka, gubitka biološke raznolikosti, oštećenja ozonskog omotača, zahvatanja podzemnih voda, nekontrolirane uporabe tečnog gnojiva i otpadnih voda, odlaganja otpada, opasnog otpada i drugo.

- Nedovoljna je razvijenost fizičke infrastrukture, posebno u ruralnim područjima (putevi, željeznica, telekomunikacijski sustav, električna mreža).
- Domaće tržište malog obima i niske kupovne moći, što uvjetuje i otežane mogućnosti plasmana.
- Nedovoljno razvijeno i nestabilno tržište poljoprivrednih proizvoda, financijsko tržište i tržište radne snage.
- Kronicna nestašica kapitala za nove investicije u poljoprivredi.
- Nedovoljna potpora domaćoj proizvodnji na federalnom i kantonalnom nivou.
- Problemi u definiranju zadružne imovine tzv. starih zadruga (razgraničenje zadružne i državne svojine) i formalne prepreke za uknjižavanje zadružne imovine u zemljišne knjige.
- Nedovoljna potpora zadrugama od strane resornih ministarstava na nivou Federacije BiH i Tuzlanskog kantona.
- Nerazvijenost tržišnog informacijskog sustava za poljoprivredne proizvode na nivou države.
- Izostanak odgovarajućih registara, evidencija i osnova (devet registara, tri evidencije i jedna osnova - pedološka osnova zemljišta).
- Neadekvatan zakonski temelj, tj. carinska zaštita domaćeg tržišta od neelojalne konkurencije.
- Rast cijena inputa na svjetskom i domaćem tržištu, visoki dispariteti cijena inputa i outputa u poljoprivredi;
- Brze promjene u potrošačkim zahtjevima, posebno na inozemnom tržištu (sve izraženiji zahtjevi potrošača u pogledu standarda kvaliteta, brenda, oznaka geografskog porijekla).
- Poremećaji međunarodnog tržišta zbog pooštavanja zahtjeva i propisa u svezi s poštovanjem standarda sigurnosti prehrambenih proizvoda, zaštite okoliša i sl.
- Generalna ocjena za ruralna područja u TK, kao i u ostalim dijelovima BiH, ukazuje da je najveći dio siromaštva i neuposlenosti vezan za ova područja i da je poljoprivreda najznačajnija, a vrlo često i jedina privredna djelatnost, kojom se ostvaruju prihodi domaćinstava.
- Pored velikog obima neuposlenosti ovaj problem čini još većim veoma nepovoljna kvalifikacijska struktura i vrlo nizak nivo upošljivosti neuposlenih osoba. Povećanje svih oblika uposlenosti i upošljavanja je uvjet čiji je značaj, za poboljšanje uvjeta života i podizanje standarda stanovnika, teško dovoljno snažno naglasiti.
- Kapitalna ulaganja se usmjeravaju na temelju konkretnih projekata, što je veoma važno. Projekti koji prolaze posebne provjere, imaju veću specifičnu težinu u razvojnim procesima. Oni bi posebnu ulogu mogli odigrati u utemeljenju organske proizvodnje, koja je u TK slabo zastupljena, a predstavlja potencijalnu razvojnu šansu, kao i brojnim projektima usmjerenim na ruralni razvoj.

2. VIZIJA RAZVOJA POLJOPRIVREDE TUZLANSKOG KANTONA

Vizija razvoja poljoprivrede Tuzlanskog kantona do 2018. godine:

“Konkurentan i tržišno orijentiran poljoprivredni sektor Tuzlanskog kantona, koji svoj razvoj temelji na poduzetničkom pristupu upošljavanju i edukaciji u intenziviranoj poljoprivrednoj proizvodnji, utemeljen na prirodnim resursima i usaglašen sa novim tehnologijama i trendovima te usko povezan sa standardiziranim prerađivačkim kapacitetima, uz poštivanje ekoloških standarda i afirmaciju ruralnih područja, koji je podržan adekvatnom agrarnom politikom i financijskim sredstvima, sa usaglašenim institucionalnim i pravnim okvirom prema dobroj praksi Evropske unije”.

- Konkurentan i tržišno orijentiran poljoprivredni sektor Tuzlanskog kantona
 - intenzivna poljoprivredna proizvodnja; planirano korištenje prirodnih resursa; kvalitetni i zdravstveno sigurni proizvodi u dovoljnim količinama; optimizirana proizvodnja prema svjetskim standardima; očuvanje postojećih i uvođenje novih vrsta prema potrebama tržišta; mehanizirani proizvodni procesi; distribucija proizvoda za očuvanje kvalitete; ukрупnjeni posjedi; poboljšan kvalitet i produktivnost zemljišta; uska povezanost sa prehrambenom industrijom; izlazak na nova tržišta.
- Razvoj utemeljen na poduzetničkom pristupu upošljavanju i edukaciji u intenziviranoj poljoprivrednoj proizvodnji
 - razvijena politika samoupošljavanja u poljoprivredi; edukacija poljoprivrednih proizvođača; osigurani prihodi za proizvođače uz cjenovnu konkurentnost; potpora start-up poduzetnicima u poljoprivredi; razvijeni uslužni centri za poljoprivredu.
- Uska povezanost prehrambene industrije sa primarnom poljoprivredom
 - certificirana prehrambena industrija prema svjetskim standardima; konkurentnost utemeljena na kvalitetu i sigurnosti proizvoda prema zahtjevima potrošača; izvozno orijentirana prehrambena industrija.
- Poštivanje ekoloških standarda i afirmacija ruralnih područja
 - ekološki prihvatljivi proizvodi; ekološki prihvatljive tehnologije proizvodnje; zaštita voda i zaštita od voda; zaštita prirodne sredine ruralnih područja; društvena i ekonomska revitalizacija ruralnih područja; valorizirane vrijednosti resursa i tradicije ruralnih područja; diverzificirane aktivnosti u ruralnim područjima; poboljšan kvalitet života u ruralnim područjima.
- Adekvatna agrarna politika i financijska sredstva za potporu
 - agrarna politika sa jasnim planovima i ciljevima; usaglašeni mehanizmi plaćanja sa EU (po hektaru ili po grlu); povećana izdvajanja za agrarnu politiku; razvijena politika zaštite domaće proizvodnje; potpora integralnoj proizvodnji; podsticanje izvoznih proizvodnji i certificiranja; izdvajanja za potporu mladim u poljoprivredi; investicije za unapređene mehanizacije; investicije za veće nivoe prerade; investicije u razvoj ruralne infrastrukture; razvijeni mehanizmi praćenja efekata agrarne politike.
- Usaglašen institucionalni i pravni okvir prema dobroj praksi Evropske unije
 - efektivnija i efikasnija uloga države; razvijena koordinacija sa resornim institucijama na višim nivoima; stručan i kvalificiran kadar u institucijama; uspostavljene stručne savjetodavne službe u općinama i Kantonu; izvršena registracija i evidencija o gazdinstvima i pravnim subjektima u poljoprivredi; modernizirane i akreditirane institucije za kontrolu kvaliteta proizvoda; formirane specijalizirane zadruge i udruženja za potporu; adekvatan zakonski okvir usaglašen sa potrebama u sektoru; usaglašen zakonski okvir sa EU i usvojeni pravilnici i uspostavljeni mehanizmi za njihovu implementaciju u praksi.

3. DEFINIRANJE STRATEŠKIH CILJEVA RAZVOJA POLJOPRIVREDE TUZLANSKOG KANTONA

Za dostizanje željenog stanja, koje je opisano u viziji, potrebni su dugoročni strateški ciljevi, prioritetni specifični ciljevi i mjere koje treba ispuniti da bi se vizija ostvarila. Definiran je skup od pet strateških ciljeva, koji su rezultat svih prethodnih faza, za koje su definirani specifični ciljevi kao prioriteti koji vode ostvarenju strateških ciljeva, te mjere koje je potrebno poduzeti. Strategija razvoja poljoprivrede je strukturirana tako da obuhvata ciljeve po ključnim granama poljoprivredne proizvodnje te prehrambene industrije, ruralnog razvoja i izgradnje povoljnog okvira u kojem se razvija poljoprivredni sektor.

Strateški ciljevi	Specifični ciljevi	Mjere
<p>Strateški cilj 1:</p> <p>Povećati konkurentnost i održivost poljoprivrednog sektora, utemeljenu na prirodnim resursima i prilagodivosti potrebama tržišta</p>	<p>1.1. Intenzivirati ratarsku proizvodnju prema zahtjevima tržišta</p>	<p>1.1.1. Unapređenje biljne proizvodnje prema potrebama tržišta i drugih industrija</p> <p>1.1.2. Standardizacija proizvodnje sjemena i rasada</p>
	<p>1.2. Intenzivirati povrtlarsku proizvodnju na integralnim temeljima prema zahtjevima tržišta i mogućnostima prerade</p>	<p>1.2.1. Standardizacija proizvodnje povrtlarskog sjemena i rasada</p> <p>1.2.2. Potpora proizvodnji u zaštićenim prostorima, plastenicima</p>
	<p>1.3. Intenzivirati voćarsku proizvodnju tradicionalnih vrsta uz uvođenje novih vrsta, na principima integralne proizvodnje, prema zahtjevima tržišta i mogućnostima prerade</p>	<p>1.3.1. Povećanje obima proizvodnje voća uz uvođenje novih sorti za tradicionalne kulture (šljiva, jabuka, kruška, jagodasto voće), kao i autohtone na principima integralne proizvodnje uz standardizaciju</p> <p>1.3.2. Razvoj kvantitativnih i kvalitativnih kapaciteta rasadničke proizvodnje uz potporu višim kategorijama, certificiranju i standardizaciji sadnog materijala i potpora izgradnji hladnjača za voće</p> <p>1.3.3. Razvoj kapaciteta za razvoj vinogradarstva</p>
	<p>1.4. Intenzivirati gljivarsku proizvodnju prema zahtjevima tržišta i mogućnostima prerade</p>	<p>1.4.1. Unaprijediti uzgoj gljiva, posebno šampinjona i bukovače</p> <p>1.4.2. Uvesti nove vrste gljiva u kulture uzgoja prema svjetskim trendovima (šitake)</p>
	<p>1.5. Unaprijediti stočarsku proizvodnju prema trendovima tržišta, posebno: govedarstva, ovčarstva, peradarstva, pčelarstva</p>	<p>1.5.1. Organiziranje uzgojno-seleksijskih službi sa edukacijom farmera i uvođenje programa zaštite autohtonih pasmina</p> <p>1.5.2. Unapređenje govedarske proizvodnje</p> <p>1.5.3. Ulaganja u intenzivan/farmski uzgoj ovaca</p> <p>1.5.4. Unapređenje peradarske proizvodnje</p> <p>1.5.5. Unapređenje pčelarske proizvodnje</p> <p>1.5.6. Unapređenje svinjogojstva</p>
	<p>1.6. Upotrijebiti i modernizirati proizvodne procese i tehnologije u poljoprivrednoj proizvodnji</p>	<p>1.6.1. Izgradnja tržišnih centara i prihvatnih kapaciteta</p> <p>1.6.2. Unapređenje sustava navodnjavanja kao temelja za intenziviranje poljoprivredne proizvodnje</p> <p>1.6.3. Unapređenje tehnologija poljoprivrednih proizvodnji i mehanizacije</p> <p>1.6.4. Edukacija i jačanje vještina i znanja svih aktera u poljoprivredi</p>

<p>Strateški cilj 2:</p> <p>Izraditi konkurentan prehrambeni sektor za stvaranje veće dodatne vrijednosti i promovirati kvalitet domaćih proizvoda</p>	<p>2.1 Unaprijediti povezivanje prehrambenog sektora sa poljoprivrednom proizvodnjom - najslabijom karikom u lancu proizvodnje hrane</p> <p>2.2. Podržati modernizaciju kroz uvođenje standarda i povećanje kvaliteta u prehrambenoj industriji</p> <p>2.3. Podržati razvoj prerađivačkih kapaciteta prema raspoloživim strateškim sirovinama i zahtjevima tržišta</p>	<p>2.1.1. Organiziranje otkupnih stanica i hladnjača te povezivanje sa zadrugama i udruženjima poljoprivrednih proizvođača – otkup tržišnih viškova kroz Direkciju robnih rezervi TK</p> <p>2.1.2. Interesno povezivanje u klastere za ona područja TK koja imaju tradiciju i kvalitetnu radnu snagu</p> <p>2.2.1. Uvođenje novih tehnologija u prehrambenoj industriji i standardizacija sukladno EU standardima</p> <p>2.2.2. Unapređenje marketinških standarda u prehrambenoj industriji za promociju izvoza</p> <p>2.3.1. Povećanje broja malih i srednjih poduzeća uz upošljavanje u prehrambenoj industriji</p> <p>2.3.2. Revitalizacija velikih prerađivačkih sustava</p> <p>2.3.3. Razvoj proizvodnje autohtonih prehrambenih proizvodnji i eko-hrane za domaće i inozemno tržište i zaštita u suradnji sa državnim institucijama</p>
<p>Strateški cilj 3:</p> <p>Afirmirati razvoj ruralnih područja na prirodnim i tradicionalnim vrijednostima za unaprijeđenje kvaliteta života u ruralnim sredinama</p>	<p>3.1. Unaprijediti seosku socijalnu i fizičku infrastrukturu</p> <p>3.2. Podržati diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima i kreirati nove mogućnosti za upošljavanje</p>	<p>3.1.1. „LEADER“ pristup-lokalni ekonomski razvoj</p> <p>3.1.2. Edukacija lokalnih donositelja odluka i razvoj posebnih kantonalnih i općinskih programa za unapređenje socijalne i fizičke infrastrukture u selima</p> <p>3.2.1. Edukacija seoskog stanovništva o mogućnostima diverzifikacije aktivnosti i upošljavanja mladih</p> <p>3.2.2. Potpora razvoju proizvodnih aktivnosti van poljoprivrede i šumarstva</p> <p>3.2.3. Potpora stvaranju dodatne vrijednosti za proizvode lokalnog karaktera</p> <p>3.2.4. Razvoj i promocija agroturizma i drugih oblika turizma uz potporu šumarstvu, lovu i ribolovu</p> <p>3.2.5. Potpora razvoju marketinških aktivnosti za promociju svih vidova turizma u ruralnim područjima i promociju autohtonih proizvoda, tradicije i kulturnog naslijeđa</p>
<p>Strateški cilj 4:</p> <p>Razviti politike održivosti prirodnih resursa za poljoprivredu kroz ispunjavanje ekoloških zahtjeva</p>	<p>4.1. Uspostaviti sustav monitoringa ispunjavanja ekoloških zahtjeva u poljoprivredi</p> <p>4.2. Razviti politike očuvanja zemljišnih resursa</p>	<p>4.1.1. Uspostavljanje sustava monitoringa zaštite zemljišta i voda od poljoprivrednih aktivnosti i edukacija inspeksijskih službi</p> <p>4.1.2. Uvođenje sustava zaštite od vremenskih nepogoda te upravljanje vodnim resursima i uređenje vodnih tokova uz zaštitu voda i zaštitu od voda</p> <p>4.2.1. Sistematizirano analiziranje agrokemijskih osobina zemljišta i primjena adekvatnih agrotehničkih mjera uz edukaciju</p> <p>4.2.2. Izrada politika zaštite obradivog zemljišta i revitalizacija degradiranih obradivih područja nastalih miniranjem, erozijom i sl.</p>

<p>Strateški cilj 5:</p> <p>Uspostaviti adekvatan institucionalni i pravni okvir za potporu razvoju poljoprivrede za konkurentnost na EU tržištu, uz adekvatnu agrarnu politiku usaglašenu sa dobrom praksom EU</p>	<p>5.1. Uspostaviti organiziran sektor poljoprivrede sa adekvatnom potporom institucija i organizacija za razvoj poljoprivrede u TK</p> <p>5.2. Podržati izradu potrebnih kantonálnih zakona i pravilnika uz koordinaciju sa državnim i entitetskim nivoom uz usaglašavanje sa EU zahtjevima</p> <p>5.3. Unaprijediti agrarnu politiku sa jasnim ciljevima i usaglašenom politikom i mehanizmima izdvajanja sa zemljama u okruženju i dobrom praksom EU</p>	<p>5.1.1. Izgradnja kapaciteta postojećih institucija i uspostavljanje adekvatnih službi i registra za potporu razvoju poljoprivrede u institucijama TK</p> <p>5.1.2. Uspostavljanje specijaliziranih centara i drugih organizacija na kantonálnom nivou za potporu proizvodnji i plasmanu u poljoprivredi i prehrambenoj industriji i certificiranje te potporu ruralnom razvoju</p> <p>5.1.3. Revitalizacija i modernizacija postojećih i uspostavljanje novih laboratorija, prema potrebama za kontrolu kvaliteta poljoprivrednih proizvoda iz domaće proizvodnje i uvoza</p> <p>5.1.4. Potpora udruživanju i zadržanju u sektoru poljoprivrede te organizaciji promotivnih manifestacija u poljoprivredi</p> <p>5.2.1. Izrada potrebnih pravilnika i mehanizama za implementaciju postojećih zakona te nedostajućih zakona na kantonálnom nivou uz koordinaciju sa entitetskim i državnim nivoima</p> <p>5.2.2. Povećanje efikasnosti i dugoročnosti korišćenja državnog poljoprivrednog zemljišta sukladno Zakonu o koncesijama</p> <p>5.2.3. Unapređenje zakonskog okvira u cilju politike ukрупnjavanja posjeda i uspostava kvalitetne zemljišne dokumentacije</p> <p>5.3.1. Unapređenje koordinacije politika poticaja na različitim nivoima (entitetski, kantonální, općinski) i usaglašavanje sa EU praksom</p> <p>5.3.2. Unapređenje politika poticaja sa povećanjem poticaja strateškim oblastima i uvođenju novih oblasti te razvijanje mehanizama za monitoring implementacije poticaja i kontrolu rezultata</p> <p>5.3.3. Privlačenje donatorske potpore razvoju poljoprivrede u TK, posebno iz EU</p>
--	--	---

3.3.2. Opis strateških ciljeva, specifičnih ciljeva i mjera

3.3.2.1. Definicija strateškog cilja 1, te specifičnih ciljeva i mjera

• STRATEŠKI CILJ 1: Povećati konkurentnost i održivost poljoprivrednog sektora, utemeljenu na prirodnim resursima i prilagođenosti potrebama tržišta

Uzimajući u obzir integraciju Bosne i Hercegovine u veliki broj međunarodnih organizacija koje se bave reguliranjem prometa roba i usluga (WTO i CEFTA), kao i želju da BiH postane član Evropske unije, neophodno je povećati konkurentnost poljoprivrednih proizvoda, što je prvenstveno moguće postići povećanjem produktivnosti i ekonomičnosti proizvodnje, odnosno, smanjenjem cijene koštanja proizvoda i povećanjem kvaliteta proizvoda.

- SPECIFIČNI CILJ 1.1: Intenzivirati ratarsku proizvodnju prema zahtjevima tržišta

U okviru ratarske proizvodnje na području Tuzlanskog kantona zastupljen je veliki broj kultura (žitarica, industrijskog bilja, stočnog krmnog bilja), na neke od ovih kultura potrebno je obratiti posebnu pažnju. Posebna pažnja treba biti usmjerena na proizvodnju pšenice kao temeljnog krušnog žita, pri čemu za preradu ove kulture postoje značajni industrijski kapaciteti, kao i ječma kao sirovine za industriju piva. Ne smije se izgubiti iz vida ostvarivanje neophodnog obima i strukture proizvodnje koncentrirane i kabaste stočne hrane (odnosno merkantilnog kukuruza kao najvažnijeg koncentriranog hranjiva, kao i silažnog kukuruza, lucerke i travno-djetelinskih smješa).

*** MJERA 1.1.1: Unapređenje biljne proizvodnje prema potrebama tržišta i drugih industrija**

Biljna proizvodnja je veoma značajna grana poljoprivrede, kako kao izvor hrane za ishranu ljudi tako i za industrijsku preradu i ishranu stoke. Uvođenje sorti ratarskih kultura koje ostvaruju veće prinose i otpornije su na nepovoljne prirodne uvjete (prije svega sušu), kao i osuvremenjivanje tehnologije proizvodnje i uvođenje suvremene mehanizacije u poljoprivrednu proizvodnju na području Tuzlanskog kantona, omogućilo bi bolju osiguranost tržišta. U cilju postizanja što boljih rezultata u poljoprivrednoj proizvodnji potrebna je intenzivnija primjena svih vrsta đubriva (klasičnih mineralnih đubriva, stajnjaka, folijarnih i rastopivih đubriva koja se mogu koristiti u sustavima za navodnjavanje) i korišćenje suvremenih sredstava za zaštitu bilja. Potrebno je i organizirati ogledne parcele za različite sorte žitarica i krumpira. Također je neophodno izvršiti specijalizaciju proizvodnje u cilju osiguranja potrebnih sirovina za već postojeće prerađivačke kapacitete (proizvodnja ječma i pšenice).

*** MJERA 1.1.2: Standardizacija proizvodnje sjemena**

Standardizacija proizvodnje sjemena je jedna od mjera kojom se može povećati konkurentnost i održivost poljoprivrednog sektora. Može se izvoziti certificirano sjeme; kako ratarskog tako i krmnog, industrijskog, povrtlarskog, ljekovitog i aromatičnog bilja. Formiranjem sjemenskog reprocentra za ratarstvo omogućila bi se proizvodnja kvalitetnog sjemena ratarskih kultura sa certifikatom kao garantom kvaliteta i sigurnosti. Također, formiranjem registara proizvođača, doradivača i prometnika sjemena stvaraju se uvjeti za detaljnu evidenciju i bolji uvid u sve faktore koji su uključeni u poslove sjemenarstva, a samim tim i njihovu bolju kontrolu.

- SPECIFIČNI CILJ 1.2: Intenzivirati povrtlarsku proizvodnju prema zahtjevima tržišta i mogućnostima prerade

Kao jedan od profitabilnijih sektora, izdvaja se proizvodnja povrća u zaštićenom prostoru (plasticima). Povrtlarska proizvodnja ima izraženu uvoznju zavisnost inputima (zaštitna sredstva, sjeme, sadni materijal, đubrivo, sustav za navodnjavanje, folija za plastenike i dr.), naročito u pogledu sjemenske robe. Uspješna povrtlarska proizvodnja, kako na otvorenom tako i u plasticima, podrazumijeva osuvremenjivanje proizvodnje - modernizacija mehanizacije, uvođenje sustava za navodnjavanje, pravilna prihrana i zaštita zemljišta i biljaka. Povećanje konkurentnosti domaće povrtlarske proizvodnje podrazumijeva povrće koje se proizvodi, otkupljuje i prerađuje sukladno principima zdravstveno sigurne hrane. To je uvjet za izlazak i opstanak na veoma zahtjevnim stranima tržištima, kao što je tržište Evropske unije. Također, treba istaći da poljoprivredni proizvođači uglavnom malo koriste kvalitetan i deklariran sjemenski i sadni materijal zato što je skup. Radi unapređenja povrtlarske proizvodnje neophodno je educirati poljoprivrednike o važnosti korišćenja certificiranog sjemena i sadnog materijala. Također, neophodno je uvesti standarde u povrtlarsku proizvodnju odnosno osigurati uvjete za dobijanje odgovarajućih certifikata (GLOBALGAP certifikat, HACCP koncept, ISO standard) radi povećanja kvaliteta proizvoda.

*** MJERA 1.2.1: Standardizacija proizvodnje povrtlarskog sjemena i rasada**

S obzirom da je standardizacija proizvodnje sjemena jedna od mjera kojom se može povećati konkurentnost i održivost poljoprivrednog sektora, neophodno je uspostaviti sjemenski reprocentar za povrtlarstvo u Tuzlanskom kantonu. Pored navedene aktivnosti, neophodno je izraditi programe edukacije poljoprivrednih proizvođača o važnosti korišćenja certificiranog sjemena i sadnog materijala. Treba istaći da standardizacija i certifikacija povrtlarskog sjemena i rasadnog materijala otvara mogućnosti za izvoz ovih proizvoda i stvaranje većeg profita.

*** MJERA 1.2.2: Potpora proizvodnji u zaštićenim prostorima, plasticima**

Proizvodnja u zaštićenim prostorima može biti raznovrsna (rajčica, krastavac, paprika, mrkva, rani kupus, salata, špinat, mladi luk, rotkvice, proizvodnja rasada i dr.). Namijenjena je domaćem tržištu, preradi i izvozu. Proizvodnja ranog povrća u plasticima, u odnosu na proizvodnju povrća na otvorenom polju, povećava znatno ukupan obim i vrijednost proizvodnje. Navodnjavanjem povrtlarskih usjeva orošavanjem, u odnosu na proizvodnju bez navodnjavanja, povećava se ukupan obim i vrijednost proizvodnje za oko 63,0%.

- SPECIFIČNI CILJ 1.3: Intenzivirati voćarsku proizvodnju tradicionalnih vrsta uz uvođenje novih vrsta, na principima integralne proizvodnje, prema zahtjevima tržišta i mogućnostima prerade

Povećanje proizvodnje voća moguće je ostvariti jedino masovnijim intenziviranjem takvog oblika produkcije, i to kako u pogledu konvencionalno uzgajanih vrsta tako i u segmentu introdukcije novih, te sve zajedno objediniti kroz ekološki orijentiran sustav poznat kao integralna proizvodnja voća, a naravno sve sukladno zahtjevima tržišta i mogućnostima prerade. Slijeđenje standarda za

plodove namijenjene stonom tržištu, te ispunjavanje principa vezanih za segment prerade, također, su usko vezani dio za samu proizvodnju. Takav korak, samo i jedino, je moguć ukoliko cjelokupna ideja bude praćena i implementirana od strane stručnjaka, uz kontinuiranu edukaciju, kako općinskih stručnih službi tako i samih agronoma na terenu, te primarnih proizvođača-farmera.

*** MJERA 1.3.1. Povećanje obima proizvodnje voća uz uvođenje novih sorti za tradicionalne kulture (šljiva, jabuka, kruška, jagodasto voće), kao i uvođenje novih vrsta sa suvremenim genotipovima, na principima integralne proizvodnje uz apsolutnu standardizaciju**

Na području TK u uzgoju su trenutno dominantne sljedeće vrste iz grupe kalemljenih voćaka: jabuka, kruška, šljiva, te u manjem obimu, višnja, trešnja, breskva i kajsija; dok u grupi jagodastog voća dominiraju samo dvije vrste jagoda i dvogodišnji tip maline. Za navedene vrste voćaka upotrijebljen je termin tradicionalne kulture, s obzirom da se radi o u uzgoju ustaljenih kultura, čija je tehnologija u velikoj mjeri poznata proizvođačima. Dakle, prva faza mora podrazumijevati uvođenje u proizvodnju novih sorti navedenih vrsta, sa posebnim akcentom na otpornosti istih spram bolesti i štetočina, te specijalizirati iste za dati koncept i za određeno tržište, odnosno stonu potrošnju ili, pak preradu. Istovremeno, treba pristupiti povećanju površina pod trešnjom, višnjom, breskvom i kajsijom.

U pogledu novointrodiranih vrsta poseban akcent treba dati na obimnu grupu jagodastog voća. To podrazumijeva uvođenje u proizvodnju: visokožbunaste borovnice, krupnoplodne brusnice, jednogodišnjeg tipa maline, suvremenih genotipova maline, hibrida maline i kupine, kakav je tajberi, te svih vrsta ribizle (crna, crvena, bijela) i ogrozda (crveni i bijeli). U tom smislu, potrebno je prenijeti i cjelokupnu tehnologiju, a koja je za date kulture standard u voćarski najrazvijenijim zemljama.

*** MJERA 1.3.2: Razvoj kvantitativnih i kvalitativnih kapaciteta rasadničke proizvodnje uz potporu višim kategorijama, certificiranju i standardizaciji sadnog materijala i potpora izgradnji hladnjača za voće**

Potrebno je poduzeti niz aktivnosti koje vode ka povećanju količine sadnog materijala, kako za krošnjaste voćke, tako i za one iz grupe jagodastog voća. Pored povećanja količine, mora se raditi na unapređenju kvaliteta, posebno u pogledu zdravstvenog stanja i sorte čistoće, zatim kompatibilnosti podloge za određene sorte za uvjete zemljišta, dati koncept proizvodnje i drugo, te adekvatnog kalemljenja. Cjelokupan sadni materijal voćaka potrebno je certificirati prema datom standardu. Izgradnja adekvatnih skladišnih kapaciteta za voće podrazumijeva dva pravca, i to: izgradnju hladnjača sa ultraniskim sadržajem oksigena za jabučaste vrste voćaka, sa cjelokupnom linijom za kalibražu i pakiranje, u kojima plodovi ostaju svježiji i nakon perioda čuvanja; izgradnju hladnjača sa dubokim zamrzavanjem i normalnom atmosferom za jagodasto voće uz cjelokupnu liniju prerade i pakiranja, u kojima konačni proizvod predstavlja smrznute plodove u različitim oblicima. Sve to, treba obuhvatiti adekvatnu ambalažu, kao i tehnike postupanja i standardizaciju za vrijeme perioda skladištenja i prerade.

*** MJERA: 1.3.3. Razvoj kapaciteta za razvoj vinogradarstva**

Ova mjera podrazumijeva organizaciju proizvodnje grožđa sukladno kontinentalnim uvjetima. Na prvom mjestu, treba prilagoditi sortiment adekvatan za kontinentalne uvjete, a zatim samu tehnologiju uzgoja postojećim klimatskim i zemljišnim faktorima, te proizvoditi sukladno potrebama tržišta. Sortiment mora zadovoljiti, prije svega, otpornost na klimatske uvjete u datom području te potom biti adekvatan za edafske faktore istog. Povećanje proizvodnih površina pod lozom mora pratiti i povećanje prerađivačkih kapaciteta te adekvatnih skladišta za prihvatanje, čuvanje i preradu proizvedenih plodova. Međutim, u početnoj fazi, ovo će podrazumijevati organiziranje proizvodnje sadnog materijala loze te, u završnoj, certifikaciju i standardizaciju konačnog proizvoda.

- SPECIFIČNI CILJ 1.4: Intenzivirati gljivarsku proizvodnju prema zahtjevima tržišta i mogućnostima prerade

Gljivarstvo kao relativno mlada grana, tek u posljednjih 15 godina doživljava nešto intenzivniji razvoj na području Tuzlanskog kantona. Gljivarska proizvodnja Tuzlanskog kantona treba da se usmjeri na sve veće potrebe domaćeg, ali i inozemnog tržišta, za određenim vrstama gljiva, najviše šampinjona, bukovače i šitake, kao i prerađevina na bazi navedenih vrsta gljiva. Proizvodnja gljiva mora da bude visoko intenzivna da bi cjenovno bila konkurentna sličnim proizvodima koji se uvoze iz zemalja gde je proizvodnja zastupljena više decenija. U svijetu se sve više traže proizvodi koji su svježiji i koji imaju visoki kvalitet, što ukazuje na izraženi značaj distribucije proizvoda. Veliki značaj, sa aspekta plasmana gljive, ima i lijepo dizajnirana ambalaža, koja je proizvedena od ekoloških materijala. Također, neophodno je sprovesti određene promotivne aktivnosti na domaćem, ali i međunarodnom tržištu.

*** MJERA 1.4.1: Unaprijediti uzgoj gljiva, posebno šampinjona i bukovače**

Gljive bukovače i šampinjoni predstavljaju važan element ishrane u velikom broju svjetskih kuhinja. Smatra se da je bukovača kvalitetnija gljiva od šampinjona, tako da je i cijena bukovače, u Evropi, veća za 80%, a kojoj se pripisuju i određena ljekovita svojstva (jača imunitet, sprečava rast tumora, pomaže kod anemije i povećanja masnoće u krvi). Neophodno je poduzeti određene mjere koje će utjecati na popularizaciju i intenziviranje proizvodnje gljiva bukovače i šampinjona. Da bi proizvodnja navedenih vrsta gljiva bila uspješna i napredna, potrebno je educirati proizvođače te uvesti suvremene opreme za proizvodnju i objediniti nabavku repro materijala. Također, nameće se potreba organiziranja kontinuirane prodaje gljiva na inozemnom tržištu.

*** MJERA 1.4.2: Uvesti nove vrste gljiva u kulture uzgoja prema svjetskim trendovima (šitake)**

Gljiva šitake u razvijenim zemljama (Japan, SAD i EU) predstavlja jednu od najznačajnijih vrsta gljiva. Veliku popularnost duguje svojim dijetalnim i ljekovitim svojstvima. Učestala je proizvodnja šitake na supstratu (biljni ostaci - slama žitarica, slama leguminoza, strugotina drveta i sl.), koja je ekonomična, a tehnologija proizvodnje je slična proizvodnji gljive bukovače. Optimalni uvjeti za proizvodnju šitake su: ekološki čista sredina, otvoreni prostor, hladovina i slično; što je sukladno svjetskom trendu konzumiranja zdravstveno sigurne hrane. Zbog ljekovitih svojstava gljiva šitake je značajna za farmaceutske industriju.

- SPECIFIČNI CILJ 1.5: Unaprijediti stočarsku proizvodnju prema trendovima tržišta, posebno: govedarstvo, ovčarstvo, peradarstvo i pčelarstvo

Stočarska proizvodnja je tradicionalno najviše zastupljena na prostorima Tuzlanskog kantona, a naročito govedarska sa proizvodnjom mlijeka i tovom junadi. Prosječna proizvodnja mlijeka po grlu je 2.144 litara u toku laktacije, što je za 148 l ili 6,9% više u odnosu na

prosijek u Federaciji BiH. To govori u prilog ljudima uposlenim u sektoru poljoprivrede, a posebno govedarstva, u ovom Kantonu. Ipak, navedena proizvodnja je mala i proizvodnja po grlu se mora povećati minimalno na 3.500 litara po grlu, kroz edukaciju i nove tehnologije. Potrebno je sagledati i kapacitete za preradu mlijeka i stimulirati ih, kako bi se i proizvodnja mlijeka optimizirala te kako se u budućnosti ne bi pojavljivao višak sirovog mlijeka koje se nema kome isporučiti.

Proizvodnja mesa u TK, u posljednjim godinama, bilježi vidljiv lagani trend porasta, od čega najviše peradi (65%) i goveda (31%). I pored toga, neosporno je da i dalje postoji veliki deficit koji se pokriva uvozom te se mora razmišljati o mogućnostima daljeg povećanja proizvodnje goveđeg mesa. U postojećim uvjetima, ovčarstvo kao grana stočarstva nije niti blizu razvijena u obimu koji dozvoljavaju uvjeti i demografska osnova na području Tuzlanskog kantona. Ovčarstvo u Tuzlanskom kantonu je orijentirano na proizvodnju janječeg mesa, a vrlo malo se iskorištava za proizvodnju mlijeka. I za govedarsku i za ovčarsku proizvodnju veoma bitan faktor je selekcijski rad.

U okviru intenziviranja stočarske proizvodnje je moguće integrirati i dva vida proizvodnje koji nisu imali veliki udio unutar stočarske proizvodnje, a u svijetu sve više dobivaju na značaju, a to su: bioproizvodnja u stočarstvu i halal meso. I jedan i drugi vid proizvodnje predstavljaju značajan potencijal u Tuzlanskom kantonu.

*** MJERA 1.5.1: Organiziranje uzgojno-seleksijskih službi sa edukacijom farmera i uvođenje programa zaštite autohtonih pasmina**

Bez organiziranog uzgojno-seleksijskog rada i kontrole proizvodnih karakteristika nije moguć napredak. Potrebna je organizirana uzgojno-seleksijska služba, koju svakako treba vezati za rad Poljoprivrednog zavoda u Tuzli. Opis poslova službe bi bio:

- selekcija, reprodukcija i drugi poslovi sukladno Zakonu o stočarstvu i programu mjera za unapređenje stočarske proizvodnje;
- poslovi izbora, organiziranja kontrole produktivnosti stoke, kontrola proizvodnih osobina i seleksijskog uspjeha;
- organiziranje proizvodnje kvalitetne priplodne stoke, kvalitetne stočne hrane i primjene plana korišćenja kvalitetnog sjemena za vještačko osjemenjavanje stoke, kvalitetnih muških rasplodnjaka za prirodno parenje te stručne kontrole primjene mjera za unapređenje stočarstva;
- kontinuirana edukacija proizvođača.

Na prostoru Tuzlanskog kantona je broj goveda autohtone pasmine Buša veoma mali, gotovo da je pred istrebljenjem. Ova pasmina nema ekonomsku vrijednost, ali ima genetsku koja se ne smije izgubiti. Ovaj mali broj preostalih životinja je potrebno sačuvati i organiziranjem uzgajivača ove pasmine u udruženje koje bi bilo uključeno u sustav poticaja radi očuvanja ove pasmine.

*** MJERA 1.5.2: Unapređenje govedarske proizvodnje**

Kvalitetan genetski materijal nije sam po sebi dovoljan za povećanje proizvodnje mlijeka, jer paragenetski faktori (uvjeti držanja, ishrana itd.) imaju veoma veliku ulogu. Potrebno je u okviru seleksijskog rada obuhvatiti što veći broj krava kako bi se provodila kontrola mliječnosti (AT ili BT metodom).

Moguće povećanje proizvodnje mesa bi se moglo provesti na sljedeće načine:

- iskorištavanje teladi u tov umjesto u direktnom klanju (evropski trend smanjenja klanja teladi, u Irskoj ispod 1%);
- iskorištavanje pašnjačkih površina (prirodni pašnjaci) u sustavu krava-tele;
- ukrštanje tovnih rasa sa plotkinjama slabije mliječnosti.

Mogućnost povećanja govedarske proizvodnje postoji u:

- potpunom korištenju instaliranih kapaciteta, rekonstrukciji i uvođenju suvremene opreme za smještaj, mužu i ishranu goveda;
- izgradnji oglednih farmi za uzgoj priplodnog materijala različitih starosnih kategorija;
- stvaranju uvjeta za aukcijsku prodaju priplodnog materijala i održavanje sajamskih manifestacija koje bi doprinijele većoj konkurentnosti;
- izradi tipskih modela za proizvodnju mlijeka i mesa u okviru govedarske proizvodnje (biznis planovi i cjeloviti tehnološko-tehnički projekti) kao potpore razvoju proizvođača.

*** MJERA 1.5.3: Ulaganja u intenzivan/farmski uzgoj ovaca i koza**

Program intenzivnog ovčarstva treba realizirati kao prateću granu stočarstva, zato što nije biološki konkurent niti jednoj vrsti domaćih životinja u pogledu ishrane. Zbog načina ishrane, mogu se lako prilagoditi na površine s većim nagibom koje su pogodne za stvaranje pregonskih pašnjaka. Proizvodni pravci u ovčarskoj proizvodnji su meso, mlijeko i vuna. U ovčarskoj proizvodnji protežirati farmski uzgoj koji nosi manji rizik od pojave bolesti, što nije slučaj sa nomadskim uzgojem. Boljoj produktivnosti će svakako doprinijeti i križanje sa drugim pasminama, u cilju poboljšanja proizvodnih karakteristika, a sukladno uzgojnom cilju u ovčarstvu. Sinkronizacija estrusa kod pramenke je jedna od metoda koja bi trebala dobiti više prostora u uzgojnom radu. U okviru ovčarske proizvodnje, posebno je potrebno osigurati financiranje održavanja lokalnih i regionalnih izložbi, kako bi se stimulirao konkurentski uzgoj. Potrebno je raditi na izradi tipskih modela objekata za držanje ovaca kako bi se doprinijelo intenziviranju ovčarske proizvodnje (biznis planovi i cjeloviti tehnološko-tehnički projekti) kao potpore razvoju ovčarstva. Uz uzgoj ovaca potrebno je naglasiti općepoznati problem vune, koja se sistematski ne sakuplja niti se prerađuje. Mogućnost iskorištavanja vune je kroz organiziranu izradu tradicionalnih rukotvorina od vune (tkanje i pletenje). Ovaj posao bi mogao biti jedan od izvora prihoda manje solventim i neuposlenim u ruralnim područjima Tuzlanskog kantona.

*** MJERA 1.5.4: Unapređenje peradarske proizvodnje**

Danas peradarska proizvodnja bilježi slabiji pad koji je uzrokovan poremećajima na tržištu, a posebno nekonkurentskim uvozom kao i eksplozivnim cijenama komponenti za ishranu peradi. I pored navedenih problema moguće je intenziviranje peradarske proizvodnje putem uvođenja kvalitetne opreme i poboljšanja uvjeta držanja, zatim potpune primjene kompletne suvremene tehnologije u ishrani i zdravstvenoj zaštiti. Poseban problem je ovisnost od uvoza genetskog materijala, koji bi se mogao riješiti organiziranim uzgojno seleksijskim radom i kontrolom proizvodnih svojstava u peradarstvu, a to se prije svega odnosi na uvođenje test brojlera i test nosilja konzumnih jaja. Bitan faktor daljeg opstanka i razvoja peradarstva u TK je i realizacija izvoza finalnih proizvoda, tj. pilećeg mesa i jaja, kao i mesnih proizvoda. Kako bi se ostvarilo intenziviranje peradarske proizvodnje potrebno je osigurati izvore i kvalitetno

financiranje razvojnih projekata te unapređenje tehnologije, ali i potpora Vlade u izvozu, sa jedne strane i kontrole pri uvozu sa druge strane. Unutar peradarske proizvodnje je potrebno napraviti programe prerade, koji će imati za cilj obogaćenje ponude proizvoda iz peradarstva (npr. jaja u prahu ili u tečnom obliku, poluproizvodi za industriju i široku potrošnju, mesni poluproizvodi i dr.). Unutar peradarske proizvodnje potrebno je potencirati razvoj ekstenzivnog, odnosno poluintenzivnog sustava držanja peradi, u cilju proizvodnje pilećeg mesa i jaja posebnog kvaliteta (bioproizvod), također, s aspekta domaćeg te, još više, inozemnog tržišta.

*** MJERA 1.5.5: Unapređenje pčelarske proizvodnje**

Na području Tuzlanskog kantona postoji jaka grupacija pčelara, koju čini 14 udruženja koja su najbolje organizirana na ovom području. Odobrena poticajna sredstva za pčelarstvo po košnici imala su pozitivan efekat u smislu povećanja proizvodnje meda i broja košnica. Pored meda tu su proizvodi poput voska, koji se koristi u kemijskoj i farmaceutskoj industriji, propolisa, matične mliječi itd. U daljem radu je veoma bitno tehničko unapređenje pčelarstva, kontinuirana edukacija pčelara, proširivanje zasada sa medonosnim biljem, te poboljšanje nivoa zdravstvene zaštite pčela, kreditiranje članova u nabavci opreme i pribora za pčelarstvo.

*** MJERA 1.5.5: Unapređenje svinjogojstva**

S obzirom da je Tuzlanski kanton multinacionalno područje, potrebno je podržati i razvoj svinjogojstva. Intenziviranje tova svinja je moguće ostvariti kroz potporu svinjarskim farmama i poduzimanju akcija na unapređenju svinjarske proizvodnje, kroz jačanje selekcijskog rada i organizaciju otkupa. Neophodno je formirati reproduktivne centre za svinjarstvo koji bi utjecali na razvoj kvalitetnog genetskog fonda te podržati inicijative za udruživanje svinjogojaca na području ovog Kantona. Za povezivanje svinjogojaca sa prerađivačkim sektorom, potrebno je organizirati povezivanje farmera sa klaonicama i industrijom prerade mesa u široj regiji. Neophodno je dobro povezivanje veterinarskih službi sa farmama za uzgoj svinja.

- SPECIFIČNI CILJ 1.6: Uopotpuniti i modernizirati proizvodne procese i tehnologije u poljoprivrednoj proizvodnji

U ovoj etapi, postoji akutna potreba da se upotpune i moderniziraju proizvodni procesi i tehnologije u poljoprivrednoj proizvodnji (biljnoj i stočarskoj). Realizacija postavljenog cilja i prioriteta koji iz njega proizilaze, a u cilju održivog razvoja poljoprivrede TK, uvjetovana je poduzimanjem odgovarajućih aktivnosti koje se odnose na povećanje ekonomske efektivnosti, što podrazumijeva i stvaranje privrednog ambijenta za rast ukupne produktivnosti i efikasnosti poslovanja. Prioriteti razvoja poljoprivrede, na području TK, uključuju pokretanje novih i modernizaciju postojećih linija proizvodnje, s jedne strane, i razvoj sektora usluga (proizvodnih i neproizvodnih), s druge strane. Proces usvajanja novih i modernizacija postojećih proizvodnih pogona i tehnologija u agraru, mora biti podstican od strane poslovnog i vladinog sektora.

*** MJERA 1.6.1: Izgradnja tržišnih centara i prihvatnih kapaciteta**

Posljednjih decenija došlo je do velikog razvoja i značajnih promjena u maloprodaji. Ono što je sigurno jeste da će se maloprodaja u budućnosti u potpunosti usmjeriti ka potrošaču. Brojna tržišna istraživanja pokazuju da prodavaonice specijalizirane robe sve više gube na značaju. Ono što je bitno je da se izgradi detaljan plan prostornog razmještaja trgovinskih objekata većeg formata čime bi se postigao optimalan stupanj snabdjevenosti stanovništva robom. Odgovorne institucije za ovo su, prije svega, općine, u suradnji sa Kantonom, a zatim i svi akteri u lancu snabdijevanja stanovništva poljoprivrednim proizvodima. Na ovaj način bi se povezali trgovina, ekonomija i urbanizam.

Kada je riječ o poljoprivredno-prerađivačkim proizvodima, supermarketi i hipermarketi su maloprodajni formati koji bi trebalo da igraju ključnu ulogu u budućnosti, a kada je riječ o sirovinim poljoprivrednim proizvodima, trgovina bi trebala da se odvija uglavnom preko otkupnih stanica, zadruga i putem različitih oblika kooperativnih transakcija. Broj otkupnih stanica treba da zavisi od broja poljoprivrednih proizvođača, vrste poljoprivrednih proizvoda, zainteresiranosti kupaca, tražnje, kretanja cijena na tržištu itd.

*** MJERA 1.6.2: Unapređenje sustava navodnjavanja kao temelja za intenziviranje poljoprivredne proizvodnje**

U TK se navodnjavanje primjenjuje samo sporadično, iako su mogućnosti za njegovu primjenu daleko veće. Neophodno je rekonstruirati i modernizirati već postojeće sustave za navodnjavanje i izgraditi nove, čime bi se regulirao vodno-zračni režim zemljišta i omogućila intenzivna poljoprivredna proizvodnja. Unapređenje sustava za navodnjavanje se može realizirati kroz odgovarajuće sustavne mjere državne politike u poljoprivredi. To podrazumijeva i promjenu odnosa društva prema agro-kompleksu. U viziji razvoja u narednim decenijama, agro-kompleks treba da zauzme mjesto koje mu pripada, a u okviru njega navodnjavanje, s obzirom na prirodne i društvene uvjete i stupanj razvoja TK i BiH u cjelini.

*** MJERA 1.6.3: Unapređenje tehnologija poljoprivrednih proizvodnji i mehanizacije**

Oblast poljoprivrednog inženjstva više nije samo "alat" za ostvarenje poljoprivredne tehnologije, već sve više postaje sastavni dio tehnologije proizvodnje hrane, imajući udjela i u višim oblastima, kao što je razvoj senzoričke za identifikaciju kvaliteta proizvoda. Primjenljivost novih visokoproduktivnih i sofisticiranih strojeva sve više se ograničava samo za rad na velikim površinama i visokom nivou godišnje angažiranosti. Problem malih posjeda, koji je prisutan u TK, mogao bi se riješiti tako da se vlasnici više farmi dogovore i sprovedu zajednički proizvodnju iste biljne vrste. Na ovaj način se efikasno koriste suvremeni visokoproduktivni strojevi, a konstantnim mjerenjem prinosa, koje je već na nivou primjenljivosti u praksi za neke biljne vrste, pravilno raspodjeljuje prinos po vlasnicima.

*** MJERA 1.6.4: Edukacija i jačanje vještina i znanja svih aktera u poljoprivredi**

Edukacija poljoprivrednih proizvođača je polazna pretpostavka jačanja poljoprivrede. Na ulaganje u ljudske resurse treba gledati kao na investiciju sa visokom dugoročnom stopom prinosa. Edukacija podrazumijeva osposobljavanje poljoprivrednika da odgovore rastućim tehnološkim inovacijama koje svakodnevno nalaze primjenu u poljoprivrednoj proizvodnji. Posjedovanje odgovarajućih znanja, umijeća i vještina uz adekvatnu primjenu tehničkih i tehnoloških inovacija zahtijeva pažljivo osposobljavanje ljudi za različite nivoe poljoprivredne proizvodnje. Obuka i razvoj kadrova u poljoprivredi je vitalna komponenta održanja njene konkurentne sposobnosti.

3.3.2.2. Definicija strateškog cilja 2, te specifičnih ciljeva i mjera

• STRATEŠKI CILJ 2: Izraditi konkurentan prehrambeni sektor za stvaranje veće dodatne vrijednosti i promovirati kvalitet domaćih proizvoda

Za razvoj prehrambenog sektora neophodna je modernizacija proizvodnje kroz uvođenje standarda, a sve u cilju povećanja kvaliteta i zaštite zdravlja potrošača. Treba razvijati i osuvremenjivati prerađivačke kapacitete izvozne orijentacije. Prioritet treba dati autohtonim i ekološko-prehrambenim proizvodima. Također, treba podržati rad, razvoj i modernizaciju prerađivačkih kapaciteta, koje koriste strateške sirovine Kantona, regije i države. Bez uspostave kontrole kvaliteta od njive/staje/voćnjaka preko prerade do stola/usta nema razvoja, izvoza i konkurentnosti na domaćem tržištu.

- SPECIFIČNI CILJ 2.1: Unaprijediti povezivanje prehrambenog sektora sa poljoprivrednom proizvodnjom - najslabijom karikom u lancu proizvodnje hrane

Potrebno je poduzeti korake kako bi se primarna poljoprivredna proizvodnja što efikasnije i direktnije povezala sa prehrambenom (prerađivačkom) industrijom.

*** MJERA 2.1.1: Organiziranje otkupnih stanica i povezivanje sa zadrugama i udruženjima poljoprivrednih proizvođača - otkup tržnih viškova kroz Direkciju robnih rezervi TK**

Prednost ove mjere ogleda se u osiguranju egzistencije za stanovništvo koje proizvodi i ono koje se vraća na područje TK. U ovoj mjeri preferirati formiranje različitih udruženja u animalnoj i biljnoj proizvodnji koja će biti spona sa Direkcijom robnih rezervi. Za utemeljenje Direkcije robnih rezervi potrebno je uraditi kvalitetan program i temperaturni raspored pojedinih prostorija, vodeći računa o mirisima drvenastog i jagodičastog voća, ljekovitog i šumskog bilja, stočarskih proizvoda (masni proizvodi, jaja, sirevi i dr.).

*** MJERA 2.1.2: Interesno povezivanje u klustere za ona područja TK koja imaju tradiciju i kvalitetnu radnu snagu**

U biljnoj proizvodnji posebno mjesto treba da zauzme povezivanje u klustere na područjima Gradačca, Čelića, Gračanice i drugih područja. Proizvodni domaće rakije treba da pripadne značajno mjesto, s obzirom na tradiciju i kvalitetnu radnu snagu. U animalnoj proizvodnji interesno povezati proizvođače mlijeka, tvrdih sireva, sirutke i mesa (kobasičarski i suhomesnati proizvodi) po tehnologiji kućne radinosti (pršut, stelja, sudžuk i sl.).

- SPECIFIČNI CILJ 2.2: Podržati modernizaciju kroz uvođenje standarda i povećanje kvaliteta u prehrambenoj industriji

Potpora naobrazbi i programima uvođenja standarda i certificiranja proizvodnje (EUROGAP, HACCP, ISO standardi) kako poljoprivrednih sirovina, tako i gotovih proizvoda, neophodna je za unapređenje konkurentnosti. Nove tehnologije i biotehnologije treba da zauzmu istaknuto mjesto u budućem razvoju poljoprivredne proizvodnje, prehrambene industrije i prehrane stanovništva. Tradicionalne domaće tehnologije koje imaju perspektivu za masovnu potrošnju na domaćem i stranom tržištu podvrgnuti industrijskom načinu proizvodnje, kao što je slučaj sa nekim vrstama prerade mlijeka, voća, mesa i dr.

*** MJERA 2.2.1: Uvođenje novih tehnologija u prehrambenoj industriji i standardizacija sukladno EU standardima**

U prehrambenoj/prerađivačkoj industriji TK treba uvoditi nove tehnologije u proizvodnji prehrambenih/prerađivačkih proizvoda, koji će biti tržišno sposobni i konkurentni kako na domaćem, tako i na inozemnom tržištu. Nova tehnološka rješenja na područje TK trebaju naći svoju primjenu u industrijskoj proizvodnji, kao što su: nove namirnice na bazi konvencionalnih i novih sirovina (oplemenjivanje, aromatizacija, vitaminiziranje, poboljšanje senzornih osobina i dr.), nove tehnologije velikih serija, biotehnologije (oplemenjivanje manje vrijednih bioloških materijala, genetički inženjering, manipulacija sa mikroorganizmima i dr.), novi konstrukcijski materijali (pakiranje, vakumiranje, inertni plin i dr.), pakiranje i zaštita prehrambenih proizvoda. Nažalost, u narednom petogodišnjem periodu na nivou države BiH, usvojiti će se veoma mali broj normativnih akata, iz kojih slijede pravilnici, uputstva i standardi. Iz tih razloga potrebno je iznaći modul formiranja kontrolne institucije za standarde, kao ispostava neke poznate evropske agencije za standarde i certificiranje.

*** MJERA 2.2.2: Unapređenje marketinških standarda u prehrambenoj industriji za promociju izvoza**

Unaprijediti promoviranje kvaliteta lokalnih poljoprivrednih proizvoda i gotovih proizvoda prehrambene/prerađivačke industrije. Formirati tijelo unutar Privredne komore TK i općinskih službi za privredu koje bi se bavilo promocijom Kantona - općine, proizvodnje, investicije i poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Dati doprinos proizvođačima hrane da učestvuju na domaćim i inozemnim sajmovima i izložbama. Resorno ministarstvo TK i Privredna komora TK zajednički trebaju, u suradnji sa stručnim institucijama i proizvođačima, kontinuirano davati doprinos u izradi brošura, kataloga i vodiča te internet stranice u okviru relevantnog tijela, u cilju prodaje na domaćem i inozemnom tržištu.

- SPECIFIČNI CILJ 2.3: Podržati razvoj prerađivačkih kapaciteta prema raspoloživim strateškim sirovinama i zahtjevima tržišta

Razvoj prerađivačkih kapaciteta prema raspoloživim, a ne uvoznim sirovinama, na području TK i BiH treba da bude proizvod osmišljene državne/kantonalne poljoprivredne politike temeljene na podizanju konkurentnosti direktnih i indirektnih poticajnih mjera.

*** MJERA 2.3.1: Povećanje broja malih i srednjih poduzeća uz upošljavanje u prehrambenoj industriji**

U proračunu resornog ministarstva TK, treba planirati u navedenom petogodišnjem periodu značajna finansijska sredstva za otvaranje malih i srednjih poduzeća u oblasti prehrambene prerađivačke industrije. Povećanja uposlenosti u malim i srednjim objektima prehrambene prerađivačke industrije nema sve dok funkcionira crno tržište i neadekvatna zaštita granice BiH. Državni organi trebaju uprostiti proceduru pri utemeljenju malih prehrambeno-proizvodnih i prerađivačkih kapaciteta (sušare, sirare, destilerije, pakirnice i dr.) te ubrzati transfer poljoprivredno-prehrambenih poduzeća iz državnog u privatno vlasništvo.

*** MJERA 2.3.2: Revitalizacija velikih prerađivačkih sustava**

Ne postoji veliki broj prerađivačkih sustava u oblasti primarne poljoprivredne proizvodnje i prehrambene prerađivačke industrije na području TK. Resorno ministarstvo treba sa ministarstvima industrije i poduzetništva uraditi konkretan program revitalizacije velikih prerađivačkih sustava sa prijedlogom rješenja. U revitalizaciju velikih prerađivačkih sustava ne trebaju ulaziti proračunska ni donatorska sredstva, već privatna i inozemna.

*** MJERA 2.3.3. Podsticanje proizvodnje autohtonih prehrambenih proizvoda za domaće i inozemno tržište i zaštita u suradnji sa državnim institucijama**

U TK pa i BiH treba proizvoditi hranu s bosanskim znakom kvaliteta te je ponuditi turistima. Korišćenje starih tehnologija u proizvodnji autohtonih prehrambenih proizvoda uz industrijsku primjenu ima za cilj stvaranje uvjeta za proizvodnju kvalitetnog domaćeg proizvoda u čemu nezamjenjivu ulogu trebaju da imaju mala obiteljska domaćinstva. Sve izražajniša svijest i interes stanovništva za potrošnju ekološki proizvedene hrane području TK otvara nove mogućnosti u proizvodnoj orijentaciji i finalizaciji poljoprivredno-prehrambenom proizvodu na tradicionalni ekološki prihvatljiv način. Državni organi, od najnižeg do najvišeg nivoa, trebaju zajednički riješiti pitanje subvencija za autohtone proizvode, jer je to najveća stavka potrošnje zajedničkog EU proračuna. Potrebno je inicirati subvencije i za ovu oblast na nivou TK i podržati formiranje kantonalnog udruženja proizvođača i potrošača eko-hrane te u okviru resornog ministarstva TK podržati upošljavanje savjetnika za ekološku proizvodnju i prodaju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

3.3.2.3. Definicija strateškog cilja 3, te specifičnih ciljeva i mjera

• **STRATEŠKI CILJ 3: Afirmirati razvoj ruralnih područja na prirodnim i tradicionalnim vrijednostima za unapređenje kvaliteta života u ruralnim sredinama**

Ostvarivanje ovog strateškog cilja će se postići kroz primjenu principa na kojima se temelji ruralni razvoj u EU.

- SPECIFIČNI CILJ 3.1: Unaprijediti seosku socijalnu i fizičku infrastrukturu

Pokrivenost ruralnih područja u TK svim oblicima infrastrukture (fizička, društvena i uslužna infrastruktura) je na dosta niskom nezadovoljavajućem nivou. Stoga je razvoj infrastrukture ne samo jedan od prioritetnih ciljeva razvoja, nego i njegov preduvjet. Realizacija ovog prioritetnog cilja je složena i zahtijeva značajna ulaganja te, stoga, ga je nemoguće postići pojedinačnim akcijama malog obima, nego bi morala postati dugoročno strateško opredjeljenje TK. Stoga je potrebno povećati dosadašnju potporu, prvenstveno izgradnju putne infrastrukture, kao jedne od ključnih pretpostavki za razvoj ruralnih sredina. Nadalje, kao prioritet se javljaju i objekti za vodoopskrbu, što podrazumijeva i izgradnju seoskih vodovoda. Ovaj program, zajedno sa sredstvima koja bi se dobivala i iz drugih izvora i drugih programa, trebalo bi proširiti i na razvoj društvene i uslužne infrastrukture poput izgradnje seoskih škola, domova kulture te drugih nedostajućih objekata.

*** MJERA 3.1.1: Uvođenje LEADER pristupa kod lokalnog ekonomskog razvoja**

Integracije između razvojnih aktera (potreba usaglašavanja i učešće "odozdo") i u integraciji razvojnih faktora (ambijent, ljudski resursi, proizvodne aktivnosti i identitet) se prepoznaju kao strateško metodološko sredstvo koje katalizira primjenu i efikasnost razvojnih programa. LEADER⁹ osa ima svoje mjesto u politici ruralnog razvoja, a nastala je kao pilot inicijativa u čijoj osnovi je bilo da planovi razvoja i lokalne strategije budu rezultat dogovora lokalnih partnera, kroz javno-privatno partnerstvo, te da inicijativa za projekte, vezane za određene teritorijalne cjeline, dolazi iz bootom-up pristupa (pristup odozdo prema gore) i da imaju multisektorski pristup. Važno je da projekti dolaze od tzv. lokalnih akcionih grupa (LAG-ovi). Stoga će ovaj pristup imati mjesto u budućoj agrarnoj politici više u smislu stručne obuke za kandidiranje projekata iz prethodnih strateških ciljeva ruralnog razvoja TK i kandidiranje prema donatorskim sredstvima.

*** MJERA 3.1.2: Edukacija lokalnih donositelja odluka kod izrade razvojnih programa**

Jedan od većih problema koji postoji, ne samo u TK već i cijeloj državi BiH, je nedovoljna stručna obučenos donositelja odluka kada su u pitanju razvojni programi. Programi ruralnog razvoja su vrlo kompleksni i sadrže poznavanje jako velikog broja tehnika i vještina. Predviđena potpora edukaciji lokalnih donositelja odluka odnosi se na dodatno obučavanje za one koji učestvuju u donošenju odluka razvojnih programa (kantonalnih ili općinskih). Kroz obuke u formi kurseva, višednevnih seminara, radionica i slično, donositelje odluka treba osposobljavati za korištenje suvremenih tehnika i vještina u projektiranju razvojnih programa, za aplikacije za kandidiranje projekata i slično.

- SPECIFIČNI CILJ 3.2: Podržati diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima i kreirati nove mogućnosti upošljavanja

Potpota diverzifikaciji ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima postaje sve značajnija mjera u zemljama članicama EU, što potvrđuju sve veća izdvajanja sredstava za njenu implementaciju. Temeljni cilj ove mjere je omogućiti seoskom stanovništvu dodatni izvor prihoda, što bi, pored generiranja nove vrijednosti u ruralnim sredinama, doprinijelo razvoju poljoprivrede.

*** MJERA 3.2.1: Edukacija seoskog stanovništva o mogućnostima diverzifikacije ekonomskih aktivnosti i upošljavanja mladih**

Među slabostima, koje su identificirane u toku SWOT analize ruralnih područja Tuzlanskog kantona, ističu se i one koje su najdirektnije vezane za nezadovoljavajuće kapacitete i sposobnost ruralne populacije za pokretanje i vođenje poslovnih aktivnosti što je jedan od preduvjeta razvoja. Sasvim je jasno da bez osposobljavanja i educiranja populacije u ruralnim područjima u pravcu usvajanja znanja neophodnih za planiranje poslovnih aktivnosti neće biti ni razvoja. Stoga je potrebno razviti programe za:

⁹ LEADER - (franc. Liason Entre Actions pour le Development d'Economie Rurale)

- potporu naobrazbi seoskog stanovništva u oblasti pokretanja poslovnih aktivnosti;
- potporu stručnoj naobrazbi seoskog stanovništva u oblasti agro-turizma (kroz obuke u formi zimskih škola, kurseva, višednevnih seminara, radionica i slično).

*** MJERA 3.2.2: Potpora razvoju proizvodnih aktivnosti van poljoprivrede i šumarstva**

Poljoprivreda i šumarstvo ne mogu niti smiju biti jedine privredne grane na kojima će se temeljiti ruralni razvoj, jer je neophodno zaustaviti nepovoljna demografska kretanja u ruralnim područjima, zaustaviti odlazak mladih, stručne radne snage i započeti proces povratka populacije. Potrebno je u ruralnim područjima stvarati uvjete za upošljavanje stanovništva u djelatnostima van poljoprivrede i šumarstva, u malim i srednjim poduzećima koja bi se bavila doradom ili preradom lokalno proizvedenih proizvoda poljoprivrede i šumarstva, ali i bilo kojom drugom proizvodnom aktivnosti. Potrebno je:

- stimulirati razvoj malih i srednjih poduzeća, na način da im se pruže olakšice prilikom započinjanja biznisa;
- organizirati edukacije iz oblasti planiranja poslovnih aktivnosti, izrade poslovnih planova i započinjanja biznisa;
- formirati fondove za kreditiranje malih i srednjih poduzeća;
- inicirati i podržati horizontalno uvezivanje malih i srednjih poduzeća (klaster);
- podržati utemeljenje biznis inkubatora u ruralnim područjima.

*** MJERA 3.2.3: Potpora stvaranju dodatne vrijednosti za proizvode lokalnog karaktera**

Aktivnosti koje je potrebno poduzeti, u okviru ove mjere, su one aktivnosti koje su usmjerene ka osposobljavanju ruralne populacije za iskorištavanje postojećih lokalnih potencijala, u cilju stvaranja dodatne vrijednosti, unapređenja ekonomske pozicije populacije, smanjenja siromaštva i afirmacije lokalnih proizvoda. Ovdje se u prvom redu misli na preradu, doradu i/ili pakiranje proizvoda poljoprivredne proizvodnje i šumarstva, izradu predmeta kućne radinosti, rukotvorina i suvenirna od vune, kože, drveta, dorada, prerada, sušenje i pakiranje šumskog i livadskog, samoniklog, ljekovitog i eteričnog bilja, proizvoda pčelarstva (meda, propolisa, matične mlječi, voska) i slično. Ova mjera bi mogla biti realizirana kao dio integriranog projekta, čija implementacija bi imala sinergijski efekat na razvoj turizma i valorizaciju tradicionalnih proizvoda i nasljeđa, bez obzira da li se radi o prehrambenim proizvodima, proizvodima pčelarstva, ručnim radovima ili suvenirima.

Da bi se došlo do ostvarivanja rezultata u okviru ove mjere neophodno je:

- pružiti potporu podsticanju proizvodnje proizvoda lokalnog karaktera;
- organizirati edukaciju u oblasti prerade mesa, mlijeka, voća, povrća i drugih poljoprivrednih proizvoda;
- utemeljiti stanice za otkup, doradu i pakiranje proizvoda pčelarstva;
- sprovesti mjere na standardizaciji kvaliteta lokalnih proizvoda;
- podržati implementaciju inovativnih proizvodnih projekata;
- podržati promociju lokalnih proizvoda;
- podržati projekte koji imaju za cilj osiguranje plasmana za lokalne proizvode.

*** MJERA 3.2.4: Razvoj agro-turizma kao i drugih oblika turizma u ruralnim područjima utemeljeno na prirodnim resursima, tradiciji i kulturnom nasljeđu**

Budući da je Tuzlanski kanton, razvoj turizma definirao kao jednu od svojih strateških odrednica, sigurno je da ruralne oblasti tu mogu i moraju naći svoje mjesto imajući u obzir brojne prirodne ljepote, tradiciju u turizmu i raznovrsne mogućnosti za razvoj različitih oblika turizma. S druge strane, postoji i niz uočenih slabosti i nedostataka koji su prepreka njegovom razvoju (ogromne ratne štete na turističkim kapacitetima; slaba fizička infrastruktura; degradacija i oštećenja na prirodnim resursima, koji su značajni kao turistički potencijali; pasivan pristup u promociji turizma; kadrovi koji rade u turizmu većinom nemaju potrebna znanja i vještine; nedovoljna uključenost ruralnih oblasti u turističku ponudu na nivou Kantona i sl.). Ipak, i pored ovih i niza drugih problema, turizam u Tuzlanskom kantonu i u njegovim ruralnim dijelovima ima ogromne šanse za razvoj.

Ruralna područja Tuzlanskog kantona nude mogućnosti za razvoj različitih oblika turizma: agro-turizma, športsko-rekreacijskog turizma, eko turizma, rezidencijalnog turizma, zavičajnog turizma, zdravstvenog turizma, edukacijskog turizma, kulturnog i duhovnog turizma, tranzitnog turizma, kamping turizma, lovno turizma, športsko-ribolovnog turizma i dr.

*** MJERA 3.2.5. Potpora razvoju marketinških aktivnosti za promociju svih vidova turizma u ruralnim područjima i promociju autohtonih proizvoda, tradicije i kulturnog nasljeđa**

Kada je riječ o promociji turizma, sadašnje aktivnosti nisu na zadovoljavajućem nivou, jer se radi o pojedinačnim, djelimičnim i nekoordiniranim aktivnostima, tako da najveći dio stvarnih i potencijalnih turističkih destinacija ili uopće nije promoviran, ili je promoviran na neadekvatan način. Ruralna područja TK, ili njihov najveći dio nisu obuhvaćeni ili su samo djelimično obuhvaćeni promotivnim materijalom. Budući da je turizam strateško opredjeljenje ovog Kantona, a ruralni turizam njegov neizostavni dio i bitna poluga razvoja, u cilju razvoja ove strateške grane potrebno je definirati jasnu viziju razvoja turizma i definirati mjesto ruralnog turizma u strategiji razvoja turizma u TK i pružiti potporu njegovoj promociji. U tom pravcu, potrebno je jačati koordinaciju između Turističke zajednice Tuzlanskog kantona i lokalnih zajednica, posebno na aktivnostima:

- a) unapređenja promocije autohtonih proizvoda i
- b) očuvanja tradicionalnog historijskog i kulturnog nasljeđa.

3.3.2.4. Definicija strateškog cilja 4, te specifičnih ciljeva i mjera

• **STRATEŠKI CILJ 4: Razviti politike održivosti prirodnih resursa za poljoprivredu kroz ispunjavanje ekoloških zahtjeva**

Održivo korištenje prirodnih resursa je praktično prioritet svake države s obzirom na intenzitet i stopu degradacije okoliša. Tako i Tuzlanski kanton, kako bi sačuvao sopstvene prirodne resurse, mora da uskladi svoje aktivnosti sa načelom održivosti. Da bi to postigli neophodna je harmonizacija domaće legislativne sa legislativom zemalja Evropske unije, kako bi se stvorili preduvjeti za ispunjavanje svih ekoloških zahtjeva. Jedan od uvjeta za održivo korištenje resursa je i monitoring stanja okoliša, a to se može postići kroz

uspostavljanje odgovarajućih inspeksijskih službi čiji bi stručni kadar mogao da obavlja nadzor kvaliteta zemljišnih i vodnih resursa u vangradskim područjima. Naime, poljoprivredne aktivnosti predstavljaju značajan izvor štetnih kemijskih materija, od kojih su mnoge perzistentni zagađivači koji se dugo zadržavaju u zemljištu i vodi. Suvremeni svjetski trend je, u pogledu poljoprivredne proizvodnje, uspostavljanje uvjeta za razvoj organske proizvodnje. Organska proizvodnja po svjetskim standardima zahtijeva ekološki čistu sredinu i zaštićenost od izvora zagađenja kako zemljišta, tako i vode i zraka. Na nivou ovog Kantona, postoji interesiranje za ovaj vid poljoprivredne proizvodnje posebno u poljoprivredno orijentiranim općinama.

- SPECIFIČNI CILJ 4.1: Uspostaviti sustav monitoringa ispunjavanja ekoloških zahtjeva u poljoprivredi

Poljoprivredna proizvodnja je jedna od prvih ljudskih djelatnosti koja je dovela do degradacije i zagađenja zemljišta i voda kao temeljnih i teško obnovljivih prirodnih resursa. Sredstva za zaštitu bilja i mineralna đubriva utiču na agroekosustav, okoliš i biosferu. Primjena mehanizacije u poljoprivredi može dovesti do kvarenja teksture, strukture i sabijanja zemljišta, dok navodnjavanje zemljišta može izazvati niz negativnih posljedica: kvarenje strukture zemljišta, ispiranje zemljišnih koloida, zbijanje zemljišta, stvaranje pokorice, pojavu irigacione erozije, ispiranje hranjivih elemenata, sekundarno zaslanjivanje zemljišta itd.

*** MJERA 4.1.1: Uspostavljanje sustava monitoringa zaštite zemljišta i voda od poljoprivrednih aktivnosti i edukacija inspeksijskih službi**

a) Sustav monitoringa ispunjavanja ekoloških zahtjeva

Mjere koje treba poduzeti u svrhu zaštite zemljišta se odnose na zabrane, ograničenja i sprečavanja unošenja opasnih i štetnih materija u zemljište, ali, također, i na propisivanje i poduzimanje drugih mjera za očuvanje i poboljšanje kvaliteta zemljišta:

- zabrana nepropisne uporabe mineralnih i organskih đubriva i sredstava za zaštitu bilja;
- zabrana bacanja, ispuštanja i odlaganja čvrstih i tečnih opasnih i štetnih materija na zemljište, kao i zakopavanje istih u zemljište;
- zemljišta, koja su u blizini većih gradova i industrijskih naselja, neophodno je ispitati na sadržaj opasnih i štetnih materija;
- ne koristiti zemljišta koja pripadaju od I do V katastarske klase u nepoljoprivredne svrhe;
- utvrditi stanje i kontrolu proizvodne sposobnosti obradivog poljoprivrednog zemljišta od I do V katastarske klase u cilju očuvanja fizičkih, kemijskih i bioloških svojstava poljoprivrednog zemljišta, itd.

Za sprovođenje zaštite površinskih i podzemnih voda od zagađivanja potrebno je sprovesti sljedeće mjere:

- utvrđivanje zona sanitarne zaštite izvorišta kao i sprovođenje mjera za zaštitu koje su zakonom predviđene;
- zabrana upuštanja otpadnih voda u vodotokove bez predhodnog tretmana otpadnih voda;
- izgradnja kanalizacijske mreže i postrojenja za prečišćavanje fekalnih otpadnih voda i dr.

b) Edukacija inspeksijskih službi

Uspostavljanje sustava monitoringa ispunjavanja ekoloških zahtjeva u poljoprivredi podrazumijeva i formiranje odgovarajućih inspeksijskih službi koje bi pratile stanje okoliša poljoprivrednih područja (uspostavljanje ovakvog organa moglo bi izvršiti Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Tuzlanskog kantona). Stručnim kadrovima koji bi radili u ovakvim službama trebala bi se osigurati dalja edukacija, kako bi se mjere neophodne u zaštiti okoliša približile evropskim standardima. Ovakve inspeksijske službe mogle bi se formirati na nivou općina i zajedno bi mogle činiti jedinstvenu mrežu za praćenje stanja okoliša (vode i zemljišta) van gradskih područja. Njihovim radom stvorili bi se i uvjeti za uvid u poljoprivredne aktivnosti proizvođača u ruralnim sredinama. Pored permanentnog usavršavanja inspeksijskih službi neophodna je i edukacija poljoprivrednika, od čijih aktivnosti i zavisi očuvanje okoliša ruralnih područja.

*** MJERA 4.1.2: Uvođenje sustava zaštite od vremenskih nepogoda te upravljanje vodnim tokovima i uređenje vodnih tokova u cilju zaštite od voda i zaštite voda**

Poplave se najčešće javljaju kao rezultat djelovanja ljudi ili usljed porasta vodostaja rijeka. Mjere obrane od poplava, koje se primjenjuju shodno potrebi, se dijele na pasivne i aktivne.

Pasivne mjere za obranu od poplave su:

- uklanjanje stanovništva i dobara iz područja ugroženog poplavom;
- zabrana daljeg privrednog razvoja, stambene i druge izgradnje na ugroženom području;
- zaštita ugroženog područja nasipa i zaštita i obrana samih nasipa;
- održavanje prirodnih retenzija u vodotoku;
- otvaranje povremenih akumulacija i retenzija;
- lokaliziranje poplava, kad je voda već prodrla u bezuspješno zabranjeno područje.

Aktivne mjere za obranu od poplava su:

- smanjenje maksimalnih proticaja i vodostaja uređenjem sliva - antierozioni radovi;
- regulacijom proticaja i vodostaja - akumulacijama;
- sniženje vodostaja regulacijom vodotoka - skraćivanjem vodotoka, uređenjem korita;
- reguliranjem nastajanja i otjecanja leda.

U cilju sprečavanja erozije odnosno transporta i akumuliranja zemljišta, koji se javljaju usljed fluvijalnog procesa na području, vrši se uređenje vodotoka, kao i sliva vodotoka.

Antierozione mjere koje treba poduzeti (tamo gdje postoji potreba) su:

- podizanje pregrada, nasipa i brana;
- kopanje jarkova i kanala uz postavljanje ustava (prihvataju se vode koje se slivaju sa padina i regulira se kretanje vode radi opterećivanja, razaranja i odnošenja zemljišta sa padine);

- preoblikovanje terena zemljanim radovima većeg obima zbog smanjenja pada terena (terasiranja zemljišta i izrade potpornih zidova i pregrada);
- izgradnja malih akumulacija i lokvi kopanjem, nasipanjem i pregrađivanjem uvala;
- nasipanje terena dovođenjem materijala ili kolmatacijom (taloženjem iz mutne vode) ili crpanjem mutne vode (voda otječe a nanos ostaje);
- biološkim sredstvima (na taj način se zemljište vezuje i postaje otporno prema odošenju);
- agrotehnička sredstva - posebna obrada zemljišta (manje terase, poprečne brazde i sl.);
- administrativne mjere - zakonski postupci kojima se hidrotehničke, biološke, agrotehničke mjere štite i financiraju te se štetno korišćenje zemljišta zabranjuje i kažnjava.

Uređenjem vodotoka prije svega dolazi do promjene, odnosno reguliranja vodnog režima, odnosno vodostaja, brzine vode, proticaja, pronošenja leda i nanosa. Potrebne mjere koje treba poduzeti su:

- regulacija vodotoka Spreče i Jale do najvišeg mogućeg nivoa, uz povećanje nivoa vode (naročito Jale) i, eventualnim, prevođenjem voda iz drugih izvora;
- regulacija iskoristivog obalnog pojasa jezera Modrac, Snježnica, Vidara, Hazna za turističku privredu;
- snabdijevanje vodom krupnih privrednih kapaciteta na prostoru TK vršiti iz jezera "Modrac", kao najvažnijeg vodnog resursa ovog regiona, a ostali industrijski i drugi privredni kapaciteti u vodosnabdijevanju oslanjat će se na lokalna izvorišta (duboki bunari) ili na sustav snabdijevanja stanovništva vodom;
- izgradnja brane na Kovačici radi regulacije vodotoka;
- izgradnja objekata za obranu od voda na svim mjestima gdje je neophodno, kao i vodoprivredna regulacija Sprečkog polja, te regulacija i izgradnja sustava odvodnjavanja i na drugim ugroženim područjima;
- donijeti zakon za upravljanje vodama - vodnu osnovu za područje TK.

SPECIFIČNI CILJ 4.2: Razviti politike očuvanja zemljišnih resursa

Politika očuvanja zemljišnih resursa treba da je u kontekstu općeg očuvanja i unapređenja okoliša. Na nivou Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Tuzlanskog kantona, koordiniranim akcijama na nivou općina i u suradnji sa Poljoprivrednim zavodom TK uz poticajne mjere u tom smislu realiziranje ove politike je moguće. Da bi se realizirala politika očuvanja zemljišnih resursa, potrebno je poduzimati sistematizirano i koordinirano niz mjera i aktivnosti.

*** MJERA 4.2.1: Sistematizirano analiziranje agrokemijskih osobina zemljišta i primjena adekvatnih agrotehničkih mjera uz edukaciju**

Prikupljanje podataka i sistematizacija u pogledu agrokemijskih osobina zemljišta je prioritetni zadatak kada je u pitanju ispunjenje specifičnog strateškog cilja očuvanja zemljišnih resursa. Važna mjera na temelju predhodnih aktivnosti koju treba sprovesti je korekcija zemljišta, u smislu sadržaja pojedinih važnih nutritijenata (humus, azot, kalij, fosfor i dr.) koji su neophodni biljci da bi se bolje razvila i time osigurala bolji prinos. Uključivanje više općina u buduće projekte inventara stanja zemljišnih resursa u Bosni i Hercegovini, kao što je bila uključena općina Gračanica od 2000-2007. godine, je konkretna aktivnost u smislu sistematskog praćenja kvaliteta zemljišta. Na temelju ovog projekta FAO stvorena je elektronska baza podataka te, uz primjenu modernih sredstava planiranja, na području općine Gračanica su detaljno sagledani zemljišni resursi.

*** MJERA 4.2.2: Izrada politika zaštite obradivog zemljišta i revitalizacija degradiranih obradivih područja nastalih miniranjem, erozijom i sl.**

Zaštita obradivog zemljišta se mora sprovoditi u više smjerova i organizirano i koordinirano od strane resornog ministarstva Vlade Tuzlanskog kantona i općina. Po programu za revitalizaciju degradiranih područja Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK, treba odrediti konkretna područja koja treba revitalizirati. Zapuštene poljoprivredne posjede treba uključiti u aktivnosti ruralne ekonomije. Kao posljedica ratnih dejstava, izvjestan procenat potencijalno obradivog zemljišta je zagađen minama i stoga neupotrebljiv. Čišćenje miniranih područja, uz angažiranje stručnih službi koje se time bave, je neophodno. S obzirom da je izvjestan procenat površina ugrožen erozivnim procesima neophodno je poduzeti određene aktivnosti radi zaustavljanja dalje degradacije zemljišta. Podizanje zasada na erodiranim zemljištima i na onima koja su ugrožena od erozije bujičnim tokovima, zahtijeva poduzimanje preventivnih mjera koje će spriječiti dalju eroziju. Kada se rade programi revitalizacije, preporuka je sprovođenje organske proizvodnje gde god je moguće i izvodljivo.

3.3.2.5. Definicija strateškog cilja 5, te specifičnih ciljeva i mjera

• STRATEŠKI CILJ 5: Uspostaviti adekvatan institucionalni i pravni okvir za potporu razvoju poljoprivrede za konkurentnost na EU tržištu uz adekvatnu agrarnu politiku usaglašenu sa dobrom praksom EU

Održivi razvoj u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja podrazumijeva usklađenost ekonomske, socijalne i ekološke dimenzije poljoprivrednog i ruralnog razvoja, a svoje "uporište" dominantno ima u: (1) razvijenoj infrastrukturi, (2) stimulativnom institucionalno-pravnom okruženju i (3) prilagođenoj agrarnoj politici u odnosu na zahtjeve STO i EU. Nacrt Modaliteta u oblasti poljoprivrede iz svibnja 2008. godine, tekuće Doha runde pregovora u STO, nagovještava značajna sniženja interne potpore poljoprivredi (za sada je suštinska revizija green box mjera odložena), uz ukidanje izvoznih subvencija do kraja 2013. godine (smanjenjem 50% proračunskih izdataka za ove namjene do 2010. godine, a ostatka u jednakim godišnjim anuitetima do 2013. godine) i paralelno discipliniranje korišćenja izvoznih kredita, garancija i osiguranja izvoza u poljoprivredi.

Nedavno priključene male zemlje, sa niskim dohotkom i ekonomijom u tranziciji, oslobođene su obveze AMS sniženja, a potpora koju izdvajaju za investicije općim uslugama, subvencioniranje inputa i beneficiranje kamata u poljoprivredi bit će isključena iz obračuna tekućeg AMS. Također, ove zemlje neće imati obvezu sniženja de minimis i ukupne trgovinsko-distorzivne potpore, dok će njihov blue box limit iznositi 5% prosječne vrijednosti poljoprivredne proizvodnje iz baznog perioda (WTO. TN/AG/W/4/Rev.2, 19

May 2008). Zemlje nove članice EU (nakon proširenja iz 2004. godine, odnosno s kraja 2006. godine), posebnim aktima se priključuju šemi reformirane agrarne politike EU. Ovim zemljama je, u tranzicijskom periodu, na raspolaganju šema jedinstvenog plaćanja prema površini (SAPS), uz uvjet da održavaju poljoprivredno zemljište u dobrim agroekološkim uvjetima, sukladno odredbama o zaštiti okoliša, dok će se tzv. obvezni standardi u oblasti zaštite okoliša, zdravstvene sigurnosti hrane, zaštite zdravlja biljaka i životinja i dobrobiti životinja, uvoditi fazno. U zemljama novim članicama EU, direktna plaćanja se uvode fazno, a istovremeno ove zemlje imaju mogućnost da, u precizno definiranim iznosima i pod precizno definiranim uvjetima, proizvođačima sa nacionalnog nivoa usmjere dodatna, tzv. komplementarna direktna plaćanja.

Reforma agrarne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji zahtijeva značajne promjene, kako u domenu institucionalnih i pravnih okvira tako i u pogledu usaglašavanja tržišnih potreba. Temeljni nositelj daljih aktivnosti u procesu restrukturiranja poljoprivredne proizvodnje će svakako biti Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK i druge službe koje rade pri Ministarstvu. Potrebno je izvršiti reorganizaciju i od Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK napraviti jaku instituciju koja će biti spremna da odgovori velikim izazovima koji će se naći pred poljoprivredom Tuzlanskog kantona.

- SPECIFIČNI CILJ 5.1: Uspostaviti organiziran sektor poljoprivrede sa adekvatnom potporom institucija i organizacija za razvoj poljoprivrede u TK

Najveći značaj u uspostavljanju organiziranog sektora poljoprivrede imaju institucije zadužene za sprovođenje odgovarajućih aktivnosti u poljoprivredi. Kao najznačajnija institucija svakako se izdvaja Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK koje je odgovorno za donošenje sustavnih rješenja, utvrđivanje i sprovođenje agrarne politike. Pored ovog Ministarstva, u razvoju poljoprivrede, veoma je važna i uloga općina u TK, u suradnji sa kojima se ostvaruju planovi razvoja poljoprivrede. Iako se do sada, nadležnost za poljoprivredu nalazila na nivou Kantona, neophodno je razviti i stručne službe za poljoprivredu pri općinama koje bi pružale direktnu potporu poljoprivrednim proizvođačima te, sukladno s tim, potrebno je zakonski omogućiti prenošenje dijela odgovornosti za poljoprivredu na općine, uz osiguranje i finansijskih sredstava za realizaciju prenesenog dijela odgovornosti. Ove službe bi trebale da pruže servis ne samo proizvođačima nego i prerađivačima i trgovcima, odnosno da pruže servis vezan za sve aktivnosti u proizvodnom lancu o: proizvodnji, poticajima, tržišnim informacijama, ekonomici proizvodnje na nivou farme, zahtijevanim standardima, zahtjevima zaštite okoliša, zaštiti životinja i sl. To podrazumijeva uspostavu integriranog lanca savjetodavne institucionalne potpore u proizvodno-prodajnom lancu. Pored toga, važne su i druge institucije koje, u velikoj mjeri, doprinose razvoju poljoprivrednog sektora. To su svakako Poljoprivredni zavod TK, Veterinarska uprava, naučne i obrazovne institucije, specijalizirane laboratorije, zadruge i razna udruženja. Sve ove institucije i organizacije predstavljaju ključne faktore u sprovođenju agrarne politike.

*** MJERA 5.1.1: Izgradnja kapaciteta postojećih institucija i uspostavljanje adekvatnih službi i registara za potporu razvoju poljoprivrede u institucijama TK**

U pravcu jačanja kapaciteta osoblja u institucijama sektora, kako bi pružale efikasan servis i potporu u sektoru poljoprivrede, od posebne je važnosti organizirati edukacijske aktivnosti za povećanje kapaciteta ljudskih resursa u institucijama u segmentu poljoprivrede o: primjeni suvremenih tehnologija u poljoprivredi, procesu i značaju certificiranja inputa i outputa u poljoprivrednoj proizvodnji, razvijanju brenda tradicionalnih autohtonih proizvoda i njihovoj promociji, razvoju agro turizma i drugim temama koje će doprinijeti bržem razvoju poljoprivrede TK. Također, neophodno je osigurati praćenje zahtjeva i standarda EU vezanih za usklađivanje zakonske regulative te osiguranje i kontrolu njenog sprovođenja u praksi.

Uspostavljanje registara u poljoprivredi

Kao prvi korak nameće se, svakako, preciziranje broja svih poljoprivrednih gazdinstava i vrste djelatnosti na njima (registracija). Registracija će poljoprivrednim proizvođačima omogućiti da konkuriraju za kratkoročne i dugoročne kredite. Temelj za sprovođenje registracije jeste uredba koju bi donijelo Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK. Na ovaj način će se omogućiti da Ministarstvo jasno prepozna sve korisnike agrarnog proračuna i izvrši sve neophodne korake za podsticanje poljoprivredne proizvodnje. Ono što se jasno mora naznačiti jeste da opis gazdinstava mora biti dobrovoljan, besplatan i da ne smije biti vezan za određeni rok. Uredbom se mora jasno staviti do znanja da samo gazdinstva koja budu registrirana mogu da konkuriraju za sredstva koja su namijenjena za premije, subvencije i kreditiranje. Uredbom se moraju precizirati i sve vrste uvjeta za registraciju. Tako na primjer, moraju se registrirati sve fizičke osobe (poljoprivrednici) sa svim članovima domaćinstva, zatim sve pravne osobe koje obavljaju poljoprivrednu proizvodnju (poduzeća, zemljoradničke zadruge, poduzetnici registrirani za obavljanje poljoprivredne proizvodnje i sl.) i sve znanstveno-istraživačke organizacije koje svoju aktivnost vezuju za sektor agrara.

*** MJERA 5.1.2: Uspostavljanje specijaliziranih centara i drugih organizacija na kantonalnom nivou za potporu proizvodnji i plasmanu u poljoprivredi i prehrambenoj industriji i certificiranje, te potporu ruralnom razvoju**

Da bi se pružila odgovarajuća potpora poljoprivrednim proizvođačima, u cilju postizanja efikasnije proizvodnje i plasmana proizvoda, te osiguralo uvođenje novih sorti i vrsta, uz očuvanje onih koje su autohtone na ovom području, neophodna je uspostava specijaliziranih centara (kantonalni centar za razvoj poljoprivrede, prehrambene industrije i ruralnog razvoja; repro centar za voćarstvo; repro centar za stočarstvo; centri za certificiranje proizvoda i sl.) koji će osigurati stručnu potporu razvoju određene oblasti. Uspostava centara će omogućiti prenos znanja, informacija, tehnologija i vještina na poljoprivrednike.

U cilju potpore pristupu kreditnim sredstvima za poljoprivredu i ruralni razvoj, uz osiguranje povoljnijih uvjeta, poseban značaj ima kreditno-garantni fonda za poljoprivredu, koji je potrebno uspostaviti kako bi se pružila potpora poljoprivrednicima u administrativnim procedurama i zadovoljavanju potrebnih garancija koje traže banke. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti start-up aktivnostima u poljoprivredi za kreiranje samoupošljavanja i formiranje poljoprivrednih inkubatora.

*** MJERA 5.1.3: Revitalizacija i modernizacija postojećih i uspostavljanje novih laboratorija prema potrebama za kontrolu kvaliteta poljoprivrednih proizvoda iz domaće proizvodnje i uvoza**

Dobra proizvođačka praksa na nivou EU, a od skora i na svjetskom nivou, podrazumijeva primjenu certifikata GLOBALGAP i potrebno ga je implementirati u sve segmente primarne proizvodnje. Dobra proizvođačka praksa i prihvatanje principa i koncepta o

sigurnosti hrane HACCP je nužan preduvjet za uključivanje Bosne i Hercegovine, a samim tim i TK u evropske tokove. Temeljni uvjet za ulazak na evropsko tržište, koji se postavlja pred domaće proizvođače, je kvalitet i sigurnost. Primjena tzv. dobre poljoprivredne prakse omogućila bi domaćim proizvođačima da steknu uvjete za dobijanje neophodnih certifikata potrebnih za izvoz proizvoda na strano tržište. Redovno praćenje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda iz domaće proizvodnje i uvoza je obvezno na nivou Kantona. Suvremeno opremljene i certificirane akreditirane laboratorije su preduvjet da se ovaj cilj ostvari.

Primjenom suvremenih metoda u oblasti fizičkih, kemijskih, mikrobioloških analiza i u pogledu kvaliteta sjemena i sadnog materijala, laboratorije mogu dati kompetentne analize poljoprivrednih proizvoda. Redovno analiziranje, uz pravilno uzorkovanje, osigurava validne rezultate, čime se postiže kontrola kvaliteta poljoprivrednih proizvoda i praćenje njihove sigurnosti i zdravstvene ispravnosti. Stoga je neophodno modernizirati postojeće i formirati nove laboratorije koje bi vršile kontrolu kvaliteta poljoprivrednih proizvoda bez obzira da li su oni domaćeg ili uvoznog porijekla.

*** MJERA 5.1.4: Potpora udruživanju i zadrugarstvu u sektoru poljoprivrede te organizaciji promotivnih manifestacija u poljoprivredi**

Nedostatak informacija, znanja, tehničkih i finansijskih resursa mnogim poljoprivrednim proizvođačima onemogućuje prilagođavanje novim trendovima u poljoprivrednoj proizvodnji. Da bi prevazišli ove nedostatke, poljoprivredni proizvođači se trebaju povezivati u cilju kolaboracije. Pojedinci se moraju uključiti u udruženja, interesne skupine, što će im omogućiti prenošenje informacija o "dobrim iskustvima" te mogućim rizicima, pristup obukama o poboljšanju tehnologija proizvodnje i pristup tržištu. Interesnim povezivanjem u udruženja i zadruge, poljoprivrednim proizvođačima se otvaraju mogućnosti razvijanja distribucijskih kanala sklapanjem ugovora i drugo.

U cilju promocije proizvoda u poljoprivredi te razmjene znanja i iskustava, veliki značaj ima organiziranje različitih manifestacija u poljoprivredi. Potporom organiziranju manifestacija u biljnoj ili stočarskoj proizvodnji (sajmovi, dani određenog poljoprivrednog proizvoda, simpozijumi i različiti oblici poslovnih susreta), omogućit će se unapređenje promocije, kako same grane poljoprivrede tako i područja gdje se održavaju manifestacije, te one imaju i širi značaj za razvoj.

SPECIFIČNI CILJ 5.2: Podržati izradu potrebnih kantonalnih zakona i pravilnika uz koordinaciju sa državnim i entitetskim nivoima uz usaglašavanje sa EU zahtjevima

Da bi se sektor agrara razvijao u pravcu i prema zahtjevima integracija u EU, neophodno je izvršiti reformu postojećeg institucionalnog i pravnog okvira te izvršiti harmonizaciju sa EU zahtjevima u ovoj oblasti. Prije svega, neophodno je u BiH, u narednom periodu, poduzeti mjere za harmonizaciju legislativne između različitih unutarnjih nivoa u BiH te mjere na izradi legislativne za ovaj sektor na nivou države. Reformu poljoprivredne legislativne u BiH, u velikoj mjeri, usporava i nepostojanje adekvatnog institucionalnog okvira na nivou države, odnosno resornog državnog ministarstva, koje bi izrađivalo državne zakone i prateće akte za sektor poljoprivrede i preuzelo odgovornost za proces reforme i harmonizacije sa EU legislativom.

Neophodno je u Bosni i Hercegovini inicirati dogradnju postojećih i donošenje novih zakona i drugih propisa na državnom nivou koji se odnose na poljoprivredu, kao što su npr: Zakon o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju; novi Zakon o poljoprivrednom zemljištu; Zakon o organskoj poljoprivredi; Zakon o pčelarstvu; Zakon o poticajima u poljoprivredi; Zakon o poljoprivrednoj inspekciji; Zakon o označavanju, pakiranju, deklariranju i reklamiranju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda; i niz drugih zakonskih i podzakonskih akata.

Također, neophodno je ubrzati primjenu postojećih državnih zakona u oblasti poljoprivrede, posebno Zakona o sigurnosti hrane u BiH, koji je donesen prije tri godine.

*** MJERA 5.2.1: Izrada potrebnih pravilnika i mehanizama za implementaciju postojećih zakona te izrada nedostajućih zakona na kantonalnom nivou uz koordinaciju sa entitetskim i državnim nivoima**

Radi lakše i brže primjene postojećih zakona, neophodno je izraditi i usvojiti niz podzakonskih akata koji će omogućiti brži razvoj poljoprivrednog sektora u Tuzlanskom kantonu. Također, potrebno je izraditi nedostajuću zakonsku regulativu na kantonalnom nivou, koja će biti usaglašena sa zakonskom regulativom na federalnom i državnom nivou, i sukladna zahtjevima i principima EU.

Preporučuje se i formiranje odbora na nivou Kantona za učesće u izradi državnih zakona u sektoru poljoprivrede.

S obzirom da na nivou Tuzlanskog kantona postoji problem neadekvatnosti Zakona o poljoprivrednom zemljištu, neophodno je planirati izmjene ovog zakona u pravcu usaglašavanja sa donošenjem novog Zakona o poljoprivrednom zemljištu na nivou Federacije BiH, kako bi se omogućio i kvalitetniji nadzor, upravljanje i korištenje poljoprivrednog zemljišta na području ovog Kantona. Potrebno je pokrenuti i projekt razgraničenja poljoprivrednog i šumskog zemljišta.

U odnosu na implementaciju Zakona o novčanoj potpori primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, neophodno je razviti i adekvatne mehanizme za monitoring i praćenje učinaka ovih poticaja u razvoju primarne poljoprivrede, kako bi se ostvarili što kvalitetniji razvojni efekti, te izvršiti reformu pravilnika sa ciljevima i kriterijima dodjele poticaja.

Posebno je značajno izvršiti potrebna zakonska usklađivanja i definiranje nadležnosti općina u dijelu aktivnosti koje se odnose na poljoprivredu.

*** MJERA 5.2.2: Povećanje efikasnosti i dugoročnosti korišćenja državnog poljoprivrednog zemljišta sukladno Zakonu o koncesijama**

Potrebno je i pokrenuti projekt razgraničenja poljoprivrednog i šumskog zemljišta. Poljoprivredno zemljište u državnom vlasništvu na području Tuzlanskog kantona još uvijek nije na pravi način iskorišteno u smislu njegovog davanja pod zakup, odnosno koncesija za njegovu obradu. Da bi se povećala efikasnost korišćenja poljoprivrednog zemljišta u državnoj svojini, neophodno je donijeti novi Zakon o zemljištu koji bi omogućio dugoročnije korišćenje zemljišta. Uz to, potrebno je stimulirati poljoprivredne proizvođače da uzmu u zakup poljoprivredno zemljište, a prihode ostvarene iz odobrenih koncesija namjenski utrošiti za istraživanja dobara koja su predmet koncesije, kao i primjenu agrotehničkih mjera, u cilju očuvanja kvaliteta zemljišta te time njegovog dugoročnog korišćenja.

*** MJERA 5.2.3: Unapređenje zakonskog okvira u cilju politike ukрупnjavanja posjeda i uspostava kvalitetne zemljišne dokumentacije**

Izmjenama i unapređenjem postojećeg Zakona o poljoprivrednom zemljištu Tuzlanskog kantona, potrebno je omogućiti ukрупnjavanje posjeda te na taj način doprinijeti racionalizaciji poljoprivredne proizvodnje. Zakonom je potrebno regulirati subvencioniranje dijela kupovne vrijednosti zemljišta, u cilju podsticanja ukрупnjavanja posjeda.

Evidencija poljoprivrednog zemljišta je jedan od važnih zahtjeva zajedničke poljoprivredne politike EU (CAP) te, da bi se taj zahtjev ispunio, potrebno je uspostaviti kvalitetan registar poljoprivrednog zemljišta na nivou Tuzlanskog kantona, koji će sadržavati podatke o kategorijama i iskorištenosti poljoprivrednog zemljišta, veličini i broju posjeda te ostalim relevantnim informacijama, uz usaglašavanje podataka u katastru i gruntovnici.

- SPECIFIČNICILJ 5.3: Unaprijediti agrarnu politiku sa jasnim ciljevima i usaglašenom politikom i mehanizmima izdavanja sa zemljama u okruženju i dobrom praksom EU

Kao temeljni ciljevi agrarne politike Tuzlanskog kantona mogu se utvrditi:

- osiguranje konkurentne, tehnološki napredne i ekonomski održive proizvodnje poljoprivrednih proizvoda, koji zadovoljavaju potrebe potrošača u pogledu kvaliteta i sigurnosti hrane na domaćem tržištu i u izvozu,
- angažiranjem obiteljskih gazdinstava, poduzeća, zadruga i njihovih udruženja, koji na ovaj način osiguravaju adekvatan dohodak i prinos na uložena sredstva,
- uporedo sa očuvanjem i unapređenjem okoliša i prirodnih resursa te kontinuiranim poboljšavanjem materijalnih i socijalnih uvjeta življenja seoskog stanovništva,
- u okviru predpristupnih obveza prema članstvu u STO i EU.

U narednom periodu nezaobilazni će biti i procesi usklađivanja mjera agrarne politike sa agrarnom politikom EU, kao i uspostavljanje jedinstvene agrarne politike na nivou čitave države BiH. Harmoniziranjem politike potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju sa odgovarajućom strukturom potpore ruralnom razvoju u EU CAP¹⁰, veća proračunska potpora ruralnom razvoju bit će imperativ unapređenja ukupnog poljoprivrednog i ruralnog sektora TK. Pri tome, dok se potpora ruralnom razvoju sa federalnog nivoa koncentrira na unapređenje produktivnosti poljoprivrednih gazdinstava, dotle bi se na kantonalnom nivou, slično principu komplementarnosti u šemama direktnih plaćanja, trebalo koncentrirati na specifične probleme lokalnog karaktera, posebno onih vezanih za: zaštitu okoliša, rekultivaciju ugljenokopa i ostalog zemljišta oštećenog eksploatacijom mineralnih sirovina, izgradnju lokalne infrastrukture, povećanje ruralne nepoljoprivredne uposlenosti, očuvanje ruralnih vrijednosti i obuku i razvoj lokalnih akcionih grupa; dakle, na jačanje potpore mjerama osa dva i tri politike ruralnog razvoja.

*** MJERA 5.3.1: Unaprijedena koordinacija politike poticaja na različitim nivoima (federalni, kantonalni, općinski) i usaglašavanje sa EU praksom**

Bitno je unapređivati koordinaciju politike poticaja na svim nivoima, kako bi se otklonili dupliranje i svi nesporazumi te osiguralo proširenje obima poticaja i što povoljniji efekti po same poljoprivredne proizvođače. Također, u narednom periodu bit će neophodno da se proračunska potpora i na federalnom i na kantonalnom nivou preusmjeri na potporu prema površini/grlu (u odnosu na potporu prema ostvarenom obimu proizvodnje), kao i na potporu ruralnom razvoju. Trebalo bi očekivati: reduciranje direktnih plaćanja i preusmjerenje tako dobijenih sredstava ruralnom razvoju; vezivanje direktnih plaćanja za primjenu odgovarajućih standarda (u zaštiti okoliša, zdravstvenoj sigurnosti hrane, zaštiti zdravlja biljaka i životinja, dobrobiti životinja i održavanja poljoprivrednog zemljišta u dobrim proizvodnim i agroekološkim uvjetima); povećanje tržišne orijentiranosti proizvodnje i osiguranje tzv. razdvojenosti najvećeg dijela interne potpore poljoprivredi od proizvodnje i trgovine.

*** MJERA 5.3.2: Unaprijedena politika poticaja sa povećanjem poticaja strateških oblasti i uvođenjem novih oblasti te razvijanje mehanizama za monitoring implementacije poticaja i kontrolu rezultata**

Reformirana politika poticaja mora obuhvatiti strateške razvojne oblasti i prioritete, prije svega u: stočarskoj proizvodnji, voćarskoj proizvodnji, proizvodnji povrća, ljekovitog i aromatičnog bilja, gljiva i meda. Primjera radi, unapređenje produktivnosti i profitabilnosti proizvodnje mlijeka, najefikasnije se može postići povećanjem ulaganja u nabavku kvalitetnih priplodnih grla stoke, izgradnjom suvremenih farmi, podizanjem kvaliteta stočne hrane, povećanjem kvaliteta mlijeka nabavkom opreme za mužu i hlađenjem sirovog mlijeka i sl. U svim ovim projektima, koji imaju za cilj jačanje konkurentnosti u sektoru mljekarstva i rast uposlenosti, od ključne važnosti su institucije, kao što su: Vlada TK, resorno ministarstvo, općine, banke itd.

Također, potporu proizvodnji voća i krumpira trebalo bi sa nivoa direktnih plaćanja transformirati u potporu organizacijama proizvođača za podizanje sabirnih centara, objedinjavanje i unapređenje (doradu, sortiranje, pakiranje, kontrolu kvaliteta i promociju) ponude i plasmana prema trgovinskim lancima/izvoznicima, uz jačanje postojeće potpore (po hektaru) novim zasadima i proizvodnji kvalitetnog i certificiranog sadnog materijala. Izuzetno bi bili korisni i projekti potpore interesnom udruživanju proizvođača. Ovi projekti doprinijeli bi: angažiranju udruženja proizvođača i zadruga na formiranju odgovarajućih sabirnih centara/malih prerađivačkih pogona opremljenih odgovarajućom opremom za: hlađenje, sušenje, destiliranje, doradu, preradu i pakiranje; te objedinjenom nastupu u plasmanu ovih proizvoda (osa III potpore ruralnom razvoju, usmjerena diverzifikaciji ekonomskih aktivnosti i povećanju ruralne uposlenosti).

Uz unapređenje, odnosno prilagođavanje proračunskih mjera podsticanja poljoprivrede i ruralnog razvoja zahtjevima EU, u nadležnosti Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK trebala bi biti i realizacija projekta: "Uspostavljanje sustava praćenja rezultata i mjera agrarne politike i poticaja", na temelju čega se mogu mjeriti efekti poduzetih mjera i razvijati odgovarajući mehanizmi za praćenje implementacije poticaja i kontrolu rezultata.

*** MJERA 5.3.3: Privlačenje donatorske potpore razvoju poljoprivrede u TK, posebno iz EU**

Ova mjera u suštini podrazumijeva promoviranje Leader pristupa, kao metoda sprovođenja programa ruralnog razvoja u procesu privlačenja donatorskih i drugih fondova EU. Evropska iskustva su pokazala da lokalne akcione grupe i organi lokalne uprave najbolje poznaju razvojne prioritete svoje sredine, te i na nivou TK, kao i općina unutar njega, treba uložiti napore na njihovom formiranju i educiranju u tom pravcu. U cilju uspješnog programiranja potpore iz fondova EU, neophodno je imati jasno definirane sektorske prioritete, kao i prioritete unutar samih sektora, a njihovo sagledavanje i usklađivanje sa prioritetima definiranim u strateškim dokumentima

¹⁰ COUNCIL REGULATION (EC) No 1698/2005 of 20 September 2005. on Support for Rural Development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), OJ L 277, 21. 10. 2005.

počinje od lokalnog nivoa. Što se tiče financijske potpore ruralnom razvoju TK, pored instrumenta predpristupne pomoći EU (IPA), lokalnim akcionim grupama TK stoje na "raspolaganju" i sredstva Svjetske banke, Evropske banke za obnovu i razvoj, zatim strana ulaganja. Ono što je bitno kod korišćenja ovih sredstava jeste da se ponude odgovarajući programi/projekti, čija priprema zahtijeva ozbiljan poduhvat, kao i da sama država iz proračunskih izvora participira u njihovom financiranju.

4. DUGOROČNA AGRARNA POLITIKA

4.1. Načela i ciljevi agrarne politike

U kreiranju ciljeva agrarne politike polazi se od općeprihvaćenih načela i smjernica održivog globalnog razvoja. Održivi razvoj u oblasti poljoprivrede podrazumijeva usklađenost ekonomske, socijalne i ekološke dimenzije poljoprivrednog i ruralnog razvoja.

Savjet FAO je 1989. godine definirao koncept održivog poljoprivrednog i ruralnog razvoja (Sustainable Agriculture and Rural Development - SARD). Prema toj definiciji, SARD obuhvata "upravljanje i očuvanje prirodnih resursa i usmjeravanje tehnoloških i institucionalnih promjena ka dostizanju i kontinuiranom zadovoljavanju potreba sadašnjih i budućih generacija. Takav održivi razvoj (u poljoprivredi, šumarstvu, ribolovu) podrazumijeva očuvanje zemljišta, vode, biljnih i životinjskih resursa; ne ugrožava okoliš; tehnički je primjenljiv, ekonomski isplativ i društveno prihvatljiv" (FAO, 1989.). Deklaracija FAO den Bosch Konferencije o poljoprivredi i okolišu iz 1991. godine identificira tri temeljna područja djelovanja SARD koncepta: 1) prehrambenu sigurnost, 2) očuvanje prirodnih resursa i zaštitu okoliša, te 3) ruralnu uposlenost i dohodak u cilju eliminiranja siromaštva i zaštite prirodnih resursa (FAO, 1991).

Definiranjem temeljnih ciljeva politike poljoprivrednog i ruralnog razvoja, ovom strategijom se postavljaju okviri za utvrđivanje politike potpore poljoprivrednim proizvođačima i ruralnim rezidentima sa kantonalnog nivoa.

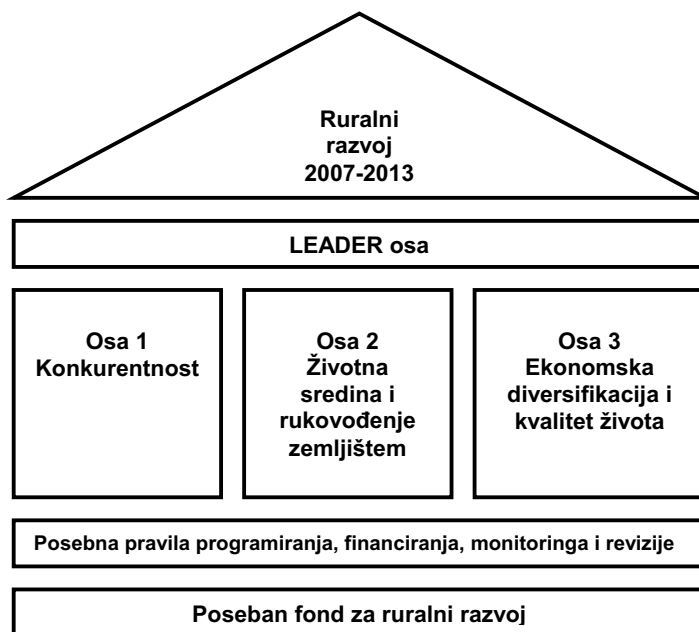
4.2. Politika razvoja ruralnih područja

Pojam ruralnog razvoja sreće se u ekonomskoj teoriji i privrednoj praksi posljednjih nekoliko decenija. U osnovi se može reći da potreba za ruralnom politikom, jednako u razvijenim kao i u nerazvijenim zemljama, proističe iz različite prirode utjecaja i intenziteta siromaštva u ruralnim i urbanim područjima, što izaziva posljedice u vidu degradacije prirodne okoline te negativne ekonomske i socijalne implikacije na područje metropola.

Nova politika ruralnog razvoja u zemljama EU odnosi se na period 2007-2013. godine i ona je fokusirana na tri temeljne "ose":

1. povećanje konkurentnosti;
2. unapređenje okoliša i ruralnog ambijenta kroz potporu upravljanju zemljištem;
3. unapređenje kvaliteta života u ruralnim područjima i promocija diverzificiranja aktivnosti.

Shema: Mehanizam financiranja ruralnog razvoja u zemljama EU za period 2007-2013. godine

Predložena politika ruralnog razvoja u EU za period 2007-2013. godine

Uspostavljanje ciljeva		EU strategija, nacionalne strategije, programi ruralnog razvoja	
OSA 1 Konkurentnost	Mjere	<p>Humani resursi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stručni kursevi i informacijske akcije; - mladi farmeri; - rano umirovljenje; - korišćenje savjetodavnih usluga; - uspostavljanje upravljanja farmama, uspostavljanje savjetodavne službe u poljoprivredi i šumarstvu. <p>Fizički kapital:</p> <ul style="list-style-type: none"> - investiranje u farme i u šumarstvo; - ulaganja u preradu/marketing; - ulaganja u poljoprivrednu/šumarsku infrastrukturu; - obnavljanje potencijala za poljoprivrednu proizvodnju. <p>Kvalitet poljoprivredne proizvodnje i proizvoda (sukladno reformi CAP-a iz 2003. godine):</p> <ul style="list-style-type: none"> - privremena potpora za zadovoljenje standarda; - shema potpore poboljšanju kvaliteta hrane; - promocija kvaliteta hrane. <p>Mjere tranzicije za nove članice EU:</p> <ul style="list-style-type: none"> - djelimične poticajne mjere - uspostavljanje proizvodnih grupa 	
	Učešće u fondu	Minimum 15%	
	Kofinanciranje EU	Maksimum 50-75%	
	Teritorije	Sva ruralna područja	
OSA 2 Upravljanje zemljištem	Mjere	<p>Održivo upravljanje poljoprivrednim zemljištem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - planinska manje povoljna područja; - ostala područja sa nedostacima; - poljoprivredna područja, Natura 2000; - poljoprivreda i okoliš/dobrobit životinja; - potpora neproduktivnim investicijama. <p>Održivo upravljanje šumskim zemljištem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - deforestacija (poljoprivredno/nepoljoprivredno zemljište); - agro-šumarstvo; - šumsko područje, Natura 2000; - šumski okoliš; - ponovna uspostava šumskog proizvodnog potencijala; - potpora neproduktivnim investicijama 	
	Učešće u fondu	Minimum 25%	
	Kofinanciranje EU	Maksimum 55-80%	
	Teritorije	Sva ruralna područja	
OSA 3 Širi ruralni razvoj	Mjere	<p>Kvalitet življenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - temeljne usluge za ruralnu ekonomiju i stanovništvo (uspostavljanje infrastrukture); - rekonstrukcija i razvoj sela, zaštita i konzervacija ruralnog nasljeđa; - stručni seminari i usavršavanja; - jačanje kapaciteta za strategije lokalnog razvoja. <p>Ekonomska diverzifikacija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - diverzifikacija prema nepoljoprivrednim aktivnostima; - potpora malim poduzećima; - ohrabrivanje turističkih aktivnosti; - prezervacija i upravljanje prirodnim nasljedem. 	
	Implementacija	Poželjno kroz strategije lokalnog razvoja	
	Učešće u fondu	Minimum 15%	
	Kofinanciranje EU	Maksimum 50-75%	
	Teritorije	Sva ruralna područja	
	LEADER pristup	Implementacija	Leader pristup za izbor teritorije u okviru sve tri tematske ose
		Učešće u fondu	Minimum 7%
		Rezerve	3% od sveukupnog EU fonda za ruralni razvoj
Kofinanciranje EU		Maksimum 55-80%	
Teritorije	Sva ruralna područja, odabrana teritorija		

Izvor: *New Perspectives for EU Rural Development, Fact Sheet, European Communities, 2006*

Za BiH, a time i za Tuzlanski kanton, sada je najbitniji aktuelni EU instrument predpristupne pomoći (IPA). IPA sadrži pet komponenti koje će biti dostupne za zemlje kandidate, od kojih prve dvije mjere mogu da koriste i zemlje potencijalni kandidati za članstvo u EU, što uključuje i Bosnu i Hercegovinu:

1. potpora tranzicijskom procesu i izgradnji institucija;
2. potpora uspostavljanju prekogranične suradnje;
3. potpora politikama regionalnog razvoja;
4. potpora razvoju humanih resursa;
5. potpora ruralnom razvoju.

Zemljama potencijalnim kandidatima za članstvo u EU omogućeno je korištenje sredstava iz fondova prve dvije komponente i ostavljena mogućnost da se iz sredstva prve komponente financiraju i programi (projekti) iz preostale tri komponente. Bosna i Hercegovina za sada ima samo status potencijalnog kandidata i, od 16. 6. 2008. godine, potpisnik je Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Dosadašnja politika ruralnog razvoja u Tuzlanskom kantonu, za posmatrani period 2002-2006. godina, generalno se može ocijeniti da nije bila jasno definirana i pokazuje značajnu nekonzistentnost i izraženu neujednačenost, i u kvalitativnom i kvantitativnom pogledu, u pristupu rješavanju ove važne i složene problematike. Prema tome, potpora ruralnom razvoju Tuzlanskog kantona sprovesti će se u okviru sljedećeg:

- podizanje konkurentnosti poljoprivrednog i prehrambenog sektora,
- programi razvoja sela uključujući i tzv. Leader projekte,
- održivo upravljanje resursima i
- institucionalno jačanje.

4.3. Politika i izvori financiranja u poljoprivredi

Čisto tržišni model financiranja u ovom sektoru još uvijek nije moguć iz više razloga. Financiranje poljoprivrede je moguće osigurati jedino kombinacijom izvora finansijskih sredstava. Najznačajniji i najodgovorniji u realizaciji postavljenih ciljeva su neposredni izvršioc i proizvođači. Uz sopstvena sredstva kojima proizvođači raspolažu i financiraju svoju djelatnost, najznačajniji izvori su državne stimulacije, koje se prema odgovarajućim pravilima usmjeravaju proizvođačima tako da se na najbolji način ostvaruju ciljevi agrarne politike, te pozajmljena sredstva iz kredita finansijskih institucija - banaka.

Državne stimulacije

Visina sredstava za ove namjene, zakonski je utvrđena na federanom i kantonalnom nivou. Na federalnom nivou treba da iznosi najmanje 3% godišnjeg obima Proračuna Federacije BiH, što važi i za moguće rebalanse samog proračuna u toku godine. Iz proračuna Tuzlanskog kantona za ovu namjenu, po zakonskoj odredbi, izdvaja se najmanje 3,5% njegovog obima, s tim da se 15% tih sredstava usmjerava za potporu prehrambenoj industriji. Za korisnike je izuzetno bitno, da se podzakonski akti, koji se donose za svaku godinu, usvajaju blagovremeno, kako bi znali sa čime mogu da računaju u datoj godini, kao i da se pripadajuća sredstva redovno isplaćuju. Isto tako, samim proizvođačima bi korisno bilo i moguće pojednostavljanje procedure korišćenja tih sredstava. Odgovarajuća koordinacija, u svim aktivnostima gdje je više učesnika, je neminovnost za povoljnije efekte, što podrazumijeva i primjenu simultativnih mjera putem ulaganja sredstava za ovu namjenu.

U 2008. godini u TK, za poticaj u poljoprivredi, predviđeno je 10 milijuna i 111 tisuća KM¹¹, što je za 11,4% više nego u 2007. godini, odnosno 2,6% ukupnih proračunskih izdataka. To pokazuje da se predviđeni zakonski minimum izdvajanja ipak ne osigurava. Može se izvesti zaključak da je i u narednom periodu potrebno učešće države u financiranju poljoprivredne proizvodnje i onih aktivnosti, koje su pretpostavka za njeno unapređivanje. Ona će se postupno povećavati, s tim što izvjesne promjene treba očekivati u pravcu usklađivanja sa poticajima iz agrarne politike EU, kao i eventualnog uspostavljanja jedinstvene agrarne politike na nivou države BiH.

Kredit i drugi izvori financiranja

Tržišne uvjete - cijenu kredita (kamata i drugi troškovi) poljoprivreda, jednostavno, nije u stanju da izdrži. Jedna od mjera koja se primjenjuje i u Federaciji BiH i samom TK, je regresiranje kamata za investicijske kredite u primarnu poljoprivrednu proizvodnju (pod uvjetom da se konkretni kredit redovito otplaćuje i da ugovorena kamata nije veća od 10%). Jedno od rješenja, moglo bi da bude i formiranje garancijskog fonda kojim bi se garantirala kreditna sposobnost pojedinih gazdinstava za realizaciju programa koji dobiju pozitivnu ocjenu, a sama nisu u stanju da osiguraju zahtijevane garancije. Ipak, treba očekivati da će, u narednom periodu, sa povećanjem konkurentnosti na finansijskom tržištu i porastom kreditnog potencijala u bankarskom sektoru, kao i jačanjem ekonomske snage samih proizvođača, biti i više ponude kredita za nešto izdašnije financiranje poljoprivrede i ruralnog razvoja i pod povoljnijim uvjetima. Sve više će biti prisutni razni modeli financiranja, npr. putem lizinga na temelju koga se može osigurati neophodna oprema i mehanizacija za ovu djelatnost, zatim, razvojem finansijskog tržišta putem vrijednosnih papira bit će moguće osiguravati kratkoročno financiranje poljoprivredne proizvodnje, također, pod povoljnijim uvjetima, od klasičnih bankarskih kredita. Naravno, to zahtijeva i stvaranje odgovarajuće institucionalne osnove (berze, javna skladišta, i sl.). Također, u ruralnim sredinama, trebalo bi razmatrati mogućnost da se formiraju finansijski fondovi, bilo na privatnoj ili zadružnoj osnovi, koji bi prikupljali štednju na tom području i, pod povoljnijim uvjetima, mogli da kreditiraju izvjestan broj projekata u lokalnoj sredini. Odgovarajućom suradnjom između proizvođača iz primarne poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije, uspostavlja se vid financiranja putem naturalnog kreditiranja. Radi se o tome da za utemeljenje proizvodnje, prehrambena industrija primarnim proizvođačima ustupa potrebne resurse - inpute (sjeme, gorivo, mineralna đubrava, zaštitna sredstva i sl.), s tim da nakon ostvarene proizvodnje to bude nadoknađeno isporukom odgovarajućih proizvoda, koji su precizirani međusobnim ugovorima. U izvjesnoj mjeri, može se računati i na strana ulaganja, koja bi u narednom periodu mogla da se značajnije povećavaju.

Novi instrument predpristupne pomoći EU IPA (Instrument for Preaccession Assistance) zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima za članstvo u EU, predstavlja realno moguć i za financiranje aktivnosti u poljoprivredi, posebno aktivnosti ruralnog razvoja.

¹¹ Proračun Tuzlanskog kantona za 2008. godinu ("Službene novine TK", br. 14/07.).

4.4. Subvencije

Evropska unija je ovaj period iskoristila za krupne reformske poteze unutar CAP, kojima je povećana tržišna orijentiranost proizvodnje i osigurana tzv. razdvojenost najvećeg dijela interne potpore poljoprivredi od proizvodnje i trgovine, kako to zahtijeva "green box" definicija STO: utvrđivanjem čvrstih finansijskih limita proračunskih izdataka tokom tekućeg perioda financiranja - do 2013. godine; reduciranjem direktnih plaćanja i preusmjeravanjem tako dobijenih sredstava ruralnom razvoju; vezivanjem direktnih plaćanja za primjenu odgovarajućih standarda u zaštiti okoliša, zdravstvenoj sigurnosti hrane, zaštiti zdravlja biljaka i životinja, dobrobiti životinja i održavanja poljoprivrednog zemljišta u dobrim proizvodnim i agroekološkim uvjetima. U oblasti tržišne potpore, najveće promjene izvršene su u sustavu subvencioniranja proizvođača uvođenjem jedinstvenog plaćanja po farmi i revizijom ostalih vidova potpore - cjenovne potpore tržištu (sniženje podržanih cijena u proizvodnji žita, mlijeka i šećera i limita za interventni otkup butera) i direktnih plaćanja, koja nastavljaju da egzistiraju u izvjesnom broju sektora.

Zemlje nove članice EU (nakon proširenja iz 2004., odnosno s kraja 2006. godine), se posebnim aktima priključuju šemi reformirane agrarne politike EU. Primjena je različita za stare i nove članice EU. Nove članice EU šemu jedinstvenog plaćanja (SPS) mogu primjenjivati na regionalnom nivou, uz mogućnost parcijalne primjene. U tom slučaju, utvrđeni nacionalni referencijalni iznos (po izdvajanju za nacionalnu rezervu) dijeli se na prethodno definirane regije, prema objektivnim kriterijima. Svi proizvođači, čiji se posjed nalazi u datoj regiji, imaju pravo na ovlaštenja za plaćanja, čija se jedinična vrijednost utvrđuje dijeljenjem regionalnog referencijalnog iznosa sa brojem raspoloživih hektara u toj regiji. Zemljama novim članicama EU je, u tranzicijskom periodu 2004-2007. godine (naknadno produženom do 2010. godine, a za Rumuniju i Bugarsku do kraja 2011. godine), na raspolaganju šema jedinstvenog plaćanja prema površini (SAPS), uz uvjet da održavaju poljoprivredno zemljište u dobrim agroekološkim uvjetima, sukladno odredbama o zaštiti okoliša. Jedinstveno plaćanje prema površini obračunava se tako što se godišnji "finansijski koverat" ukupne sume direktnih plaćanja, predviđen za konkretnu zemlju novu članicu u posmatranoj godini, a utvrđen prema relevantnim kvantitativnim kriterijima za svako direktno plaćanje ponaosob (bazne površine, plafonirane premije i maksimalne garantovane količine specificirane u Sporazumu o pristupanju) i usklađen sa odredbama o faznom uvođenju direktnih plaćanja u zemlje nove članice, dijeli ukupnom poljoprivrednom površinom.

Konkretne mjere proračunske potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju, koje se u Tuzlanskom kantonu realiziraju, potiču sa federalnog i kantonalnog nivoa, a određeni obim potpore osiguravaju i općine u sastavu TK. S obzirom na niske prinose i visoke cijene inputa, kao i pritisak zemalja u tranziciji za izuzimanjem subvencija inputima iz obračuna trgovinsko-distorzivne potpore u STO pregovorima, može se razmisliti o prebacivanju potpore biljnoj proizvodnji iz proizvodno-specifičnih plaćanja prema ostvarenoj proizvodnji/zasijanoj površini u plaćanja po hektaru na ime subvencioniranja nabavke inputa u ratarstvu i povrtlarstvu. Ipak, iako su plaćanja vezana za grupu proizvoda još jedan korak naprijed u pripremi za SPS/SAPS, treba imati u vidu da je to manje optimalno rješenje za olakšavanje snabdijevanja inputima od razvijenog tržišta kratkoročnih poljoprivrednih kredita, kome treba težiti.

Imajući u vidu kretanja u reformskom procesu unutar EU CAP i domaća proračunska ograničenja, strukturu direktnih plaćanja trebalo bi ubuduće korigirati ka manje-distorzivnim plaćanjima, odnosno, kako dosadašnja iskustva iz proširene Evropske unije potvrđuju da ni razdvojena plaćanja nisu u stanju da u dovoljnoj mjeri osiguraju strukturu unapređenja u poljoprivredi, ka ulaganjima u mjere potpore ruralnom razvoju, usmjerenim ka povećanju produktivnosti, očuvanju okoliša i unapređenju ruralne ekonomije i kvaliteta života u ruralnim područjima.

To se posebno odnosi na subvencije za mlijeko, koje čine polovinu direktnih plaćanja, a koje bi trebalo, za početak, konvertirati u direktna plaćanja po muznoj kravi. Unapređenje produktivnosti i profitabilnosti proizvodnje mlijeka, međutim, efikasnije se može postići povećanjem ulaganja u nabavku kvalitetnih priplodnih grla stoke te podizanje kvaliteta stočne hrane i povećanje kvaliteta mlijeka nabavkom opreme za mužu i hlađenje sirovog mlijeka, kako bi se povećao prinos mlijeka po kravi i kvalitet sirovog mlijeka, tako da je optimalnije potporu preusmjeravati u tom pravcu.

Subvencije poljoprivredi i ruralnom razvoju sa kantonalnog nivoa, u ovom slučaju iz proračuna Tuzlanskog kantona, stoga, svojom strukturom teže da ispoštuju sljedeće elemente:

- razvojne prioritete intenziviranja i razvoja stočarske proizvodnje, prvenstveno govedarstva, uz prateće unapređenje krmne baze kao i plantažne proizvodnje voća (šljiva, jabuka, krušaka, jagodastog voća) i povrća, ljekovitog i aromatičnog bilja, gljiva i meda;
- postavljanje kriterija za korištenje subvencija na način da, u odnosu na subvencije sa federalnog nivoa, imaju komplementaran karakter, osiguravajući tako što većem broju sitnih proizvođača pristup proračunskoj potpori;
- plasirajući ih u što manje trgovinsko-distorzivnom obliku, sukladno potrebi unapređenja i harmonizacije strukture poticaja sa zahtjevima članstva u STO i EU.

4.5. Politika uvoza i izvoza poljoprivrednih proizvoda

Postojeći nivo trgovinskog deficita u robnoj razmjeni sa inozemstvom neodrživ je, kako na nivou BiH tako i u okvirima entiteta i kantona, posebno Tuzlanskog. Prepoznatljiva je izrazito niska pokrivenost uvoza hrane izvozom i u 2006. godini taj pokazatelj na nivou BiH je u nivou 13%, u FBiH 10%, a za područje TK 18%.

Bosna i Hercegovina uživa preferencijalni status kod izvoza u mnoge zemlje i to na temelju unilateralnih mjera tih zemalja, suglasno njihovim shemama preferencijala. Tako preferencijalni trgovinski režim funkcioniše između EU i BiH.¹² Autonomnim preferencijalima BiH je osiguran status najpovlaštenije nacije, što podrazumijeva izuzeća od carinskih dadžbina i ukidanje kvantitativnih ograničenja za uvoz njenih proizvoda. Pored toga, BiH je takav tretman u spoljnotrgovinskoj razmjeni postigla još kod četiri evropske (Turska, Rusija, Švajcarska i Norveška) i pet vanevropskih zemalja (SAD, Kanada, Japan, Novi Zeland i Australija). Pravci djelovanja kod podsticanja izvoza su usmjereni kako na makro tako i na mikro nivo.

Makro nivo djelovanja podrazumijeva, prije svega, institucionalno zakonski okvir i njegovo poboljšanje, uključivo i finansijske i fiskalne poticajne mjere, te smanjenje administrativnih barijera.

Mikro nivo djelovanja odnosi se na neposredan utjecaj na izvozne organizacije u smislu potpore u svim fazama izvozne aktivnosti. Istovremeno, to podrazumijeva pružanje i stručne pomoći pri izradi programa poboljšanja kvaliteta izvoznog proizvoda, povećanja kompetitivnosti, marketinga, edukacije za izvozna poduzeća i drugih vidova djelovanja.

Kada je riječ o novčanim poticajima i subvencijama treba istaći da je to značajan, ali ne i dovoljan, instrument unapređenja poljoprivredne proizvodnje. Najvažniji elementi tog sustava su: regresi, premije, novčani poticaji, povlašteni uvjeti investiranja, kreditiranje proizvodnje zaliha i izvoza, potpora radu i razvoju savjetodavne službe i dr.

¹² Uredba EU broj 2007/2000. Propis (EEC) broj 2454/93. Uvjeti objavljeni u Odluci o provedbenim propisima ZOCBiH, "Sl. glasnik BiH", br. 63a/04, 60/06.

4.6. Politika cijena u poljoprivredi

I u politici cijena u poljoprivrednoj djelatnosti ne može se govoriti o čistim tržišnim odnosima, iako većina zemalja koje su do sada imale jake poticaje, subvencije i sustave garantiranih i zaštićenih cijena najavljuju prepuštanje cijena poljoprivrednih proizvoda i dobara nemilosrdnim uvjetima i konkurentnosti tržišta. Politika cijena limitirana je: postojanjem uvjeta konkurencije, potražnjom, troškovima, intervencijom države na tržištu kao faktorom politike cijena te ostalim realnim faktorima i argumentima. Politika prodajnih cijena poljoprivrednih proizvoda, koja se najčešće utvrđuje na temelju izračunate kalkulacije sa dovoljnim dodatkom iznad troškova koji osigurava dobit, ima granice koje su objektivno uvjetovane. Gornja granica je određena cijenom konkurenata, odnosno tržištem, dok je donja granica determinirana troškovima i oni postaju sve važniji faktor s obzirom na sve veći rast cijena gnojiva i energenata.

U našim uvjetima zbog male ponude, odnosno proizvodnje poljoprivrednih proizvoda, jer se na tržištu nude velike količine uvoznih poljoprivrednih proizvoda koji imaju veoma niske cijene, a koje su rezultat posebnih proizvodnih poticaja u zemljama proizvodnje i snažnim subvencijama koje su osnova damping cijena. U BiH ne postoji mehanizam održavanja vlastite proizvodnje po cijenama koje mogu biti konkurentne ovim cijenama. To, naročito, poslije nametanja sustava liberalne trgovine sa najbilibijim susjedima, koji imaju snažnije proizvodne sustave i mogućnosti za veliku proizvodnju sa niskim troškovima i tržišnim viškovima koje mogu plasirati po povoljnim cijenama za naše uvjete.

Bez obzira na neke nivoe carinske zaštite, nije iskorišteno to da se podiže konkurentnost domaće poljoprivrede i poveća ponuda. S obzirom da ponuda poljoprivrednih proizvoda, koja se može očekivati sa područja Tuzlanskog kantona, odnosno broj i proizvodnja poljoprivrednih proizvođača, ne može primjetno utjecati na tržišnu cijenu, to je potrebno zaštitu domaće proizvodnje realizirati u funkciji podizanja njene konkurentnosti.

Kod ocjenjivanja elastičnosti potražnje poljoprivrednih proizvoda postoje poteškoće, jer potražnja ne zavisi samo od cijena, već i od: dohotka, veličine tržišta, cijene supstituta, ukusa i ostalih utjecaja i faktora. Iako će cijene poljoprivrednih proizvoda biti stabilno više u narednim godinama, potražnja će isto tako biti stabilna, zbog: porasta stanovništva, porasta dohotka i promjene načina ishrane. Prema podacima OECD i FAO predviđa se da će cijena govedine u narednoj deceniji biti 20% viša nego u proteklih deset godina, cijena šećera 30%, pšenice, kukuruza i obranog mlijeka u prahu 40-60% viša, putera i uljarica za preko 60% viša, a cijena biljnih ulja za preko 80% viša. Takve cijene, naizgled, mogu pogodovati proizvođačima, ali treba uzeti u obzir i povećanje troškova i smanjivanje plodnog zemljišta i slične ograničavajuće faktore. Cijene poljoprivrednih proizvoda rastu i zbog gomilanja zaliha i ograničavanja izvoza hrane. Prema New York Timesu od 1.7.2008. godine, 29 država je, u posljednjih nekoliko mjeseci, zabranilo izvoz hrane kako bi osigurali svojim stanovnicima dovoljno hrane po adekvatnim cijenama.

Iz prethodnog proizilazi da će potražnja u narednom periodu biti jedan od ključnih faktora na povećanju cijena, ali da to povećanje cijena neće utjecati na smanjivanje potraživanja količina, što može biti stimulativno za jačanje i proširivanje poljoprivredne proizvodnje, s obzirom na uvjete za poljoprivrednu proizvodnju u Tuzlanskom kantonu.

Konstatirano je da cijene hrane rastu, a to je, pored veće potražnje, posljedica i povećanja cijena faktora proizvodnje koji se koriste u proizvodnji. Tako je gnojivo, koje je jedna od temeljnih sirovina i u troškovima poljoprivredne proizvodnje učestvuje sa 40%, poskupilo za 44%, dok je cijena nafte još veća i krajnje je nestabilna. Slična situacija je sa sojinom sačmom i žitaricama koje služe za ishranu stoke i čije cijene probijaju plafon. U odnosu na travanj 2007. godine, cijena hrane u EU je u travnju 2008. godine veća za 7,1%.

Intervencija države na tržištu se može vršiti na dva načina i to: 1) djelovanjem putem zakona ponude i potražnje, i 2) regulatornom ulogom mimo ponude i potražnje. U prvom slučaju se radi o utjecaju na odnose ponude i potražnje, npr. sa otkupom viškova proizvodnje i slično. U drugom slučaju, radi se o donošenju odluka o minimalnim otkupnim cijenama, plafoniranju cijena i drugo.

Određivanje minimalnih cijena ili utvrđivanje sredstava pomoću kojih se utječe na cijenu (kao što su: carine, prelevmani, kontigenti, dozvole i zabrane) su u nadležnosti Federacije BiH, tako da u tom smislu Tuzlanski kanton nema velika ovlaštenja, ali se može utjecati na otkup preko robnih rezervi i subvencijama preko proračuna Kantona. U tom procesu, ne treba podležiti prevelikim zahtjevima usitnjene domaće poljoprivredne proizvodnje koja vrši pritisak na veće subvencije i rast cijena proizvoda.

5. PLAN AKCIJE

Plan akcije se sastoji od projekata kojima se realiziraju mjere i ostvaruju ciljevi definirani u strateškom dokumentu. Projekti koji su definirani u planu akcije, u suštini, povezani su sa najmanje jednom od definiranih mjera, kako bi se njihovom implementacijom doprinijelo realizaciji mjera. Razvijanje plana akcije Strategije razvoja poljoprivrede u Tuzlanskom kantonu je rađeno kroz direktno anketiranje oko 450 poljoprivrednih aktera i stručnjaka, preko obrasca za prijavu projekata. Za postizanje konsenzusa o planu akcije organizirane su i rasprave po općinama Tuzlanskog kantona, u cilju identificiranja prioritarnih potreba na terenu te usklađivanja plana akcije sa identificiranim potrebama. Izvršena je prioritizacija projekata, nakon čega su projekti sistematizirani prema strateškim ciljevima, projektom definirani, ocijenjeni i formulirani u prijedlog Plana akcije, koji ukupno sadrži 64 projekta, čija je realizacija predviđena za naredni petogodišnji period (2009-2013. godine).

Strategiju treba posmatrati kao polazni temelj, koji je neophodno dopunjavati novim informacijama na temelju kojih će se dopunjavati postojeći i određivati novi ciljevi, mjere, prioriteta i akcioni planovi.

Proces implementacije Strategije je veoma složena i odgovorna aktivnost, za čiju je koordinaciju i sprovođenje neophodno opredijeliti formalne nositelje. U tom pogledu, preporučljivo je formiranje tijela nadležnog za realizaciju Strategije, odnosno Komisije za praćenje i ocjenu implementacije Strategije, koja bi trebala da bude određena od strane Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Tuzlanskog kantona i, kao takva, da u svoj sastav, pored predstavnika pomenutog Ministarstva, uključujući predstavnike općina iz oblasti poljoprivrede, privrednike, predstavnike NVO sektora i drugih stručnih institucija sa područja Tuzlanskog kantona. Monitoring realizacije Strategije mora da omogućiti pravovremeno i potpuno izvještavanje organa uprave Tuzlanskog kantona, ali i svih zainteresiranih subjekata, odnosno svih stanovnika i institucija na teritoriji Tuzlanskog kantona. Jedan od temeljnih zadataka Komisije za praćenje i ocjenu implementacije Strategije je svakako i preispitivanje predloženih ciljeva i prioriteta, a što bi se trebalo utvrđivati u ravnomjernih intervalima i to obvezno prilikom kreiranja proračuna Tuzlanskog kantona za narednu godinu i prilikom opredjeljenja za prioritete kod utvrđivanja rebalansa i apliciranja na donatorska i kreditna sredstva.

Monitoring i ocjena implementacije Strategije osigurava kontinuiranu povratnu informaciju o implementaciji Strategije, odnosno rezultatima implementacije te omogućava da se identificiraju stvarni ili potencijalni uspjesi, odnosno problemi i to dovoljno rano kako

bi se omogućile, odnosno olakšale, izmjene i prilagođavanja u pogledu samih programa i projekata te njihove realizacije. Nadgledanje prihvata Strategiju i projekte koji su iz nje proizašli kao zadate - ono se usredsređuje na ispunjavanje zacrtanog i obavlja se kontinuirano.

(Napomena: U dijelu odgovornosti u planu akcije, navode se općine, gdje se prvenstveno misli na suradnju Vlade TK i resornog ministarstva za poljoprivredu sa općinama u implementaciji predloženih akcija, a ne punu odgovornost općina, s obzirom na ograničenja njihove nadležnosti).

R. br.	Veza sa ciljevima i mjerama	Naziv projekta	Opis projekta	Period	Učesnici u realizaciji	Mogući izvori financiranja
STRATEŠKI CILJ 1						
1.	1.1.1. 1.1.2. 1.2.1. 1.2.1. 1.6.5.	Uspostava sjemenskog repro centra za ratarstvo i povrtlarstvo (uključujući i krumpir): - formiranje oglednih parcela; - edukacija o važnosti korišćenja certificiranog sjemena i sadnog materijala	U cilju osiguranja principa trajnosti razvoju ratarstva i povrtlarstva na području TK i sprečavanju pomanjkanja reproduktivnog materijala u ratarstvu i povrtlarstvu, utemeljuje se Sjemenski centar ratarskog i povrtlarskog reproduktivnog materijala. Sjemenski centar utemeljuje Vlada TK. Sastavni dijelovi sjemenskog centra su: skladište sjemenskog materijala i sjemenska banka reproduktivnog materijala. Obuhvata unapređenje proizvodnje žitarica, krumpira i krmnog bilja kroz probnu proizvodnju koja obuhvata i kemijske analize zemljišta, osiguranje sjemena i štampanje brošura o pravilnom uzgoju pomenutih biljnih kultura, te korištenju certificiranog sjemena i sadnog materijala.	2010.	MPSV TK, Vlada TK, općine, Poljoprivredni zavod TK, specijalizirane grupacije, obrazovne institucije, proizvođači	proračun TK
2.	1.2.2.	Izrada operativnog programa razvoja proizvodnje povrća u zaštićenim prostorima	S obzirom da izgrađene površine pod plastenicima u TK ne mogu udovoljiti potrebama tržišta za povrtlarskim proizvodima u vansezoni (kao što su: rajčica, salata, rotkvice, paprike, krastavci i drugo) te su potrošači upućeni na povrće iz uvoza, neophodno je izraditi program razvoja plastične proizvodnje povrća kako bi se zadovoljile potrebe tržišta. Projekt predviđa razvoj 2.000 farmi sa po 500 m ² plastenika.	2009.	MPSV TK, Vlada TK, općine, specijalizirani centri, proizvođači	proračun TK, proračuni općina
3.	1.3.1.	Podizanje zasada jagodastog voća (jagoda, malina, kupina i dr.) uz edukaciju	U cilju intenziviranja proizvodnje jagoda i malina, projekt predviđa podizanje novih zasada ovog jagodastog voća te edukaciju proizvođača o njihovom pravilnom uzgoju.	2009.	poljoprivredni proizvođači, općine, MPSV TK	Poticaji, sopstvena sredstva voćara
4.	1.3.1. 1.3.1. 1.3.2.	Uspostavljanje centra za zaštitu i podizanje rasadnika voćnog sadnog materijala	Uspostavljanje centra autohtonih sorti voća i uspostavljanje rasadnika za drvenaste kontinentalne sorte, za sve faze u proizvodnji sadnica. Projekt obuhvata: - potporu višim kategorijama, certificiranju i standardizaciji sadnog materijala; - uvođenje odgovarajućih standarda za proizvode stone upotrebne vrijednosti, uvođenje odgovarajućih standarda (HACCP) u proizvodnju proizvoda stone upotrebne vrijednosti sukladno zahtjevima EU, koje će omogućiti proizvođačima plasman proizvoda na tržište EU; - edukaciju proizvođača.	2010.	MPSV TK, Vlada TK, općine, institucije za certifikaciju i standardizaciju sadnog materijala, proizvođači, obrazovne institucije	proračun TK, donatorska sredstva
5.	1.3.2.	Podizanje voćnjaka i uvođenje novih vrsta voća na principima integralne proizvodnje	Projekt se odnosi na podizanje novih zasada već zastupljenih vrsta voća te uvođenje novih vrsta voća na postojećim voćnjacima i na novozasadenim voćnjacima. Rezultat projekta će biti povećanje obima proizvodnje voća u općinama TK.	2011.	MPSV TK, Vlada TK, općine, proizvođači	Poticaji za voćarstvo, sopstvena sredstva voćara

6.	1.3.2. 1.3.1.	Studija izvodljivosti za proizvodnju organske hrane	Izradom studije će se definirati faktori rasta organske poljoprivredne proizvodnje i formulirati pravci pomoći razvoju ovog sektora.	2010.	MPSV TK	proračun TK
7.	1.3.3.	Podizanje vinograda i uvođenje standarda u vinogradarskoj proizvodnji, uz edukaciju proizvođača, zasnovano na historiji proizvodnje vina na ovom području	S obzirom da na području TK postoji tradicija proizvodnje vina, projekt predviđa: podizanje novih vinograda po suvremenim metodama u vinogradarstvu, edukaciju proizvođača o uzgoju i preradi grožđa i proizvodnji vina. Projekt će omogućiti povećanje proizvodnje grožđa i vina te otvoriti mogućnost stvaranja brenda za vino.	2011.	MPSV TK, općine	proračun TK, proračun općina
8.	1.4.1.	Modernizacija i povećanje proizvodnje komposta za uzgoj glijiva	Projekt bi obuhvatio: - usklađivanje proizvodnje komposta sa ekološkim normativima, - izgradnju pogona sa tehnologijom, gdje su stvoreni uvjeti kontinuirane proizvodnje vrhunske kvalitete, - ostvarivanje uvjeta za proizvodnju kvalitetnog, sve raširenijeg i sve traženijeg inkubiranog komposta, kojom uzgajivači dobiju za više od 2 tjedna kraći ciklus uzgajanja sa mnogo većim sigurnosnim faktorima za postizanje visokih prinosa.	Od 2009.	MPSV, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, proizvođači	Poticaji za gijivarstvo, sredstva donatora
9.	1.4.2.	Pokretanje proizvodnje novih vrsta glijiva (šitake)	Podpora proizvođačima u proizvodnji novih vrsta glijiva (šitake) kroz transfer suvremenih tehnologija uzgoja.	Od 2009.	MPSV, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, proizvođači	Sredstva poticaja iz proračuna TK
10.	1.1.1. 1.1.2. 2.1.1.	Unapređenje proizvodnje duhana na poljoprivrednim gazdinstvima i organiziranje otkupa te povezivanje sa preradivačkim kapacitetima u Gradačcu, kao i u drugim kantonima, uz edukaciju uzgajivača	S obzirom na značajnu zastupljenost ove vrste poljoprivredne proizvodnje na području TK, projekt obuhvata unapređenje proizvodnje kroz primjenu suvremenih metoda uzgoja, organiziranje otkupa, odnosno interesno povezivanje proizvođača i preradivača, kroz uspostavljanje suradnje sa preradivačima, kako na području TK tako i širom BiH i u regiji.	2010.	MPSV, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, proizvođači	proračun TK, proračuni općina, sredstva donatora
11.	1.5.1.	Utemeljenje kantonalnog repro-centra za uzgoj stoke, uz edukaciju potrebnih stručnjaka	U cilju osiguranja principa trajnosti u razvoju stočarstva i sprečavanju pomanjkanja reproduktivnog materijala u stočarstvu, utemeljuje se repro-centar za uzgoj stoke. Projekt se odnosi na provođenje odabira genetskog potencijala u stočarstvu, uzgoj stoke na «partnerskim farmama» i prodaja na tržištu. Projekt obuhvata i: - formiranje uzgojno-seleksijske službe te izdvajanje i zadržavanje kvalitetne ženske teladi sa sopstvene farme (uspostavljanje, opremanje) službe, angažiranje stručnog osoblja, uslužni servis primarnim proizvođačima) te - edukacija proizvođača.	2011.	MPSV TK, VLADA TK, općine, udruženja, zadruge, obrazovne institucije	proračun TK

12.	1.5.2.	Nabavka kvalitetnih grla (junadi za tov i muznih krava za proizvodnju mlijeka)	Projekt obuhvata nabavku kvalitetnih muznih grla u cilju povećanja proizvodnje mlijeka i mliječnih proizvoda. Pored nabavke muznih grla, projektom je predviđena: - edukacija u cilju uzgoja na principu krava-tele; - edukacija u cilju modernizacije postojećih i podizanja novih suvremenih objekata (za tov i proizvodnju mlijeka).	2009.	MPŠV TK, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, farmeri, obrazovne institucije	Donatorska sredstva, poticaji MPŠV TK
13.	1.5.3.	Utemeljenje farmi za intenzivan uzgoj ovaca i koza	Projekt obuhvata: osiguranje uvjeta za utemeljenje farmi, nabavku kvalitetnih pasmina ovaca i koza te edukaciju proizvođača o intenzivnom uzgoju ovih životinja.	2010.	MPŠV TK, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, farmeri	Poticaji za stočarstvo iz proračuna TK, općine
14.	1.5.4.	Unapređenje genetike brojlera, razvoj kvaliteta kapaciteta za klanje pilića i rashladnih komora	Projekt podrazumijeva ispitivanje proizvodnih i klaničnih karakteristika brojerskih pilića te poređenje različitih genotipova radi identifikacije onih koji su genetski superiorniji. Na bazi rezultata ispitivanja, će se poticati gajenje genetski superiornih brojlera. Projekt obuhvata i razvoj kapaciteta za klanje pilića (oprema, osobije) te nabavku rashladne komore za čuvanje pilećeg mesa do distribucije potrošačima.	2010.	MPŠV TK, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, farmeri	proračun TK, općine
15.	1.5.6.	Razvoj svinjogojskih farmi uz nabavku kvalitetnog stočnog fonda za svinjogojstvo u dijelovima TK sa izraženom multikulturalnošću	S obzirom da na području TK nema dovoljno kapaciteta za uzgoj svinja, projekt predviđa: podizanje novih farmi svinja, nabavku kvalitetnog stočnog fonda svinja, intenziviranje proizvodnje svinjskog mesa za zadovoljenje potreba tržišta TK i šire. Predviđena je i edukacija proizvođača o pravilnom uzgoju svinja na farmama.	2012.	MPŠV TK, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, farmeri	proračun TK, proračuni općina
16.	1.5.2. 1.5.3. 1.5.4.	Izgradnja skladišta i nabavka opreme za pripremu stočne hrane (silosi i mješaone)	Rješavanje problema nedostatka kapaciteta za skladištenje i pripremu stočne hrane predviđeno je ovim projektom. Projekt obuhvata i izgradnju skladišnih kapaciteta (hala) te nabavku silosa i mješaona za pripremu stočne hrane.	2010.	MPŠV TK, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, farmeri	proračun TK, proračuni općina
17.	1.5.5.	Razvoj kapaciteta za proizvodnju, pakiranje i plasman meda	Projekt obuhvata sljedeće aktivnosti: - analiza proizvođača i uvođenje standarda kvaliteta; - povezivanje pčelara i voćara te povezivanje pčelara sa farmaceutskom industrijom; - uvećanje broja pčelinjih društava; - osiguranje odgovarajuće opreme za potrebe članova; - organizacija otkupa, pakiranja i plasmana.	2010.	MPŠV, udruženja pčelara, udruženja voćara, zadruge	proračun TK, proračuni općina, sopstvena sredstva pčelara
18.	1.6.1.	Izgradnja novih specijaliziranih hladnjača (npr. ULO), modernizacija postojećih, kao i nabavka kalibratora i pakirnica za voće, povrće i gljive te hladnjača za skladištenje mlijeka	Projekt obuhvata nabavku specijaliziranih hladnjača za voće i povrće, osuvremenjavanje postojećih hladnjača te nabavku strojeva za pakiranje voća i povrća i upošljavanje i osposobljavanje osoblja za pakiranje. Pored toga, projekt podrazumijeva i nabavku hladnjača za skladištenje mlijeka.	2009.	Vlada TK, općine, zadruge, udruženja, proizvođači/farmeri	proračuni općina, sopstvena sredstva proizvođača, kredita sredstva banaka

19.	1.6.2.	Izgradnja bušotina, nabavka i instaliranje suvremenih sustava za navodnjavanje kao i osiguranje dovoljne količine vode, kako za potrebe proizvodnje na otvorenom polju, tako i za potrebe proizvodnje u zaštićenom prostoru	Za rješavanje problema snabdijevanja poljoprivrednih površina vodom, planiran je projekt koji predviđa izgradnju bušotina, nabavku i instaliranje suvremenih sustava za navodnjavanje: pokretnih (tipa: rendžer, tifton i sl.) i nepokretnih (kap po kap, orošavanje-vještačka kiša i sl.), kao i osiguranje dovoljne količine vode, kako za potrebe proizvodnje na otvorenom polju tako i za potrebe proizvodnje u zaštićenom prostoru (plastenici, staklenici).	2010.	Vlada TK, općine, proizvođači	proračun TK, proračuni općina, donatorska i kreditna sredstva
20.	1.6.3.	Formiranje strojarskih prstenova	Projekt se odnosi na formiranje strojarskih prstenova u cilju osiguranja suvremene mehanizacije te boljeg i racionalnijeg korišćenja linije strojeva za potrebe poljoprivrednih proizvođača-malih gazdinstava. Projekt podrazumijeva nabavku poljoprivredne mehanizacije.	2010.	MPSV TK, općine, udruženja, zadruge	Sredstva donatora, poticaji Vlade TK
21.	1.6.4.	Edukacija o uvođenju standarda i certificiranje integralne proizvodnje (GLOBALGAP certifikat, HACCP koncept, HALAL certifikat, ISO 22000)	Projekt obuhvata organiziranje edukacijskih aktivnosti-seminara, radionica i studijskih posjeta; u cilju edukacije poljoprivrednih proizvođača o uvođenju standarda integralne proizvodnje, standardizaciji, certifikaciji, marketingu i promociji organskih proizvoda. U okviru projekta potrebno je angažiranje konzultanata za sprovođenje edukacijskih aktivnosti.	Od 2010.	MPSV TK, općine, centri za potporu poljoprivredi	proračun TK, proračuni općina, donatorska sredstva

STRATEŠKI CILJ 2						
22.	2.1.1.	Organiziranje otkupa i formiranje sabirnih centara za skladištenje, klasiranje, doradu, pakiranje, etiketiranje i plasman voća, povrća i gljiva	Aktivnosti projekta se odnose na uvezivanje proizvođača i interesno povezivanje sa preradivačima u cilju organiziranja otkupa proizvoda, te formiranje otkupnih-sabirnih centara za skladištenje, klasiranje, doradu, pakiranje, kao i etiketiranje i plasman voća, povrća i gljiva.	2010.	MPŠV TK, općine, zadruge, proizvođači	Donatorska sredstva, privrednici-MSP
23.	2.1.2.	Utemeljenje klastera za proizvodnju i preradu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda	Cilj projekta je uspostavljanje kontakata među poljoprivrednicima te njihovo vertikalno povezivanje u lancu od proizvodnje do otkupa, te prerada i distribucija poljoprivredno-prehrambenih proizvoda ka ciljnom tržištu.	2012.	Preradivači, zadruge, udruženja, proizvođači	Kreditna sredstva, donatorska sredstva
24.	2.2.1.	Uvođenje standarda i certificiranje proizvodnje u preradivačkoj industriji (GLOBALGAP sertifikat, HACCP koncept, HALAL sertifikat, ISO)	Projekt treba da pruži potporu poljoprivrednim proizvođačima u procesu uvođenja standarda u proizvodnji (angažiranje konzultantske kuće).	Kontinuirano	MPŠV, preradivači, centri za edukaciju, institucije za certifikaciju	proračun TK, proračuni općina
25.	2.3.3.	Brending, zaštita geografskog porijekla i marketing poljoprivrednih proizvoda, uz organizaciju medijskih kampanja i izradu brošura i kataloga za promociju izvoza	Projekt se odnosi na identifikiranje proizvoda interesantnih za razvoj brenda, razvijanje kriterija za korištenje brenda, identifikiranje potencijalnih kupaca te promociju brenda (organizacija medijskih kampanja, izrada brošura i kataloga za promociju izvoza).	2010.	MPŠV TK, općine, proizvođači, centar za potporu poljoprivredi	proračun TK, proračuni općina, sopstvena i sredstva proizvođača i krediti
26.	2.3.3.	Izrada programa proizvodnje autohtonih prehrambenih proizvoda za domaće i inozemno tržište te zaštita u suradnji sa državnim institucijama	Program se odnosi na identifikiranje domaćih autohtonih prehrambenih proizvoda te izradu programa njihovog plasmana na domaće i inozemno tržište pod odgovarajućim zaštićenim brendom. Brendiranje i zaštitu brenda treba osigurati kroz suradnju sa relevantnim državnim institucijama.	2011.	MPŠV TK, općine, centri za potporu poljoprivredi, preradivači, u suradnji s državnim institucijama	proračun TK, proračun FBiH
27.	2.3.1.	Izgradnja sušnica za: - voće i povrće - ljekovito i aromatično bilje - te gljive	Glavna aktivnost projekta je izgradnja kapaciteta za sušenje voća i ljekovitog bilja po suvremenim tehnologijama.	2009.	MPŠV TK, općine, zadruge, udruženja	proračuni općina, MSP

28.	2.3.1.	Utemeljenje malih prehrambeno-proizvodnih i prerađivačkih kapaciteta (sušare, sirare; te registrirane klaonice)	Utemeljenje i registriranje malih proizvodno-prehrambenih i prerađivačkih kapaciteta u cijju osiguranja otkupa i lakšeg plasmana proizvoda na tržište je cilj ovog projekta. Projekt obuhvata: nabavku opreme, angažiranje stručnog osoblja, povezivanje proizvođača i prerađivača. Projektom je predviđeno i razvijanje registriranih klaonica.	Od 2011.	Proizvođači uz potporu općina i MPŠV TK, investitori	Sredstva investitora i donatora, kreditna sredstva
29.	2.3.2. 1.6.3.	Ubrzati transfer poljoprivrednih i prehrambenih poduzeća iz državnog u privatno vlasništvo uz izradu programa restrukturiranja	Projekt se odnosi na izradu programa za ubrzanje procesa privatizacije državnih poduzeća u oblasti prehrambene industrije, koji će obuhvatiti i modernizaciju tehnologije, nabavku suvremenog know-how/a te uvođenje standarda za proizvode.	Od 2010.	Vlada TK	proračun TK

STRATEŠKI CILJ 3						
30.	3.1.1. 3.1.2 3.2.3.	Izraditi program ruralnog razvoja i promocije kapaciteta ruralnog turizma u TK	Program će definirati smjernice za razvoj ruralnih područja TK, koje će rezultirati zadržavanjem populacije u ovim područjima, očuvanjem etno baštine i autohtonih proizvodnji sa ovih područja.	2009.	Vlada TK, resorno ministarstvo, općine, turističke zajednice	proračun TK, proračuni općina
31.	3.1.2.	Formiranje i edukacija lokalnih akcionih grupa za „LEADER“ pristup za razvoj ruralnih sredina	Projekt se odnosi na formiranje lokalnih akcionih grupa na nivou općina koje će inicirati i nadzirati implementaciju projekata i mjera za razvoj ruralnih područja. Po formiranju lokalnih akcionih grupa, u okviru projekta je potrebno organizirati edukacijske aktivnosti u cilju jačanja njihovih kapaciteta za razvoj ruralnih područja.	Od 2010.	Vlada TK, općine	proračuni općina
32.	3.1.1	Unapređenje pristupnih puteva selima (uključujući i lokalne putne mreže unutar samih naselja), te uređenje i posipanje njiivskih puteva za nesmetan pristup parcelama	Glavna aktivnost projekta je izgradnja novih i rekonstrukcija postojećih lokalnih i nekategoriranih puteva radi lakšeg transporta proizvođača.	2011.	Vlada TK, općine	proračuni općina
33.	3.2.1. 3.2.3.	Edukacija sitnih ruralnih gazdinstava o mogućnostima diverzifikacije dohotka i kreiranja samoupošljavanja	Projekt se odnosi na organiziranje edukacijskih aktivnosti-radionica za sjecanje vještina ruralnog stanovništva: - edukacija o uvođenju zanatstva; - edukacija o agroturizmu, lovnom, ribolovnom, športsko-rekreativskom turizmu, kao i drugim oblicima turizma za seoska područja; - edukacija o kreiranju plintronomske ponude tradicionalnih jela i dr.	2011.	Vlada TK, općine, centri za potporu poljoprivredi, agencije za razvoj, obrazovne institucije	proračun TK, proračuni općina, donatorska sredstva
34.	3.2.1. 3.2.3.	Ekološka proizvodnja hrane na specijaliziranim seoskim gazdinstvima i razvoj prateće turističke ponude	Cilj projekta je razvoj ruralnih područja kroz osposobljavanje seoskih gazdinstava za proizvodnju domaćih ekoloških proizvoda, te izgradnja kapaciteta za razvoj turističke ponude.	2011.	MPŠV TK, općine, centri za potporu, proizvođači	proračuni općina, donatorska sredstva
35.	3.2.2. 3.2.3.	Sakupljanje prirodnih proizvoda uz uvođenje plantažne proizvodnje ljekovitog bilja i izrada programa povezivanja sa tržištem	Organizirano sakupljanje prirodnih proizvoda (razne vrste šumskog voća, gljiva i ljekovitog bilja). Formiranje plantaža za uzgoj ljekovitog bilja te interesno povezivanje sa otkupljivačima (tvornicama za preradu i proizvodnju čajeva, lijekova, itd.)	2011.	MPŠV TK, općine, sitna gazdinstva	proračuni općina, proračun TK
36.	3.2.1.	Izrada i sprovođenje programa pomoći nekomericalnim (staračkim) seoskim domaćinstvima	Programom je potrebno definirati smjernice za pomoć staračkim seoskim domaćinstvima te implementaciju mjera iz programa. Neophodno je i formiranje radne grupe za praćenje implementacije programa.	2012.	Općine, Vlada TK	proračuni općina, proračun TK

STRATEŠKI CILJ 4						
37.	4.1.1.	Edukacija inspeksijskih službi i poljoprivrednih proizvođača o evropskim standardima zaštite okoliša	Program edukacije bi imao za cilj jačanje kapaciteta inspeksijskih službi i poljoprivrednih proizvođača o EU standardima u oblasti zaštite okoliša, organiziranjem seminara, radionica te izradom brošura.	2011.	Vlada TK, specijalizirani centri za ekologiju	proračun TK, donatorska sredstva
38.	4.1.1.	Intenziviranje rada inspeksijskih službi na kontroli septičkih jama i kanalizacija u selima sukladno zakonskom okviru, uz uspostavu baze podataka	U okviru komunalne inspekcije potrebno je formirati referat za kontrolu septičkih jama i kanalizacijskih sustava u seoskim područjima te izraditi plan djelovanja.	2009.	Općine, Vlada TK	proračun TK, proračuni općina
39.	4.1.1.	Izgradnja stočnog groblja u TK i jame grobnica za uginule životinje u cilju zdravlja okoliša i sprečavanja zaraze	Projekt se odnosi na: - određivanje lokacija za stočno groblje, dobijanje odobrenja, obilježavanje lokacija, - izradu pravilnika o deponiranju stočnog otpada.	2010.	Vlada TK, općine	proračun TK, proračuni općina
40.	4.2.1.	Kontrola kvaliteta i produktivnih svojstava zemljišta	Projekt obuhvata sljedeće aktivnosti: - uzimanje uzoraka i laboratorijska provjera kvaliteta, - formiranje baze podataka o kvalitetu zemljišta, - kalcifikacija i primjena relevantnih agrotehničkih mjera, - edukacija o uzorkiranju zemljišta i agrotehničkim mjerama. Mjerama kalcifikacije zemljišta direktno će se pozitivno utjecati na prinose usjeva koji često porastu više od 100%. Učinak kalcifikacije je dugoročan i traje obično 5-10 godina i njime se povećava iskoristivost đubriva kao i drugih inputa. Uz povećano iskorištenje đubriva smanjuju se troškovi inputa, ali i pozitivno utječe na okoliš.	2010.	Poljoprivredni zavod TK, Vlada TK, stručne službe pri općinama	proračun TK, proračuni općina
41.	4.2.2.	Izraditi program za revitalizaciju zapuštenih obradivih površina i degradiranih područja uz ukрупnjavanje (posebno od površinskih kopova rudnika) i njihovo uključivanje u poljoprivredne aktivnosti i razvoj ruralne ekonomije	Projekt obuhvata izradu smjernica za privođenje zemljišta kulturi, pravilnu obradu zemljišta, navodnjavanje, plodored, gnojenje, zaštitu od poplava i mjere uređenja zemljišta.	2010.	Vlada TK, MPŠV TK	proračun TK
42.	4.2.2.	Čišćenje miniranih teritorija i dovođenje tog zemljišta u upotrebljivo stanje za organsku proizvodnju	Projekt ima za cilj: - čišćenje površina pod minama, - analizu kvaliteta zemljišta - privođenje zemljišta namjeni organske proizvodnje hrane.	2009.	Vlada TK, općine	proračun TK, proračuni općina

43.	4.1.2.	Izgraditi protugradni sustav zaštite TK uz mini meteorološke stanice, uz uspostavljanje suradnje sa općinama RS kod graničnih općina	Cilj projekta je modernizirati i opremiti sustav protivgradne zaštite cijelog područja TK u cilju pravovremenog djelovanja te nabavka suvremene opreme i edukacija osoblja o uporabi iste. U realizaciji ovog projekta, potrebno je uspostavljanje suradnje sa općinama RS kod graničnih općina (npr. Doboj Istok, Gradačac i sl.).	2010.	MPŠV TK, općine	proračun TK, proračuni općina
44.	4.1.2	Projektiranje i uređenje korita rijeka i razvoj preventivnih mjera zaštite od poplava (dugoročniji projekti sa velikim ulaganjima)	Izrada projektne dokumentacije izgradnje vodovodnih sustava za kontrolu poplava i snabdijevanje vodom u bazenu rijeka Spreče, Tolise i dr.	2012.	Vlada TK, općine	proračuni općina, proračun TK
45.	4.1.2.	Izrada studije čišćenja jezera Modrac i pripremanja poljoprivrednog zemljišta oko jezera	Projekt se odnosi na izradu studije faznog čišćenja jezera Modrac te plan pripreme i sprovođenja pripremanja poljoprivrednog zemljišta oko jezera.	2011.	Vlada TK	proračun TK

STRATEŠKI CILJ 5						
46.	5.1.1.	Formiranje stručnih savjetodavnih službi za poljoprivredu pri općinama uz izradu općinskih strategija razvoja poljoprivrede	Formiranje stručnih savjetodavnih službi u općinama sa ciljem obavljanja savjetodavnih poslova, kao i stručnih poslova na unapređenju poljoprivredne proizvodnje kod zemljoradnika, poljoprivrednih gazdinstava i drugih proizvođača. Službe trebaju upošljavati stručni kadar. Potrebno je i izraditi strategije razvoja poljoprivredne proizvodnje za općine koje nemaju urađene strategije, ili za postojeće strategije izvršiti usaglašavanje ciljeva i mjera sa onim iz kantonalne strategije. Općinske strategije bi omogućile da se utvrde mjere koje bi koordinirano mogle da se sprovede između općina i Kantona.	2010.	Vlada TK, općine	proračun TK, proračuni općina
47.	5.1.1.	Formiranje Fonda za razvoj poljoprivrede, na nivou TK	Projekt ima za cilj formiranje Fonda za razvoj poljoprivrede u cilju osiguranja lakšeg pristupa finansijskim sredstvima za poljoprivredu. Ovaj fond bi omogućio instrumente, kao što su: beskamatni krediti za poljoprivredu-subvencioniranje kamata, programi potpore start-up aktivnostima u poljoprivredi, uz poseban naglasak na potporu mladim.	2010.	Vlada TK, općine	proračun TK, proračuni općina
48.	5.1.1.	Formiranje agencije ili komisije za poticaje pri Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK (MPŠV TK)	Potrebno je formiranje agencije ili komisije za poticaje pri MPŠV TK, sa sljedećim ulogama: - upravljanje procesom dodjele poticaja u cilju pojednostavljenja procedura i usklađivanja dinamike poticaja prema sezonama u poljoprivredi; - kontinuirani monitoring implementacije i ocjena efekata poticaja; - čvrsta koordinacija sa općinskim službama; - monitoring implementacije Strategije razvoja poljoprivrede u TK i godišnje revidiranje dokumenta.	2010.	MPŠV TK, općine	proračun TK
49.	5.1.1.	Formirati Agenciju za upravljanje poljoprivrednim zemljištem za TK	Neophodno je formirati Agenciju za upravljanje poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države za područje TK, čiji bi glavni zadatak bio dodjela zemljišta sukladno Zakonu o koncesijama.	2010.	MPŠV TK, gruntovnica i katastar	proračun TK
50.	5.1.2.	Utemeljenje Centra za potporu poljoprivredi, prehrambenoj industriji i ruralnom razvoju na nivou TK	Projekt podrazumijeva uspostavljanje Centra, koji će biti servis svim poljoprivrednicima iz općina u TK, osiguravajući: transfer tehnologija i znanja, suradnju sa drugim zemljama, edukaciju proizvođača po granama poljoprivrede, usluge u izradi biznis planova za poljoprivrednike, izradu projekata za donatorska sredstva za poljoprivredu i dr. Uspostava Centra podrazumijeva nabavku opreme, angažiranje kvalificiranog osoblja te povezivanje sa istim ili sličnim organizacijama u BiH i regionu.	2010.	MPŠV, općine, uz iskoristišnje postojećih kapaciteta, grupacije, udruženja i dr.	proračun TK

51.	5.1.2.	Utemeljenje kreditno-garantnog fonda za poljoprivredne proizvođače i preradačice	Odobravanje povoljnijih kredita od strane nadležnih institucija poljoprivrednim proizvođačima te poduzećima iz oblasti prehrambene industrije za uvođenje suvremenih tehnologija u procesu prerade poljoprivrednih proizvoda. Osiguranjem dijela garancije kredita, cilj je stvoriti uvjete za niže kamatne stope, veći period mirovanja, duži otplatni rok i sl.	2010.	MPSV TK, općine	proračun TK, proračuni općina
52.	5.1.2	Formirati poljoprivredne inkubatore u TK	Cilj formiranja poljoprivrednih ili agro-inkubatora je da se zapušteni objekti dodijele poljoprivrednicima pod povoljnim uvjetima te formiraju sabirna skladišta za domaće poljoprivredne proizvođače i sl. Aktivnosti projekta su: izraditi studiju izvodljivosti uspostavljanja agro-inkubatora u TK, osigurati prostorne kapacitete za uspostavljanje inkubatora, utemeljenje i pokretanje aktivnosti inkubatora.	2010.	MPSV TK, općine	proračun TK, proračuni općina
53.	5.1.2.	Formirati centar za kvalitet poljoprivrednih proizvoda sa laboratorijom za certificiranje proizvoda i kontrolu kvaliteta inputa i outputa u poljoprivredi u suradnji sa institucijama na državnom nivou za kontrolu sigurnosti poljoprivrednih proizvoda	Glavni cilj ovog projekta je osiguranje relevantnog servisa koji će certificirati prehrambene proizvode po usvojenim standardima. Aktivnosti su: - utemeljenje (opremanje) centra i upošljavanje adekvatnog osoblja; - obuka uposlenih za uvođenje standarda kvaliteta i dobivanje certifikata; - promocija centra unutar regije i izvan nje; - uspostavljanje veza i suradnje sa proizvođačima materijala za poljoprivrednu proizvodnju i preradačkim operatorima; - obuka klijenata u procesu uvođenja standarda kvaliteta; - monitoring i kontrola učesnika u lancu od strane centra; - dodjela certifikata.	2011.	Vlada TK, MPSV TK	proračun TK
54.	5.1.3.	Revitalizacija postojeće laboratorije za mikropropagaciju biljaka, testiranje na prisustvo virusa i kontrolu zdravstvene ispravnosti poljoprivrednih proizvoda i preradevina u integralnoj proizvodnji	- izrada plana poslovanja laboratorije, - nabavka suvremene opreme, - edukacija osoblja o primjeni suvremene opreme i standarda.	2010.	Vlada TK, Poljoprivredni zavod TK, Zavod za zdravstvo TK	proračun TK
55.	5.1.4.	Razvoj manifestacija iz oblasti poljoprivrede	Potporna organizaciji prepoznatljivih događaja u oblasti voćarstva i stočarstva: sajмова, seminara, konferencija te malih visokospecijaliziranih sajmova koji treba da pomognu boljem uvezivanju proizvođača i svih ostalih interesnih strana u BiH i regiji.	Od 2009.	MPSV TK, općine, udruženja	proračun TK, proračuni općina, donatorska sredstva
56.	5.1.4.	Formiranje specijaliziranih zadrugnih saveza na principu interesnog povezivanja većeg broja zadruga	Projekt se odnosi na interesno povezivanje zadruga u specijalizirane zadrugne saveze, u cilju zajedničkog nastupa i lobiranja za poboljšanje situacije u sektoru te unapređenje poslovanja zadruga, kroz pomoć u usvajanju standarda proizvodnje i certificiranju, kao i drugim područjima od interesa.	Od 2010.	Zadruge, MPSV TK, općine	Donatorska sredstva, proračuni općina

57.	5.1.4.	Udruživanje poljoprivrednih proizvođača u cilju zajedničkog nastupa na tržištu, gdje nisu uspostavljena (npr. udruženje proizvođača jagodastog voća)	Utemeljjenje i registriranje specijaliziranih udruženja poljoprivrednih proizvođača u cilju olakšavanja nastupa na tržištu. Organiziranje edukacije za jačanje kapaciteta specijaliziranih udruženja (stočara, pčelara, voćara itd.).	Od 2009.	MPSV, općine, udruženja, proizvođači	Sopstvena sredstva članova, potpora iz proračuna općina
58.	5.1.1.	Uspostavljanje registra poljoprivrednih gazdinstava (za upis fizičkih i pravnih osoba) sukladno uspješnoj praksi susjednih zemalja i razvijanju međuentitetske suradnje za granična područja entiteta	Uspostava jedinstvene baze podataka o raspoloživom poljoprivrednom zemljištu i gazdinstvima te katastarsko snimanje, izrada karata uporabne vrijednosti (bonitetne kategorije zemljišta), izrada karata agrozona, kontrola plodnosti tla i fertilizacija planova, kao i izrada karata kontaminiranosti i praćenja promjena namjene zemljišta.	2009.	MPSV TK, općine	proračun TK
59.	5.2.1. 5.2.4. 1.1.3.	Donošenje potrebnih zakona i pravilnika na kantonalnom nivou sukladno EU i koordiniranje sa entitetskim i državnim nivoom za usaglašavanje zakona	Potrebno je raditi na donošenju potrebnih zakona i pravilnika na kantonalnom nivou sukladno EU praksi i koordinirati usaglašavanje zakona sa aktivnostima na entitetskom i državnim nivou. Neophodno je: - donijeti Zakon o poljoprivrednom zemljištu sukladno nacrtu novog Zakona o zemljištu na nivou FBiH; - unaprijediti Zakon o nasljeđivanju za smanjenje usitnjavanja posjeda, - izraditi pravilnik o registraciji poljoprivrednih gazdinstava, - urediti zakone i pravilnike za kontrolu nomadskog stočarstva, - uvesti pravilnike za sprečavanje pretvaranja poljoprivrednog zemljišta u građevinsko (uz usaglašavanje prostornih planova općina sa Prostornim planom TK), - donijeti Zakon o vinu i prateće pravilnike, - koordinirati sa višim nivoom vlade donošenje Zakona o restituciji koji je u nacrtu, - donijeti Zakon o stručnim poljoprivrednim službama, - izvršiti potrebna zakonska uskladjivanja i definiranje nadležnosti općina u dijelu aktivnosti koje se odnose na poljoprivredu.	Od 2009.	Vlada TK (u suradnji sa Vladom FBiH i Vladom RS za usaglašavanje okvira), općine	proračun TK
60.	5.2.1.	Koordinacija sa državnim nivoom za unapređenje porezne politike za sektor poljoprivrede	Koordinacija sa državnim nivoom za unapređenje porezne politike za sektor poljoprivrede (problem PDV-a na goriva, gnojiva, zaštitna sredstva i sl.).	Kontinuirano	MPSV TK u suradnji sa Federalnim MPVŠ i MVTEO BiH	proračun TK
61.	5.2.3.	Povećanje kapaciteta katastra i gruntovnice te uvođenje katastarskog softvera koji daje točnu i jasnu sliku stanja poljoprivrednog zemljišta – uspostava jedinstvene evidencije u katastru i gruntovnici za sva zemljišta po općinama TK	Osigurati povećanje kapaciteta katastra i gruntovnice, kroz angažiranje dodatnog osoblja te razvoj softvera koji će dati precizne podatke o stanju poljoprivrednog zemljišta. Projekt podrazumijeva i uspostavu jedinstvene evidencije u katastru i gruntovnici za sva zemljišta po općinama TK.	2010.	MPSV TK, Vlada TK, općine	proračun TK

62.	5.3.2.	Izmjene i dopune Zakona o novčanoj potpori poljoprivrednim proizvođačima te reforma i unapređenje poticajne politike MPŠV TK i usaglašavanje sa zemljama iz okruženja, kroz usaglašavanje dinamike poticaja sa sezonskim potrebama poljoprivrednika	Od 2009. godine, vršiti izmjene i dopune Zakona o novčanoj potpori poljoprivrednim proizvođačima, izvršiti reformu i unapređenje poticajne politike MPŠV TK, kroz uvođenje poticaja za: <ul style="list-style-type: none"> - ruralni razvoj i zaštitu okoliša, - izvoz prehrambenih proizvoda i certificiranje, - poticaji za organiziranje otkupa, - kapitalne investicije i nove tehnologije, - ukрупnjavanje poljoprivrednih parcela, - zaštitu zdravija bilja - potporu mladim u poljoprivedi. Unaprijediti pravilnik za poticaje poljoprivrednoj proizvodnji kroz postupni prelazak na direktno plaćanje poljoprivrednicima po hektaru ili po grlu stoke te investiti premije po kg proizvodnje.	Od 2009.	MPŠV TK u suradnji sa MPVŠ FBiH, općine	proračun TK, proračuni općina
63.	5.3.3.	Regresiranje repromaterijala za potrebe bavljenja primarnom poljoprivrednom proizvodnjom uz blagovremenu isplatu	Potpora poljoprivrednim proizvođačima kroz regresiranje troškova nabavke repromaterijala (goriva, sjemena, gnojiva) za potrebe bavljenja primarnom poljoprivrednom proizvodnjom uz blagovremenu isplatu.	2009.	MPŠV TK, Vlada TK, općine	proračun TK, proračuni općina
64.	5.3.4.	Edukacija kantonalnih i općinskih referenata za poljoprivredu za suradnju sa donatorima i izradu projekata prema EU zahtjevima radi izgradnje kapaciteta za privlačenje donatorske potpore iz IPA fondova i fondova drugih donatora	Organiziranje edukacijskih aktivnosti za kantonalno i općinsko osoblje odgovorno za poljoprivredu za stjecanje vještina i znanja za izradu projekata i upravljanje projektima, a u cilju izgradnje kapaciteta za privlačenje donatorske potpore iz IPA fondova i fondova drugih donatora.	Od 2009.	MPŠV, općine, razvojne agencije, centri za potporu poljoprivedi, udruženja	proračun TK, proračuni općina, donatorska sredstva

6. OPERATIVNI PLAN ZA 2009. GODINU

Pored pripremljenog plana akcije za implementaciju Strategije razvoja poljoprivrede u Tuzlanskom kantonu za period 2009. - 2013. godina, izrađen je i operativni plan za 2009. godinu.

Namjera izrade operativnog plana je da se, u implementaciji plana akcije, identificiraju i izdvoje prioritetni projekti sa čijom je implementacijom potrebno hitno započeti u cilju unapređenja stanja sektora poljoprivrede te ostvarivanja postavljenih ciljeva i mjera. Operativnim planom obuhvaćeno je 17 prioriteta akcija.

Strateški cilj 1: Povećati konkurentnost i održivost poljoprivrednog sektora, utemeljenu na prirodnim resursima i prilagođenosti potrebama tržišta

Red. br.	Naziv projekta	Opis projekta (konkretne aktivnosti koje je potrebno sprovesti da bi se problem riješio)	Učesnici u realizaciji
1.1.	Izrada operativnog programa razvoja proizvodnje povrća u zaštićenim prostorima (plastenicima)	S obzirom da izgrađene površine pod plastenicima u TK ne mogu udovoljiti potrebama tržišta za povrćarskim proizvodima u vansezoni (kao što su: rajčica, salata, rotkvice, paprike, krastavci i drugo) te su potrošači upućeni na povrće iz uvoza, neophodno je izraditi program razvoja plastičke proizvodnje povrća kako bi se zadovoljile potrebe tržišta. Projekt predviđa razvoj 2.000 farmi sa po 500 m ² plastenika.	MPSV TK, Vlada TK, općine, specijalizirani centri, proizvođači
1.2.	Podizanje zasada jagodastog voća (jagoda, malina, kupina i dr.) uz edukaciju	U cilju intenziviranja proizvodnje jagoda i malina, projekt predviđa podizanje novih zasada jagodastog voća (jagoda, malina, kupina i dr.) te edukaciju proizvođača o njihovom pravilnom uzgoju.	MPSV TK, Vlada TK, općine, proizvođači
1.3.	Modernizacija i povećanje proizvodnje komposta za uzgoj gljiva	Projekt bi obuhvatio: usklađivanje proizvodnje komposta sa ekološkim normativima, izgradnju pogona sa tehnologijom, gdje su stvoreni uvjeti kontinuirane proizvodnje vrhunske kvalitete, ostvarivanje uvjeta za proizvodnju kvalitetnog, sve raširenijeg i sve traženijeg inkubiranog komposta, kojom uzgajivači dobiju za više od 2 tjedna kraći ciklus uzgajanja sa mnogo većim sigurnosnim faktorima za postizanje visokih prinosa.	MPSV, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, proizvođači
1.4.	Pokretanje proizvodnje novih vrsta gljiva (šitake)	Potpora proizvođačima u proizvodnji novih vrsta gljiva (šitake) kroz transfer suvremenih tehnologija uzgoja	MPSV, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, proizvođači
1.5.	Nabavka kvalitetnih grla (junadi za tov i muzzih krava za proizvodnju mlijeka)	Projekt obuhvata nabavku kvalitetnih muzzih grla u cilju povećanja proizvodnje mlijeka i mliječnih proizvoda. Pored nabavke muzzih grla, projektom je predviđena: - edukacija u cilju uzgoja na principu krava-tete, - edukacija u cilju modernizacije postojećih i podizanja novih suvremenih objekata (za tov i proizvodnju mlijeka).	MPSV TK, Vlada TK, općine, udruženja, zadruge, farmeri, obrazovne institucije
1.6.	Izgradnja novih specijaliziranih hladnjača (npr. ULO), modernizacija postojećih, kao i nabavka kalibratora i pakirnica za voće, povrće i gljive te hladnjača za skladištenje mlijeka	Projekt obuhvata nabavku specijaliziranih hladnjača za voće i povrće, osuvremenjavanje postojećih hladnjača te nabavku strojeva za pakiranje voća i povrća i upošljavanje i osposobljavanje osoblja za pakiranje. Projekt obuhvata i uspostavu hladnjača za skladištenje mlijeka.	Vlada TK, općine, zadruge, udruženja, proizvođači/farmeri

Strateški cilj 2: Izraditi konkurentan prehrambeni sektor za stvaranje veće dodatne vrijednosti i promovirati kvalitet domaćih proizvoda

Red. br.	Naziv projekta	Opis projekta (konkretni aktivnosti koje je potrebno sprovesti da bi se problem riješio)	Učesnici u realizaciji
2.1	Izgradnja sušnica za voće, ljekovito i aromatično bilje, glijve i povrće	Izgradnja kapaciteta za sušenje voća, ljekovitog i aromatičnog bilja, glijva i povrća prema suvremenim tehnologijama	MPŠV TK, općine, zadruge, udruženja

Strateški cilj 3: Afirmirati razvoj ruralnih područja na prirodnim i tradicionalnim vrijednostima za unapređenje kvaliteta života u ruralnim sredinama

Red. br.	Naziv projekta	Opis projekta (konkretni aktivnosti koje je potrebno sprovesti da bi se problem riješio)	Učesnici u realizaciji
3.1.	Izraditi program ruralnog razvoja i promocije kapaciteta ruralnog turizma u TK	Program će definirati smjernice za razvoj ruralnih područja TK, koje će rezultirati zadržavanjem populacije u ovim područjima, očuvanje etno baštine i autohtonih proizvodnji sa ovih područja.	Vlada TK, općine, turističke zajednice

Strateški cilj 4: Razviti politike održivosti prirodnih resursa za poljoprivredu kroz ispunjavanje ekoloških zahtjeva

Red. br.	Naziv projekta	Opis projekta (konkretni aktivnosti koje je potrebno sprovesti da bi se problem riješio)	Učesnici u realizaciji
4.1.	Intenziviranje rada inspeksijskih službi na kontroli septičkih jama i kanalizacija u selima sukladno zakonskom okviru, uz uspostavu baze podataka	U okviru komunalne inspekcije potrebno je formirati referat za kontrolu septičkih jama i kanalizacijskih sustava u seoskim područjima.	općine, Vlada TK
4.2.	Čišćenje miriranih teritorija i dovođenje tog zemljišta u upotrebljivo stanje za organsku proizvodnju	Projekt čišćenja površina pod minama, analiza kvaliteta zemljišta te njegovo privođenje namjeni organske proizvodnje hrane.	Vlada TK, općine

Strateški cilj 5: Uspostaviti adekvatan institucionalni i pravni okvir za potporu razvoju poljoprivrede za konkurentnost na EU tržištu, uz adekvatnu agrarnu politiku usaglašenu sa dobrom praksom EU

Red. br.	Naziv projekta	Opis projekta (konkretne aktivnosti koje je potrebno sprovesti da bi se problem riješio)	Učesnici u realizaciji
5.1.	Revitalizacija postojeće laboratorije za mikropropagaciju biljaka, testiranje na prisustvo virusa i kontrolu zdravstvene ispravnosti poljoprivrednih proizvođača i preradevina u integralnoj proizvodnji	Izrada plana poslovanja laboratorije, nabavka suvremene opreme, edukacija osoblja o primjeni suvremene opreme i standarda.	Vlada TK, Poljoprivredni zavod TK, Zavod za javno zdravstvo TK
5.2.	Razvoj manifestacija u oblasti poljoprivrede	Potpora organizaciji prepoznatljivih događaja u oblasti voćarstva i stočarstva: sajnova, seminara, konferencija te malih visokospecijaliziranih sajmova koji treba da pomognu boljem uvezivanju proizvođača i svih ostalih interesnih strana u BiH i regiji.	MPSV TK, općine, udruženja
5.3.	Udruživanje poljoprivrednih proizvođača u cilju zajedničkog nastupa na tržištu, gdje nisu uspostavljena (npr. udruženje proizvođača jagodastog voća)	Utemeljenje i registriranje specijaliziranih udruženja poljoprivrednih proizvođača u cilju olakšavanja nastupa na tržištu. Organiziranje edukacije za jačanje kapaciteta specijaliziranih udruženja (stočara, pčelara, voćara itd.).	Proizvođači, udruženja, MPSV, općine
5.4.	Uspostavljanje registra poljoprivrednih gazdinstava (za upis fizičkih i pravnih osoba) sukladno uspješnoj praksi susjednih zemalja i razviti međuentitetsku suradnju za granična područja entiteta	Uspostava jedinstvene baze podataka o raspoloživom poljoprivrednom zemljištu i gazdinstvima, katastarsko snimanje, izrada karata uporabne vrijednosti (bonitetne kategorije zemljišta), izrada karata agrozona, kontrola plodnosti tla i fertilizacija planova, izrada karata kontaminiranosti, praćenje promjena namjene zemljišta.	MPSV TK, općine
5.5.	Donošenje potrebnih zakona i pravilnika na kantonalnom nivou sukladno EU i koordiniranje sa entitetskim i državnim nivoom za usaglašavanje zakona	Od 2009. godine potrebno je raditi na donošenju potrebnih zakona i pravilnika na kantonalnom nivou sukladno EU praksi i koordinirati usaglašavanje zakona sa aktivnostima na entitetskom i državnim nivou: <ul style="list-style-type: none"> - donijeti Zakon o poljoprivrednom zemljištu, - unaprijediti Zakon o nasljeđivanju za smanjenje usitnjavanja posjeda, - izraditi pravilnik o registraciji poljoprivrednih gazdinstava, - urediti zakone i pravilnike za kontrolu nomadskog stočarstva, - uvesti pravilnike za sprečavanje pretvaranja poljoprivrednog zemljišta u građevinsko uz usaglašavanje prostornih planova općina sa Prostornim planom TK, - donijeti Zakon o vinu i prateće pravilnike, - koordinirati sa višim nivoima vlade donošenje Zakona o restituciji koji je u nacrtu, - donijeti Zakon o stručnim poljoprivrednim službama, - izvršiti potrebna zakonska usklađivanja i definiranje nadležnosti općina u dijelu aktivnosti koje se odnose na poljoprivredu. 	Vlada TK (u suradnji sa Vladom FBiH i Vladom RS za usaglašavanje okvira), općine

5.9.	Izmjene i dopune Zakona o novčanoj potpori poljoprivrednim proizvođačima te reforma i unapređenje poticajne politike MPŠV TK i usaglašavanje sa zemljama iz okruženja, kroz usaglašavanje dinamike poticaja sa sezonskim potrebama poljoprivrednika	<p>Od 2009. godine, vršiti izmjene i dopune Zakona o novčanoj potpori poljoprivrednim proizvođačima, izvršiti reformu i unapređenje poticajne politike MPŠV TK, kroz uvođenje poticaja za:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ruralni razvoj i zaštitu okoliša, - izvoz prehrambenih proizvoda i certificiranje, - organiziranje otkupa, - kapitalne investicije i nove tehnologije, - ukрупnjavanje poljoprivrednih parcela, - zaštitu zdravlja bilja, - potporu mladim u poljoprivedi. <p>Unaprijediti pravilnik za poticaje poljoprivrednoj proizvodnji kroz postupni prelazak na direktno plaćanje poljoprivrednicima po hektaru ili po grlu stoke te uvesti premije po kg proizvodnje.</p>	MPŠV TK u suradnji sa MPVŠ FBiH, općine
5.10.	Regresiranje repromaterijala za potrebe bavljenja primarnom poljoprivrednom proizvodnjom uz blagovremenu isplatu	Potpora poljoprivrednim proizvođačima kroz regresiranje troškova nabavke repromaterijala (goriva, sjemena, gnojiva) za potrebe bavljenja primarnom poljoprivrednom proizvodnjom uz blagovremenu isplatu.	MPŠV TK, Vlada TK, općine

Tehničko-tehnološke nesreće: veliki šumski požari i požari na stambenim, poslovnim, industrijskim i drugim objektima, rušenje brana na hidroakumulacijama (HA) i prelijevanje vode preko brana na HA, ekspanzija i eksplozija plinova i opasnih materija, radioaktivno i drugo zagađivanje zraka, vode, zemljišta i namirnica biljnog i životinjskog porijekla, rudarske nesreće i slijeganje zemljišta usljed eksploatacije ruda i mineralnih sirovina.

Ostale nesreće: velike nesreće u cestovnom, željezničkom i zračnom prometu, nesreće prilikom transporta eksplozivnih i lako zapaljivih materija, nesreće na terenima koji su kontaminirani minsko-eksplozivnim i neeksplozivnim ubojnim sredstvima.

2.2. Područje djelovanja prirodnih i drugih nesreća

Navedene prirodne i druge nesreće mogu zahvatiti, sa manjim ili većim intenzitetom, područje najmanje dvije općine, a neke prirodne i druge nesreće svih 13 općina TK: Banovići, Čelić, Doboj Istok, Gračanica, Gradačac, Kalesija, Kladanj, Lukavac, Sapna, Srebrenik, Teočak, Tuzla i Živinice.

2.3. Moguće posljedice po ljude i materijalna dobra

Posljedice djelovanja prirodnih i drugih nesreća po ljude i materijalna dobra mogu biti, zavisno od vrste, intenziteta i vremena trajanja prirodne i druge nesreće, u dijapazonu od minimalnih posljedica do posljedica koje ugrožavaju zdravlje i živote ljudi i pričinjavaju velika oštećenja ili potpuno uništavaju materijalna, kulturna i druga dobra. Posljedice djelovanja prirodnih i drugih nesreća mogu se negativno odraziti i na stanje prirodne okoline, odnosno može doći do znatnog pogoršanja ekološkog stanja prirodne okoline.

Neke prirodne nesreće, kao što su: potresi, poplave, jak olujni vjetar, klizišta, veliki požari, rušenje brana na HA, velike tehnološke nesreće, rudarske nesreće, velike saobraćajne nesreće, epidemije i epizootije zaraznih bolesti velikih razmjera i kalamiteta biljnih bolesti i štetočina, mogu izazvati katastrofalne posljedice sa velikim brojem povrijeđenih i poginulih osoba, te sa materijalnim štetama ogromnih razmjera.

2.4. Organizacija zaštite i spašavanja sukladno procjeni stanja

Faza preventivne zaštite

U zavisnosti od vrste prirodne i druge nesreće, organizacija zaštite i spašavanja, struktura civilne zaštite i drugih subjekata zaštite i spašavanja, u ovoj fazi, treba da bude sukladno opasnostima koje treba preduprijeti.

U ovoj fazi treba imati funkcionalno organizirane, osposobljene i dobro opremljene Operativne centre civilne zaštite u Općinskim službama civilne zaštite (u daljem tekstu: OSCZ) i u Kantonalnoj upravi civilne zaštite (u daljem tekstu: KUCZ). Također treba imati dobro organizirane i osposobljene jedinice civilne zaštite za otkrivanje, praćenje i predupređivanje opasnosti od svih vrsta prirodnih i drugih nesreća.

Od posebnog je značaja organiziranje odgovarajućih, dobro osposobljenih i opremljenih službi zaštite i spašavanja u industrijskim poduzećima i drugim privrednim subjektima, za poduzimanje odgovarajućih aktivnosti u cilju preventivne zaštite od prirodnih i drugih nesreća, a naročito od raznih vrsta tehnoloških nesreća.

Osposobljenost građana za poduzimanje odgovarajućih mjera u cilju preventivne zaštite od prirodnih i drugih nesreća, kao i osposobljenost građana za poslove samozaštite i međusobne zaštite, ima ogroman značaj u zaštiti i spašavanju.

Faza spašavanja

U ovoj fazi je od posebne važnosti postojanje dobro organiziranih, opremljenih i osposobljenih OSCZ i KUCZ, kao i dobro organiziranih, opremljenih i osposobljenih štabova civilne zaštite, koji djeluju za vrijeme proglašenja stanja prirodne ili druge nesreće na području općine, Kantona, i u mjesnim zajednicama i u pravnim subjektima iz članka 32. Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća (u daljem tekstu: Zakon o zaštiti i spašavanju), koji rukovode svim ljudskim snagama i upravljaju materijalno-tehničkim sredstvima, u akcijama zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara.

U fazi spašavanja, za vrijeme rukovođenja akcijama, neophodno je striktno pridržavanje pravila subordinacije i podređenosti nižih štabova civilne zaštite višim štabovima, kako bi se ostvarila maksimalna efikasnost u akcijama zaštite i spašavanja.

U akcijama spašavanja od posebne važnosti je dobra organizacija evakuacije ljudi, domaćih životinja i najnužnijih materijalnih dobara, sa područja pogođenog prirodnom i drugom nesrećom, te zbrinjavanje evakuiranog stanovništva u privremene stambene prostore i osiguranje neophodnih životnih namirnica i drugih neophodnih sredstava za normalan život evakuiranih osoba.

Neophodno je ostvariti maksimalnu efikasnost u mobilizaciji ljudi i materijalno-tehničkih sredstava od privrednih društava i drugih pravnih subjekata kao i građana koji raspolažu sa odgovarajućim sredstvima i opremom za zaštitu i spašavanje.

U fazi spašavanja, također je važno imati dobro osposobljene i opremljene jedinice civilne zaštite specijalizirane i opće namjene, kao i odgovarajuće službe zaštite i spašavanja i jedinice za zaštitu i spašavanje u privrednim društvima i drugim pravnim subjektima, od značaja za zaštitu i spašavanje.

Vrlo je važno pravovremeno i potpuno informiranje građana o svim bitnim činjenicama vezanim za prirodnu i drugu nesreću koja se dogodila na određenoj teritoriji, u cilju što boljeg upoznavanja građana o intenzitetu i posljedicama prirodne i druge nesreće, kao i u cilju poduzimanja odgovarajućih mjera samozaštite i međusobne pomoći, od strane građana.

Faza otklanjanja posljedica

U fazi otklanjanja posljedica djelovanja prirodne i druge nesreće aktivnu ulogu treba da uzmu, osim struktura civilne zaštite također i javne službe, javna poduzeća, privredna društva, drugi pravni subjekti i redovne službe i institucije općinske vlasti i organi kantonalne vlasti.

Otklanjanje posljedica prirodne i druge nesreće treba da se realizira na maksimalno efikasan način i u najkraćem mogućem roku, kako bi se na području pogođenom prirodnom i drugom nesrećom uspostavili normalni uvjeti za odvijanje života i rada, za šta je od posebne važnosti neophodno, odmah po prestanku prirodne i druge nesreće, angažirati sve raspoložive ljudske i materijalne snage na sanaciji oštećenih i porušenih stambenih, privrednih, infrastrukturnih objekata i najvažnijih javnih objekata (zdravstvo, školstvo, javne institucije i drugo).

Kao posebno važna aktivnost treba da bude povratak privremeno evakuiranog stanovništva u svoje domove i pomoć stanovništvu u normalizaciji života, na čemu treba da se angažiraju, pored struktura civilne zaštite, također, i organi općinske i kantonalne vlasti.

Odmah po prestanku djelovanja prirodne i druge nesreće neophodno je aktivirati općinske stručne komisije za procjenu šteta, i pristupiti procjeni pričinjenih materijalnih i drugih šteta usljed djelovanja prirodne i druge nesreće, sukladno odgovarajućem podzakonskom aktu (Metodologija za procjenu šteta), koji je donesen na temelju Zakona o zaštiti i spašavanju.

Također je važno organizirati dostavljanje pomoći ugroženom stanovništvu od strane svih društvenih subjekata, humanitarnih organizacija i međunarodne zajednice.

2.5. Mjere zaštite i spašavanja koje će provoditi organi uprave TK i snage Civilne zaštite

Faza preventivne zaštite

U zavisnosti od vrste prirodne i druge nesreće neophodno je provoditi preventivne mjere općeg značaja, koje se trebaju realizirati na bazi određenih planova i programa i na dugoročnoj osnovi. To je posebno važno kod preveniranja prirodnih i drugih nesreća koje mogu izazvati katastrofalne posljedice po zdravlje i živote ljudi kao i posljedice na materijalna dobra.

Organi uprave TK trebaju osigurati, u proračunu TK, na bazi odgovarajućih planova i programa preventivne zaštite zdravlja i života ljudi i materijalnih i drugih dobara, adekvatna financijska sredstva za realizaciju navedenih planova i programa.

U ovoj fazi se provode sljedeće mjere zaštite i spašavanja:

- Zaštita životinja i namirnica životinjskog porijekla
- Zaštita okolice
- Zaštita bilja i biljnih proizvoda

Faza spašavanja

U ovoj fazi se provode sljedeće mjere:

- Evakuacija ljudi i materijalnih dobara
- Zbrinjavanje ugroženih i stradalih
- Zaštita i spašavanje od radioloških, kemijskih i bioloških sredstava
- Zaštita i spašavanje od rušenja
- Zaštita i spašavanje na vodi i pod vodom
- Zaštita i spašavanje od požara
- Zaštita od neeksplozivnih ubojnih sredstava
- Prva medicinska pomoć
- Zaštita i spašavanje životinja i namirnica životinjskog porijekla
- Zaštita okolice
- Zaštita i spašavanje u rudnicima
- Zaštita bilja i biljnih proizvoda

Strukture civilne zaštite sve navedene mjere zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, provode u suradnji sa privrednim društvima, javnim poduzećima i javnim službama, i drugim subjektima čija djelatnost je od značaja za zaštitu i spašavanje, a određene mjere zaštite i spašavanja se provode u suradnji sa općinskim službama i organima uprave TK (ministarstva, uprave i direkcije), kao što su: evakuacija ljudi i materijalnih dobara, zbrinjavanje ugroženih i stradalih, zaštita i spašavanje na vodi i pod vodom, zaštita i spašavanje životinja i namirnica životinjskog porijekla, zaštita okolice i zaštita bilja i biljnih proizvoda.

Faza otklanjanja posljedica

Asanacija terena

U zavisnosti od prirodne i druge nesreće koja je zadesila određeno područje, u fazi otklanjanja posljedica prirodne i druge nesreće poduzimaju se sve mjere koje doprinose što bržoj normalizaciji stanja na ugroženom području, odnosno stvaranju temeljnih uvjeta za normalan život i rad.

U ovoj fazi zaštite i spašavanja, organi uprave TK imaju važan zadatak da iz proračuna TK osiguraju financijska sredstva za sanaciju šteta usljed prirodne i druge nesreće, a prije svaga za sanaciju stambenih i najvažnijih infrastrukturnih objekata, od kojih zavisi uspostavljanje normalnog života na nastradalom području.

Također, je, u ovoj fazi, važno zajedničko angažiranje struktura civilne zaštite, organa uprave TK i pravnih i fizičkih subjekata, u obezbjeđenju efikasnog i dobro organiziranog prijevoza evakuiranih osoba u svoje domove, gdje treba angažirati neophodna prijevozna sredstva i odgovarajući broj osoba osposobljenih za ove poslove.

Angažiranje organa uprave TK na iniciranju i poduzimanju akcija prikupljanja financijske i svake druge pomoći od domaćih organizacija i međunarodnih i domaćih humanitarnih organizacija, radi pružanja pomoći nastradalom stanovništvu, kao i radi sanacije oštećenih i uništenih objekata.

2.6. Snage civilne zaštite potrebne za realizaciju predviđenih mjera zaštite i spašavanja

Vrsta snaga

Realizaciju predviđenih mjera zaštite i spašavanja obavljaju sve strukture civilne zaštite: OSCZ, Općinski štabovi civilne zaštite (u daljem tekstu: OŠCZ), KUCZ, Kantonalni štab civilne zaštite (u daljem tekstu: KŠCZ), štabovi civilne zaštite u mjesnim zajednicama (u daljem tekstu: MZ), privrednim društvima i drugim pravnim subjektima gdje je to Zakonom o zaštiti i spašavanju predviđeno formiranje štabova civilne zaštite, povjerenici civilne zaštite, jedinice civilne zaštite opće i specijalizirane namjene i službe civilne zaštite koje su formirane u pravnim subjektima čija djelatnost je od značaja za zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara.

Trenutno na nivou TK nije formirana ni jedna jedinica civilne zaštite specijalizirane namjene, kako je to predviđeno Zakonom o zaštiti i spašavanju, osim "A" tima KUCZ za prikupljanje i uništavanje neeksplozivnih ubojitih sredstava (u daljem tekstu: NUS-a) i "B" tima KUCZ za poslove deminiranja.

Specijalizirana jedinica KUCZ za zaštitu i spašavanje od NUS-a i deminiranje sastoji se iz "A" komponente tima za prikupljanje i uništavanje NUS-a (4 pripadnika) i tima za deminiranje "B" komponenta, (sa 10 pripadnika).

"A" tim obavlja poslove prikupljanja, prihvata, prijevoza i uništavanja neeksplozivnih ubojitih sredstava, na temelju pojedinačnih prijava građana, kao i u okviru akcije prikupljanja NUS-a od stanovništva, pod nazivom "Žetva".

"B" tim obavlja poslove deminiranja vitalnih objekata kuća i okolnog prostora, najčešće u naseljima gdje se vrši povratak izbjeglica. Pripadnici "A" i "B" tima, također, učestvuju u akcijama spašavanja i izvlačenja nastradalih osoba u minskim poljima, poznata pod nazivom "Brzi odgovor".

Operativne aktivnosti odnosno pronalaženje, prevoženje, uskladištenje i uništavanje NUS-a i minsko-eksplozivnih sredstava (u daljem tekstu: MES-a) vrše stručno osposobljene osobe-pripadnici Kantonalnog tima civilne zaštite ("A" komponenta), koji su opremljeni odgovarajućim materijalno-tehničkim sredstvima za obavljanje navedenih poslova.

Poslovi pregleda i čišćenja vitalnih objekata i svih drugih kontaminiranih površina od zaostalih mina, MES-a i NUS-a, predmet su rada "B" komponente tima KUCZ, kao i jedinica Oružanih snaga BiH (u daljem tekstu: OS BiH), te drugih domaćih i inozemnih kompanija koje se bave ovim poslom.

Izvlačenje nastradalih osoba iz minskih polja ("Brzi odgovor") obavljaju pripadnici "A" i "B" komponenti tima KUCZ.

Potpunu koordinaciju rada navedenih timova civilne zaštite vrši KUCZ, Tuzla.

Naime, na temelju zahtjeva koje upute OSCZ sa područja TK, kao i zahtjeva upućenih od strane drugih subjekata, KUCZ vrši odabir prioriteta za rad "A" i "B" tima, i u suradnji sa Sektorom za deminiranje i uklanjanje NUS-a Federalne uprave civilne zaštite upućuje timove na izvršenje zadatka.

Za uspješnu realizaciju zadataka iz okvira pregleda i čišćenja vitalnih objekata, kontinuirano se ostvaruje suradnja sa Regionalnim uredom Minsko akcionog centra (u daljem tekstu: MAC) iz Tuzle.

U slučaju terorističko-diverzantskih aktivnosti, nadležnost preuzima tim za kontradiverzionu zaštitu Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP-a) TK.

U 11 općina TK formirane su Općinske službe civilne zaštite, kao samostalne općinske službe za upravu. U općinama: Čelić i Teočak poslovi civilne zaštite su organizaciono locirani u drugim općinskim službama za upravu, a OSCZ: Kladanj i Sapna pridodati su i drugi poslovi iz nadležnosti općinskih službi za upravu.

Na nivou TK je formirana KUCZ i KŠCZ, kao stručno-operativni organ civilne zaštite na nivou TK nadležan za poslove zaštite i spašavanja sukladno Zakonu o zaštiti i spašavanju.

Sve strukture civilne zaštite (OSCZ, KUCZ, KŠCZ, Općinski i štabovi civilne zaštite u MZ, Službe zaštite i spašavanja, povjerenici civilne zaštite i jedinice civilne zaštite opće i specijalizirane namjene) trebale bi biti opremljene odgovarajućim materijalno-tehničkim sredstvima i opremom, sukladno Okvirnim osobnim i materijalnim formacijama štabova, jedinica i povjerenika civilne zaštite i službi zaštite i spašavanja (Akt broj: 01-02/2-187-1/07 od 04. 06. 2007. godine) koje je donio direktor Federalne uprave civilne zaštite (u daljem tekstu: FUCZ). Na žalost, trenutna opremljenost navedenih struktura civilne zaštite u općinama i na nivou TK je vrlo loša, odnosno ne odgovara potrebama za poduzimanje odgovarajućih mjera u akcijama zaštite i spašavanja, u slučaju prirodne i druge nesreće.

Gotovo sva neophodna materijalno-tehnička sredstva (u daljem tekstu: MTS) i oprema, za potrebe zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara, u slučaju proglašenja stanja prirodne i druge nesreće, obezbjeđuje se putem mobilizacije istih od privrednih društava, javnih poduzeća, općinskih službi, javnih ustanova, drugih pravnih subjekata i građana koji raspolazu odgovarajućim materijalno-tehničkim sredstvima i opremom, koja se nalazi na popisu u OSCZ.

Formiranje jedinica civilne zaštite specijalizirane namjene na nivou TK realizirat će se sukladno potrebama i mogućnostima Kantona, kako bi ove jedinice bile na raspolaganju, kao pomoć općinama, u slučaju prirodne i druge nesreće, posebno kada se radi o jedinicama za zaštitu i spašavanje na vodi i pod vodom, protivpožarnu zaštitu, prvu medicinsku pomoć, zaštitu i spašavanje iz ruševina i asanaciju terena.

Vrsta, veličina i sastav snaga struktura civilne zaštite

Pregled popunjenosti štabova civilne zaštite

r/b	KANTON - OPĆINA	NAZIV ŠTABA			POPUNJENOST			STAROSNA STRUKTURA				STRUČNA SPREMA			
		KŠ CZ	OŠ CZ	ŠCZ MZ	Po forma- ciji	Popu- njeno	Nije popu- njeno	do 35	35 - 45	45 - 60	od 60	VSS	VŠS	SSS	NSS
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Tuzlanski kanton	1	-	-	15	13	2	-	-	13	-	13	-	-	-
2.	Banovići		1	-	10	10	-	1	4	5	-	8	-	2	-
3.	Čelić		1	-	14	14	-	1	9	4	-	8	1	4	1
4.	Doboj Istok		1	5	37	24	13	-	2	16	6	8	1	15	-
5.	Gračanica		1	20	113	110	3	1	24	78	7	13	9	80	8
6.	Gradačac		1	1	18	17	1	-	7	6	4	10	1	6	-
7.	Kalesija		1	4	56	56	-	4	33	18	1	10	6	40	-
8.	Kladanj		1	-	11	11	-	1	1	9	-	9	-	2	-
9.	Lukavac		1	29	160	140	20	-	32	105	3	19	18	101	2
10.	Sapna		1	12	58	58	-	12	18	28	-	-	5	53	-
11.	Srebrenik		1	-	11	11	-	1	8	2	-	11	-	-	-
12.	Teočak		1	6	27	26	1	1	6	19	-	4	1	16	5
13.	Tuzla		1	-	24	20	4	1	-	17	2	17	1	2	-
14.	Živnice		1	-	17	17	-	-	5	12	-	12	2	3	-
UKUPNO		1	13	77	571	527	44	23	149	332	23	142	45	324	16

Pregled formiranih jedinica civilne zaštite

r/b	KANTON - OPĆINA	Naziv Jedinice	Formacija		Broj raspoređenih pripadnika u jedinice			STAROSNA STRUKTURA				STRUČNA SPREMA				
			Vod	Odje- ljenje	Po forma- ciji	Popu- njeno	Nije popu- njeno	do 35	35 - 45	45 - 60	od 60	VSS	VŠS	SSS	NSS	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
1.	Doboj Istok	Opće namjene	7	-	224	167	57	28	5	128	6	-	-	-	-	-
		Spec. jedinica za NUS	-	1	8	6	2	-	2	3	1	1	-	-	4	1
		Spec. jedinica za asanaciju terena	1	-	36	10	26	-	-	5	4	1	-	-	10	-
		Spec. jedinica za protivpožarnu zaštitu	-	-	17	8	9	-	-	2	5	1	-	-	-	8
2.	Gračanica	Opće namjene	18	-	576	568	8	35	117	348	68	5	4	386	173	
		Opće namjene	-	11	99	97	2	3	15	58	21	-	-	-	61	36
3.	Gradačac	Opće namjene za zaštitu od NUS-a	-	1	9	7	2	-	3	4	-	-	-	-	6	1
		Spec. namjene za spašavanje životinja i NŽP	-	1	15	7	8	-	4	3	-	-	2	-	2	3
		Spec. namjene za RHB zaštitu	-	1	16	10	6	-	-	5	5	-	1	2	6	1
		Spec. namjene za spašavanje iz ruševina	1	-	29	27	2	2	2	13	12	-	2	1	10	14
		Spec. namjene za komunalne poslove	1	-	24	15	9	1	1	5	9	-	-	-	6	9
		Spec. namjene za zaštitu od požara	1	-	18	18	-	5	6	5	5	2	1	-	13	4
		Spec. namjene za zaštitu bilja i biljnih proizvoda	-	1	15	10	5	-	-	5	5	-	-	-	-	8
4.	Kalesija	Vod CZ općih namjena	4	-	128	128	-	-	32	96	-	2	1	98	27	
		Odjeljenje opće namjene CZ MZ	-	15	187	165	22	-	15	150	-	1	1	140	23	
		Odjeljenje opće namjene CZ JU Osnovna škola	-	6	66	66	-	12	23	31	-	21	29	7	9	
		Spec. namjene za zaštitu od NUS-a	-	1	8	8	-	-	-	8	-	-	-	-	8	-
5.	Kladanj	Spec. namjene za RHB zaštitu	-	1	13	13	-	-	9	4	-	-	-	-	9	4
		Spec. namjene za spašavanje iz ruševina	1	-	28	28	-	5	18	5	-	-	-	-	18	10
		Spec. namjene za hitne intervencije	1	6	63	63	-	-	25	38	-	-	1	36	26	
		Jed. protivpožarne zaštite	1	-	32	32	-	-	5	27	-	-	-	-	20	12
5.	Kladanj	Jed. za RHB zaštitu	1	1	16	16	-	-	-	16	-	-	-	-	10	6
		Opće namjene	1	-	28	28	-	-	8	20	-	-	-	-	20	8

	Jed. opće namjene	4	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Jed. spec. namjene za zaštitu od NUS-a	-	1	12	12	-	2	10	-	-	-	-	-	-	1	2	9	-	-	-	-	-	-
6.	Lukavac																						
	Spec. namjene za RHB zaštitu	-	1	12	12	-	-	12	-	-	-	-	-	2	2	8	-	-	-	-	-	-	-
	Jed. za zaštitu od ruševina	-	1	12	12	-	-	12	-	-	-	-	-	-	1	3	8	-	-	-	-	-	-
	Jed. protivpožarne zaštite	-	1	12	12	-	2	10	-	-	-	-	-	4	1	7	-	-	-	-	-	-	-
	Jed. Z/S životinja i NŽP	-	1	12	12	-	-	12	-	-	-	-	-	4	1	7	-	-	-	-	-	-	-
	Jed. spec. namjene za zaštitu od NUS-a	-	1	12	12	-	2	6	4	-	-	-	-	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-
7.	Sapna																						
	Opće namjene	-	1	12	12	-	2	4	6	-	-	-	-	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-
	Spec. jed. za asanaciju terena	1	-	37	37	-	8	10	18	1	1	2	32	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Jed. protivpožarne zaštite	-	1	10	10	-	3	7	-	-	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-
8.	Teočak																						
	Jed. opće namjene	1	-	32	32	-	-	-	32	-	-	-	20	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Spec. jed. za asanaciju terena	1	-	37	37	-	8	10	18	1	1	2	32	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Spec. jed. za građevinske posl.	1	-	37	37	-	-	11	25	1	-	-	35	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Spec. jed za zaštitu životinja	-	1	15	15	-	2	5	7	1	1	-	5	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Spec. jed. za komunalne poslove	1	-	30	30	-	-	9	17	4	1	-	20	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	Živinice																						
	Spec. jed. za zaštitu od požara	-	1	18	18	-	-	8	10	-	-	14	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Spec. jed. za spašavanje iz ruševina	1	-	28	5	23	-	5	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Jed. spec. namjene za zaštitu od NUS-a	-	1	9	9	-	-	3	6	-	-	-	7	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Spec. jed. za zaštitu bilja	1	-	32	32	-	3	8	13	8	-	-	26	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Spec. jed. za zaštitu od RHB-a	-	1	16	16	-	-	2	7	7	-	-	8	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
UKUPNO		48	70	2040	1859	181	123	474	1139	123	52	66	1153	421									

Pregled formiranih službi zaštite i spašavanja

r/b	KANTON - OPĆINA	Naziv pravne osobe u kojoj je formirana služba	Naziv Službe	Broj ekipa u službi	Broj raspoređenih pripadnika u službi			STAROSNA STRUKTURA				STRUČNA SPREMA			
					Po- forma- ciji	Popu- njeno	Nije popu- njeno	do 35	35 - 45	45 - 60	od 60	VSS	VŠS	SSS	NSS
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
		JZU Dom zdravlja Gračanica	Služba medicinske pomoći	3	14	14	-	-	-	-	-	5	-	9	-
1.	Gračanica	JU Veterinarska stanica Gračanica	Služba zaštite životinja	3	15	15	-	9	3	3	-	6	-	8	1
		d.d. "Fortuna" Gračanica	Služba zaštite od požara	3	17	12	5	1	1	10	-	1	-	10	1
		JZU Dom zdravlja Kalesija	Služba medicinske pomoći	4	18	18	-	9	5	4	-	5	-	13	-
2.	Kalesija	JP Veterinarska stanica Kalesija	Služba zaštite životinja	3	13	13	-	-	8	5	-	4	-	8	1
		JP "Vodovod i kanalizacija"	Služba za vodosnabdijevanje	2	9	9	-	1	4	4	-	1	-	6	2
		KP "Komunalac" Kalesija	Služba za čistoću	2	8	8	-	-	1	7	-	2	-	4	2
		JZU Dom zdravlja Srebrenik	Služba medicinske pomoći	3	14	14	-	2	1	11	-	4	10	-	-
		JP "9. Septembar"	Služba za čistoću i asanaciju	2	15	15	-	3	3	8	1	2	7	6	-
		Veterinarska stanica	Služba zaštite životinja i N.Ž.P.	1	5	3	2	-	1	2	-	1	2	-	-
		JP "Vodovod i kanalizacija"	Služba za vodosnabdijevanje	2	13	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.	Srebrenik	Planinarsko društvo "Majevica"	Gorska služba spašavanja	1	6	6	-	1	4	1	-	1	5	-	-
		Vatrogasno društvo	Zaštita od požara	3	21	21	-	8	5	7	1	-	19	2	-
		I.T.K. "Musić" Srebrenik	Za spašavanje iz ruševina	1	9	9	-	6	2	1	-	1	8	-	-
		DOO "Veda" Srebrenik	Služba za logistiku	2	11	11	-	7	3	1	-	-	11	-	-
		UKUPNO		35	188	181	7	47	41	64	2	33	62	66	7

Pregled povjerenika civilne zaštite

R/B	KANTON - OPĆINA	UKUPAN BROJ POVJERENIKA CZ U MZ	STAROSNA STRUKTURA				STRUČNA SPREMA			
			do 35	35 - 45	45 - 60	od 60	VSS	VŠS	SSS	NSS
1	2	3	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Doboj Istok	29	1	3	24	1	5	2	20	2
2.	Gračanica	217	7	51	108	36	1	-	175	26
3.	Gradačac	170	-	4	120	46	2	-	32	136
4.	Kalesija	161	2	40	119	-	11	15	121	14
5.	Kladanj	25	-	5	20	-	-	2	20	3
6.	Lukavac	296	4	251	13	-	6	7	242	13
7.	Sapna	12	4	3	5	-	-	-	12	-
8.	Teočak	33	-	1	32	-	-	-	14	19
UKUPNO		943	18	358	441	83	25	26	636	213

2.7. Vrsta i količina MTS-a koja su potrebna za sprovođenje predloženih mjera zaštite i spašavanja

Vrsta i količina MTS-a struktura civilne zaštite, koja su potrebna za sprovođenje predloženih mjera zaštite i spašavanja određeni su Okvirnim osobnim i materijalnim formacijama štabova, jedinica i povjerenika civilne zaštite i službi zaštite i spašavanja koje je donio direktor FUCZ.

Za predložene mjere zaštite i spašavanja, također, se koriste, zavisno od intenziteta prirodne i druge nesreće i zavisno od veličine područja koje je zahvaćeno prirodnom i drugom nesrećom, osim MTS-a struktura civilne zaštite i odgovarajuća MTS-a privrednih društava, javnih poduzeća, javnih službi, komunalnih poduzeća, općinskih službi, kantonalnih organa uprave, građana i drugih pravnih subjekata koji raspolažu odgovarajućim MTS-a.

OSC u svojim evidencijama imaju popis svih MTS-a i druge opreme sa kojom raspolažu strukture civilne zaštite u općini, kao i popis MTS-a i druge opreme sa kojom raspolažu odgovarajući pravni subjekti u općini, kao i građani.

Navedena MTS-a i oprema može se, po Zakonu o zaštiti i spašavanju, mobilizirati od navedenih subjekata, u slučaju izbijanja prirodne i druge nesreće, uz odgovarajuću financijsku naknadu i na način kako je to propisano Zakonom o zaštiti i spašavanju.

2.8. Mjere zaštite i spašavanja koje provode privredna društva i druge pravne osobe iz članka 32. stavak 1. Zakona o zaštiti i spašavanju

Faza preventivne zaštite

- Zaštita i spašavanje od radioloških, kemijskih i bioloških sredstava
- Zaštita i spašavanje od požara
- Zaštita i spašavanje životinja i namirnica životinjskog porijekla
- Zaštita okolice
- Zaštita bilja i biljnih proizvoda

Faza spašavanja (samo za neke subjekte)

Privredna društva i pravni subjekti iz članka 32. stavak 1. Zakona o zaštiti i spašavanju, iz oblasti: zdravstva, veterinarstva, komunalnih poslova, vodoprivrede, šumarstva, poljoprivrede, kemijske industrije, rudarstva, građevinarstva, transporta, opskrbe, vatrogastva, ekologije, i drugih oblasti od značaja za zaštitu i spašavanje, obavljat će sljedeće mjere zaštite i spašavanja u ovoj fazi:

- Evakuacija
- Zbrinjavanje ugroženih i stradalih
- Zaštita i spašavanje od radioloških, kemijskih i bioloških sredstava
- Zaštita i spašavanje od rušenja
- Zaštita i spašavanje na vodi i pod vodom
- Zaštita i spašavanje od požara
- Prva medicinska pomoć
- Zaštita i spašavanje životinja i namirnica životinjskog porijekla
- Zaštita okolice
- Zaštita i spašavanje u rudnicima
- Zaštita bilja i biljnih proizvoda

Faza otklanjanja posljedica

Pravni subjekti iz navedenog članka Zakona o zaštiti i spašavanju, iz oblasti: zdravstva, veterinarstva, stambeno-komunalnih poslova, vodoprivrede, poljoprivrede, građevinarstva, transporta i drugih oblasti od značaja za zaštitu i spašavanje obavljat će, u ovoj fazi, sljedeće mjere zaštite i spašavanja:

- Dezinfekcija i deratizacija stambenih i drugih objekata, kao i objekata za snabdijevanje stanovništva vodom za piće;
- Vraćanje stanovništva iz objekata za privremeni smještaj u svoje stambene objekte;
- Raščišćavanje eventualnih ruševina;
- Asanacija terena;
- Najnužnije popravke stambenih i drugih građevinskih objekata, te infrastrukturnih objekata;
- Sanacija oštećenih vodoprivrednih objekata, riječnih korita i objekata za snabdijevanje stanovništva vodom za piće;
- Sanacija devastiranog prirodnog okoliša (šume, parkovi, i drugo).

2.9. Uvjeti za realizaciju predloženih mjera, snaga i sredstava

Potrebna financijska sredstva i mogući izvori financiranja

Do sada nisu rađeni precizniji predračuni potrebnih financijskih sredstava za nabavku neophodnih MTS-a i druge opreme za opremanje svih struktura civilne zaštite na području TK, za potrebe poduzimanja akcija zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, ali je sigurno da su, za ove potrebe, potrebna znatna sredstva, imajući u vidu da sve strukture civilne zaštite raspolažu minimalnim MTS-a i opremom za zaštitu i spašavanje, a postojeća oprema je potpuno zastarjela, dotrajala a dijelom i oštećena.

Neophodno je, u što kraćem roku, formirati strukture civilne zaštite sukladno potrebama (Procjene ugroženosti ljudi materijalnih dobara u općinama i za TK) i financijskim mogućnostima na nivou TK, i opremiti ih sa svim neophodnim MTS-a i opremom koja je potrebna za efikasno djelovanje u situaciji kada se poduzimaju akcije zaštite i spašavanja, u slučaju prirodne i druge nesreće.

U privrednim društvima i drugim pravnim subjektima iz članka 32. stavak 1. Zakona o zaštiti i spašavanju postoje određena MTS-a i oprema za poduzimanje akcija zaštite i spašavanje, ali bi i u ovim pravnim subjektima bilo neophodno sačiniti planove nabavke specijaliziranih MTS-a i opreme za poslove zaštite i spašavanja, za šta bi ovi subjekti trebali obezbijediti i neophodna financijska sredstva.

Glavni izvor financiranja nabavke MTS-a i opreme, kao i drugih potreba struktura civilne zaštite, su financijska sredstva koja se dobiju na temelju zakonske obveze izdvajanja, od strane svih privrednih društava i građana koji obavljaju samostalnu djelatnost, iznosa od 0,5 % od isplaćene neto plate uposlenika u radnom odnosu i svih osoba angažiranih po ugovoru o djelu i po ugovoru o vršenju privremenih i povremenih poslova.

Od ukupnih financijskih sredstava koja se prikupe po navedenom temelju 30% pripada Kantonu i koriste se isključivo za namjene iz članka 183. točke 2. do 6. Zakona o zaštiti i spašavanju, a 50% pripada općinama i služe isključivo za namjene iz članka 184. Zakona o zaštiti i spašavanju.

Izvori financiranja za nabavku navedenih MTS-a i opreme treba da budu, također, i proračuni općina i proračun TK, zatim sredstva FUCZ koja se osiguravaju iz odgovarajućih izvora Evropske unije, za ove namjene. Izvori financiranja, također, treba da budu i privredna društva i drugi pravni subjekti od značaja za zaštitu i spašavanje, odnosno pravni subjekti čija MTS-a i oprema mogu biti ugroženi prirodnim i drugim nesrećama. Nadležni subjekti iz općina, TK i organi civilne zaštite, na svim nivoima organiziranja, treba da poduzimaju akcije u cilju osiguranja donatorskih sredstava (financijska sredstva, MTS-a i oprema) za potrebe zaštite i spašavanja.

2.10. Rokovi za obezbjeđenje nabavke planiranih sredstava i opreme kao i sredstava za edukaciju snaga civilne zaštite TK i drugih potreba za realizaciju utvrđenih mjera zaštite i spašavanja

Imajući u vidu sadašnju financijsku situaciju u društvu, rokovi za nabavku navedenih MTS-a i opreme, za potrebe opremanja svih struktura civilne zaštite, kao i za edukaciju pripadnika tih struktura, trebaju biti postavljeni u realne vremenske okvire, kada se radi o nabavci optimalnih količina MTS-a i opreme, ali treba voditi računa da se najneophodnija MTS-a i oprema trebaju nabaviti u što kraćem mogućem roku i osigurati sredstva za edukaciju i obuku pripadnika struktura civilne zaštite i građana za poduzimanje mjera zaštite i spašavanja.

2.11. Suradnja na pružanju međusobne pomoći sa odgovarajućim snagama civilne zaštite iz Republike Srpske i međunarodnih humanitarnih organizacija

Suradnja i pružanje međusobne pomoći u akcijama zaštite i spašavanja sa odgovarajućim strukturama civilne zaštite Republike Srpske (u daljem tekstu: RS) regulirana je odgovarajućim Sporazumom o suradnji u ostvarivanju zadataka civilne zaštite koji je sklopljen između Federalne uprave civilne zaštite FBiH i Republičke uprave civilne zaštite RS, na koji je data suglasnost od strane vlada oba entiteta.

Suradnja se posebno odnosi na planiranje i provođenje preventivnih mjera zaštite i spašavanja, međusobnom obavještanju o opasnostima, nastanku i posljedicama prirodnih i drugih nesreća, međusobnoj pomoći u zaštiti i spašavanju i uklanjanju posljedica prirodnih i drugih nesreća i naobrazbi i osposobljavanju pripadnika struktura civilne zaštite i drugih nositelja zaštite i spašavanja, kroz sve raspoložive vidove, za ostvarenje navedenih zadataka. Ova suradnja se, do sada odvijala dosta uspješno između OSCZ iz Federacije Bosne i Hercegovine i odgovarajućih organa civilne zaštite RS, posebno u zaštiti od poplava, gašenju požara i zaštiti i spašavanju od NUS-a.

Suradnja sa međunarodnim humanitarnim organizacijama, u dosadašnjem periodu se odvijala uglavnom za vrijeme prirodne i druge nesreće na području TK, pri čemu je od nekih humanitarnih organizacija dobijena minimalna pomoć za sanaciju posljedica prirodne nesreće. Ta pomoć se odnosila na pakete hrane, sredstva za osobnu higijenu stanovništva, sredstava za dezinfekciju i deratizaciju stambenih objekata, odjeću obuću, ćebad i drugo.

Nameće se potreba da se suradnja struktura civilne zaštite TK sa međunarodnim humanitarnim organizacijama uredi na mnogo bolji način nego što je to sada slučaj, i to treba da bude prije svega zadatak KUCZ i OSCZ.

2.12. Planiranje angažiranja nevladinih organizacija i udruženja građana čija je djelatnost u funkciji zaštite i spašavanja, na pružanju pomoći u zaštiti i spašavanju

U dosadašnjem periodu nije bilo slučajeva suradnje struktura civilne zaštite sa nevladinim organizacijama i udruženjima građana na poslovima zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, što u narednom periodu treba, kao nedostatak, otkloniti i uspostaviti odgovarajuću suradnju sa navedenim organizacijama, na poslovima zaštite i spašavanja, što će biti, prije svega, zadatak KUCZ u OSCZ.

2.13. Planiranje angažiranja sredstava i opreme privrednih društava i drugih pravnih osoba i građana na pružanju pomoći u zaštiti i spašavanju

Odgovarajuća MTS-a i oprema privrednih društava i drugih pravnih subjekata, kao i građana, koji raspolažu sa odgovarajućim sredstvima i opremom za potrebe zaštite i spašavanja, po potrebi se, angažiraju, zavisno od intenziteta, prirodne i druge nesreće, a naročito za vrijeme proglašenja stanja prirodne i druge nesreće na području općina i TK, kada OŠCZ i KŠCZ dobijaju ovlaštenja za mobilizaciju navedenih MTS-a i opreme.

U situaciji kada strukture civilne zaštite u svim općinama i na nivou TK, praktično raspolažu sa minimalnim MTS-a i opremom, angažiranje MTS-a i opreme, prije svega privrednih društava i drugih subjekata, koji raspolažu sa istim sredstvima, predstavlja glavni način obezbjeđenja MTS-a i opreme za poduzimanje akcija zaštite i spašavanja za vrijeme prirodne i druge nesreće.

U dosadašnjoj praksi, u većini općina, prisutan je problem osiguranja financijske nadoknade, sukladno Zakonu o zaštiti i spašavanju, za korištena MTS-a i opremu, za vrijeme prirodne i druge nesreće, naročito kada se radi o potrebi angažiranja MTS-a i opreme u svojini građana.

Navedena MTS-a i oprema poduzeća, drugih pravnih subjekata i građana, koja se može koristiti za akcije zaštite i spašavanja, nalazi se na evidenciji u svim OSCZ.

2.14. Situacije kada treba angažirati Oružane snage BiH, u zaštiti i spašavanju, način i obim njihovog angažiranja

Oružane snage BiH koriste se u akcijama zaštite i spašavanja u situacijama kada ljudske snage, MTS-a i oprema struktura civilne zaštite i drugih pravnih subjekata i građana, nisu dovoljni za efikasno djelovanje u akcijama zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća.

U takvim situacijama komandant Federalnog štaba civilne zaštite (u daljem tekstu: FŠCZ) podnosi zahtjev Ministarstvu obrane BiH za upotrebu (OS BiH) na zadacima zaštite i spašavanja, po posebnim operativnim procedurama, koje utvrđuje FUCZ i Ministarstvo obrane BiH, a kojim se uređuju sva pitanja učešća OS BiH u pružanju pomoći na zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća.

2.15. Način vršenja procjene štete pričinjene usljed prirodne i druge nesreće

Procjenu pričinjenih šteta usljed prirodnih i drugih nesreća vrše općinske stručne komisije koje su formirane, na prijedlog OSCZ, od strane općinskih načelnika u svim općinama, a njihov rad se bazira na podzakonskom aktu kojim je definirana Metodologija za procjenu pričinjenih šteta, u kojoj je preciziran postupak procjene šteta, način iskazivanja obima pričinjenih šteta i cijene oštećenih i uništenih materijalnih dobara na temelju kojih se izračunava iznos ukupnih šteta.

Na nivou TK postoji Kantonalna komisija za procjenu šteta od prirodnih i drugih nesreća, koju je formirala Vlada TK na prijedlog KUCZ. Njen zadatak je da objedinjava procjenjene štete od strane općinskih komisija za procjenu šteta, vrši, na temelju uvida u stanje na terenu, provjeru da li su općinske komisije procijenile štete sukladno jedinstvenoj metodologiji i da predlaže Vladi TK odgovarajuće mjere za pomoć općinama u sanaciji pričinjenih šteta.

Ovakav pristup procjeni pričinjenih šteta, usljed prirodnih i drugih nesreća, osigurava jedinstven pristup procjeni šteta, što omogućava upoređivanje iznosa pričinjenih šteta i na temelju toga određivanje prioriteta za financijsku i drugu pomoć općinama za sanaciju šteta, od strane Vlade TK i Vlade FBiH.

2.16. Način prikupljanja podataka o pojavama prirodnih i drugih nesreća

Prikupljanje podataka o pojavi prirodnih i drugih nesreća na području općina, u ovom trenutku ima sljedeću organizacionu formu:

Podaci se prikupljaju u OSCZ na više načina: preko Općinskih operativnih centara civilne zaštite (OOC CZ) koji se organizaciono nalaze u OSCZ, i na nivou TK preko Kantonalnog operativnog centra civilne zaštite (KOC CZ) koji se organizaciono nalazi u KUCZ, dojavom povjerenika civilne zaštite u MZ i privrednim društvima, dojavom građana, policijskih stanica, udruženja građana i na druge načine.

2.17. Način organiziranja sustava osmatranja i uzbunjivanja na području TK

Sustav osmatranja i uzbunjivanja u OSCZ i KUCZ je organiziran preko OOC CZ i KOC CZ sukladno odredbama Zakona o zaštiti i spašavanju.

Trenutno su OOC CZ formirani sukladno Zakonu o zaštiti i spašavanju u OSCZ: Banovići, Gračanica, Gradačac, Kalesija, Kladanj i Tuzla. U svim navedenim OOC CZ uposlen je, sukladno Zakonu o zaštiti i spašavanju, po jedan uposlenik, osim OOC CZ Tuzla gdje je uposleno 6 uposlenika.

U OSCZ u općinama Čelić, Doboj Istok, Lukavac, Sapna, Srebrenik, Teočak i Živinice još uvijek nisu formirani OOC CZ. Popuna OOC CZ potrebnim brojem izvršilaca, koji obezbjeđuje rad Operativnog centra 24 sata u toku dana, u periodu kada je proglašeno stanje prirodne ili druge nesreće, izvršit će se mobilizacijom pripadnika civilne zaštite koji su prethodno obučeni za ove poslove.

U KUCZ formiran je KOC CZ sa 4 izvršioca: šef KOC CZ i 3 referenta za osmatranje i uzbunjivanje.

Formirani OOC CZ raspolažu sa minimalnim, potpuno nedovoljnim MTS-a i opremom za ove namjene, tako da je vrlo teško govoriti o efikasnom radu ovih Centara.

Neophodno je osigurati odgovarajuća financijska sredstva za nabavku propisanih MTS-a i druge opreme za normalan rad OOC CZ u OSCZ i KOC CZ u KUCZ.

Formirani OOC CZ, u OSCZ i KOC CZ u KUCZ, također, nemaju na raspolaganju ni adekvatan smještajni prostor za ove namjene.

U suradnji sa BH Telecom Sarajevo, direkcija Tuzla, KUCZ je realizirala aktiviranje kratkog pozivnog broja 121 preusmjeravanjem na brojeve telefona u 6 Općinskih operativnih centara civilne zaštite (OOC CZ): Doboj Istok, Čelić, Lukavac, Sapna, Teočak i Živinice (gdje do sada nije postojala ova mogućnost).

Na ovaj način građanima je omogućena usluga besplatnog poziva preko posebnog telefonskog broja 121 u OOC CZ, kako bi mogli dostaviti informacije koje se odnose na pojave i opasnosti koje mogu dovesti do nastanka prirodne ili druge nesreće, odnosno na posljedice koje su nastale djelovanjem prirodnih i drugih nesreća i drugih pojava i opasnosti koje, svojim djelovanjem, mogu ugroziti život i zdravlje ljudi i uništiti materijalna dobra.

U suradnji sa BH Telecomom Sarajevo, direkcija Tuzla, KUCZ je, također, realizirala preusmjeravanje kratkog koda 121 sa telefona u 12 OOC CZ (osim u Tuzli gdje je OOC CZ u funkciji 24 sata/dan) na telefon u KOC CZ Tuzla, u drugoj i trećoj smjeni, u dane vikenda i praznika, putem tog broja građani i pravni subjekti mogu dostavljati informacije o potencijalnim opasnostima od prirodnih ili drugih nesreća ili o nastanku prirodne ili druge nesreće, te o posljedicama djelovanja prirodne ili druge nesreće.

2.18. Način informiranja javnosti o problematici prirodnih i drugih nesreća

Informiranje građana i sredstava elektronskih i štampanih medija o svim bitnim aspektima koji su u vezi sa prirodnim i drugim nesrećama, od strane OSCZ i KUCZ, odnosno OŠCZ i KŠCZ, u situaciji kada se desi prirodna ili druga nesreća, a naročito kada je proglašeno stanje prirodne ili druge nesreće na području općine ili TK, (tada se po Zakonu aktiviraju OŠCZ i KŠCZ), vrši se redovno, pravovremeno i u potpunosti, što je od bitnog značaja, jer je informiranje navedenih subjekata o vrsti, intenzitetu i području koje je

zahvaćeno prirodnom i drugom nesrećom od posebnog značaja za pravovremeno angažiranje svih subjekata u akcijama zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća.

Na ovaj način ispunjava se temeljna zakonska obveza da građani budu pravovremeno, vjerodostojno i u potpunosti informirani o vrsti i intenzitetu prirodne i druge nesreće koja je zahvatila određeno područje, što stvara preduvjete da građani budu pripravi za poduzimanje svih neophodnih mjera zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća, a posebno mjera samozaštite i međusobne zaštite građana.

III. PODACI O STANJU ORGANIZIRANOSTI CIVILNE ZAŠTITE I DOSTIGNUTOM STUPNJU ZAŠTITE I SPAŠAVANJA OD PRIRODNIH I DRUGIH NESREĆA NA PODRUČJU TK

3.1. Stanje organiziranosti civilne zaštite na području TK

Stanje trenutne organiziranosti civilne zaštite na području TK (OS CZ, OŠ CZ, KŠ CZ, štabovi civilne zaštite u MZ-a i pravnim subjektima, jedinice civilne zaštite opće i specijalizirane namjene, povjerenici civilne zaštite u MZ i Službe zaštite i spašavanja) dato je u poglavlju 1.6. Programa razvoja: "Snage civilne zaštite potrebne za realizaciju predviđenih mjera zaštite i spašavanja: Vrsta, veličina i sastav snaga struktura civilne zaštite".

U narednom periodu neophodno je formirati, sukladno potrebama i financijskim i drugim mogućnostima, jedinice civilne zaštite opće i specijalizirane namjene u općinama, poduzećima kao i na nivou TK, sukladno odgovarajućim podzakonskim aktima. Neophodno je da Vlada TK, na prijedlog KUCZ, a načelnici općina na prijedlog OSCZ, formiraju specijalizirane jedinice civilne zaštite i to prije svega jedinice za: zaštitu od požara, prvu medicinsku pomoć, zaštitu i spašavanje od NUS-a, Radiološko-kemijsko-biološku (RHB) zaštitu, zaštitu i spašavanje iz ruševina i za asanaciju terena.

Prema vlastitim potrebama mogu se formirati i druge specijalizirane jedinice civilne zaštite. Strukture civilne zaštite u općinama i na nivou TK, planiraju, koordiniraju i provode sljedeće mjere zaštite i spašavanja, predviđene Zakonom o zaštiti i spašavanju:

1. Sklanjanje ljudi i materijalnih dobara,
2. Evakuacija,
3. Zbrinjavanje ugroženih i stradalih,
4. Zamračivanje,
5. Zaštita i spašavanje od radioloških, kemijskih i bioloških sredstava,
6. Zaštita i spašavanje od rušenja,
7. Zaštita i spašavanje na vodi i pod vodom,
8. Zaštita i spašavanje od požara,
9. Zaštita od neeksplozivnih ubojitih sredstava,
10. Prva medicinska pomoć,
11. Zaštita i spašavanje životinja i namirnica životinjskog porijekla,
12. Asanacija terena,
13. Zaštita okoliša,
14. Zaštita i spašavanje u rudnicima i
15. Zaštita bilja i biljnih proizvoda.

Provođenje navedenih mjera zaštite i spašavanja, od strane struktura civilne zaštite, na području TK, realizira se, u načelu, sukladno odredbama Zakona o zaštiti i spašavanju.

U dosadašnjem periodu, glavni subjekt u provođenju mjera zaštite i spašavanja bile su, na području općine OSCZ, i KUCZ na nivou TK, koji realiziraju najveći dio poslova koji se odnose na planiranje, organiziranje i provođenje preventivnih i operativnih mjera zaštite i spašavanja, naročito u situaciji kada se dogodi prirodna i druga nesreća na području općine, odnosno na području više općina ili na području čitavog TK.

Međutim, treba napomenuti da su pri tome prisutni brojni problemi, od kojih posebno treba istaći sljedeće:

- Nedovoljna opremljenost, organiziranost i obučenos t svih struktura civilne zaštite u općinama, kao i na nivou TK za poslove zaštite i spašavanja. To se posebno odnosi na jedinice civilne zaštite opće i specijalizirane namjene, koje, u najvećem broju općina ne raspolažu ni najosnovnijim MTS-a i opremom za poduzimanje mjera zaštite i spašavanja u slučaju nastanka prirodne i druge nesreće. U nekoliko općina, vrlo mali broj ovih jedinica civilne zaštite, raspolaže minimalnim količinama MTS-a i opreme, koja je zastarjela, a dijelom oštećena i neispravna.
- Slab odziv pripadnika jedinica opće i specijalizirane namjene kod mobilizacija, koje se, treba reći, u općinama vrlo rijetko i provode iz više razloga, a jedan od glavnih razloga je i činjenica da načelnici općina proglašavaju stanje prirodne i druge nesreće na području općine samo u slučaju većih prirodnih i drugih nesreća, vjerovatno zbog nedostatka financijskih sredstava, u proračunima općina za nadoknadu financijskih prinaldežnosti mobiliziranim pripadnicima navedenih jedinica, sukladno Zakonu. Slabom odzivu na mobilizaciju, sigurno, doprinosi i činjenica da, do sada, zakonski nisu riješena temeljna statusna pitanja pripadnika civilne zaštite, učesnika proteklog rata, što je kod pripadnika civilne zaštite u navedenim jedinicama, stvorilo otpor prema daljem učešću u akcijama civilne zaštite.
- U općinama se rijetko kada poduzimaju, Zakonom predviđene sankcije, protiv pripadnika struktura civilne zaštite i građana, koji se ne odazovu na poziv za mobilizaciju, u slučaju prirodne i druge nesreće.
- Također, se vrlo rijetko vrši mobilizacija MTS-a i opreme, u vlasništvu građana, za potrebe zaštite i spašavanja u slučaju prirodne i druge nesreće, a uzrok je i ovdje nedostatak financijskih sredstava u proračunima općina za nadoknadu, za korištenje mobiliziranih sredstava.
- Nepostojanje štabova i povjerenika civilne zaštite u najvećem broju MZ, u svim općinama, kao i slab rad ovih struktura civilne zaštite u MZ gdje postoje.
- Neažurna evidencija pripadnika struktura civilne zaštite u općinama, posebno jedinica civilne zaštite opće i specijalizirane namjene, kao i nedefiniran način organiziranja pozivarskih službi i provođenja mobilizacije.

3.2. Stanje organiziranja i provođenja zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća od strane organa vlasti, privrednih društava, građana i drugih pravnih subjekata, sukladno Zakonu

Zakonom o zaštiti i spašavanju je precizirano da zaštitu i spašavanje, osim struktura civilne zaštite, provode sljedeći subjekti:

Organi vlasti u općinama (nadležne općinske službe i drugi pravni subjekti), organi vlasti u Kantonu (nadležna kantonalna ministarstva, direkcije i uprave), privredna društva i druge pravne osobe iz oblasti: zdravstva, veterinarstva, stambenih i komunalnih poslova, vodoprivrede, šumarstva, građevinarstva, transporta, opskrbe, ugostiteljstva, vatrogastva, hidrometeorologije, seizmologije, ekologije, i drugih oblasti u kojima se obavljaju djelatnosti od značaja za zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća (članak 32. Zakona o zaštiti i spašavanju), službe zaštite i spašavanja, javna poduzeća, organizacije Crvenog križa/krsta, i druge humanitarne organizacije, udruženja građana (gorska služba spašavanja, planinari, speleolozi, alpinisti, radioamateri, ronionci i drugi), pripadnici Oružanih snaga BiH i građani.

Pravni subjekti iz članka 32. Zakona, mogu formirati štab civilne zaštite u svom sastavu, sukladno svojoj procjeni, a ako štab civilne zaštite nije formiran, navedeni pravni subjekti su obvezni da, svojim općim aktom, odrede organ koji će rukovoditi akcijama zaštite i spašavanja u pravnom subjektu.

Organizacije Crvenog križa/krsta, druge humanitarne organizacije i navedena udruženja građana, od značaja za zaštitu i spašavanje, dužni su, da u obavljanju svojih poslova, surađuju sa KUCZ i OSCZ na području TK i postupaju po nalogu nadležnog štaba civilne zaštite u slučaju nastanka prirodne i druge nesreće. Navedeni subjekti su, također, dužni u svojim programima rada, utvrditi zadatke, organizaciju djelovanja i aktivnosti kojima se osigurava učešće njihovih članova, organa i službi u zaštiti i spašavanju.

Privredna društva i drugi pravni subjekti iz članka 32. Zakona, dužni su da, u izvršavanju poslova zaštite i spašavanja, provode odgovarajuće pripreme, donose i razrađuju planove zaštite i spašavanja za svoje djelovanje u zaštiti i spašavanju, planiraju i osiguravaju MTS-a za provođenje mjera zaštite i spašavanja i organiziraju, opremaju i osposobljavaju jedinice i povjerenike civilne zaštite, u svom sastavu, za provođenje mjera zaštite i spašavanja.

Fakulteti i druge visokoškolske ustanove i pravne osobe koje se bave naučnoistraživačkim radom dužni su obavještavati KUCZ Tuzla, o naučnim saznanjima od značaja za zaštitu i spašavanje i dostavljati KUCZ podatke i obavještenja o svojim istraživanjima, koja su od značaja za zaštitu i spašavanje.

Pravne osobe, vlasnici i korisnici telekomunikacijskih i informacijskih sustava i veza, dužni su dati prioritet u korištenju tih sustava i veza, KOC CZ u sastavu KUCZ TK i OOC CZ u sastavu OSCZ, odnosno KŠCZ i OŠCZ, kada rukovode akcijama zaštite i spašavanja na određenom području.

Pravne osobe i građani imaju obvezu, sukladno Zakonu davati MTS-a i opremu, na privremeno korištenje, za potrebe struktura civilne zaštite, u akcijama zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara u slučaju kada se desi prirodna i druga nesreća.

Imajući u vidu navedene zakonske odredbe o potrebnom načinu organiziranja pravnih subjekata izvan struktura civilne zaštite, za potrebe zaštite i spašavanja, kao i o načinu provođenja zaštite i spašavanja od strane navedenih subjekata, može se konstatirati da je dosadašnje a i trenutno stanje, u svezi s tim, u praksi, u velikoj suprotnosti sa navedenim zakonskim odredbama.

Od svih navedenih odredaba Zakona, može se reći da se, u praksi, djelimično provode samo odredbe koje se odnose na angažiranje nadležnih općinskih službi i ljudskih i materijalno-tehničkih sredstava privrednih poduzeća, na zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara, za vrijeme trajanja prirodne i druge nesreće. U takvim situacijama angažiraju se i organizacije Crvenog krsta/križa u pružanju pomoći, sa potrebnim namirnicama i drugim sredstvima neophodnim za život ugroženog stanovništva.

U narednom periodu potrebno je voditi stalne aktivnosti u cilju aktivnog uključivanja, u sustav zaštite i spašavanja, na području TK, osim struktura civilne zaštite, također i nadležnih općinskih službi, kantonalnih ministarstava, drugih organa uprave, javnih službi, javnih poduzeća, privrednih društava i drugih pravnih subjekata čija djelatnost je od značaja za zaštitu i spašavanje, kako bi se ostvarila koncepcija Zakona, koja predviđa cjelovit i sveobuhvatan pristup poslovima zaštite i spašavanja, odnosno aktivno učešće u ovim poslovima svih navedenih subjekata.

U subjektima, van struktura civilne zaštite, koji su, po Zakonu, obvezni da obavljaju određene poslove zaštite i spašavanja, neophodno je, u narednom periodu, definirati precizne zadatke iz oblasti zaštite i spašavanja, ustrojiti organizacione forme i formirati konkretne subjekte koji će se baviti poslovima zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara, u slučaju prirodne i druge nesreće.

Da bi se obezbijedilo veće i kvalitetnije učešće građana u zaštiti i spašavanju, neophodno je mnogo veću pažnju posvetiti obučavanju i osposobljavanju građana za ove poslove, te je u svezi s tim neophodno u općinama izraditi odgovarajuće planove obuke.

3.3. Podaci o dostignutom stupnju zaštite i spašavanja od pojedinih prirodnih i drugih nesreća

3.3.1. Prirodne nesreće

Poplave

Strukture civilne zaštite i drugi subjekti u općinama i na nivou TK, koji učestvuju u zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od rušilačkog djelovanja poplava, nisu dovoljno opremljeni i osposobljeni za ove poslove, a prije svega za sljedeće aktivnosti, koje su u nadležnosti struktura civilne zaštite:

Evakuacija ljudi i materijalnih dobara iz ugroženog područja, prevoženje ljudi i materijalnih dobara preko rijeka, jezera i poplavljenih područja, izvlačenje utopljenika i materijalnih dobara iz rijeka i jezera i snabdijevanje poplavom ugroženog stanovništva potrebnim životnim namirnicama i drugim sredstvima koja su neophodna za preživljavanje evakuiranog stanovništva, asanacija terena i drugo.

Ipak, na temelju dosadašnjeg iskustva, može se reći da se, u slučaju poplava, kada se sve raspoložive ljudske i materijalne snage struktura civilne zaštite, privrednih poduzeća, javnih poduzeća, javnih službi, općinskih i kantonalnih organa vlasti, stavljaju na raspolaganje OŠCZ i KŠCZ, koji vode i koordiniraju sve akcije zaštite i spašavanja, uspijeva zaštititi stanovništvo i materijalna dobra, od ove prirodne nesreće, u stupnju koji zavisi od intenziteta poplava, veličine ugroženog područja i vremena trajanja poplava.

Do sada, je na području TK, u dužem vremenskom periodu, zabilježen mali broj ljudskih žrtava od poplava, a materijalne štete su bile velikih razmjera.

Većina OSCZ ne raspolaže sa motornim vozilima za obilazak terena, za vrijeme poplava, a također, je loša opremljenost sredstvima veze, što je veliki problem u komunikaciji sa MZ i povjerenicima civilne zaštite. Još uvijek OOC CZ kao ni KOC CZ nisu opremljeni odgovarajućim MTS-om, i drugom opremom, a popunjenost ljudstvom OOC CZ i KOC CZ i njihova osposobljenost za ove poslove, kako je to predviđeno Zakonom kontinuirano se poboljšava.

U svim općinama postoje odgovarajući planovi za evakuaciju stanovništva, u slučaju većih poplava, kao i spiskovi sa evidencijom prijevoznih sredstava, u vlasništvu pravnih i fizičkih osoba, na području općine, koja bi bila mobilizirana za potrebe evakuacije ljudi i najnužnijih materijalnih dobara.

Strukture civilne zaštite učestvuju, također, i u poslovima asanacije terena, nakon poplava, a specijalizirane jedinice civilne zaštite, u općinama, za te namjene, nisu adekvatno opremljene za ove poslove.

Za poslove dezinfekcije i deratizacije redovno se angažiraju odgovarajuće higijensko-epidemiološke službe (HES) domova zdravlja, općinske higijeničarske službe, kao i općinske veterinarske službe, koje su u manjim i siromašnijim općinama TK, nedovoljno opremljene za ove poslove.

OSCZ, OŠCZ, štabovi civilne zaštite i povjerenici civilne zaštite u MZ, kao i KUCZ, učestvuju u poslovima snimanja stanja na terenu, nakon poplava, a također pružaju neophodnu pomoć u radu općinskim komisijama za procjenu pričinjenih šteta usljed poplava.

Donošenjem Uredbe o jedinstvenoj metodologiji za procjenu šteta od prirodnih i drugih nesreća, od strane Vlade FBiH, u potpunosti je uređena problematika procjene šteta od prirodnih i drugih nesreća, tako da su eliminirani određeni problemi i nejasnoće u svezi s prikazivanjem naturalnih i finansijskih iznosa pričinjenih šteta, jer su ovi pokazatelji ponekad prikazivani nerealno visoko.

U slučaju kada se dogode poplave, naročito velikih razmjera, problem predstavlja činjenica da su strukture civilne zaštite u općinama i na nivou TK prinuđene da se bave i poslovima neposredne obrane od poplava, što po Zakonu nije u nadležnosti struktura civilne zaštite.

Ovi poslovi su regulirani Uredbom o planovima obrane od poplava, koju je donijela Vlada FBiH ("Službene novine FBiH" broj: 3/02, od 25. 01. 2002. godine), u kojoj su navedeni subjekti, u općinama i na nivou TK, i njihove obveze na poslovima neposredne obrane od poplava. Ova Uredba se, na području TK, na žalost, još uvijek, ne provodi u praksi, za šta je odgovorno Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstava TK i nadležne općinske službe za vodoprivredu.

Zaštita od poplava

U hidrografskom smislu na području TK dominantnu ulogu, s obzirom na površinu sliva i složenu problematiku u oblasti zaštite od štetnog djelovanja voda, dakle od poplava, imaju rijeke Spreča i Tinja.

Rijeka Tinja

Poplavno područje rijeke Tinje čini uska dolina uz rijeku Tinju u općini Srebrenik (područje grada Srebrenik i šire područje naselja Tinja).

Na području Općine Srebrenik živi oko 45.000 stanovnika, sa tendencijom porasta broja stanovnika i gustine naseljenosti.

Slivno područje ovog dijela rijeke Tinje iznosi (na tunelu Ormanica) 255 km², na kome dominiraju izrazito bujični vodotoci, kao što su: Tinja, Jasenička rijeka, Duboki potok, Urvenica, Slanjanska rijeka, Lušnički potok, Rijeka, Moštanica i Bistrica.

Temeljna karakteristika vodnog režima područja je neravnomjernost uzrokovana hidrometeorološkim elementima kao što su: oborine, temperatura zraka, evaporacija, evapotranspiracija, infiltracija, vlažnost tla i drugo, te kontinentalnom klimom.

Najznačajniji utjecaj na formiranje velikih voda imaju oborine. Na neravnomjernost raspodjele oborina ogroman utjecaj ima klima i fizičko-geografske karakteristike područja.

Usljed oborina većeg intenziteta na strmom području, slabo obraslom vegetacijom i slabo vodopropusnom, možemo očekivati nagle poplave, posebno na mjestima gdje korita nisu dovoljno razvijena. Tipičan primjer ove pojave je rijeka Tinja.

Oborine su temeljni element koji najznačajnije i najčešće utječe na formiranje oticanja, posebno kada su u pitanju valovi velikih voda. Pored oborina, značajan utjecaj imaju temperatura zraka i evaporacija, a u hidrološkom pogledu i snijeg kao vrsta oborine, koji kao oblik retardacije oborine u slivu može izazvati velike poplave u slučaju naglog topljenja. Vegetacijska obraslost sliva, kao oblik retardacije, takođe ima utjecaj na formiranje oticaja.

Poplavno područje rijeke Tinje je pod utjecajem umjerenokontinentalne klime, sa dosta ostrim zimama i toplim ljetima, sa klimatskim specifikumima kao što je pojava mjesečnog maksimuma u listopadu - studenom i svibnju - lipnju.

Primjera radi, srednja temperatura zraka u mjesecu januaru registrirana na meteo stanici Tuzla, za period 1961-1990. godina iznosila je -0,7°C, a u srpnju +19,3°C. Prosječna godišnja temperatura za isti period iznosi +10°C.

Jedna od karakteristika ovog klimatskog režima su veće količine oborina u ljetnjem periodu, nego u zimskom. Tako su najveće prosječne količine oborina u mjesecu lipnju 111 mm, a najmanje u veljači 55 mm, dok prosječna godišnja oborina iznosi 883 mm (meteo stanica Tuzla). S obzirom na svoj geografski položaj, može se reći da je područje izloženo vjetru, sa niskim procentom tišina (c = 35%). Najčešći je sjeveroistočni vjetar (NE), zatim sjeverni (N), i jugozapadni (SW), dok južni vjetar (S) ima najveću jačinu, a najrjeđe se javlja (sve sa MS Tuzla).

Poznavanje temperature zraka je značajan faktor u oticanju sa slivnih područja, vrlo često poslije oborina. To je drugi po važnosti parametar za prognozu velikih poplavnih valova.

Hidrografija, ugroženost poplavama

Posmatrani dio rijeke Tinje predstavlja uzvodniju polovinu ukupnog toka rijeke Tinje. Iako su podužni padovi prirodnog toka veliki (0,00384; 0,0429; 0,00557; 0,00831; 0,00606 itd), bujični vodotoci iz slivnog područja nose ogromne količine nanosa i tako zatrpavaju postojeće korito, što uzrokuje plavljenje uske doline.

Plavljenjem su ugroženi gospodarski i individualni objekti, industrijski objekti, putevi, pruga, poljoprivredno zemljište i slično.

U 2001. godini došlo je do plavljenja područja, čak i do pojave velikih voda tri puta u nekoliko mjeseci, iako skoro 20 godina nije bilo poplava. U srpnju i rujnu 2005. godine, poplave koje su zadesile ovo područje također su imale velike posljedice.

Urbanizam, poljoprivreda, privredni pogoni, prometnice

Na poplavnom području rijeke Tinje naselja su smještena uz samu rijeku. Posebno je izraženo naseljavanje i izgradnja objekata uz samu rijeku.

Novelacija Urbanističkog plana užeg centra grada Srebrenika rađena je 2000. godine.

U uskoj dolini rijeke Tinje poplavama je ugroženo oko 400 ha poljoprivrednih površina u općini Srebrenik. Poljoprivredna proizvodnja, izuzev "Rasadnika", svedena je na individualna gazdinstva i proizvodnju pretežno pšenice i drugih strnih žita, kukuruza, duhana, djetelina, povrća (na otvorenom) i voća.

Glavni industrijski pogoni danas su: "Ingram"d.d.- kamenolom, "Fana" - prehrambena industrija i druga sitnija privatna trgovinska poduzeća i benzinske crpke.

Značajnije prometnice su magistralni put Tuzla - Županja, te pruga Brčko - Tuzla.

Značajna projektna dokumentacija

Početak radova na projektnoj dokumentaciji datira iz 1988. godine:

- Godine 1959. rađen je Investicioni program - "Brdsko područje sliva rijeke Tinja" - Zvornik.
- "Regulacija rijeke Tinje u Srebreniku" - 5 km - Idejno rješenje - Zavod za vodoprivredu, Sarajevo, 1988. god.
- Godine 1992. Urađen je Glavni projekat: "Regulacija rijeke Tinje na području športsko-rekreacijskog centra Srebrenik", km 0+000 - km 1+106,50 "Spreča" - Tuzla, ožujak 1992. godine.
- "Regulacija rijeke Tinje u Srebreniku" Idejno rješenje, Zavod za vodoprivredu, Sarajevo, srpanj 2000. godine

Nakon poplava lipnja 2001. godine rađeni su Glavni projekti:

- "Sanacija obala rijeke Tinje u Srebreniku" glavni projekat - Zavod za vodoprivredu, Sarajevo.
- "Hidraulička analiza uskih grla na rijeci Tinji u općini Srebrenik", Zavod za vodoprivredu, Sarajevo, listopad 2001. godine.
- Idejni projekat regulacije korita rijeke Tinje na dionici od klisure u Ormanici do uređaja za prečišćavanje, DOO ES-Hyrotechnics Sarajevo srpanj 2003. godine.
- Idejni projekat regulacije korita rijeke Tinje na dionici od klisure kod Inrama do mosta u Previlama, DOO ES-Hyrotechnics Sarajevo srpanj 2003. godine.

Temeljni hidrološki podaci

Na temelju hidroloških parametara za područje rijeke Tinje (u općini Srebrenik) sa V.S. Srebrenik, uz razmatranje regionalnih analiza specifičnih oticaja maksimalnih proticaja povratnih perioda 20, 100 i 500 godina, dobiveni su podaci o karakterističnim proticajima, na temelju kojih su određene površine plavljenja u dolini rijeke Tinje:

Poplavno područje rijeke Tinje	Proticaj (m ³ /s)		
	Rang pojave		
	0,005	0,01	0,002
r. Tinja – Ormanica	262	316	361
r. Tinja – nizvodno od p. Lušnički	230	282	324
r. Tinja - nizvodno od ušća Slanjanske rijeke	200	250	287
r. Tinja – nizvodno od Dubokog Potoka	147	187	216
r. Tinja - nizvodno od ušća Jaseničke rijeke	93	124	143

Procjena plavljenih površina

Ukupne plavljene površine u dolini rijeke Tinje (u Federaciji BiH) iznose:

Poplavno područje rijeke Tinje (u granicama FBiH)	Plavljena površina (ha)		
	Vjerovatnoća pojave		
	0,005	0,01	0,002
Grad Srebrenik	353,40	400,90	427,60
Šire područje naselja Tinja	106,60	130,90	160,60
UKUPNO:	460,00	531,80	588,20

Katastar postojećeg sustava za zaštitu od poplava

Razmatrana poplavna područja grada Srebrenik i naselja Tinja nemaju izgrađenih objekata za zaštitu od poplava, izuzev kratkih dionica nasipa, parcijalno rađenih, koji nemaju funkciju zaštite ili pak iznimno kratkih sanacija obala, dužine od 50 do 150 m.

Sadašnje stanje zaštite od poplava

Radovi izvođeni u domenu zaštite od poplava na području Srebrenika predstavljaju tek neznatan dio zaštitnih objekata (početak izgradnje nasipa u centru Srebrenika, sanacija obala nakon poplava, i sl.) i naravno ne pružaju adekvatnu zaštitu. Nedovršeni objekti najčešće pogoršavaju prirodno stanje (parcijalno izgrađeni nasip u Srebreniku; pri pojavi velikih voda nasipi su prosjecani radi evakuiranja velike vode, i slično).

U zadnjih desetak godina na području općine Srebrenik intezivirana je izgradnja kako individualnih tako i gospodarskih objekata.

Poplave 2001. i 2005. godine su, zbog neuređenosti korita rijeke Tinje, uzrokovale plavljenja gospodarskih, industrijskih objekata, puteva, pruge, te poljoprivrednih površina, uzrokovale pojavu klizišta, te pojavu zaraznih bolesti. Velika sredstva su izdvojena za sanaciju klizišta i suzbijanje zaraznih bolesti.

Poseban problem predstavljaju izvorišne zone u samom centru Srebrenika, koje se prihranjuju direktno iz rijeke Tinje, što pri pojavi poplava dovodi do mogućnosti zagađenja vode i zaraza stanovništva, te su i štete na suzbijanju zaraznih bolesti u Srebreniku znatne.

Postojeći rizik od poplava

Iz prethodno navedenih podataka vidljivo je da je, zbog nedovoljnih kapaciteta korita, na oba poplavna područja, praktično moguća vrlo česta pojava poplave. Njihova veličina, broj pojavljivanja i trajanje zavise od intenziteta padavina, klimatskih promjena, obraslosti sliva itd.

Poplave brdskim vodama, što je karakteristika uske doline rijeke Tinje, najčešće se jave i samo nekoliko sati nakon početka padavina, ali imaju i relativno kratko trajanje.

Trajanje poplave pogoršavaju retardacioni efekti nasipa puta i pruge, nedovoljan kapacitet propusnih objekata, te zatrpavanje istih nanosom bujica.

Očekivane štete od poplava

Na poplavnim područjima grada Srebrenika i šireg područja rijeke Tinje moguće je očekivati štete od poplava:

- Na objektima: individualnim, gospodarskim, putevima (magistralni, međugradski i lokalni), prugama i parkiralištima. Za očekivati je ogromne štete u uskoj dolini rijeke Tinje, u kojoj je naročito u zadnjih desetak godina intenzivirana gradnja objekata različitih namjena - stambenih, privrednih, itd.
- Štete u poljoprivredi na obuhvaćenim područjima su definirane kao potencijalni obim proizvodnje i njena ukupna očekivana vrijednost po izgradnji objekata obrane od poplava, kao i provođenje agrotehničkih i hidromelioracionih mjera i dovođenja zemljišta u optimalno stanje.
- Štete na vodoprivrednim objektima su moguće na području grada Srebrenika. Glavni kanalizacijski kolektor i uređaj za prečišćavanje otpadnih voda smješteni su u uskoj dolini i blizini prirodnog riječnog korita koje karakterizira izuzetno mali kapacitet. Primjera radi samo štete na vodoprivrednim objektima i uređaju za prečišćavanje otpadnih voda u Srebreniku u lipnju 2001. godine iznosile su 20% od ukupnih šteta u općini Srebrenik.
- Štete od sprečavanja i suzbijanja zaraznih bolesti su, kod pojave velikih poplava, prateća pojava (posebno zbog izvorišnih zona u dolini rijeke). Tako su i 2001. godine u općini Srebrenik troškovi na suzbijanju zaraznih bolesti iznosili oko 9% od ukupnih šteta.

Tehnička alternativna rješenja

U Studiji procjene sadašnjeg stanja nivoa zaštite od poplava u F BiH i programu poboljšanja, urađenoj 2003. godine, za potrebe izrade plana zaštite od poplava u slivu rijeke Tinje, a na području F BiH, područje od tunela Ormanica do spoja rijeke Tinje sa Jaseničkom rijekom, podijeljeno je na:

- Poplavno područje rijeke Tinje u Srebreniku
- Poplavno područje rijeke Tinje u naselju Tinja

Ocjena plana za zaštitu od poplava ekonometrijski je ovisna o ocjeni šteta uzrokovanih poplavama. Plan zaštite od poplava u direktnoj je korelaciji sa ostalim problemima koji se rješavaju pri kompleksnim problemima korištenja vodotoka.

Projektovane mjere za obranu od poplava područja rijeke Tinje, odnose se na regulaciju rijeke Tinje od tunela Ormanica do spoja rijeke Tinje sa Jaseničkom rijekom, dužine oko 26 km. Sliv je podijeljen na nekoliko dionica i to:

- Dionica I - km 0+000 - 5+000, (Špionica)
- Dionica II - km 5+000 - 10+000, (Srebrenik)
- Dionica III - km 10+000 - 13+000, (uzvodno od Slanjanske rijeke)
- Dionica IV - km 13+000 - 16+000, (Drenik)
- Dionica V- km 16+000 - 26+000, (naselje Tinja)

Trasa novog korita prati maksimalno prirodno korito, sa prosjecanjima gdje je to moguće (Špionica).

Poprečni profil bit će trapez (širine u dnu od 12 - 8 m i nagibom kosina 1:2,) sa predviđenim oblaganjem kosina korita

Alternativno rješenje zaštite od poplava područja rijeke Tinje, je "život sa poplavama". Izuzetno uska dolina, stješnjena trupovima (nasipima) puteva i pruge, te novoizgrađenih potpornih zidova, betonskih ograda, pomoćnih objekata i slično, ne ostavlja mogućnost alternativne zaštite, kao što je, primjera radi izgradnja nasipa.

Smjernice daljeg rješavanja pitanja zaštite od plavljenja

Rijeka Tinja

Procjenom prosječnih godišnjih šteta koje bi nastale na poplavnom području pri pojavi velikih voda, različitog ranga pojave (1/20, 1/100, 1/500 godina), i dobiti od projekata koji bi omogućili umanjivanje šteta, svodeći poplavnu površinu na manju

mjeru, računajući istu kao vrijednost proizvodnje koja bi se dobila na zaštićenom području, čija površina je dobivena kao razlika plavljenih površina u prirodnim uvjetima i plavljenih površina nakon realizacije projekta, dobivene su niske stope rentabilnosti.

Dakle, u današnjim uvjetima, ne bi se mogla opravdati realizacija projekta regulacije Tinje. Međutim, imajući u vidu društvena kretanja na posmatranom području, pokazani veliki interes za područje u zadnjih petnaestak godina, za očekivati je da će u narednim godinama vrijednost područja porasti, što automatski znači opravdanost uloženi investicija za zaštitu od poplava područja.

Zaštitu poplavnog područja doline rijeke Tinje moguće je ostvariti regulacijom korita rijeke. Dimenzioniranje korita vrši se na velike vode ranga pojave 1/100 godina, sa zaštitnim nadvišenjem od 80 cm.

U dokumentaciji, pored ostalog potrebno je definirati etape izgradnje, kako bi se moglo vršiti etapno iznalaženje financija.

Bageriranje korita rijeke, bez kontrole nadležnih organizacija nije moguće, posebno ne produblavanje korita, zbog urušavanja obala i stabilnosti kosina.

Pojas građenja buduće regulacije nophodno je što prije definirati, kako bi se administrativnim mjerema mogla izvršiti zabrana gradnje u pojasu građenja.

Dionica rijeke Spreče uzvodno od akumulacije "Modrac"

Poplavno područje doline rijeke Spreče uzvodno od akumulacije Modrac odlikuje umjereno kontinentalna klima sa dosta ostrim zimama i toplim ljetima. Prosječne mjesečne temperature se kreću u granicama od -0,7°C (siječanj) do 19,30°C (srpanj). Prosječna godišnja temperatura iznosi 10,00°C. Svi navedeni podaci su dobiveni obradom meteorološke stanice Tuzla.

Jedna od karakteristika ovog klimatskog režima su veće količine padavina u toplim mjesecima nego u zimskim. Tako su najveće prosječne količine padavina u mjesecu lipnju 111 mm, a najmanje u veljači 55 mm. Ukupne godišnje prosječne padavine u dolini Spreče uzvodno od akumulacije "Modrac", na temelju obrade K.S. Tuzla, iznose oko 895 mm.

Najučestaliji vjetar na ovom području je NE (sjeveroistočni), zatim N (sjeverni) i SW (sjeverozapadni), dok S (južni) vjetar ima najveću jačinu, a najrjeđe se javlja. S obzirom na svoj geografski položaj može se reći da je ovo područje izloženo vjetru, sa niskim procentom tišina (c=35%).

Hidrografija, ugroženost poplavama

Razmatrani potez rijeke Spreče se proteže od akumulacije "Modrac" pa do naselja Osmaci u dužini od cca 36 km. Obuhvata dolinski dio, uz vodotok - gornje Sprečko polje. Nadmorska visina ovog područja je u dijapazonu 253-198 m.n.m. Osrednjeni podužni pad prirodnog korita na ovom dijelu je oko 1,64%.

Značajnije pritoke rijeke Spreče na dijelu toka uzvodno od akumulacije "Modrac" su: Ljeskovića, Bukovića, Dubnica, Međaš, Mala Spreča sa Gračaničkom rijekom, Gribaja, Lješnica i Oskova.

Na razmatranom dijelu toka korito rijeke Spreče je u potpuno nezadovoljavajućem stanju. Usko korito sa niskim obalama i velikim brojem meandara, te gusta obraslost vrbama i šibljem prouzrokuju česta plavljenja površina u zaobalju. To je posebno izraženo u međurječju Male Spreče i Spreče. Plavljenjem su uglavnom ugrožene poljoprivredne površine. Znatne štete izazivaju i pritoke rijeke Spreče.

Ranije urađenom projektnom dokumentacijom analizirana je mogućnost reguliranja vodnog režima gornjeg toka rijeke Spreče izgradnjom akumulacije Osmaci koja je trebala biti locirana kod istoimenog naselja. Tehničkim rješenjem predviđeno je da akumulacija Osmaci ima višenamjenski karakter. Pored smanjenja valova velikih voda na nizvodnom potezu, koristila bi se i za navodnjavanje poljoprivrednih površina uz vodotok i snabdijevanje vodom usputnih naselja.

Značajnije studije i projekti

- Zavod za vodoprivredu, Sarajevo:

Idejno rješenje akumulacija "Osmaci" na rijeci Spreči, 1996. god.

Idejno rješenje melioracionog područja "Gornja Spreča"- hidrauličke analize, 1991. god.

Glavni projekat melioracionog područja "Gornja Spreča", 1990. god.

Vodoprivredna osnova sliva rijeke Bosne, 1986. god.

- Glavni projekat regulacije rijeke Spreče: dionica od mosta na magistralnom putu M-18 u naselju Maline do mosta na putu Živinice - Dubrave, općina Živinice (dionica dužine oko 2 km), MVP "Spreča" dd, Tuzla april 2003. godine,

Temeljni hidrološki podaci

Hidrološkom obradom podataka sa V.S. Stanić Rijeka, V.S. Modrac, V.S. Strašan, V.S. Krivača, V.S. Osmaci i dr., izračunati su karakteristični proticaji:

Vjerovatnoća pojave	V.S. Đulovići	V.S. Strašan	V.S. Krivača	V.S. Osmaci
	Proticaj (m ³ /s)	Proticaj (m ³ /s)	Proticaj (m ³ /s)	Proticaj (m ³ /s)
1/20	258	175	138	68,20
1/100	321	219	172	84,10
1/500	378	256	198	97,70

Plavljene površine

Ukupne plavljene površine na dionici Spreče uzvodno od akumulacije Modrac iznose:

Vjerovatnoća pojave	Plavljene površine (ha)
1/20	4184
1/100	4787
1/500	5067

Katastar postojećeg sustava za zaštitu od poplava

Na razmatranom poplavnom području ne postoje objekti za zaštitu od poplava, osim izvedenih malih nasipa za zaštitu poljoprivrednog zemljišta od poplava na površinama bivšeg PD "Spreča", koji se međutim zbog kvaliteta izrade, stupnja zaštite kao i njihovog trenutnog stanja ne mogu tretirati kao postojeći objekti zaštite od poplava.

Sadašnje stanje zaštite od poplava

Usko korito sa niskim obalama, obraslost vegetacijom i značajan stupanj meandriranja prirodnog toka uzrokuju da prirodno korito ima mali kapacitet. Pri nailasku velikih voda dolazi do plavljenja okolnog, uglavnom, poljoprivrednog zemljišta i objekata uz vodotok.

U znatnoj mjeri plavljenju doprinosi i čitav niz većih i manjih pritoka čija korita karakterišu navedni problemi.

U zoni ušća rijeke Spreče u akumulaciju "Modrac", okolni teren se plavi ne samo vlastitim velikim vodama Spreče, već i usporom same akumulacije iznad kote preliva od 200 m.n.m. Pošto se radi o ravničarskom terenu i pri malo većim nivoima dolazi do plavljenja značajanih površina uz akumulaciju.

Očekivane štete od poplava

U dolini rijeke Spreče, uzvodno od akumulacije "Modrac", mogu se očekivati značajne štete od poplava na objektima (naselja, zgrade, privredni objekti, značajnije prometnice).

Štete u poljoprivredi na razmatranom području su definirane na bazi vrijednosti biljne proizvodnje koja bi se mogla očekivati nakon izgradnje objekata za obranu od poplave kao i provedenih svih potrebnih agro i hidromelioracionih mjera radi dovođenja zemljišta u optimalno stanje za poljoprivrednu proizvodnju.

Štete koje bi se javile usljed prekida snabdijevanja vodom stanovništva, prekida odvijanja prometa, prekida snabdijevanja električnom energijom, pojave klizišta, potrebne zdravstvene zaštite i dr. na razmatranom poplavnom području su nemjerljive i uzimaju se procentualno (15%) od vrijednosti ukupne štete na objektima.

Izbor alternativnih rješenja i drugih mjera za poboljšanje zaštite od poplava

U cilju zaštite objekata i poljoprivrednog zemljišta od plavljenja velikih voda r. Spreče na dijelu toka uzvodno od akumulacije Modrac, (za pojave 1/20, 1/100 i 1/500) predviđena su varijantna tehnička rješenja. Razmatrane su dvije varijante rješenja zaštite od plavljenja velikih voda.

Varijanta I - izrada nasipa

Varijanta I predviđa zaštitne nasipe duž vodotoka rijeke Spreče, vodeći računa da se osigura potreban koridor za nesmetano tečenje velikih voda bez izmjena prirodnog toka (prokopi i drugo), za rang velikih voda pojave 1/20, 1/100 i 1/500.

Širina krune nasipa je 3,00 m sa nagibima kosina 1:2.

Varijanta II - regulacija korita

Varijantom II predviđena je regulacija vodotoka kontinuirano na cjelokupnom području plavljenja, uz maksimalno korištenje postojeće trase prirodnog korita r. Spreče, ali sa prosjecanjem prirodnih meandara.

Normalni profil korita je dvogubo trapezno korito. Minor korito je dubine 2,00 m sa nagibom kosina 1:2. Major korito je prošireno u lijevom i desnom boku sa bermom od 5 m i nagibom kosina do terena 1:3.

Zbog povećanih brzina, a time i vučnih napona potrebno je predvidjeti oblogu od kamena ili reno madraca do visine kosine u minor koritu. Berma i kosine u major koritu predviđaju zaštitu zatavljanjem.

Kod ovakvog rješenja maksimalno se vodilo računa o ekološkim aspektima i zaštitu prirodnog okoliša.

Akumulacija "Osmaci"

U cilju rješavanja problematike plavljenja površina u dolini rijeke Spreče uzvodno od akumulacije "Modrac", "Zavod za vodoprivredu" Sarajevo je 1996. godine izradio Idejno rješenje akumulacije "Osmaci".

Akumulacija je locirana kod naselja Osmaci (8 km jugoistočno od Kalesije). Akumulacioni bazen bi obuhvatio prostor na kome nema prometnica, naselja ni poljoprivrednih površina sa intenzivnom proizvodnjom. Predviđeno je da ima višenamjenski karakter. Pored reguliranja vodnog režima rijeke Spreče na ovom potezu, realizacijom akumulacije bi se postigli i sljedeći efekti:

- Osiguranje vode za navodnjavanje poljoprivrednih površina gornjeg Sprečkog polja.
- Korištenje određenih količina vode iz akumulacije za potrebe vodosnabdijevanja i industrije naselja uz vodotok.

- Mogućnost korištenja akumulacionog bazena za potrebe hidroenergetike, ribogojstva, turizma i sporta.
- Poboljšanje stanja u akumulaciji "Modrac" za vrijeme velikih voda.

Tehničkim rješenjem usvojena je nasuta brana dužine cca 1.300 m, maksimalne visine 15 m, koja bi bila izvedena od kamenog i zemljanog materijala sa lokalnog pozajmišta, trapeznog oblika sa betonskom dijafragmom sa uzvodne strane. Kota krune brane je na 270 m.n.m., dok je kota maksimalnog uspora 268 m.n.m.

Akumulacija "Osmaci" bi, pravilnim i maksimalnim korištenjem vodnih potencijala, stvorila preduvjete za unapređenje više privrednih grana na razmatranom području. Primarna uloga akumulacije je da prihvati valove velikih voda u vrijeme povodnja i da osigura dovoljne količine vode za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta u vegetacionom periodu. Značajniji utjecaj transformacije valova velikih voda rijeke Spreče osjetio bi se na nizvodnom dijelu toka do ušća Male Spreče, oko 10 km nizvodno od predviđene akumulacije, a mali utjecaj bi se osjetio sve do akumulacije "Modrac".

U sadašnjem trenutku realizacija akumulacije "Osmaci" nije izvjesna jer se tijelo brane nalazi na teritoriji FBiH, dok se akumulacioni bazen nalazi na teritoriji RS.

Dionica rijeke Spreče nizvodno od hidroakumulacije "Modrac"

Poplavno područje doline rijeke Spreče nizvodno od HA "Modrac" odlikuje umjereno kontinentalna klima sa dosta ostrim zimama i toplim ljetima. Prosječne mjesečne temperature se kreću u granicama od -0,7°C (siječanj) do 19,30°C (srpanj). Prosječna godišnja temperatura iznosi 10,00°C. Svi navedeni podaci su dobiveni obradom meteorološke stanice Tuzla.

Jedna od karakteristika ovog klimatskog režima su veće količine padavina u toplim mjesecima nego u zimskim. Tako su najveće prosječne količine padavina u mjesecu lipnju 111 mm, a najmanje u veljači 55 mm. Ukupne godišnje prosječne padavine u dolini Spreče nizvodno od akumulacije "Modrac", na temelju obrade K.S. Tuzla, iznose oko 895 mm.

Najučestaliji vjetar na ovom području je NE (sjeveroistočni), zatim N (sjeverni) i SW (sjeverozapadni), dok S (južni) vjetar ima najveću jačinu, a najređe se javlja. S obzirom na svoj geografski položaj može se reći da je ovo područje izloženo vjetru, sa niskim procentom tišina (c=35%).

Temeljni hidrološki podaci

Hidrološkom obradom podataka sa V.S. Stanić Rijeka, V.S. Karanovac, V.S. Kakmuž, V.S. Dobošnica, V.S. Modrac i dr, izračunati su karakteristični proticaji:

Vjerovatnoća pojave	V.S. Stanića Rijeka	V.S. Karanovac	V.S. Kakmuž	V.S. Dobošnica	V.S. Modrac
	Proticaj (m ³ /s)	Proticaj (m ³ /s)	Proticaj (m ³ /s)	Proticaj (m ³ /s)	Proticaj (m ³ /s)
1/20	415	399	380	354	309
1/100	516	491	464	436	381
1/500	609	576	546	512	451

Plavljene površine

Ukupne plavljene površine na dionici Spreče nizvodno od akumulacije "Modrac" iznose:

Vjerovatnoća pojave	Plavljene površine (ha)
1/20	3125
1/100	3314
1/500	3632

Katastar postojećih sustava za zaštitu od poplava

Na području Šikulja izvedena je regulacija korita rijeke Spreče. Ukupna dužina regulacije je 4.350 m. Rang zaštite je na stogodišnje velike vode, uz odgovarajuće nadvišenje.

Procjena sadašnjeg rizika od poplava na području

Zbog neuređenog prirodnog korita i nedostatka zaštitnih objekata, pri nailasku velikih voda, plavljenjem su ugrožene poljoprivredne površine i objekti uz vodotok, kao i lokalne prometnice. Pruga i magistralni put Doboj - Tuzla su na višim kotama i ne plave se.

Uski proticajni profili rijeke Spreče i njenih pritoka nisu u mogućnosti propustiti odgovarajuće velike vode bez izlivanja iz korita. Dodatni problem predstavlja činjenica što su vode Spreče na tom području zagađene otpadnim vodama industrije tuzlanskog bazena. Na taj način se pri plavljenju vrši i kontaminacija zemljišta u zaobalju.

Iako to nije njena temeljna namjena, akumulacija "Modrac" kontrolirajući 60% ukupne slivne površine, povoljno utječe na redukciju poplavnih valova na nizvodnom području. Time se donekle ublažavaju posljedice plavljenja na razmatranom području.

Smjernice daljeg rješavanja pitanja zaštite od plavljenja

Rijeka Spreča

Rijeka Spreča je desna pritoka rijeke Bosne i pripada slivnom području rijeke Save. Izvire ispod Snagova, na prostoru između Zvornika i ušća Drinjače u Drinu. Teče sjeverozapadnim pravcem sa ukupnom dužinom toka od 127 km. U rijeku Bosnu se uliva kod Doboja. Ukupna površina sliva je 1.947 km². Nadmorska visina izvorišta rijeke Spreče je 261,32 m.n.m, a ušća 137,70 m.n.m. Visinska razlika iznosi 123,62 m, a osrednjeni podužni pad toka je 0,00098.

Reljef sliva rijeke Spreče čini brdsko-planinsko područje, koje okviruje Sprečansko polje, na čijim su obodnim dijelovima locirana značajnija naselja (Tuzla, Živinice, Lukavac i Gračanica).

Tok rijeke Spreče zbog svoje dužine i akumulacije "Modrac", može se podijeliti na dva dijela: dio uzvodno od Modraca i nizvodni dio.

Procjenom prosječnih godišnjih šteta koje bi nastale na poplavnom području pri pojavi velikih voda, različitog ranga pojave 1/20, 1/100, 1/500 godina, i dobiti od projekata koji bi omogućili umanjivanje šteta, za obje varijante zaštite od poplava, u smislu veće interne stope rentabiliteta, prednost bi trebalo dati tehničkom rješenju sa izradom zaštitnih nasipa. Sama ekonomska opravdanost realizacije ovakvog projekta u današnjem trenutku međutim, također prema provednim izračunavanjima, nije osigurana.

Eksproprijacija zemljišta i osiguranje finansijskih sredstava značajno opterećuju investicije, naročito varijantu sa nasipima.

S obzirom da se na pojedinim potezima duž vodotoka na ovom području smjenjuju urbana i poljoprivredna područja koja zahtijevaju različite rangove zaštite od poplava, neophodno je tehničko rješenje prilagodavati specifičnim uvjetima, dakle rješenja zaštite od poplava tražiti u kombinaciji obje razmatrane varijante.

Na potezu od Osmaka do Živinica, s obzirom da se radi uglavnom o poljoprivrednom zemljištu na kojem nema značajnijih naselja ni privrednih objekata, dovoljno je predvidjeti rang zaštite na dvadesetogodišnje velike vode sa zaštitnim nadvišenjem od 30 cm.

Zaštitu preostalog prostora koji se nalazi u širem području naselja Živinice potrebno je predvidjeti na stogodišnje velike vode sa zaštitnim nadvišenjem od 80 cm.

Područje doline rijeke Spreče uzvodno od akumulacije "Modrac" spada u grupu razmatranih područja koja se nalaze u vrhu prioriteta po ekonomskoj opravdanosti ulaganja u zaštitu od poplava. Vrijednost prostora koji bi se branio i česte poplave dovele su ovo područje u vrh prioriteta.

Potreban koridor za realizaciju tehničkog rješenja zaštite od poplava treba uklopiti u buduću plansku dokumentaciju razmatranog područja, i u njemu treba spriječiti svaku drugu gradnju.

Pri donošenju konačne odluke o izboru varijante, potrebno je izvršiti usaglašavanja sa prostorno planskom dokumentacijom - Prostornim planom Tuzlanskog kantona za period 2005-2025. godina.

Također treba napomenuti da je Spreča značajnim dijelom i međuentitetska linija, da se predloženim varijantama zalazi u prostor sa obje strane međuentitetske linije, te da u izboru tehničkog rješenja moraju biti uključeni predstavnici oba entiteta.

Preduvjet za rješavanje problematike zaštite od poplava na ovom području je deminiranje značajnih površina zemljišta u obuhvatu.

Potresi

Na području TK, u dužem vremenskom periodu, nije se desio potres jačeg intenziteta, koji bi mogao pričiniti veće materijalne štete i izazvati ljudske žrtve, tako da je teško precizno i sveobuhvatno, ocijeniti stupanj osposobljenosti i opremljenosti struktura civilne zaštite i drugih nadležnih pravnih subjekata u općinama i na nivou TK, za zaštitu i spašavanje od ove prirodne nesreće, ali imajući u vidu da su strukture civilne zaštite u TK, generalno gledano, loše opremljene i najosnovnijim MTS-a i opremom, može se reći da je stupanj zaštite i spašavanja od ove prirodne nesreće, koja može izazvati velika razaranja materijalnih dobara i znatne ljudske žrtve, na niskom nivou.

U okviru struktura civilne zaštite u TK ne postoje specijalizirane jedinice za spašavanje iz ruševina, ali u rudnicima uglja, na području TK, postoje dobro organizirane, opremljene i osposobljene jedinice za spašavanje (čete za spašavanje), koje se mogu koristiti za spašavanje iz ruševina, u slučaju potresa. U općinama i na nivou TK postoje, u odgovarajućim zdravstvenim institucijama, dobro organizirane, opremljene i osposobljene službe za pružanje pravovremene i kvalitetne medicinske pomoći nastradalim. Također, postoje i odgovarajući zdravstveni kapaciteti (domovi zdravlja i bolnice) u općinama i u Univerzitetском kliničkom centru Tuzla, za medicinsko zbrinjavanje nastradalih osoba.

Imajući u vidu stupanj urbanizacije TK, katnost zgrada i karakter zastupljene tehnologije u industriji TK (kemijska industrija, rudarstvo, energetika) kao i saznanja o nepoštivanju "aseizmičke" izgradnje građevinskih objekata, može se reći da je TK prilično seizmički ugroženo područje.

Dotadni problem predstavlja i još uvijek prisutan problem slijeganja terena na području grada Tuzle, usljed višedecenijske eksploatacije sonog ležišta metodom nekontroliranog izluživanja (eksploatacija slanice ovom metodom u potpunosti okončana u 2007. godini), kao i brojni industrijski kompleksi, u blizini najopasnijeg tektonskog rasjeda na području općine Lukavac.

Na temelju iznesenih činjenica može se konstatirati da je ocjena stupnja zaštite i mogućnosti spašavanja ljudi i materijalnih dobara od djelovanja potresa vrlo kompleksno pitanje jer to najviše zavisi od intenziteta i udaljenosti epicentra potresa od područja TK, kao i od statičkih karakteristika građevinskih objekata, odnosno njihove otpornosti na seizmičku aktivnost, ali se ipak može reći da, na području TK, postoje temeljni preduvjeti za spašavanje nastradalih iz ruševina, u prvoj fazi spašavanja, kao i vrlo dobri uvjeti za medicinsko zbrinjavanje nastradalih osoba.

Visoki snijeg i snježni nanosi

Obilne snježne padavine, visoki snježni pokrivač i visoki snježni nanosi, izazivaju brojne probleme u svakodnevnom životu i radu. Dolazi do prekida u cestovnom prometu, (lokalni, regionalni i magistralni putevi), zatim do ozbiljnih problema u odvijanju prometa u gradovima, prigradskim i seoskim naseljima, te ugrožavanja normalnog odvijanja života i rada u navedenim područjima, što se ogleda u otežanom snabdijevanju stanovništva životnim namirnicama, otežanom pristupu školskim, zdravstvenim, poslovnim, privrednim i raznim javnim objektima.

U takvim situacijama često dolazi do kvarova na električnim, ptt, vodovodnim i drugim infrastrukturnim objektima, što dovodi do čestih prekida u snabdijevanju stambenih i drugih objekata električnom energijom, vodom kao i do prekida ptt veza. Pri tome nastaju i znatne materijalne štete. Tada, vrlo često, dolazi do kraćeg prekida u radu škola i drugih obrazovnih institucija, privrednih poduzeća i drugih institucija.

U najtežim situacijama, kao što je bilo u zimu 1999/2000. godine, kada je svih 13 općina TK bilo zahvaćeno ovom prirodnom nesrećom, visokog intenziteta, i kada je bilo proglašeno stanje prirodne nesreće na području TK, kada su bile aktivirane sve raspoložive snage i MTS-a struktura civilne zaštite, privrednih društava, općinskih službi, kantonalnih organa uprave, javnih službi, zdravstvenih i drugih institucija od značaja za zaštitu i spašavanje i drugih subjekata, radi poduzimanja operativnih mjera u zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od ove prirodne nesreće.

U svim općinama TK organizira se zimsko održavanje lokalnih i drugih nekategoriranih puteva, u nadležnosti općine, kao i gradskih ulica, sukladno odgovarajućim planovima i programima.

Direkcija cesta TK, Tuzla organizira zimsko održavanje svih regionalnih, a Direkcija cesta FBiH Sarajevo organizira zimsko održavanje magistralnih puteva, na području TK. Firme, koje na tenderu dobiju poslove zimskog održavanja navedenih puteva, raspolažu odgovarajućom mehanizacijom, obučanim ljudstvom i posipnim materijalom za obavljanje navedenih poslova.

U dosadašnjem periodu, u uvjetima uobičajenih snježnih padavina, za ovo područje, zimsko održavanje svih navedenih puteva obavljano je na relativno zadovoljavajući način u većini općina TK, tako da je održavana prohodnost puteva, uz uobičajene probleme, u početnoj fazi obilnijih snježnih padavina, na gotovo svim putevima. Problemi nastaju prvih dana intenzivnijih snježnih padavina, posebno u siromašnijim općinama, gdje zimsko održavanje lokalnih puteva, zbog nedostatka financijskih sredstava, nije organizirano na adekvatan način, kao i u općinama sa pretežno planinskim područjem (Sapna, Teočak, Kladanj, Čelić, Banovići, Kalesija i Lukavac) gdje se, u kratkom vremenskom periodu, formira visoki snježni pokrivač i visoki snježni nanosi.

Iz dosadašnje prakse može se reći da je stupanj zaštite i spašavanja od ove prirodne nesreće na području TK relativno zadovoljavajući u slučaju snježnih padavina slabog do srednjeg intenziteta, ali u slučaju obilnijih i dugotrajnijih snježnih padavina dolazi do vrlo ozbiljnih problema i poremećaja u odvijanju normalnog života i rada, kada, i uz angažiranje svih raspoloživih ljudskih i materijalnih snaga, do normalizacije stanja dolazi vrlo teško, što govori o činjenici da je osposobljenost, opremljenost i efikasnost subjekata koji su po zakonu zaduženi za zaštitu i spašavanje dosta loša. Poseban problem predstavlja relativno loše održavanje znatnog broja lokalnih i nekategoriranih puteva, kao i nekih regionalnih i magistralnih puteva, na području TK, što govori da firme sa kojima su sklopljeni ugovori za zimsko održavanje ovih puteva ne izvršavaju svoje obveze na najkvalitetniji način, a da kontrola, od strane Direkcije cesta TK i Federalne direkcije cesta, nije adekvatna.

Klizanje i odronjavanje zemljišta

Poduzimanju preventivnih mjera, u cilju sprečavanja aktiviranja klizišta, odnosno sanacije klizišta, u najvećem broju općina, ne poklanja se dovoljna pažnja, što se može objasniti niskim stupnjem odgovornosti prema opasnosti koju predstavljaju klizišta, kao i nedostatkom financijskih sredstava, u najvećem broju općina, za poduzimanje preventivnih mjera, a posebno za sanaciju klizišta, za šta su potrebna velika financijska sredstva, jer je za stručnu i potpunu sanaciju velikog broja klizišta neophodno uraditi sva propisana istraživanja (geološka, inženjersko-geološka i geomehanička) koja su vrlo skupa, tako da se većina klizišta sanira bez navedenih stručnih istraživanja.

Do sada, nažalost, nije urađena cjelovita procjena šteta koje su pričinjene, kao posljedica razornog djelovanja vrlo velikog broja registriranih klizišta na području TK, ali je neosporna činjenica, na temelju uvida u stanje na terenu, da su štete ogromne. (Prema jednoj stručnoj procjeni štete koje su pričinjene usljed djelovanja samo oko 500 klizišta iznose oko 6,5 miliona KM.)

U slučaju aktiviranja klizišta predstavnici OSCZ snimaju stanje na terenu i poduzimaju sve predviđene mjere zaštite i spašavanja iz nadležnosti civilne zaštite. U najtežim slučajevima ugrožavanja materijalnih dobara uvode se stalna osmatranja i praćenje kretanja klizišta, a u slučaju kada se ocijeni da su ugroženi ljudski životi, zbog velikih oštećenja na stambenim objektima, OSCZ izdaje pismeni nalog o evakuaciji ljudi iz oštećenih stambenih objekata i u suradnji sa nadležnom općinskom službom, osigurava se privremeni smještaj i zbrinjavanje evakuiranih osoba.

Imajući u vidu relativno nepovoljne geološke karakteristike zemljišta na području TK, te veliki broj klizišta, većih i manjih razmjera, na području svih općina TK, a naročito na području općina Tuzla, Gračanica, Gradačac, Lukavac, Sapna, Srebrenik, Kladanj i Kalesija, kao i činjenicu da su klizištima ugrožene urbane zone gradova i većih naselja, a da se istovremeno, od strane nadležnih subjekata, ne poduzimaju adekvatne preventivne i operativne mjere, u svezi s ovom problematikom, može se konstatirati da je stupanj zaštite ljudi i materijalnih dobara od djelovanja klizišta na relativno niskom nivou.

Veliki problem predstavlja činjenica da se u općinama vrlo malo radi na poduzimanju preventivnih mjera u cilju sprečavanja nastanka klizišta (izgradnja sustava na prihvatu i odvođenju oborinskih, podzemnih i otpadnih voda, izgradnja kanalizacijskih i vodovodnih instalacija sukladno tehničkim propisima i drugo).

Ni u jednoj općini na području TK do sada nisu ustrojani katastri klizišta koji bi trebali biti urađeni sukladno odgovarajućoj metodologiji koja zadovoljava sve bitne stručne kriterije iz ove oblasti.

U općini Tuzla u toku 2008. godine treba (prema najavama) da bude ustrojen katastar klizišta sukladno navedenim kriterijima.

Nadležne općinske i kantonalna inspekcija ne poduzimaju sve, zakonski propisane mjere, u cilju poštovanja propisanih tehničkih normi kod zemljišnih radova, prilikom izgradnje stambenih i drugih građevinskih objekata, zatim mjere zabrane izgradnje građevinskih objekata na područjima koja su registrirana kao nestabilni tereni. Također, se navedene, zakonski nedozvoljene radnje u općinama, ne sankcioniraju sukladno zakonskim propisima što dodatno otežava i komplicira situaciju.

Ostale prirodne i druge nesreće

Prirodne nesreće kao što su: visoke temperature zraka, suša, prolom oblaka, olujni vjetar, grad, mraz i hladnoća predstavljaju manju opasnost za ugrožavanje bezbjednosti ljudi i materijalnih dobara, na području TK, u odnosu na ostale prirodne nesreće.

Po svom karakteru i posljedicama koje njihovim djelovanjem mogu nastati, ove prirodne nesreće, sa aspekta zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara, ne postavljaju, pred strukture civilne zaštite i druge subjekte, zadatke koji se ne bi mogli efikasno i blagovremeno realizirati, tako da se može ocijeniti da je stupanj zaštite i spašavanja, ljudi i materijalnih dobara, od ovih prirodnih nesreća na zadovoljavajućem nivou.

Zdravstvena zaštita (epidemije zaraznih bolesti i drugi vidovi zdravstvene zaštite)

Primarna zdravstvena zaštita organizirana je na svih 13 općina TK za potrebe 509.215 stanovnika. Registrirano je ukupno 210 punktova sa 276 ordinacija, 272 radna tima, 269 ljekara, 585 medicinskih tehničara i 6 zdravstvenih suradnika izuzimajući stomatološku, ginekološku i higijensko epidemiološku djelatnost.

Jednom punktu primarne zdravstvene zaštite gravitira prosječno 2424 stanovnika. Na jednu ordinaciju prosječno dolazi 1844 stanovnika, a radni tim primarne zdravstvene zaštite opterećen je sa 1872 stanovnika.

Ginekološka zdravstvena zaštita je organizirana na svim općinama (izuzev općine Teočak) za potrebe 226.336 žena na 12 punktova, 30 ordinacija i 22 radna tima.

Stomatološka zdravstvena zaštita se obavljala u okviru javnih ustanova na svim općinama TK izuzev općina Dobož Istok, Teočak, Kalesija i Kladanj i to na 25 punktova sa 52 stomatološke stolice i 40 radnih timova. U stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti bilo je angažirano 40 doktora stomatologije od kojih je 14 specijalista i 1 viši zdravstveni tehničar, 17 zubnih tehničara, 48 zubnih asistenata i 2 rentgen tehničara.

Konsultativno specijalistička djelatnost, na području TK, izvodi se u Univerzitetsko kliničkom centru (UKC) Tuzla, Općoj bolnici Gračanica i svim domovima zdravlja izuzev domova zdravlja Kladanj, Teočak, Sapna i Dobož Istok.

U UKC Tuzla registrirano je 38 punktova i 83 ordinacije koje obavljaju konsultativno specijalističku djelatnost.

U Općoj bolnici Gračanica registrirano je 6 punktova, 7 ordinacija i 5 ljekara koji obavljaju konsultativno specijalističku djelatnost.

U domovima zdravlja na području TK koji obavljaju konsultativno specijalističku djelatnost registrirano je 60 punktova, 66 ordinacija i 59 ljekara. Jednom punktu gravitira prosječno, na TK 4139 stanovnika. Na jednu ordinaciju prosječno gravitira 3049 stanovnika.

Službe za medicinsku rehabilitaciju na području TK u toku 2004. godine radile su na 11 punktova i uz angažman 27 ljekara, 6 viših zdravstvenih tehničara, 1 zdravstvenim suradnikom i 85 zdravstvena tehničara.

Službe za plućne bolesti i tuberkulozu na području TK, u toku 2004. godine, radile su na 10 punktova i uz angažman 14 ljekara od kojih su 2 na specijalizaciji, 6 viših zdravstvenih tehničara i 19 zdravstvenih tehničara srednje stručne spreme. Službe za plućne bolesti i tuberkulozu na području TK nisu radile u domovima zdravlja Čelić, Kladanj, Teočak i Sapna.

Laboratorijska djelatnost je obavljana na 14 bolničkih i 40 vanbolničkih laboratorijskih punktova. U bolničkim laboratorijima bilo je angažirano 9 doktora medicine, 4 diplomiranih farmaceuta, 7 zdravstvenih tehničara sa višom i 72 zdravstvena tehničara sa srednjom stručnom spremom.

U vanbolničkim laboratorijima bilo je angažirano 7 doktora medicine, 2 diplomirana farmaceuta, 1 zdravstveni suradnik, a pored njih još 7 zdravstvenih tehničara sa višom i 118 zdravstvenih tehničara sa srednjom stručnom spremom.

Službe za transfuziju krvi 2004. godine radile su na 3 punkta i 2 ordinacije i uz angažman 6 ljekara, 1 višeg zdravstvenog tehničara i 24 zdravstvena tehničara srednje stručne spreme.

Farmaceutska djelatnost JZU na području TK radila je na 6 općina. U toku 2004. godine registrirano je ukupno 12 društvenih apoteka i 6 depoa apoteka. Apoteke su radile uz angažman 19 diplomiranih farmaceuta od kojih je 1 specijalista farmaceutke tehnologije, 2 zdravstvena suradnika visoke stručne spreme i 43 farmaceutska tehničara srednje stručne spreme i 2 zdravstvena tehničara.

Ukupan broj postelja koji posjeduje UKC Tuzla u 2004. godini je 1.320. Prosječna dužina liječenja u UKC Tuzla je 7,51 dan, a prosječna zauzetost posteljnog fonda je iznosila 76,95%. Na jednog doktora medicine bilo je u prosjeku 4,05 postelje u UKC Tuzla.

Ostale bolnice, banje i stacionari na području TK raspolagali su sa 265 postelja. Prosječna zauzetost posteljnog fonda je 54,39%, a prosječna dužina liječenja 9,55 dana.

U Centru za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju "Banja Ilidža" Gradačac registrirano je 156 postelja koje opslužuju jedan ljekar specijalista, 3 zdravstvena tehničara sa višom i 16 zdravstvenih tehničara sa srednjom stručnom spremom. Prosječna zauzetost posteljnog fonda je 49,36%, a prosječna dužina liječenja 12,32 dana.

Sve ustanove bolničke zdravstvene zaštite na području TK raspolagale su sa 1.585 postelja i 24 operacione sale u 2004. godini.

U toku 2004. godine u svim ustanovama bolničke zdravstvene zaštite na području TK izvršeno je 16.954 hirurških operacija. Ostvareno je ukupno 423.334 bolno opskrbenih dana. Prosječna zauzetost posteljnog fonda je 73,17%, a prosječna dužina liječenja 7,72 dana uzimajući u obzir samo ostvarene dane liječenja ispisanih bolesnika.

Temeljne karakteristike zdravstvenog stanja stanovništva, higijenskog stanja okoline i epidemioške situacije, na području TK, u 2004. godini, može se sagledati na temelju sljedećih pokazatelja.

U 2004. godini na području TK registrirano je 439.404 morbidnih stanja u primarnoj zdravstvenoj zaštiti. U šarolikoj morbiditetnoj slici izdvajaju se akutne infekcije gornjih disajnih puteva, povišeni krvni tlak, bronhitis, simptomi i nenormalni klinički i laboratorijski znaci te slabokrvnost uzrokovana nedostatkom željeza. Povišeni krvni tlak se kretao, sa stopom od 598,9/10.000 stanovnika, a slabokrvnost, uzrokovana nedostatkom željeza, sa stopom od 272,6/10.000 stanovnika.

Opća stopa mortaliteta (6,6 /100.000) se stabilizira ali uz višegodišnji trend porasta.

Muškarci i dalje više umiru nego žene i taj odnos je u 2004. godini bio 53% prema 47% još nepovoljniji nego u 2003. godini

Vodeći uzroci smrti: moždani udar (109,19/100.000 stanovnika), kardiomiopatije (komplikovana oboljenja srca) (79,34/100.000 stanovnika), srčani zastoj (65,00/100.000 stanovnika), akutni infarkt srca (38,88/100.000 stanovnika), maligne neoplazme (rak) bronha i pluća (34,76/100.000 stanovnika). Tokom 2004. godine bolesti cirkulatornog (krvožilnog) sustava učestvovala su sa 50,6% u ukupnom mortalitetu - umiranju, a karcinomi (rak) sa 17,8%. Prema globalnim svjetskim podacima, za 1997. godinu, bolesti cirkulatornog (krvožilnog) sustava su učestvovala sa 29%, a karcinomi (rak) sa 12% u ukupnom mortalitetu - umiranju.

Vodeće bolesti: hipertenzija - povišeni krvni tlak i dijabetes mellitus - šećerna bolest, kao i oboljevanje od kardiovaskularnih i cerebrovaskularnih oboljenja (bolesti srca i mozga u svezi s krvožilnim sustavom), su indikatori masovnog oboljenja stanovnika.

U 2004. godini, u bolničkim kapacitetima TK liječeno je 5.332 bolesnika od oboljenja cirkulatornog sustava. Vodeće u ovoj grupi su bile ishemične bolesti srca, cerebrovaskularne bolesti, ostale bolesti srca i hipertenzivna oboljenja.

Prevalenca (ukupan broj registriranih bolesnika) tuberkuloze od 176/100.000 stanovnika TK u 2004. godini je dva puta viša od prosječnih stopa u Evropi.

Na području TK registrirano je u 2004. godini ukupno 6.941 oboljelih od zaraznih bolesti: 3.298 oboljelih prema pojedinačnim prijavama i 3.643 oboljelih od gripa na zbirnim prijavama. Stopa oboljevanja od zaraznih bolesti iznosila je 13,63%. Tokom 2004. godine prijavljeno je 5 epidemija zaraznih bolesti sa ukupno 90 oboljelih

Higijensko-sanitarno stanje vodosnabdjevanja na području TK nije zadovoljavajuće. Na području TK postoji 12 vodovoda centralnog tipa. Gradski vodovodi su uglavnom starijeg datuma izgradnje, sa velikim procentom dotrajalosti razvodne mreže koji se kreće od 15% do 100%. Većina lokalnih i individualnih vodnih objekata nisu pod odgovarajućom higijensko-sanitarnom kontrolom.

Centralni kanalizacijski sustavi nisu riješeni u svim općinama (nema ih općina Dobož Istok i Teočak).

Na području TK još uvijek ne postoji jedinstveni sustav detekcije i mjerenja temeljnih parametara zagađenja zraka (SO₂ i lebdeće čestice). Kontinuirana mjerenja se, za sada, vrše samo u Tuzli. Poseban problem predstavlja nekontrolirani razvoj prometa, povećanje broja ložišta, dok je emisija industrijskih zagađivača još uvijek znatno manja nego u prijeratnom periodu.

U svim JZU problem nedostatne opreme je permanentno prisutan. U toku 2004. godine nije došlo do značajnijih promjena u prostornim kapacitetima JZU i njihovih djelatnosti na području TK.

Medicinske ustanove su, većinom, neadekvatno opremljene kompjuterskom opremom i programima, pa nema mogućnosti za punu primjenu informacijskih tehnologija u zdravstvu. Ne postoji informacijska mreža između institucija u sustavu zdravstvene zaštite unutar Kantona.

U okviru djelatnosti domova zdravlja (primarna zdravstvena zaštita), radi 13 punktova za higijensko-epidemiološku djelatnost, sa ukupno 14 ordinacija, te Zavod za javno zdravstvo TK koji obavlja konsultativno-specijalističku djelatnost. U higijensko-epidemiološkim službama 13 domova zdravlja uposleno je ukupno 57 osoba i to: VSS-13, SSS-36, i 8 osoba sa višom stručnom spremom.

Na Univerzitetском kliničkom centru u Tuzli postoje, na Klinici za zarazne bolesti, dobri uvjeti za pružanje ljekarskih usluga, iz ove oblasti, na najvišem medicinskom nivou i u slučaju izbijanja epidemija zaraznih bolesti većih razmjera.

Higijensko-ekološki faktori koji mogu značajno utjecati na zdravstveno stanje stanovništva i koji se prate na području TK su: vodosnabdijevanje, dispozicija otpada i kontrola higijenske ispravnosti vode za piće i životnih namirnica

Poremećaji uzrokovani prirodnim i drugim nesrećama značajno se reperkutuju na navedenim higijensko-ekološkim faktorima, što može imati značajne posljedice na pogoršanje higijensko-epidemiološke situacije i pojavu zaraznih bolesti.

Na području TK postoji 12 centralnih vodovoda, kao i veliki broj lokalnih vodovoda i drugih lokalnih objekata za vodosnabdijevanje (kopani i cjevni bunari, te kaptirani i nekaptirani izvori). Većina ovih vodnih objekata nije pod redovnom kontrolom. Voda se, naročito u lokalnim vodnim objektima, uglavnom ne dezinficira i ne kontroliše laboratorijski. Domovi zdravlja koji su, u ranijem periodu, obavljali dezinfekciju lokalnih i individualnih vodnih objekata nemaju finansijskih sredstava za ove poslove, tako da je dezinfekcija vode za piće postala briga isključivo MZ i vlasnika navedenih objekata.

Centralni-gradski vodovodi u svim općinama na području TK su relativno dotrajali, a gubici vode u njihovoj mreži se kreću od 25% (Doboj Istok i Srebrenik) do 60% (Čelić). Prečišćavanje vode za piće, u ovim vodovodima, vrši se u gradskim vodovodima u Banovićima, Gradačcu, Lukavcu, Srebreniku, Tuzli i Živinicama, a dezinfekcija vode se vrši u svih 12 centralnih-gradskih vodovoda.

Centralni način uklanjanja otpadnih voda (kanalizacijska mreža) postoji u 10 općina TK. Postotak stanovništva koji je priključen na kanalizacijsku mrežu u općinama kreće se od 10 do 15 % u Sapni, Kalesiji i Kladnju do 80% u Živinicama. U Tuzli, Gradačcu i Čeliću ovaj procent iznosi 70%. Općine Doboj Istok i Teočak koriste druge načine uklanjanja otpadnih voda.

Dotrajalost kanalizacijske mreže se kreće od 15 do 20% u Živinicama, Tuzli, Banovićima i Srebreniku do 100% u Čeliću. Prečišćavanje otpadnih voda se vrši u Srebreniku, Gradačcu i Tuzli. Septičke jame, koje su u upotrebi, u najvećem broju slučajeva ne zadovoljavaju temeljne higijenske mjere.

Čvrste otpadne materije na području TK, uglavnom se deponuju na gradskim deponijama, kojih ima 10 na području TK. Općine Doboj Istok i Sapna koriste deponije drugih općina dok općina Teočak nema nikakvo validno rješenje za deponiranje čvrstog otpada.

Laboratorijske analize vode i životnih namirnica obavljaju se u laboratorijama u Lukavcu, Srebreniku, u Zavodu za javno zdravstvo TK i u UKC Tuzla.

U toku 2004. godine u Zavodu za javno zdravstvo TK urađene su ukupno 953 analize higijenske ispravnosti namirnica i 646 analiza higijenske ispravnosti vode za piće, od čega su 174 analize pokazale higijensku neispravnost namirnica i 190 analiza je pokazalo higijensku neispravnost vode za piće.

Higijensko-epidemiološka situacija na području TK, prema podacima Zavoda za javno zdravstvo, iskazana u brojčanim pokazateljima govori da je, u periodu 2000.-2004. godina najviše oboljelih od zaraznih i parazitarnih bolesti bilo u 2000. godini (ukupno 12.523 oboljela od čega od gripe 7.904), a najmanje u toku 2002. godine (ukupno 4.303 oboljela od čega 1.422 od gripe).

Broj epidemija zaraznih i parazitarnih bolesti kretao se, u periodu 2000-2004. godina, od 5 epidemija u 2004. godini do 15 epidemija u 2000. godini. Broj oboljelih u epidemijama kretao se od 90 slučajeva u 2004. godini do 7.830 slučajeva u 2000. godini.

U epidemijskoj formi najčešće se, u navedenom petogodišnjem periodu, javljala gripa sa ukupno 14.337 oboljelih osoba.

Najčešće-vodeće zarazne bolesti, u navedenom petogodišnjem periodu, bile su: enterocolitis, varicella, Tbc i scabies.

Vakcinacija kao specifična mjera zaštite zdravlja stanovništva provodi se, na području TK, kontinuirano, sukladno Naredbi o obveznim imunizacijama u FBiH.

Treba napomenuti da je u oblasti zdravstva neophodno kontinuirano provoditi odgovarajuće akcije edukacije stanovništva, kako bi se kod stanovništva na viši nivo podigla svijest i konkretna briga o potrebi poduzimanja preventivnih mjera u zaštiti od zaraznih bolesti.

Ove aktivnosti imaju poseban značaj na seoskim područjima, naročito u svezi s poduzimanjem svih preventivnih i operativnih mjera kod korištenja vode za piće i higijenske potrebe stanovništva iz lokalnih vodnih objekata, kako bi se osigurali uvjeti za korištenje higijenski ispravne vode za navedene namjene.

Adekvatne aktivnosti je također potrebno provoditi i u svezi s korištenjem namirnica biljnog i životinjskog porijekla, kako bi se osiguralo korištenje navedenih namirnica u higijenski ispravnom stanju. U ovoj oblasti je od posebne važnosti kontinuirano i efikasno djelovanje općinskih i kantonalnih inspeksijskih organa, u provođenju zakonskih propisa u ovoj oblasti, kako bi se osiguralo da se u promet puštaju samo higijenski ispravne životne namirnice.

Zdravstveni sustav na području TK je dobro organiziran, posjeduje resurse kadrova, prostora i opreme tako da može odgovoriti povećanim potrebama u slučajevima prirodnih i drugih nesreća manjih razmjera, uz dodatni napor menadžmenta zdravstvenih ustanova i zdravstvenih radnika, uz sredstva podrške u specifičnim potrebama (lijekovi, sanitetski materijal, dezinfekcijska sredstva, gorivo i dr.) minimalne aktivnosti koordinacije od strane Ministarstva zdravstva.

U slučajevima prirodnih nesreća većih razmjera, spram prirode nesreće, veličine razornog dejstva i broja poginulih, povrijeđenih ili oboljelih osoba, krizni štab koji se formira u Ministarstvu zdravstva utvrdio bi potrebe u kapacitetu zdravstvene zaštite, način organiziranja i pružanja zdravstvene zaštite, način rada i radno vrijeme zdravstvenih radnika u specifičnim uvjetima organiziranja zdravstvene zaštite, promjene uvjeta rada u pojedinim zdravstvenim ustanovama, uključenje privatne prakse u pružanje zdravstvene zaštite i sprečavanje i suzbijanje zaraznih bolesti kao i osiguranje financiranja specifičnih potreba (oprema, transportna sredstva, lijekovi, sanitetski materijal, dezinfekcijska sredstva, gorivo i dr.).

Epizootije zaraznih bolesti

Kada se radi o epizootijama zaraznih bolesti treba reći da je stanje zaštite stoke od zaraznih bolesti, kao i stanje zaštite ljudi od zoonoza, odnosno zaraznih bolesti domaćih i divljih životinja koje se, direktnim ili indirektnim putem, prenose na ljude, na

nezadovoljavajućem nivou, zbog činjenice da nadležni općinski i kantonalni inspeksijski i drugi organi ne provode redovne, zakonski propisane, dijagnostičke procedure u ovoj oblasti. Dodatnu opasnost predstavlja i tvrdokornost uzročnika, kao i mnogobrojni i različiti putevi širenja ovih zaraznih bolesti.

U nekim općinama ne postoji veterinarska inspekcija niti veterinarska stanica što dodatno otežava poduzimanje preventivnih i operativnih mjera u zaštiti domaćih i divljih životinja od zaraznih bolesti.

Kalamiteti biljnih bolesti i štetočina

Na području TK prisutni su mnogi problemi u zaštiti zdravlja biljaka, kako onih koji se uzgajaju na otvorenom tako i u zaštićenom prostoru. Štete koje pričinjavaju nametnici su u vidu smanjenja prinosa i pogoršanja kvaliteta proizvoda.

Procjenjuje se da na području TK štete koje pričinjavaju uzročnici biljnih bolesti, štetnici i korovi iznose 30-40%. U pojedinim godinama štete su u pojedinim proizvodnjama i veće kao što je bilo 1995. godine usljed napada plamenjače krompira štete su iznosile oko 60%, 2004. godine monilia laxa na šljivi uništila je oko 70% cvjetova, venturia spp.-čađava krastavost vrlo često pričinjava velike štete jabukama i kruškama, šarka šljive redovno znatno umanjuje rod.

Da bi se sačuvalo zdravlje biljaka i time smanjile štete proizvođači su dužni da primjenjuju odgovarajuće mjere zaštite, čiji je cilj postizanje visokih prinosa i kvaliteta poljoprivrednih proizvoda. Nizak nivo tehnologije i tehnike, posebno nizak nivo znanja proizvođača u čemu zaštita bilja ima značajno mjesto, su glavni razlog niskih prinosa najzastupljenijih kultura po jedinici površine.

Poljoprivredni zavod Tuzla, sa službom za zaštitu bilja, u narednom periodu (2006-2010.) će pratiti pojavu biljnih bolesti, štetočina i korova i najdirektnije se uključivati u pružanje pomoći proizvođačima. Na taj način doprinijet će se ostvarivanju planova povećanja i intenziviranja biljne proizvodnje u navedenom periodu.

Biljna proizvodnja, na području TK, ugrožena je od velikog broja nametnika. U periodu 2006 -2010. godine određeni nametnici i štetnici će praviti značajnije poteškoće u ostvarivanju visokih prinosa kukuruza u TK, koja proizvodnja zauzima blizu 30.000 ha poljoprivrednog zemljišta.

Na znatnim površinama koristi se aktivna materija atrazin u svrhu suzbijanja korova, često u povećanim dozama. Poljoprivredni zavod nastavit će u narednom periodu aktivnosti na smanjenju doza ili prestanku potpune upotrebe atrazina, jer predstavlja opasnost zbog mogućeg ispiranja u podzemne vode.

U narednim godinama očekujemo značajniju pojavu novog štetnika na našim prostorima kukuruzne zlatice (*Diabrotica v.virgifera*). Imago ove štetočine oštećuje list i svilu kukuruza a larve korjenov sustav što dovodi do velikih šteta. Proizvođače ove kulture informirat ćemo o štetočini i pomagati u smanjivanju šteta. Kad se tiče zakorovljenosti kukuruza opasnost za ovu kulturu predstavljaju, pored ostalih korova, posebno korovi *Ambrosia artemisifolia*, *Xanthium strumariorum* i *Abutilon theoplasti* i *Helianthus tuberosum*. Iznalaženje najpovoljnijih herbicidnih varijanti i pomaganje proizvođačima predstavljat će veliki dio aktivnosti Poljoprivrednog zavoda.

U oblasti povrtlarke proizvodnje velike štete, u kišnim godinama, na krumpiru koji se nalazi na velikim površinama (oko 8 000 ha) i rajčici na otvorenom i u zaštićenim prostorima plamenjača-Phytophthora infestans može nanijeti ogromne štete navedenim proizvodnjama. Na temelju praćenja vremenskih prilika, pojave bolesti i preventivnim i direktnim mjerama proizvođači mogu u velikoj mjeri smanjiti ili eliminirati štete u proizvodnji. Također puževi i drugi nametnici mogu periodično nanositi štete.

Značajne štete u zaštićenom prostoru na povrtnim kulturama mogu nanijeti:

- Siva plijesan-*Botrytis cinerea*
- Baršunasta plijesan-*Fulvija fulva*
- Bijela leptirasta vaš-*Trialeurades rapriorum*
- Koprivin pauk-*Tetranychus urticae*

U voćarskoj proizvodnji niz bolesti i štetočina mogu uzrokovati značajne štete a prije svega to su:

Na šljivi:

- *Monilia laxa*- propadanje cvjetova i sušenje grančica i trulež ploda
- Plum Pox virus-šarka šljive
- Lisne vaši-Aphididae
- Šljivin savijač-gropholita funabrena
- Šljivine osice-Haplocampa flava

Na jabukama i kruškama:

- Čađava krastavost-Venturia spp
- Pepelnica-Podosphaera leucotricha
- Bakterijalna plamenjača-Erwinia amilovora
- Jabučni savijač-Carpocapsa pomonela
- Crveni voćni pauk-Panonychus ulmi
- Kruškina buha-Psylla spp.

Poljoprivredni zavod će u narednom periodu, u nekim područjima uzgoja jabuke, instalirati u voćnjacima meteorološke stanice sa kojim će se pratiti temperature, dužina vlaženja lista, količina i raspored padavima i drugo.

Na temelju pomenutih parametara, stručnjaci iz oblasti zaštite bilja će predlagati točne termine za tretiranje nasada, što će doprinijeti efikasnijoj zaštiti i smanjenju broja tretiranja, a što će rezultirati manjim štetama i boljom zaštitom životne sredine.

Može se konstatirati da je, na području TK, stanje zaštite bilja od raznih vrsta štetnika relativno zadovoljavajuće, imajući u vidu činjenicu da, u posljednjih 5 godina, nisu registrirani slučajevi većih šteta na biljnom fondu, kao posljedica djelovanja raznih štetnika.

3.3.2. Tehničko-tehnološke nesreće

Veliki šumski požari

Šumski požari većih razmjera predstavljaju veliku opasnost za materijalna dobra, a u ekstremnim situacijama i za ljude. U slučaju šumskih požara većih razmjera, naročito na terenima koji su kontaminirani NUS-om i MES-om, u manjim i siromašnijim općinama,

stupanj zaštite je nizak, jer su raspoloživa materijalno-tehnička sredstva i ljudstvo osposobljeno i opremljeno za gašenje požara, ovih razmjera, nedovoljni.

Na nivou FBiH su usvojene odgovarajuće standardne operativne procedure za uporabu helikoptera Vojske FBiH za gašenje šumskih požara.

Na području TK je formirano JP "Šume TK" D.D. Kladanj koje gazduje šumama na području TK, (ukupna površina pod šumama 71.960 ha, od čega je 9.846 ha minirano ili 13,7%), a u svom sastavu ima 4 šumska gazdinstva (ŠG): "Konjuh" Kladanj, "Sprečko" Živinice, "Majevičko" Srebrenik i "Vlaseničko" Kladanj.

Najbitniji parametri koji utječu na ugroženost šuma i objekata od požara su: 1. Vegetacija (zastupljenost vrste drveća), 2. Antropogeni faktori (rizik od čovjeka), 3. Klima, 4. Podloga (matični supstrat i tip zemljišta), 5. Orografija i 6. Uređenost šuma (higijena šuma)

Prema stručnoj procjeni u JP "Šume TK", D.D. Kladanj, koja je urađena metodom procjene utjecaja najbitnijih parametara na izbijanje šumskih požara, može se zaključiti da je u sva 4 šumska gazdinstva na području TK, ugroženost od šumskih požara velika.

U planu zaštite od požara koji se svake godine donosi u JP "Šume TK", detaljno je razrađena tematika ugroženosti šuma od požara, po stupnju ugroženosti, sa preglednim kartama, na kojima su ucrtani: protivpožarni prosjeci, putevi, šumske ceste, željezničke pruge, prirodne prepreke (vodene površine i goleti), mjesta osmatračko-dojavnih mjesta sa zonama osmatranja, kaptaze za vatrogasna vozila i crpke, mjesta za smještaj sredstava i opreme za gašenje požara i drugo.

Najveću opasnost predstavljaju požari u borovoj i jelovoj šumi kao i u drugim zimzelenim šumama, a manje su posljedice širenja požara u listopadnim šumama (hrast, bukva, breza i slično).

Najopasnije su bukove šume. Mlade sastojine obrasle travom i šumske kulture na prostoru gdje vladaju nepovoljni klimatski uvjeti sa aspekta opasnosti od požara, uvijek su ugrožene od požara.

Opasnost od požara nastaje u vrijeme kada prevladavaju suhi proljetni vjetrovi, kao i u ljetnom periodu, sa visokim dnevnim i noćnim temperaturama zraka.

Požar može u potpunosti uništiti šumu, zajedno sa životinjama i mikroorganizmima u površinskom sloju zemljišta, a štete su neprocjenjive, te je neophodno poduzimati sve raspoložive mjere kako bi se požari pravovremeno preduprijedili.

Širenje požara zavisi od gustine šume, vlažnosti zemljišta i zraka, reljefa zemljišta, veličine i mjesta protivpožarnih prosjeka, veličine proplanaka, širine rijeka, puteva i slično.

Požari u šumi i šumskim objektima predstavljaju mnogo veću opasnost danju, kada je zrak suh, nego u večernjim satima i noću, kada se povećava vlažnost zraka.

Posebno su ugrožene šumske kulture uz putne komunikacije i u blizini naselja.

Svi građevinski objekti u JP "Šume TK" DD Kladanj su djelimično ili veoma ugroženi od požara s obzirom da se radi o objektima koji su građeni od drveta (objekti za smještaj radnika, opreme i alata, priručna skladišta goriva i maziva, staje za smještaj konja), te zidani objekti i magacini čije su krovne konstrukcije od drveta (stare zgrade), a koje su opterećene starim elektroinstalacijama.

Posebno treba istaći da potencijalnu opasnost predstavljaju sijena za ishranu konja koja su smještene nedaleko od šume.

Skladište eksploziva, za potrebe poduzeća, smješteno je na lokalitetu "Budim potok" Kladanj.

Na temelju izloženih pokazatelja dolazi se do zaključka da u sva četiri šumska gazdinstva postoji velika ugroženost od požara. Naročito su ugrožene četinarske šume, a na prvom mjestu nalaze se šume bijelog i crnog bora, kulture četinarara i drugo.

Posebno treba naglasiti da su ugrožena izletišta i to: u ŠG "Sprečko" Živinice: Suška rijeka-Suha, Klapića rijeka - Poljice, Svatovac (rijeka Ugar i Strojna), Krivača (rijeka Krivača i put Zelenboj), Orahovica (Strojna, Vukov potok i Orahovička rijeka), Kiseljak (Jezero Modrac i Bokavičko brdo), Zlaća - Mačkovac, Rijeka Krivača - Velika Zlaća i Oskova; u ŠG "Konjuh" Kladanj: Muška voda, Paučka luka, lovačka kuća na lokalitetu Gučina i Hadžijska ravan; u ŠG "Majevičko" Srebrenik: Šehitluci (izletišta), Okresanica (izletišta), Visori i Rašljanska rijeka.

Imajući u vidu opasnosti od velikih šumskih požara može se reći da je neophodno poduzimati adekvatnije preventivne mjere protivpožarne zaštite u poduzećima koja gazduju šumama. Ova poduzeća treba, također, bolje opremiti i osposobiti za gašenje šumskih požara, posebno požara većih razmjera.

Požari na stambenim, poslovnim, industrijskim i drugim objektima

Stupanj zaštite od požara na stambenim i poslovnim objektima, u većim općinama je relativno zadovoljavajući sa aspekta opremljenosti i osposobljenosti vatrogasnih jedinica za gašenje požara, a u manjim i siromašnijim općinama stupanj zaštite od ovih požara je nezadovoljavajući prije svega zbog neodgovarajuće organiziranosti, odnosno opremljenosti i osposobljenosti za gašenje ovih požara.

Preventivne mjere protivpožarne zaštite sprovode se vrlo loše i nepotpuno, što je posebno vidljivo kroz opremljenost stambenih, poslovnih i drugih objekata sredstvima za gašenje početnih požara. Također, je u vrlo lošem stanju i hidrantska mreža na području svih općina.

U većini općina TK nisu stvoreni odgovarajući uvjeti za efikasno djelovanje vatrogasnih jedinica. Povoljna je okolnost da relativno dobro opremljene vatrogasne jedinice postoje u općinama u kojima su opasnosti od nastajanja velikih i katastrofalnih požara najveće.

Posebno je važno da općina Tuzla, koja ima najsloženiju situaciju kada je u pitanju požarna opasnost (visoki građevinski objekti, dvorane, bolnice, hoteli, administrativne zgrade i slično) ima oformljenu vrlo snažnu i efikasnu vatrogasnu brigadu koja je relativno dobro opremljena materijalno-tehničkim sredstvima i opremom, a raspolaže i dobro obučanim i osposobljenim vatrogascima.

Kvalitet vatrogasne brigade Tuzla je i dobra dispozicija njenih jedinica i optimalna organizacija. Zahvaljujući tome postignuta je značajna brzina u intervencijama, odnosno u dolasku do zapaljenih objekata, što omogućava da se početni ili mali požari brzo ugase i tako spriječi njihovo prerastanje u velike ili katastrofalne požare.

Vatrogasna brigada Tuzla trenutno raspolaže sa 15 vozila namijenjenih za gašenje požara svih vrsta, od čega su 2 vozila za spašavanje ljudi i imovine. Prosječna starost vatrogasnih vozila iznosi 24,7 godina, što je znatno iznad evropskog standarda za zamjenu vatrogasnih vozila koji iznosi 17 godina. Samo tri vatrogasna vozila vatrogasne brigade Tuzla su ispod navedene starosne granice. Većina vozila koja posjeduju tuzlanski vatrogasci prestala se proizvoditi prije više od 10 godina, tako da nabavka rezervnih dijelova za vatrogasna vozila predstavlja problem.

Tuzlanska vatrogasna brigada raspolaže sa pedesetmetarskim auto ljestvama (jedine na području TK) za gašenje i spašavanje kod požara na visokim objektima, kao i sa auto zglobnom platformom visine 18 m.

Ostale vatrogasne jedinice na području TK (Banovići, Kalesija, Kladanj, Lukavac, Gračanica, Gradačac i Srebrenik) osim što su formacijski vrlo male, suočene su sa velikim problemima u održavanju vrlo zastarjele tehnike i opreme za gašenje požara. Ove jedinice nisu opremljene za gašenje velikih požara ali je njihova velika uloga u tome što su na prvoj liniji obrane od požara, kod gašenja manjih požara i sprečavanja da se oni pretvore u velike požare.

Vatrogasne jedinice sa područja TK sposobne su da se, združenim djelovanjem, bore protiv velikih i katastrofalnih požara na stambenim, poslovnim, industrijskim i drugim objektima, pri čemu najveći problem predstavlja vrlo zastarjela oprema koja može u teškim požarnim uvjetima da zakaže.

Rušenje brana na hidroakumulacijama (HA) i prelijevanje vode preko brana na HA

Svim HA i branama na HA, na području TK, upravlja se sukladno odgovarajućim propisima za rad takvih objekata, posebno u slučaju pojave velikih voda, tako da je mogućnost nastanka ekscenčnih situacija svedena na minimum.

HA "Modrac" upravlja MVP "Spreča" Tuzla, HA "Snježnica" Teočak upravlja Elektroprivreda FBiH, a HA "Vidara" i "Hazna", na području općine Gradačac, upravlja općina Gradačac.

HA "Modrac" ima najveći utjecaj na stanje vodostaja rijeke Spreče nizvodno od HA u slučaju pojave velikih voda.

Upravljanje branom HA "Modrac" vrši se sukladno:

- Planu pogona brane "Modrac", kojeg donosi MVP "Spreča", a na koji se daje vodoprivredna suglasnost;
 - Pravilniku o načinu i postupcima za osmatranje i evidentiranje podataka, rukovanje opremom i kontrolom rada za objekat brane "Modrac"
 - Vodoprivrednoj dozvoli za objekat brane i HA "Modrac" koju izdaje Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK.
- Naznačenim aktima propisani su svi uvjeti za sigurno upravljanje objektom brane HA "Modrac", a posebno za:
- Kontrolu stabilnosti samog objekta brane,
 - Održavanje nivoa vode u HA i
 - Režim ispuštanja vode iz HA.

Kontrola stabilnosti objekta brane vrši se redovno dva puta godišnje, putem geodetskog osmatranja ponašanja okolnog terena, lukova i kontrafora. Na kontraforima brane vrši se svakodnevno osmatranje pomjeranja na specijalno ugrađenim viskovima.

Održavanje nivoa HA utvrđeno je planom pogona brane "Modrac". Utvrđen je minimalni radni nivo od 195,00 m.n.m., pri kojem je još moguće vršiti snabdijevanje potrošača vodom. Na početku sušnog perioda (lipanj-studenj) potrebno je, ako to hidrološke prilike dozvoljavaju, postići i održavati nivo HA na koti 199,50 m.n.m.

Režim ispuštanja vode iz HA direktno je vezan za održavanje nivoa HA. Zbog toga je u proljeće, kada su prirodni protoci veći i ispuštanje vode veće a u ljetnom periodu ispušta se samo biološki minimum koji je propisan vodoprivrednom dozvolom i iznosi 4,7 m³/s.

U slučaju potrebe za spuštanjem nivoa HA na sigurnosnu kotu od 196,50 m.n.m. pražnjenje se odvija kroz temeljne ispuste na brani, koje traje 59 dana.

Praksa govori da se poplavni valovi, na ovom području, javljaju uglavnom u ljetnom periodu, kada je HA pripremljena za jesenji-sušni period, odnosno kada se nivo vode u HA nalazi oko kote 199,50 m.n.m. Pojavom vodnog vala HA se puni do kote 200 m.n.m., kada počinje prelijevanje preko preljeva.

Vodni val je redovito veći od kapaciteta temeljnih ispusta, pa je i regulacija ograničena na njihovu propusnu moć od 75 m³/s. Razlika dotoka se prelijeva preko preljeva. Preljevi ne mogu prihvatiti svu količinu vode koja dotječe, pri istom nivou, pa visina vode u HA raste do nekog nivoa kada se izjednače količine koje dotječu i količine koje se ispuštaju i prelijevaju. Izdizanje nivoa vode na preljevu povećava zapreminu HA, što praktično znači da HA smanjuje veličinu poplavnog vala nizvodno od brane.

Imajući u vidu svrhu izgradnje brane i HA "Modrac" a to je snabdijevanje industrijskih kapaciteta tehnološkom vodom, jasno je da se korisna zapremina HA, koja iznosi 54 x 10⁶ m³, ne može koristiti za smanjenje poplavnih valova, a da se ne ugrozi temeljna namjena za koju je izgrađena HA, naročito zbog toga što se poplavni vodni valovi javljaju u periodu kada bi HA trebala biti puna.

Neki do sada zabilježeni poplavni valovi imali su zapreminu od 69 x 10⁶ m³ do 144 x 10⁶ m³ što govori da se za rasplinjavanje vrhova vodnog vala može koristiti samo zapremina koja se formira izdizanjem nivoa HA na preljevima iznad kote 200 m.n.m., a ta zapremina, za nivo na preljevima od 2 m, odnosno za kotu 202 m.n.m. iznosi 35 x 10⁶ m³, što znači da se za tu zapreminu smanji zapremina vodnog vala nizvodno od brane HA. Iz ovoga je jasno da HA "Modrac" pozitivno utječe na smanjenje poplava nizvodno od HA. Na poplave koje se javljaju znatno utječu i vodni valovi koji se javljaju na pritokama rijeke Spreče nizvodno od HA "Modrac".

HA i brana "Modrac" je u funkciji preko 40 godina bez ikakvih problema u njenom pogonu. U proteklom periodu MVP "Spreča" je poduzelo niz mjera za sigurno funkcioniranje brane:

- Izvršeno je modelsko ispitivanje rušenja brane;
- Izvršeno je obilježavanje poplavnog vala nizvodno od brane;
- Izvršeno je ispitivanje brane na potres;
- Izvršena je sanacija dijela pukotina na lukovima brane;
- Svakodnevno se vrše hidrometeorološka osmatranja na vlastitoj hidrometeorološkoj stanici;
- Redovno se vrši, dva puta godišnje, oskultacija brane;
- Svakodnevno se vrši očitavanje viskova na kontraforima brane;
- Redovno se vrši tekuće i investicijsko održavanje objekata i brane;
- Svakodnevno se prati nivo HA i proticaji.
- Svakodnevno se vodi dnevnik u koga se upisuju osmotreni podaci i sve promjene na brani;
- Redovno se pribavljaju vodoprivredne dozvole za rad brane.

U slučaju prelijevanja vode preko brana na HA poduzimaju se odgovarajuće preventivne i operativne mjere na zaštiti ljudi i materijalnih dobara od poplava koje mogu nastati na područjima nizvodno od hidroakumulacija.

U svim općinama koje su locirane nizvodno od HA urađeni su, od strane OSCZ, odgovarajući planovi evakuacije ljudi i materijalnih dobara za slučaj kada postoji opasnost od nailaska velikog poplavnog vala, kao posljedica rušenja brana na HA ili prelijevanja vode preko brana na HA.

Sustav osmatranja i uzbunjivanja, za slučajeve opasnosti od nailaska velikog plavnog vala, kao posljedica prelijevanja vode preko brana na HA, ili rušenja brana na HA, nije još uvijek u funkciji, što, kao veliki nedostatak, treba otkloniti u najkraćem mogućem roku.

Ekspanzija i eksplozija plinova i opasnih materija

U svim pravnim subjektima koji se bave proizvodnjom, skladištenjem, transportom i manipulacijama sa opasnim plinovima i drugim opasnim materijama poduzimaju se sve, zakonom propisane mjere i aktivnosti, u cilju sprečavanja nastanka ekscenih situacija, tako da se može ocijeniti da je stupanj zaštite i spašavanja u ovoj oblasti na zadovoljavajućem nivou, o čemu govori i činjenica da u dužem vremenskom periodu, na području TK nije bilo ekscenih situacija sa navedenim materijama.

Radioaktivno i drugo zagađivanje zraka, vode, zemljišta i namirnica biljnog i životinjskog porijekla

Zagađivanje zraka

Na području TK, posebno u industrijski razvijenim područjima kao i u većim urbanim područjima, prisutna je relativno visoka zagađenost zraka, kao posljedica rada industrijskih i energetskih kapaciteta, zagađenja iz motornih vozila, korištenja čvrstih goriva za zagrijavanje stambenih i drugih objekata.

Na području TK uspostavljen je sustav za praćenje kvaliteta zraka, kojim se vrši automatski monitoring kvaliteta zraka, a koji obuhvata pet fiksnih imisionih stanica na području općine Tuzla (Skver, BKC, Bukinje, Bektići i Cerik) i jednu mobilnu imisionu stanicu, koje su opremljene sa mjernim uređajima za mjerenje koncentracija temeljnih pokazatelja kvaliteta zraka (sumpor dioksid (SO_2), azot dioksid (NO_2), ugljen monoksid (CO), ozon (O_3) i taložna prašina) i meteoroloških podataka (temperatura zraka, brzina vjetra, pravac vjetra, barometarski tlak, sunčevo zračenje i količina padavina), kao i centralnu jedinicu (server) za prikupljanje, pohranjivanje i obradu rezultata mjerenja.

O rezultatima ovih mjerenja javnost se redovno informira, dnevnim i mjesečnim izvješćima, putem javnih medija i web stranice Vlade Kantona.

Na temelju pregleda prosječnih godišnjih imisionih koncentracija polutanata koje su izmjerene na 5 fiksnih mjernih stanica na području općine Tuzla, u toku 2005. godine, mogu se konstatirati sljedeće činjenice:

- Prosječna godišnja imisiona koncentracija SO_2 se kretala od 32,10 (Cerik) do 73,30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (BKC) iz čega proizlazi da ni na jednom lokalitetu nisu izmjerene vrijednosti koje prelaze granične vrijednosti (90 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) utvrđene Pravilnikom o graničnim vrijednostima kvaliteta zraka (u daljem tekstu: Pravilnikom). Najviše maksimalne dnevne koncentracije zabilježene su 11. 02. 2005. godine i to na lokalitetima: Skver (505,80 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) i BKC (564,40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$).
- Prosječna godišnja imisiona koncentracija NO_2 se kretala od 9,20 (Cerik) do 39,40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (BKC) iz čega proizlazi da ni na jednom lokalitetu nisu izmjerene vrijednosti koje prelaze granične vrijednosti (60 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) utvrđene Pravilnikom. Najviše maksimalne dnevne koncentracije zabilježene su 11. 02. 2005. godine i to na lokalitetu Skver (149,30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) i BKC (178,10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$).
- Prosječna godišnja imisiona koncentracija CO se kretala od 0,7 (Cerik) do 1,4 mg/m^3 (BKC). Najviše maksimalne dnevne koncentracije zabilježene su 11.02. 2005. godine i to na lokalitetu Skver (5,2 mg/m^3) i BKC (6,3 mg/m^3).
- Prosječna godišnja imisiona koncentracija O_3 se kretala od 38,00 (Bukinje) do 54,90 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (Cerik). Najviše maksimalne dnevne koncentracije zabilježene su 12. 02. 2005. godine na lokalitetu Cerik (119,50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) i Bektići (102,30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$).
- Prosječna godišnja imisiona koncentracija taložne prašine se kretala od 41,70 (Cerik) do 75,30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (BKC) iz čega proizlazi da ni na jednom lokalitetu nisu izmjerene vrijednosti koje prelaze granične vrijednosti (150 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) utvrđene Pravilnikom. Najviše maksimalne dnevne koncentracije zabilježene su 10. 02. 2005. godine na lokalitetu Bukinje (392,60 $\mu\text{g}/\text{m}^3$), 11. 02. 2005. godine na lokalitetu BKC (482,90 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) i lokalitetu Skver (366.20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$).

Na području općina Lukavac, Gračanica, Srebrenik, Banovići i Živinice, u toku 2005. godine, vršeno je praćenje kvaliteta zraka mobilnom imisionom stanicom koja je opremljena istovjetnom opremom kao i fiksne mjerne stanice. Lokalitete mjerenja odredile su nadležne općinske službe.

Na području općine Lukavac vršeno je mjerenje na dva odvojena lokaliteta, i to na lokaciji benzinske crpke "Junuzović" u razdoblju od 10. 01. 2005. do 21. 02. 2005. godine i na lokaciji Global Ispat Koksna industrija Lukavac (GIKIL) u razdoblju od 22. 06. 2005. do 08. 08. 2005. godine.

Prema mjerenjima koja su obavljena na lokalitetu benzinske crpke "Junuzović" rezultati ukazuju na sljedeće:

- Koncentracije taložne prašine, NO_2 i SO_2 , povremeno su prelazile ciljane i granične vrijednosti kvaliteta zraka.
- Koncentracije CO i O_3 nisu prelazile visoke vrijednosti za 8 h perioda uzorkovanja.

Prema mjerenjima koja su obavljena na lokalitetu GIKIL Lukavac rezultati ukazuju na sljedeće:

- Koncentracije taložne prašine, NO_2 i SO_2 , nisu prelazile ciljane i granične vrijednosti kvaliteta zraka.
- Koncentracije CO i O_3 nisu prelazile visoke vrijednosti za 8 h perioda uzorkovanja.

Na području općine Gračanica vršeno je mjerenje na lokalitetu ispred općinske zgrade u razdoblju od 22. 02. 2005. do 29. 03. 2005. godine, a dobiveni rezultati ukazuju na sljedeće:

- Koncentracije taložne prašine, NO_2 i SO_2 , su prelazile ciljane i granične vrijednosti kvaliteta zraka.
- Koncentracije CO i O_3 nisu prelazile visoke vrijednosti za 8 h perioda uzorkovanja.

Na području općine Srebrenik vršeno je mjerenje na lokalitetu ispred benzinske crpke "OMV Istrabenz" u razdoblju od 09. 04. 2005. do 10. 05. 2005. godine, a dobiveni rezultati ukazuju na sljedeće:

- Koncentracije taložne prašine i SO_2 , nisu prelazile ciljane i granične vrijednosti kvaliteta zraka.
- Koncentracije CO i O_3 nisu prelazile visoke vrijednosti za 8 h perioda uzorkovanja.
- Koncentracije NO_2 prelazile su povremeno ciljane vrijednosti kvaliteta zraka.

Na području općine Banovići vršeno je mjerenje na lokalitetu ispred športske dvorane u razdoblju od 19. 05. 2005. do 19. 06. 2005. godine, a dobiveni rezultati ukazuju na sljedeće:

- Koncentracije taložne prašine, NO₂ i SO₂ nisu prelazile utvrđene ciljane i granične vrijednosti kvaliteta zraka.
- Koncentracije CO i O₃ nisu prelazile visoke vrijednosti za 8 h perioda uzorkovanja.

Na području općine Živinice vršeno je mjerenje na dva lokaliteta, i to u neposrednoj blizini općine i u krugu benzinske crpke Energopetrol, u razdoblju od 21. 11. 2005. do 11. 01. 2006. godine, a dobiveni rezultati ukazuju na sljedeće:

- Koncentracije NO₂ i SO₂ su prelazile utvrđene ciljane i granične vrijednosti kvaliteta zraka.
- Koncentracije CO i O₃ nisu prelazile visoke vrijednosti za 8 h perioda uzorkovanja.

Kvalitet zraka na području TK je posljedica: rada industrijskih i termoelektričnih postrojenja, rada manjih energetskih postrojenja instaliranih kod privrednih subjekata, kotlana i individualnih ložišta, kao i posljedica korištenja prometnih motornih vozila, što se smatra i najvećim zagađivačem.

Drugi faktori koji značajno utječu na veće zagađenje zraka: nepodobna konfiguracija terena, nepodobna prostorna dispozicija većih zagađivača, slaba infrastruktura cestovnog prometa i klimatsko-meteorološki uvjeti područja TK (slabi vjetrovi, pravac vjetrova, nepodobna temperaturna inverzija i drugo).

Prezentirani pokazatelji kvaliteta zraka govore da, gledano u prosjeku, na području općine Tuzla, što na izvjestan način može odgovarati i za čitav TK, imamo, u toku godine "umjereno zagađen zrak".

Ako se utvrđeni kvalitet zraka analizira po vremenskim razdobljima u toku godine, može se zaključiti:

- Kvalitet zraka, skoro na svim lokalitetima i po svim pokazateljima mjerenja, izuzev u pojedinačnim slučajevima, u vremenskom periodu od proljeća do rane jeseni (ljetni period) odgovara "dobrom" kvalitetu zraka.
- Kvalitet zraka, skoro na svim lokalitetima i po svim pokazateljima mjerenja, izuzev u pojedinačnim slučajevima, u vremenskom periodu od rane jeseni do proljeća (zimski period) odgovara "zagađenom" kvalitetu zraka, a povremeno i "prekomjerno zagađenom" kvalitetu zraka.

Zagađivanje vodotoka i voda

Stanje kvaliteta voda u vodotocima

Sistematsko ispitivanje kvaliteta voda površinskih vodotoka u TK, kao i u ostalim dijelovima BiH, prije rata je vršeno od strane Republičkog Hidrometeorološkog Zavoda, 3-4 puta godišnje, što nije osiguravao reprezentativne podatke potrebne za stjecanje sveobuhvatne slike o kvalitetu.

U periodu 1985-1989. godine ustanovljen je biološki monitoring koji je permanentno provoden, te je osigurana mogućnost da se utvrdi stupanj saprobnosti pojedinih dionica vodotoka i tako odredi degradacija vodotoka i opće stanje kvaliteta vode u njima. Biološki monitoring, međutim, obuhvatio je sve veće vodotoke na utvrđenim hidrometrijskim profilima, dok na manjim vodotocima nije vršen.

Na području TK ispitivanje kvaliteta voda vodotoka obavljano je isključivo na rijeci Spreči, na tri mjerna profila i to u gornjem toku rijeke Spreče, zatim u donjem toku rijeke Spreče nizvodno od Lukavca i akumulacije "Modrac" i povremeno na rijeci Jali nizvodno od Tuzle, zbog velikog zagađenja koje Jala unosi u Spreču. Na temelju ovih ispitivanja određen je teret zagađenja i saprobnost. Rijeka Spreča, po ovim mjerenjima, je nizvodno od ušća Jale bila većinom van kategorije, a ponekad je odgovarala IV klasi boniteta.

Ovakvo stanje u pogledu kvaliteta voda vodotoka bilo je rezultat, prije svega, niskih proticaja rijeke Spreče i pritoka, relativno visoke naseljenosti u slivu, i kao najvažnijeg faktora - visoko razvijene industrije. Poseban problem predstavljala je kemijska industrija sa velikim utroškom vode i produkcijom vrlo toksičnih slabo razgradljivih jedinjenja, koja su imala mnogostruko štetne posljedice na kompletan biološki svijet u rijeci Jali i Spreči, ali i mnogo nizvodnije.

Najveća emisija toksičnih tvari na prostorima BiH, u prijeratnom periodu, bila je u Tuzlanskom regionu. Procijenjeno je da bi za eliminiranje efekata toksičnosti bila potrebna količina od oko 300 m³/s vode za razblaženje.

Pored vodotoka, u prijeratnom periodu, ispitivanja kvaliteta vode vršena su sistematski i na HA "Modrac", s obzirom na njenu namjenu. S obzirom da su zadnja sveobuhvatna istraživanja kvaliteta voda efluenta (ispusnih otpadnih voda) kao i recipijenata - rijeka Jale i Spreče, rađena osamdesetih godina prije rata, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK je, zajedno sa JP za "Vodno područje slivova rijeke Save" Sarajevo, krajem 2004. godine, naručilo ispitivanje kvaliteta i mjerenje protoka površinskih voda u slivu rijeke Spreče, za period zima-proljeće 2005. godine, sa ciljem utvrđivanja trenutnog stanja kvaliteta površinskih voda u slivu rijeke Spreče, duž čitavog njenog toka, kao i glavnih pritoka rijeke Spreče.

Ispitivanja je proveo Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo.

Elaborat je dao odgovor o kvalitetu vode na pojedinim profilima u poređenju sa važećom klasifikacijom površinskih voda, proširenom novim kvalitativnim pokazateljima sukladno standardima EU, te uporedbom sa podacima iz ranijih perioda utvrđen je trend kvalitativnih pokazatelja voda rijeke Spreče.

Istraživanja kvaliteta voda rijeke Spreče i njenih pritoka obavljena su kroz dva godišnja razdoblja (zima i proljeće 2005. godine, te nastavljena kroz ljeto i jesen), na ukupno 38 mjernih profila, mjerenjem niza općih pokazatelja, temeljnih fizičko-kemijskih, specifičnih fizičko-kemijskih pokazatelja, te mikrobioloških i bioloških pokazatelja.

Rezultati najnovijih istraživanja rijeke Spreče i njenih pritoka, te glavnih ispusta otpadnih voda potvrđuju od prije konstatirano stanje što se tiče zagađenja rijeke Spreče.

Najveći problem, neposredno uzvodno od HA "Modrac", te u samoj akumulaciji predstavljaju enormno visoki sadržaji suspendiranih materija od rudnika i separacija uglja u slivu (Banovići i Đurđevik).

Na dionici Spreče, nizvodno od HA "Modrac", na lokalitetima nizvodno od uliva rijeke Jale, kvalitet voda rijeke Spreče, do ušća u rijeku Bosnu, drastično opada i mijenja se iz III u IV kategoriju, odnosno po nekim parametrima van kategorije.

Najveći doprinos teretu zagađenja vode rijeke Spreče dolazi od sljedećih zagađivača:

- Rudnici i separacije uglja Banovići i Đurđevik;
- Rijeka Jala - otpadne fekalne vode, visoka pH-vrijednost, sadržaj elektrolita, a time i povećana toksičnost tih voda. Ovo zagađenje naročito prouzrokuju veći zagađivači (Tvornica piva, Tvornica prerade i prometa mlijeka, Tvornica deterdženata, Termoelektrana i ostalo);

- Potok Lukavčić - organske materije, suspendirane čvrste čestice, nitrogene materije, toksičnost;
- Ispust "bijelo more" - visoka pH-vrijednost, elektrolit (CaCl₂, NaCl, CaSO₄), toksičnost;
- Ispust KHI- organske toksične materije, fenoli, nitrogene materije-amonijak;
- Sokoluša-mali proticaj, značajan udio fekalnih otpadnih voda - nitrogene i organske materije.

Akumulacije

U poratnom periodu obimnija ispitivanja kvaliteta su vršena jedino na jezeru Modrac i Snježnici, u početku radi utvrđivanja mogućnosti korištenja ovih voda u svrhu snabdijevanja stanovništva pitkom vodom, a kasnije u cilju nastavka ovih istraživanja i utvrđivanja trenda u pogledu kvaliteta, te definiranja potrebnih mjera zaštite.

Provedena ispitivanja ukazuju na trend značajnog pogoršanja kvaliteta voda HA "Modrac", koji u toku godine oscilira zavisno od hidrološke situacije (u ljetnom periodu, plići dijelovi akumulacije sa izrazito lošim kvalitetom vode).

U odnosu na prva ispitivanja kvaliteta voda HA "Snježnica" (1996-1997), kada se kvalitet voda kretao u granicama I-III klase voda, odnosno u prosjeku odgovarao II klasi voda, također je prisutan trend pogoršanja kvaliteta.

Prikupljanje i transport otpadnih voda stanovništva i privrede

Sustavnom planiranju kanalizacijskih sustava potrebno je posvetiti odgovarajuću pažnju, ovo tim više što je dosadašnje odlaganje njihove izgradnje dovelo do nagomilavanja vodoprivrednih, a naročito sanitarno-higijenskih problema koji se sve teže rješavaju, jer zahtijevaju velika finansijska sredstva koja najčešće treba osigurati u kratkom vremenskom roku. Regionalni kanalizacijski sustavi trebali bi da imaju prednost, naravno tamo gdje su opravdani, jer na najbolji način doprinose boljoj zaštiti dužih dionica vodotoka, naročito onih namijenjenih vodosnabdijevanju, uz niz tehničkih i ekonomskih prednosti. Ovim rješenjima se ostvaruju povoljniji eksploatacijski i investicijski troškovi, a posebno u dijelu koji se odnosi na postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda.

Općina Banovići

Sustav kanalizacije je separativno-gravitacioni. Na kanalizacijsku mrežu grada je priključeno oko 39% stanovnika.

Karakteristika kanalizacijske mreže je rascjepkanost i nepovezanost kanalizacije sa glavnim kolektorom. Kompletna kanalizacija ima više kanalizacijskih ispusta u rijeku Litvu, a najveći glavni kolektor grada ispušta upotrijebljenu vodu u rijeku u najužem centru grada bez predtretmana i prečišćavanja. Zbog toga se u ljetnim mjesecima, pri malim vodama rijeke Litve osjeća smrad i povećan je stupanj zagađenja.

Kanalizacija je kao i vodovod građena neplanski i proširivana je zajedno sa izgradnjom grada. I pored toga svi dijelovi grada nisu pokriveni kanalizacijskom mrežom. Nije uspostavljen katastar podzemnih instalacija.

Najveći industrijski zagađivač voda rijeke Oskove je rudnik i separacija uglja. Otpadnim vodama sa mokre separacije u Oskovu i dalje se u Spreču unose enormne količine ugljene prašine. U HA "Modrac" zbog naglog smanjenja brzine tečenja dolazi do taloženja nanosa, što je u periodu od 40-tak godina dovelo do formiranja taloga u debljini od nekoliko metara na kompletnoj širini ušća akumulacije od cca 1,5 km. Istovremeno, to dovodi do zagađenja akumulacije te smanjenja njene korisne zapremine. Dalje zagađenje vodotoka i akumulacije iz separacije moguće je smanjiti tretiranjem otpadnih voda na postojećem sustavu prečišćavanja. Uz dogradnju novih taložnika, ugljena prašina mogla bi se koristiti u komercijalne svrhe.

Općina Čelić

Ni jedno naselje na području općine Čelić nema riješen organiziran kanalizacijski sustav. Kanalizacijski odvodi iz objekata su improvizirani, pa je za rješavanje kanalizacijske mreže potrebno izvesti kanalizacijske kolektore.

Od industrijskih pogona grad ima razvijenu prehrambenu proizvodnju u tvornici "Frigos". Ova tvornica je prije rata imala svoj bunar i iz aluviona rijeke Gnjice je za preradu i proizvodnju jagodastog voća koristila do 20 l/s vode. Tvornica je tokom proizvodnje imala produkciju oko 800 m³/dan upotrijebljenih voda. Tvornica, kao i ostali objekti u gradu, direktno upotrijebljene vode ispušta u rijeku Gnjicu.

Stanovništvo većinom nema nikakvu kanalizaciju, pa se upotrijebljene vode ispuštaju u kanale ili vodotoke, a manji dio objekata ima izgrađene septičke jame prije ispuštanja u vodotoke. Da bi se riješio problem kanalizacije primarno je potrebno izvesti kanalizacijske kolektore za naselja: Čelić, Vražiće i Ratkoviće.

Općina Doboj Istok

Na području današnje općine Doboj-Istok nijedna mjesna zajednica nema riješen sustav kanalizacije, odnosno odvodnje upotrijebljenih voda. Svako domaćinstvo za sebe rješava problem upotrijebljenih voda na taj način da se voda upušta u septičke jame ili ide u površinske kanale do najbližeg potoka.

Općina Gradačac

Od ukupnog broja stanovnika prije rata na kanalizacijskoj mreži se nalazilo oko 22% stanovnika. Kompletno područje općinskog centra obuhvaćeno je kanalizacijskom mrežom.

Postoji centralni gradski uređaj za prečišćavanje. Način prečišćavanja je biološki. Postoji obrada mulja, koji se deponuje i kasnije koristi u poljoprivredne svrhe.

Ukupan teret zagađenja postojeće kanalizacije je 30.000 EBS. Nakon obrade vode, u uređaju za prečišćavanje, voda se ispušta u rijeku Gradašnicu. U narednom periodu potrebno je nastaviti izgradnju kanalizacijske mreže u urbanom dijelu grada. Također, treba planirati izvođenje II faze rekonstrukcije uređaja za prečišćavanje - odnosno uspostavljanje punog kapaciteta uređaja za prečišćavanje otpadnih voda.

Općina Gračanica

Upotrijebljene vode općine Gračanica su obuhvaćene kanalizacijskom odvodnjom samo u najužem centru grada, za oko 28 %, od ukupnog broja stanovnika na općini.

Karakteristika kanalizacijske mreže je da su uz regulaciju korita rijeke Sokoluše postavljeni glavni kolektori od betonskih cijevi. Ostala sekundarna kanalizacijska mreža izgrađena je duž ulica u gradu, na padinama oko vodotoka, i spojena na glavni kolektor.

Na kraju svake dionice glavnih kolektora izvršeno je ispuštanje upotrijebljene vode direktno u vodotok u centru grada. Kanalizacijski sustav je koncipiran kao mješoviti, pa se na strmim ulicama, zbog velikih padova, koncentrira velika količina oborinskih voda koje zaguše kanalizaciju.

Na kanalizacijskoj mreži grada, glavni kolektori nisu spojeni niti su odveli upotrijebljenu vodu van gradske zone pa se bez završetka kolektora (planirano da se izvedu zajedno sa regulacijom rijeke Sokoluše) ne može razmišljati o uređajima za prečišćavanje. Ovo treba naglasiti i zbog toga što se glavni kolektori moraju izvesti sve do rijeke Spreče kako bi se pokupila i upotrijebljena voda industrije i prigradskih naselja lociranih na jugu grada.

Općina Kalesija

U situaciji kada postojeći kanalizacijski sustav ne zadovoljava potrebe, potrebno je prići proširenju kanalizacijske mreže. Od ukupnog broja stanovnika na općini Kalesija, kanalizacijom je obuhvaćeno oko 9%. Kanalizacijski sustav koncipiran je kao mješoviti.

Kanalizacijski sustav je oslonjen na razvodnu mrežu ukupne dužine cca 3,5 km i glavnog kolektora od betonskih cijevi dužine od samo 800 m. Upotrijebljena voda se kolektorom prvo odvodi do septičke jame, a odatle se direktno ispušta u površinski vodotok - potok Dubnicu. Kanalizacijski sustav ne samo da ne obuhvaća potrebni gradski prostor nego je i malih dimenzija, u odnosu na to da funkcionira kao mješoviti sustav. Lokacija uređaja nije analizirana ali će se rješenje morati tražiti sa produženjem glavnog kolektora do uređaja, jer je postojeće ispuštanje upotrijebljenih voda neposredno pored grada.

Upotrijebljene vode metalne industrije i industrije plastike se moraju riješiti zasebnim sustavom kanalizacije. Od svih privrednih kapaciteta, farma "Krušik" je najveći zagađivač. Ona je van grada i udaljena je oko 15 km od centra grada. Ova farma krava ima svoj zaseban sustav vodosnabdijevanja i kanalizacijske odvodnje. Već nekoliko godina ovo poduzeće nalazi se u stečaju.

Općina Kladanj

Na području općine Kladanj oko 25% stanovništva priključeno je na postojeću kanalizacijsku mrežu. Konceptija kanalizacijske odvodnje je da se sve upotrijebljene vode obuhvate kanalizacijskim kolektorom i odvedu izvan grada.

Međutim, sa kanalizacijom je većim dijelom riješena sekundarna mreža ulica, pa se takva ne uključuje u kolektor, nego se upotrijebljene vode direktno puštaju u vodotok Drinjače. Ovako veliki broj ispusta u gradu direktno zagađuje rijeku odmah u samom centru grada. Zbog toga je potrebno izvesti glavni kolektor i proširiti kanalizacijsku mrežu, jer i ova izvedena mreža zbog malih promjera cijevi ne zadovoljava potrebe odvodnje. Usljed neriješene kanalizacijske odvodnje u gradu ima puno septičkih jama. Većinom je za svaki objekat direktno izvedena po jedna septička jama. Na temelju naprijed navedenog može se zaključiti da je stanje kanalizacije jako loše te da je u takvim uvjetima teško sustav odvodnje upotrijebljenih voda i održavati.

Pored rješavanja upotrijebljenih voda domaćinstava mora se riješiti i odvodnjavanje upotrijebljenih voda industrije, locirane neposredno nizvodno od grada. Svaki industrijski pogon ima svoju septičku jamu odakle se industrijska otpadna voda direktno pušta u rijeku Drinjaču.

Općina Lukavac

Od ukupnog broja stanovnika općine, na kanalizacijski sustav je priključeno oko 31%. Kanalizacijski sustav je mješoviti i prima upotrijebljene vode privrede, stanovništva i oborinske vode. Kanalizacijski sustav Lukavca je u dosta lošem stanju. Veliki industrijski kapaciteti - KIL, FSL i FCL zasebnim kanalizacijskim sustavima prihvataju svoje tehnološke otpadne vode i ispuštaju ih direktno u vodotoke - Lukavčić, odnosno Spreču. Njihove otpadne vode nose oko 90% ukupnog zagađenja.

Kanalizacijski sustav grada Lukavca je u dosta lošem stanju. U ovom kanalizacijskom sustavu ne postoji uređaj za tretman otpadnih voda, a glavni recipijent za prihvatanje otpadnih voda iz kanalizacije je rijeka Spreča. Na području općine Lukavac urađene su djelimično i kanalizacijske mreže naselja: Tabaci, Dobošnica Donja i Turija.

Općina Sapna

Na području općine Sapna od ukupnog broja stanovnika, na kanalizacijsku mrežu je priključeno oko 18%. Trenutno samo 5 naselja pojedinačno imaju djelomično riješen problem odvođenja otpadnih voda. To su naselja: Sapna, Vitinica, Goduš, Kobilići i Kovacevići.

Rijeka Sapna je glavni recipijent za otpadne vode iz kanalizacijskih mreža pomenutih naselja.

Općina Srebrenik

Javni kanalizacijski sustav prikuplja i odvodi otpadne vode sa gradskog područja Srebrenika, pokrivajući oko 22% od ukupnog broja stanovnika općine.

Kanalizacijska mreža u Srebreniku datira od 1972. godine. Odvođenje fekalnih otpadnih voda istočnog dijela naselja riješeno je kao separatan sustav, a uža zona centra kao mješoviti sustav odvodnje. U dijelu grada iznad puta, kanalizacija je riješena separatnim sustavom. Zapadni dio Srebrenika (naselja Babunovići, Bare i Brda) je obuhvaćen kanalizacijskom mrežom kombiniranog tipa, koja je dijelom izgrađena a sakupljene vode se privremeno ispuštaju u rijeku Tinju.

Tokom 2000. godine završena je izgradnja gradskog kolektora i uređaja za prečišćavanje otpadnih voda Srebrenika. Način prečišćavanja vode je biološki. Efluentne vode sa postrojenja za prečišćavanje ispuštaju se u rijeku Tinju.

Industrijski potrošači kao što su Industrija građevinskog materijala "Ingram", Mašinska industrija i Prehrambena industrija - pekara upotrijebljene vode direktno puštaju u rijeku Tinju.

Općina Teočak

Od svih naselja u općini Teočak jedino općinski centar i naselje Snježnica imaju djelomično izgrađenu kanalizaciju. Na kanalizaciju je priključeno oko 28% ukupnog broja stanovnika općine.

U Teočaku se, na kraju kanalizacijskih odvoda, voda direktno ispušta na površinu što je opasno s gledišta zagađenja i zdravlja ljudi.

U naselju Snježnica, sva upotrijebljena voda naselja se, na kraju glavnog kolektora, kroz propust ispod puta ispušta u HA "Snježnica".

Općina Tuzla

Od ukupnog broja stanovnika na području općine Tuzla, oko 50% je priključeno na postojeću kanalizacijsku mrežu. Jedino područje grada ima riješeno pitanje odvodnje fekalnih i oborinskih voda. Sva ostala naseljena prigradska mjesta ovaj problem rješavaju direktnim upuštanjem otpadnih voda u vodotok ili indirektno preko septičkih jama.

U sustav kanalizacijske mreže grada Tuzle, pored otpadnih voda domaćinstava, upuštaju se otpadne vode iz proizvodnih procesa "Pivare" (tehnološke i sanitarno-fekalne otpadne vode), Klaonice (tehnološke i sanitarno-fekalne otpadne vode), Livnice (tehnološke i sanitarno-fekalne otpadne vode), Prerade mlijeka (tehnološke i sanitarno-fekalne otpadne vode), Industrije vrenja "Kvin" (tehnološke i sanitarno-fekalne otpadne vode), Fabrike soli Tuzla (samo sanitarno-fekalne otpadne vode), "Siporex"-a (samo sanitarno-fekalne otpadne vode), "Polihem"-a (samo sanitarno-fekalne otpadne vode) i Industrije deterdženata "Dita" (samo sanitarno-fekalne otpadne vode).

U rijeku Jalu kao recipijent/prijemnik direktno se upuštaju otpadne vode iz "Polihem"-a (tehnološke otpadne vode), Industrije deterdženata "Dita" (tehnološke otpadne vode), i TE "Tuzla" (tehnološke i sanitarno-fekalne otpadne vode).

Rezultat ovakvog stanja je u izuzetno lošem kvalitetu voda rijeke Jale od grada Tuzle pa do ušća u vodotok Spreče, koji u zadnjih 30 godina, po svom kvalitetu, skoro da konstantno odgovara vodama iznad IV kategorije (van kategorije).

Također je, u području slijevanja terena, neophodno sanirati slijevanjem oštećene vodove kanalizacijske mreže, radi otklanjanja opasnosti od miješanja sadržaja kanalizacije sa pitkom vodom. Ujedno na najugroženijem dijelu slijevanja, odvođenje oborinskih voda se treba riješiti odvojeno od fekalnih.

Lokacija postrojenja za tretman komunalnih i industrijskih otpadnih voda grada predviđena je jugozapadno od termoelektrane na obali rijeke Jale.

U okviru prigradskih centara: Gornja Tuzla, Mramor-Dobrnja, Lipnica, Ljubače-Husino, odvođenje otpadnih voda predviđa se lokalnim kanalizacijskim sustavom, a prečišćavanje lokalnim uređajima za prečišćavanje.

Rješavanje odvođenja otpadnih voda u ostalim naseljima predviđa se sa izgradnjom septičkih jama.

Općina Živinice

Postojećom kanalizacijskom mrežom obuhvaćeno je oko 40% stanovništva općine Živinice.

Sustav kanalizacije je dijelom riješen kao mješoviti, a dijelom kao separadni. Prikupljene fekalne i oborinske vode se preko četiri ispusta ispuštaju u rijeku Oskovu.

Prema urađenoj projektnoj dokumentaciji - Glavnom projektu kolektora otpadnih voda za naselje Živinice, dato je rješenje za kolektorski sustav koji treba da objedini trenutne ispuste, te da omogući odvodnju perifernih dijelova naselja koja još nemaju izgrađenu kanalizacijsku mrežu. Predviđena su četiri kolektora koji su položeni tako da obuhvataju skoro sva pripadajuća naselja izuzev naselja: Lug, Mičići, Strašanji i Karaula koja će se naknadno priključiti na novi kolektor, neposredno ispred budućeg uređaja za prečišćavanje.

Lokacija postrojenja za tretman komunalnih i industrijskih otpadnih voda Živinica predviđena je na desnoj obali Oskove neposredno prije uliva u rijeku Spreču.

S obzirom da su Živinice prvi uzvodni zagađivač voda HA "Modrac", izgradnja kanalizacijskih kolektora i postrojenja za tretman otpadnih voda je od najvećeg prioriteta na TK.

Prioriteti u oblasti prečišćavanja otpadnih voda stanovništva i industrije

Koncentrirani izvori zagađenja predstavljaju ispuste otpadnih voda naselja i industrije u prirodne vodne tokove, sa ili bez prethodnog tretmana, uzrokujući tako stalna udarna zagađenja vodotoka. Prema porijeklu, gruba podjela obuhvata:

- Otpadne vode naselja i
- Otpadne vode industrije.

Prije ispuštanja, bez obzira na porijeklo, sve otpadne vode zahtijevaju određen nivo obrade kako bi se učinile neškodljivim, spriječila degradacija svih elemenata okoline i stvorili uvjeti za održanje i poboljšanje kvaliteta voda u regionu.

Otpadne vode naselja

Na cijeloj teritoriji BiH odvođenje otpadnih voda naselja procentualno je slabo zastupljeno, što je također karakteristično i za TK. Iz tog razloga, u većini naselja, potrebno je, u prvom redu, osigurati kolektorski sustav za prikupljanje i odvođenje otpadne vode, da bi se moglo razmišljati o izgradnji bilo kakvog postrojenja za njihovo prečišćavanje.

Na teritoriji TK izgrađena su samo dva gradska postrojenja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda: Gradačac i Srebrenik.

U cilju poboljšanja kvaliteta voda u vodotocima u perspektivi se mora razmišljati o dugoročnom sustavnom rješenju ovog problema na cijeloj teritoriji TK i pristupiti mu sa stanovitom ozbiljnošću koja će garantirati uspjeh. U tom procesu značajno je napraviti analizu problema, zacrtati ciljeve, odrediti kriterije i sačiniti listu prioriteta za djelovanje. Sljedeći korak je planiranje investicija, iznalaženje instrumenata financiranja, zatvaranje konstrukcije financiranja i konačno početak radova.

Temeljni kriterij za izradu liste prioriteta za izgradnju odvodnih kolektora i postrojenja je veličina tereta zagađenja po lokalitetima. Očigledno je da su veća naselja i gradovi u vrhu prioritete liste. Kako se radi o izuzetno velikim investicijama, rješavanje problema tretmana otpadnih voda potrebno je planirati fazno i u dužem vremenskom periodu.

Na temelju navedenog općina Tuzla, s obzirom na teret zagađenja, predstavlja prioritet u pogledu prečišćavanja komunalnih, ali i industrijskih otpadnih voda.

Istovremeno, postrojenje za tretman komunalnih i industrijskih otpadnih voda u Živinicama, apsolutno je na vrhu liste prioriteta, s obzirom da se radi o neposredno uzvodnom zagađivaču voda HA "Modrac", koje, pored višegodišnje namjene za vodosnabdijevanje industrije, tokom 2006. godine, puštanjem u rad postrojenja za pripremu pitke vode na Ceriku, za potrebe vodosnabdijevanja Tuzle, dobivaju i namjenu - vodosnabdijevanja stanovništva.

Pored navedenih, tretmani otpadnih voda predviđeni su u Banovićima, Kalesiji, Lukavcu, Gračanici i naseljenim mjestima na obodu HA "Modrac".

Postavlja se pitanje donje granice veličine naselja uopće, kao i stupnjevanja akcija u dostizanju konačnog cilja.

Kriterij EU za zemlje članice i zemlje pristupnice u pogledu obveze prečišćavanja komunalnih otpadnih voda jeste da svako naselje sa preko 2.000 stanovnika mora imati izgrađena postrojenja najmanje na nivou sekundarnog biološkog tretmana. Ovakav kriterij ukazuje da je na nivou države neophodno tražiti hitno reagiranje.

Prema prijeratnim strateškim dokumentima u oblasti zaštite voda, dugoročno je usvojena platforma za BiH da donja granica veličine naselja bude 5.000 stanovnika. Ocijenjeno je da bi se u velikoj mjeri umanjio teret zagađenja i znatno poboljšao kvalitet voda.

Otpadne vode industrije

Od svih kantona i regija u BiH, TK prednjači u broju i veličini industrijskih postrojenja koja imaju značajan utjecaj na okoliš. Enormno veliki teret zagađenja, istina manji u odnosu na prijeratni period, unosi se u vodne resurse, tako da kvalitet vode vodotoka najčešće izlazi iz okvira klasifikacije propisane zakonom. Najteža situacija je na rijeci Spreči, na dionici nizvodno od HA "Modrac".

Generalno, nijedan pogon nema zadovoljavajući tretman otpadnih voda.

Tvornica sode u Lukavcu ima daleko najveći teret zagađenja od oko 1.000.000 ekvivalentnih stanovnika, gdje je urgentno potrebno djelovati u cilju reduciranja tereta zagađenja.

Kod svih industrijskih zagađivača, gdje god je to moguće i racionalno, potrebno je provoditi opće mjere zaštite, koje se odnose na eventualne izmjene tehnološkog procesa, smanjenje potrošnje vode, promjenu sirovina, te pojačati mjere pravilnog vođenja tehnološkog procesa.

Rad svih industrijskih proizvodnih kapaciteta neophodno je uvjetovati prečišćavanjem otpadnih voda u nivou predtretmana ili konačnog tretmana. Shodno zakonskoj regulativi i svjetskoj praksi, industrijske otpadne vode, bez obzira na veličinu izvora, moraju biti podvrgnute predtretmanu prije upuštanja u gradsku kanalizaciju ili kompletnom tretmanu ako se ispuštaju u prirodni recipijent.

Kroz strategiju razvoja regije, moguće je apostrofirati prestrukturiranje privrede u smislu uvođenja čistijih tehnologija, kao najracionalniji put u zaštiti voda.

Rudarske nesreće

Na području TK posluje 15 privrednih društava koja vrše eksploataciju mineralnih sirovina. Eksploatacijom energetskih mineralnih sirovina lignita i mrkog uglja bave se privredna društva:

- Rudnici "Kreka" u Tuzli, (R.L. Mramor, R.L. Bukinje, P.K. Šikulje i P.K. Dubrave);
- R.M.U. "Đurđevik" u Đurđeviku;
- R.M.U. "Banovići" u Banovićima.

Rudnici "Kreka" u Tuzli vrše eksploataciju uglja preko 120 godina, dok se eksploatacija u Rudnicima "Đurđevik" i "Banovići" obavlja oko 60 godina.

Eksploataciju nemetalnih mineralnih sirovina na području TK obavljaju privredna društva:

- Rudnik soli "Tušanj" Tuzla, (Rudnik soli Tetima, soni bunari Hukalo-Trnovac);
- Rudnik krečnjaka "Vijenac" Lukavac;
- Rudnik krečnjaka "Ingram" Srebrenik;
- Rudnik kvarcnog pijeska "Tuzla-Kvarc" Tuzla;
- "Terakop" Tuzla, kamenolom "Oštro brdo" s. Gračanica;
- "Gramat" Gračanica, kamenolom "Sklop" s. Malešići;
- "Plantrans-Dijabaz" Banovići, kamenolom dijabaz-dolerita "V.Ribnica" kod Banovića;
- "Tuzla-putevi" Tuzla, kamenolom "Stupari" kod Kladnja;
- "Geoinženjering" Tuzla, kamenolom "Hrastić" kod Kladnja;
- "Kamenolom Drijenča" Gračanica, ležište "Drijenča" s. Malešići kod Gračanice;
- "Kamenolom Kotornica" Đurđevik, ležište "Kotornica" kod Đurđevika;
- "Rudnici nemetala Kladanj" u Kladnju, Rudnik magnezita Konjuh kod Kladnja.

Rudarstvo kao privredna grana, sa svojim specifičnostima, svrstava se u djelatnosti sa visokim stupnjem rizika.

Rudnici "Kreka" u Tuzli, R.M.U. "Banovići" u Banovićima i R.M.U. "Đurđevik" u Đurđeviku, posmatrano s gledišta zaštite i spašavanja imaju zajedničku problematiku, s obzirom na organizaciju rada, metode eksploatacije i vrstu mineralnog resursa koji se eksploatira.

Potencijalne opasnosti pri jamskoj i površinskoj eksploataciji koje mogu ugroziti sigurnost uposlenih i materijalna dobra su: požari, eksplozija metana i ugljene prašine, eksplozije u pomoćnim skladištima eksploziva, prodor plinova, prodor podzemnih voda, iznenadno zarušavanje jamskih prostorija, klizišta na površinskim kopovima i sl.

Pored toga, nastanak rudarskih nesreća vrlo često se može vezivati za otežane uvjete rada, nedovoljno pridržavanje propisa o zaštiti na radu u rudnicima, zastarjelu i dotrajalu mehanizaciju, nizak stupanj primjene znanstvenih i tehničkih dostignuća i nastojanje da se ostvare što bolji proizvodni rezultati uz što manje uloženi materijalni i finansijski sredstva.

Shodno veoma složenoj ekonomskoj situaciji, neblagovremenom završavanju zaštitne opreme i primjeni zastarjele tehnologije, sve procjene govore da je zaštita na radu u rudnicima na kritičnoj razini, što ukazuje da su mogućnosti za nastanak neželjenih posljedica konstantno prisutne.

Eksploatacija ostalih nemetalnih mineralnih sirovina

Pored eksploatacije soli i uglja na području TK, intenzivno se vrši eksploatacija nemetalnih mineralnih sirovina (krečnjak, dolerit - dijabaz, kvarcni pijesak, dacit, planira se eksploatacija magnezita).

Prilikom eksploatacije ostalih nemetalnih mineralnih sirovina također su prisutni problemi vezano za zaštitu ljudi i materijalnih dobara, ali samo u vidu klizišta i pojedinačnih nesreća, što je zanemarljivo u odnosu na prisutnu problematiku u vidu slijeganja površine terena, klizišta i osiguranja zaštite ljudi i materijalnih dobara pri eksploataciji soli i uglja, koja se manifestira u vidu oštećenja i rušenja brojnih građevinskih i infrastrukturnih objekata koji se nalaze u zoni slijeganja ili klizanja terena.

Na temelju posljedica eksploatacije mineralnih sirovina na području TK može se konstatirati da je stupanj zaštite od ove rudarske aktivnosti na relativno niskom nivou, posebno kada je u pitanju podzemna eksploatacija uglja, slijeganje zemljišta i pojava klizišta.

Učestalost rudarskih nesreća

Na području TK locirani su značajni rudarski kapaciteti za eksploataciju uglja, soli, kvarcnog pijeska, krečnjaka, dolerit-dijabaza, magnezita i drugih mineralnih sirovina. U posljednjih nekoliko godina nisu zabilježene veće rudarske nesreće.

U posljednjih 50 godina, na području TK zabilježene su dvije teške rudarske nesreće sa tragičnim posljedicama. Prva se dogodila 1962. godine, kada su u jami "Radina" Rudnika mrkog uglja Banovići život izgubila 52 rudara, uz prouzrokovane velike materijalne štete.

Najteža rudarska nesreća u historiji rudarenja na prostorima TK dogodila se u jami "Dobrnja" Rudnika lignita "Mramor" u Mramoru (26. 08. 1991. godine), kada su život izgubila 182 rudara.

Najnovije ekspertize ukazuju da je uzrok ove nesreće eksplozija ugljene prašine i metana prouzrokovana miniranjem čelične podgrade koje nije obavljeno sukladno propisima za miniranje.

U svim rudnicima na području TK formirane su čete za spašavanje ljudi i materijalnih dobara u slučaju rudarskih nesreća svih vrsta, koje su u potpunosti opremljene svim materijalno-tehničkim sredstvima za zaštitu i spašavanje, a obučenos članova ovih četa je na visokom nivou, tako da mogu da uspješno funkcioniraju i djeluju u slučaju nesreće u rudnicima.

U rudnicima, također, postoje i dobro organizirane službe zaštite na radu.

U rudnicima se kontinuirano vodi briga o uvođenju u rad suvremene tehnologije, opreme i drugih materijalno-tehničkih sredstava, za eksploataciju ruda i mineralnih sirovina što utječe na osiguranje većeg stupnja sigurnosti u radu rudara.

Slijeganje zemljišta usljed eksploatacije ruda i mineralnih sirovina

Na području grada Tuzle, preko 120 godina vrši se intenzivna eksploatacija soli, čime su prouzrokovane neželjene posljedice po sam grad Tuzlu i bližu okolinu.

Do 29. 05. 2007. godine bile su zastupljene dvije metode eksploatacije: površinska i podzemna. Veliki negativan utjecaj, posmatrano sa aspekta slijeganja površine terena, imala je eksploatacija industrijske slanice nekontroliranim izluživanjem na urbanom području grada Tuzle.

Slijeganje površine terena u urbanom području grada Tuzle, kao posljedice nekontroliranog izluživanja, prouzrokovalo je materijalne štete na stambenim i infrastrukturnim objektima u visini od preko 100.000.000,00 KM.

U cilju iznalaženja novih rješenja koja podrazumijevaju postupno smanjenje i obustavljanje nekontrolirane eksploatacije na tuzlanskom sonom ležištu, uz osiguranje kontinuiranog snabdijevanja kemijske industrije dovoljnim količinama industrijske slanice, Vlada TK je u 2002. godini usvojila strategiju upravljanja sono-mineralnim resursima koja je podrazumijevala:

- Potapanje (likvidaciju) jame Rudnika soli "Tušanj";
- Puštanje u rad novog, modernog i suvremenog Rudnika soli "Tetima";
- Postupno obustavljanje eksploatacije slane vode na reviru Hukalo-Trnovac.

S obzirom da je potapanje jame "Tušanj" završeno početkom 2005. godine, a da je Rudnik soli "Tetima" dostigao proizvodne kapacitete koji mogu osigurati potrebne količine slane vode za kemijsku industriju, dana 30. 03. 2006. godine, smanjena je eksploatacija slane vode na sonim bunarima Hukalo-Trnovac za 30%, a dana 29. 05. 2007. godine potpuno je obustavljena eksploatacija slane vode na sonim bunarima Hukalo-Trnovac, tako da je, nakon 120 godina, otklonjen glavni uzrok slijeganja i devastacije urbanog dijela grada Tuzle.

U okviru monitoringa "Dopunskog rudarskog projekta" obustave crpljenja slane vode na reviru Trnovac-Hukalo vrše se sljedeće opservacije:

1. Monitoring nivoa podzemnih voda,
2. Monitoring fizičko-kemijskih karakteristika slane vode,
3. Inženjersko-geološki monitoring površine terena,
4. Monitoring površine terena geodetskim metodama i
5. Geofizički monitoring, kao najvažniji dio monitoringa, koji još nije u cijelosti implementiran.

U 2007. godini izvršena su seizmička istraživanja na dijelu iznad potopljene jame Rudnika "Tušanj". Rezultati geofizičkih istraživanja upućuju na činjenicu da se mjesta većih proloma još uvijek nalaze u sonim serijama i da destruktivni procesi, u stjenskom masivu ležišta, još uvijek nisu zahvatili krovinske naslage.

Uspostavljanjem geofizičko-seizmološkog monitoringa dobili bi se podaci na temelju kojih bi se, sa visokim stupnjem pouzdanosti, moglo pristupiti razrješavanju uzroka koji bi mogli prouzrokovati pojave kao što su: naglo međublokovsko kretanje duž rasjedne plohe ili drugog strukturnog diskontinuiteta registriranog u postupku geofizičko-seizmičkih istraživanja i slično.

Na temelju rezultata monitoringa može se zaključiti sljedeće:

- Utvrđena je visoka međuzavisnost kretanja nivoa podzemnih voda na cijelom ležištu i to na svim osmatračkim objektima, čime je još jedanput potvrđena ranija teza o jedinstvenoj pukotinsko-karsnoj izdani, budući da na izmjenu hidrauličkih parametara, na bilo kom dijelu ležišta, odmah reaguju svi osmatrački objekti;
- Nisu zabilježene takve oscilacije nivoa podzemnih voda na pijeometrijskim točkama koje bi ukazivale na blokovska pomjeranja, što je jedan od najvažnijih rezultata dosadašnje provedbe monitoringa;
- Preliminarni geodetski podaci pokazuju da u zoni maksimalne destrukcije masiva nije bilo povećanih deformacija;
- Na svim uzorcima koji se ispituju nisu uočene neobjašnjive anomalije u koncentraciji i kemijskom sastavu slane vode;
- Analize praćenja rezultata inženjersko-geološkog monitoringa ukazuju da su promjene u granicama dosadašnjih.
- Nisu uočene pojave opasnih plinova na površini terena.

3.3.3. Ostale nesreće

Velike nesreće u cestovnom, željezničkom i zračnom prometu

Činjenica da se na području TK kontinuirano događaju brojne nesreće u cestovnom prometu govori da je stupanj zaštite ljudi i materijalnih dobara od ovih nesreća na vrlo niskom nivou. Temeljni uzroci velikog broja nesreća u cestovnom prometu na području TK su: neprikladna vožnja u odnosu na stanje puteva, i u odnosu na uvjete u prometu, kao i vožnja pod utjecajem alkohola i drugo.

Neophodno je neprekidno poboljšavati preventivne mjere koje imaju utjecaj na sigurnost u prometu, kako bi se stupanj zaštite ljudi i materijalnih dobara podigao na veći nivo.

Stupanj zaštite i spašavanje ljudi i materijalnih dobara u željezničkom i zračnom prometu, na području TK, imajući u vidu mali broj nesreća u ovom prometu, je zadovoljavajući.

Nesreće prilikom transporta eksplozivnih i lakozapaljivih materija

U svim pravnim subjektima koji se bave transportom i manipulacijama eksplozivnih i lakozapaljivih materija poduzimaju se sve zakonom propisane mjere i aktivnosti u cilju sprečavanja nastanka ekscenčnih situacija, tako da se može ocijeniti da je stupanj zaštite i spašavanja u ovoj oblasti na zadovoljavajućem nivou, o čemu govori i činjenica da u dužem vremenskom periodu, na području TK nije bilo ekscenčnih situacija sa navedenim materijama.

Nesreće na terenima koji su kontaminirani minsko-eksplozivnim i neeksplozivnim ubojnim sredstvima

Značajna površina TK je kontaminirana raznim MES-om i NUS-om koji je ostao nakon završetka rata. Prema posljednjim zvaničnim podacima, na području TK, kao sumnjiva površina, odnosno površina kontaminirana raznim NUS-om i MES-om vodi se površina od 85.286.822 m² odnosno 3,24% od ukupne površine TK.

Iako se proces deminiranja i ukljanjanja raznog MES-a i NUS-a realiziraju znatno sporije od planirane dinamike, može se konstatirati da je vrlo važan posao urađen na obilježavanju sumnjivih površina upozoravajućim znacima (takozvano hitno obilježavanje), tako da je stanovništvo obaviješteno na kojim područjima postoji opasnost od zaostalog NUS-a i MES-a.

Međutim, treba naglasiti da je još uvijek vrlo niska svijest građana, naročito u ruralnim krajevima, o opasnostima koje predstavljaju MES i NUS. Proces deminiranja i ukljanjanja NUS-a i MES-a je vrlo spor i skup posao te se nameće zaključak da će ova aktivnost, na području TK, trajati još relativno dug vremenski period, u kome će biti neophodno uložiti znatna sredstva za deminiranje.

Svjetska iskustva govore da proces deminiranja nije u potpunosti završen ni u jednoj zemlji koja je bila zahvaćena ratnim dejstvima, što govori da će na području TK, neka minska polja, postojati još dugi niz godina.

U poslijeratnom periodu, na području TK, prema zvaničnim podacima, desilo se preko 200 minskih nesreća u kojima je smrtno stradalo 106 osoba, a teže ili lakše je povrijeđeno 119 osoba.

Najveći broj minskih nesreća se dešava u proljetnom i jesenjem periodu kada se izvode radovi na poljoprivrednim površinama, a također, u šumama kada se vrši prikupljanje ogrjevnog drveta za potrebe stanovništva.

Područja na obroncima planina Ozren i Majeвица su najzagađenija zaostalim NUS-om i MES-om, gdje je registriran i najveći broj smrtno stradalih i povrijeđenih osoba od minskoeksplozivnih sredstava.

Veliku opasnost predstavlja, također, i MES i NUS koji se još uvijek, u značajnim količinama, nalazi kod građana u urbanim područjima, a koji se kontinuirano preuzima, angažiranjem "A" tima KUCZ za ukljanjanje i uništavanje NUS-a.

IV. PREVENTIVNE MJERE ZAŠTITE I SPAŠAVANJA KOJE ĆE SE PROVODITI

4.1. Preventivne mjere zaštite i spašavanja

Sukladno Procjeni ugroženosti, u kojoj su definirane prirodne i druge nesreće koje se mogu desiti na području TK, provodit će se one preventivne mjere zaštite i spašavanja kojima se može utjecati na sprečavanje nastanka ili ublažavanje intenziteta djelovanja prirodnih i drugih nesreća.

Klizišta

Primjena propisa o građenju (urbanističko-prostorna i tehnička dokumentacija).

Tehničke mjere za izgradnju objekata na trusnim područjima.

Primjena propisa o zabrani izgradnje objekata u plavnim područjima i na područjima koja su registrirana kao potencijalno nestabilne padine.

Izgradnja objekata za zaštitu od klizišta i poduzimanje neophodnih mjera u cilju sprečavanja aktiviranja klizišta.

Eliminiranje utjecaja negativnog ljudskog faktora na aktiviranje klizišta (nekontrolirana sječa šuma, izgradnja kanalizacijskih i vodovodnih instalacija sukladno propisima, izgradnja sustava za dreniranje i odvođenje površinskih, podzemnih i otpadnih voda, izvođenje zemljišno-građevinskih radova sukladno tehničkim normama, nekontrolirana eksploatacija ruda i mineralnih sirovina i drugo).

Edukacija građana u svezi problematike nastanka i djelovanja klizišta.

Primjena propisa o tehničkim normama kod izgradnje vodovodnih, kanalizacijskih i drugih infrastrukturnih objekata.

Zaštita od poplava

- Sprečavanje devastacije biljnog pokrivača, a naročito intenzivne i nekontrolirane sječe šuma na slivnim područjima.

- Sprečavanje nekontrolirane i protuzakonite izgradnje građevinskih i drugih objekata van urbanih područja.

- Sprečavanje nekontroliranog otvaranja površinskih kopova i deponija rudnika uglja, kamenoloma i drugih aktivnosti koje utječu na devastaciju zemljišta i koje slivna područja pretvaraju u bujične terene.

- Izrada pravovremene prognoze za pojavu velikih voda u naseljenim područjima, duž velikih vodotoka.

- U okviru planova zaštite od poplava predvidjeti redovne i vanredne mjere obrane od poplava.

- Izvršiti korekciju i dopunu zakonske regulative u okviru koje je neophodno propisati organizacijske i tehničke aspekte zaštite od poplava u cilju reguliranja primjene suvremenih tehničkih kriterija i koncepata obrane od poplava.

- Izrada hidrološko-hidrauličkih modela za definiranje poplavnih linija, karakterističnih rangova vjerovatnosti pojave poplava u slivnim područjima svih vodotoka. Određivanje zona prema stupnju ugroženosti od poplava.

- Određivanje područja na kojima će se primjenjivati preventivne i druge mjere u okviru strategije "Život sa poplavama", kao što su zone zabrane građenja, područja za evakuaciju ugroženog stanovništva i materijalnih dobara, kao i izgradnja sustava za uzbunjivanje stanovništva na terenu.

- Izrada glavnog operativnog i glavnog preventivnog Plana obrane od poplava za TK, od strane nadležnog Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK.
- Izrada općinskih operativnih i preventivnih planova obrane od poplava za svih 13 općina TK, od strane nadležnog općinskog organa za vodoprivredu.
- Instaliranje sustava za osmatranje i uzbunjivanje koji je neophodan u slučaju pojave velikih plavnih valova,
- Izrada planova evakuacije stanovništva i važnijih materijalno-tehničkih sredstava u slučaju velikih poplava.
- Upoznavanje stanovništva ugroženog područja sa stupnjem ugroženosti, kritičnim zonama, kao i o načinu ponašanja za vrijeme kritičnih situacija.
- Izgradnja objekata za zaštitu od poplava (nasipi, vodene akumulacije, retenzije i slično).

U donjem dijelu slivnog područja rijeke Tinje treba formirati obrambene linije zaštite sa kazetnim sustavom izrađenim od nasipa, odvodnih kanala i crpnih stanica. U gornjem području sliva rijeke Tinje, na potezu od naselja Srebrenik do naselja Tinja potrebno je, s obzirom da se radi o naseljenim mjestima, primijeniti strategiju regulacije korita rijeke Tinje na vode ranga pojave $Q=1/100$ (stogodišnje velike vode).

U dolini rijeke Spreče, nizvodno i uzvodno od brane "Modrac" predviđena je strategija zaštite od poplava uređenjem korita rijeke Spreče, u cilju povećanja proticaja na rang pojave velikih voda u naseljenim mjestima $Q 1/100$ (stogodišnje vode) i za zaštitu poljoprivrednog zemljišta od poplava na rang pojave voda $Q 1/25$ (dvadesetpetogodišnje vode).

Izvođenje radova na regulaciji i uređenju korita rijeka i potoka

Izrada planova upravljanja hidroakumulacijama (HA) i branama na HA za vrijeme pojave velikih voda,

U oblasti zaštite od poplava na području TK, prioritetni su radovi na uređenju i regulaciji rijeke Spreče u Živinicama.

Predviđeni su radovi na čišćenju prirodnog korita rijeke Spreče nizvodno od mosta na magistralnom putu M-18 u Malinama, do ušća Spreče u HA "Modrac".

Na uzvodnoj dionici - od mosta na magistralnom putu M-18 u Malinama, do mosta na regionalnom putu Živinice-Kalesija, kao zaštita od štetnog djelovanja voda predviđeni su regulacioni radovi, čija realizacija je uslovljena kompleksnim rješavanjem imovinskih odnosa (obveza općine), koji ne daju mogućnost predviđanja realne dinamike izvođenja radova. Potrebno je naglasiti da smanjenje štetnog djelovanja voda podrazumijeva realizaciju predviđenih radova na cijelom navedenom potezu.

Na dionici rijeke Spreče nizvodno od HA "Modrac", značajno poboljšanje postojećih uvjeta tečenja ostvarilo bi se kroz radove čišćenja prirodnog korita. Međutim, da bi se pristupilo snimanju postojećeg stanja za potrebe elaborata kojim bi se procijenile količine i obim radova, prethodno je potrebno deminirati površine u obuhvatu.

U oblasti zaštite od štetnog djelovanja voda, visok prioritet u planskom periodu imaju regulacioni radovi na rijeci Tinji u urbanom dijelu Srebrenika, na ukupnoj dužini od oko 600 m u naselju Bare, oko 900 m u naselju Kiseljak.

Za rijeku Oskovu planirani su radovi na sanaciji obala, na prioritetnim lokalitetima, na području općine Živinice.

Kroz uže urbano područje Banovića predviđena je regulacija rijeke Litve, u dužini od 200 m. Za rijeku Gostelju, prioritet su radovi na sanaciji obala u naselju Stupari, u zoni ušća rijeka Suha i Olovska rijeka.

Za rijeku Jalu planirana je realizacija regulacionih radova u naselju Gornja Tuzla na dionici dužine oko 800 m, te nastavak regulacionih radova u naselju Slavinovići u dužini oko 700 m. Na području općine Lukavac, potrebno je završiti radove na nereguliranoj dionici rijeke Jale, započete još 2001. godine, koje su investitori, usljed neriješenih imovinsko-pravnih odnosa na trasi, bili prinuđeni obustaviti.

Na području općine Lukavac, javlja se potreba u uređenja bujičnih voda na padinama brda Določal, koje u zadnjih nekoliko godina, s obzirom na velike količine pješčanog nanosa, izazivaju plavljenje dijelova centra grada usljed začepljenja kanalizacijske mreže.

Od 2001. godine, u kontinuitetu se izvode radovi na regulaciji rijeke Sokoluše u Gračanici, od područja urbanog dijela centra grada, nizvodno prema ulivu u rijeku Spreču. U planskom periodu, predviđen je nastavak ovih radova - u dionicama dužine 50-100 m godišnje.

Na rijeci Drinjači u Kladnju planirani su regulacioni, odnosno sanacijski radovi na lijevoj obali uzvodno od mosta na magistralnom putu M-18, odnosno između dva mosta na M-18, kao i lijevoj i desnoj obali rijeke Ujiče neposredno uzvodno od ušća u Drinjaču.

Za rijeku Sapnu u Sapni, predviđen je nastavak regulacionih radova, na području naselja Sapna.

Na svim manjim vodotocima potrebno je vršiti radove redovnog čišćenja i tekućeg održavanja.

Financiranje projekata

Sukladno dosadašnjoj praksi, najveći dio potrebnih finansijskih sredstava moguće je osigurati iz fonda vodoprivrednih naknada - iz dijela koji po Zakonu o vodama pripada Kantonu (20%) i dijela koji pripada JP za "Vodno područje slivova rijeke Save" Sarajevo.

Zavisno od veličine investicije, dio sredstava, po pravilu, se osigurava i iz proračuna općine na čijoj teritoriji se vrše radovi. Postoji mogućnost osiguranja dijela potrebnih finansijskih sredstava iz fonda zaštite okolice, te sredstava prikupljenih po Zakonu o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara.

Preventivne mjere na brani HA "Modrac"

- Kada nivo HA pređe kotu 199,50 m.n.m. prelazi se na osmatranje nivoa HA svaki sat umjesto svakih 6 sati.
- Prelazi se, također, na osmatranje viskova na kontraforima na brani, na svaki sat.
- Osmatranje padavina na hidrometeorološkoj stanici na brani HA vrši se svaka 3 sata umjesto svakih 12 sati.
- Svakih 6 sati kontaktira se Federalni hidrometeorološki zavod (FHMZ) radi dobijanja prognoze o vremenskoj situaciji.
- Svi podaci o osmatranju dobiveni od FHMZ zapisuju se u dnevnik koji se redovno vodi na brani "Modrac".
- Kada porast nivoa HA pređe utvrđenu kotu počinje se sa praćenjem poplavnog vala na računaru da bi se trenutno znao dotok i istjecanje iz HA.
- Ako se trend rasta nivoa HA nastavi otvaraju se svi temeljni otvori.
- Kada počne prelijevanje vode preko preljeva na brani počinje postupak obavještanja KUCZ i OSCZ nizvodno od brane, kako bi se na vrijeme mogle poduzeti mjere u cilju zaštite od poplava.

- U slučaju nailaska poplavnog vala većeg od voda ranga javljanja 1/1.000 godina, kada dolazi do naglog izdizanja nivoa vode u HA, da bi se spriječilo prelijevanje vode preko krune brane, MVP "Spreča" će, zajedno sa KŠCZ i vojnim organima razmotriti mogućnost otvaranja nužnog ispusta na desnom boku brane.

Sklanjane ljudi i materijalnih dobara

- Izrada petogodišnjeg plana izgradnje, održavanja i opremanja skloništa temeljne i dopunske zaštite, te javnih skloništa.
- Izrada planova sklanjanja ljudi u slučaju opasnosti od zračnih udara, ratnih dejstava i drugih opasnosti.
- Kontrola izdvajanja sredstava, na temelju odredaba zakona, za oslobađanja od izgradnje skloništa.
- Kontrola primjene propisa o poštivanju građevinsko-tehničkih normi kod izgradnje skloništa.

Za potrebe sklanjanja ljudi i materijalnih dobara u slučaju prirodnih i drugih nesreća u okviru Ministarstva trgovine, turizma i prometa TK postoje odgovarajuće evidencije subjekata, na nivou TK, koji raspolažu odgovarajućim prijevoznim sredstvima koja se mogu, u slučaju potrebe, mobilizirati, za potrebe evakuacije ljudi i materijalnih dobara i to:

- Ukupno 32 subjekta raspolažu sa 571 autobusom za prijevoz ljudi i ukupno 25 subjekata raspolažu sa 7.389 kamiona za prijevoz materijalnih dobara.

Zaštita od zagađivanja vode, zraka i zemljišta radiološkim, kemijskim i biološkim materijama

- Redovna kontrola zagađenosti vodotoka i zemljišta, posebno poljoprivrednog.
- Ugradnja uređaja za prečišćavanje otpadnih plinova iz industrijskih, termoenergetskih i drugih objekata koji zagađuju zrak.
- Izgradnja propisanih kanalizacijskih instalacija, kanalizacijskih kolektora i uređaja za prečišćavanje komunalnih, industrijskih i drugih vrsta otpadnih voda.
- Donošenje zakonskih i podzakonskih akata iz oblasti zaštite zraka, vode i tla od zagađivanja.
- Instaliranje stanica za monitoring i kontinuirano mjerenje koncentracije štetnih materija u zraku, posebno mobilnih imisionih stanica.
- Donošenje programa i plana praćenja kvaliteta zraka na području svih općina TK.
- Definiranje sadašnjeg stanja kvaliteta zraka na čitavom području TK.
- Utvrđivanje izvora, vrste, kvaliteta i kvantiteta emisija štetnih materija u zrak.
- Utvrđivanje ciljeva kojim treba težiti kada je u pitanju željeni kvalitet zraka na području TK.
- Donošenje akcionih planova zaštite zraka na nivou općina i TK, sa prioritetima i rokovima izvršenja.
- Uspostaviti cjelovito i sustavno praćenje emitiranja zagađenja u zrak i stanja kvaliteta zraka na području TK.
- Utvrditi stabilne izvore financiranja zaštite zraka, vodotoka i tla od zagađivanja.
- Donošenje kantonalnog plana zaštite okoline odnosno zaštite kvaliteta zraka, vode i tla.
- Uspostavljanje kontinuiranog monitoringa emitiranja zagađujućih materija u zrak kod svih većih emitera (energetika, industrija i promet).
- Uspostavljanje katastra-registra zagađivača zraka, vodotoka i tla na području TK.
- Izrada pregleda reonizacije područja TK sukladno kvaliteti zraka, odnosno izrada disperzivnog modeliranja u monitoringu kvaliteta zraka za područje TK.
- Izrada procjene koncentracija zagađujućih materija na pojedinim područjima i u različitim vremenskim razdobljima, odnosno ocjena izglednih promjena kao rezultat modifikacija u procesu.
- Donošenje regulative o kontroli emisija u zrak, odnosno određivanje maksimalno dozvoljenih emisija u zrak, koji su sukladni evropskim standardima kvaliteta zraka.
- Definirati norme za odabir lokacija budućih izvora zagađujućih materija kako bi se minimizirao njihov utjecaj na okoliš.
- Voditi aktivnosti da se na postojeći toplinski sustav u TE Tuzla priključe i preostala područja Tuzle, Lukavca i Živinica.
- Na područjima gdje nije, sa tehno-ekonomskog gledišta, opravdano priključenje na toplinski sustav TE Tuzla, nastojati da se koristi gorivo sa niskim sadržajem sumpora (ispod 1% sumpora).
- U cilju smanjenja utjecaja prometnih motornih vozila na zagađivanje zraka pooštriti mjere kontrole tehničke ispravnosti motornih vozila, te uvesti obveznu kontrolu sastava izduvnih plinova prometnih motornih vozila, optimalno regulirati promet, unaprijediti gradski autobuski promet i kontinuirano kontrolirati kvalitet goriva za motorna vozila.
- Intezivirati inspeksijski nadzor kontrole poštivanja zakonske obveze o dozvoljenim emisijama štetnih-zagađujućih materija u atmosferu iz industrijskih i termoenergetskih postrojenja, kao i iz individualnih ložišta na čvrsta goriva i poduzimati zakonske sankcije protiv subjekata koji krše propise iz ove oblasti.
- Izrada odgovarajućih stručnih studija o utjecaju zagađenog zraka, vode i tla na zdravlje stanovništva.
- Realizacija planova toplifikacije naseljenih mjesta, kao zamjena za korištenje peći na čvrsta goriva za grijanje stambenih objekata.
- Izrada i donošenje prostornih i urbanističkih planova naseljenih mjesta.
- Izgradnja sanitarnih deponija za odlaganje komunalnog, tehnološkog i drugog čvrstog otpada sukladno propisima iz ove oblasti.
- Izgradnja kantonalne sanitarne deponije čvrstog otpada, sukladno evropskim standardima, što osigurava zaštitu vodotoka, zemljišta i zraka od zagađenja štetnim materijama.
- Recikliranje svih vrsta otpada u što većim količinama i korištenje izdvojenih sekundarnih sirovina.
- Maksimalno proširiti obuhvaćenost stanovništva, posebno u seoskim područjima, oragniziranim prikupljanjem i odvoženjem svih vrsta otpadnih materijala.
- Opremanje općinskih komunalnih poduzeća suvremenom opremom i mehanizacijom za skupljanje otpadnih materijala, kao i kadrovsko jačanje ovih poduzeća.
- Saniranje (rekultivacija) i eliminiranje brojnih "divljih" deponija otpada i neodgovarajućih općinskih deponija i stvaranje uvjeta da ne dolazi do formiranja novih "divljih" deponija.
- Stvaranje uvjeta za rješavanje zbrinjavanja opasnog i specifičnog otpada, kao i svih vrsta tehnološkog otpada.
- Kontinuirano sprovođenje akcija edukacije stanovništva o potrebi zaštite zraka, vode i zemljišta od zagađivanja, kao i sprovođenje akcija na čišćenju i uređivanju životne sredine.

Zaštita od šumskih požara kao i požara na stambenim, privrednim i drugim građevinskim objektima

- Donošenje odgovarajućih zakonskih i podzakonskih akata, kao i odgovarajućih planova iz oblasti protivpožarne zaštite.
- Formiranje, opremanje i osposobljavanje odgovarajućih vatrogasnih jedinica, vatrogasnih društava i jedinica civilne zaštite za protivpožarnu zaštitu u svim općinama TK, kao i jedinica civilne zaštite za protipožarnu zaštitu na nivou TK.
- Nabavka i održavanje aparata za gašenje početnih požara u svim stambenim, poslovnim, privrednim, školskim, javnim i drugim građevinskim objektima.
- Izgradnja i održavanje hidrantske mreže u naseljenim mjestima i privrednim poduzećima.
- Kontinuirano uklanjanje zapaljivih materijala iz podrumskih i tavanskih prostorija, kao i drugih prostorija.
- Kontinuirano održavanje prohodnosti stubišta u zgradama, požarnih stepenica i svih požarnih puteva, radi omogućavanja nesmetanog prilaza vatrogasnim vozilima.
- Obuka i edukacija stanovništva na području svih općina TK, svih uposlenika u privrednim poduzećima i drugim pravnim subjektima, a posebno pripadnika struktura civilne zaštite iz oblasti protivpožarne zaštite.

Preventivne mjere koje će poduzimati JP "Šume TK" D.D. Kladanj

Izviđanje-osmatranje i dojavljivanje ima veliki značaj radi utvrđivanja pojave požara, smjera širenja požara, radi upućivanja snaga za gašenje požara na pravo mjesto. Iskustvo je pokazalo da se osmatranje šume sa pozicija veće nadmorske visine nije pokazalo efikasno i nije dalo očekivane rezultate, zbog toga što je teren pod šumom ispresijecan brojnim uvalama, vodotocima i orografijom, koja onemogućava korektnu identifikaciju lokaliteta na kojem je požar nastao, zbog čega i slanje ekipe za gašenje požara i pronalaženje mjesta gdje je požar izbio nije dalo očekivane rezultate. U tu svrhu na nivou Društva podignute su osmatračnice s kojih se može efikasno osmatrati šumsko područje i hitno dojavljivati u uprave šumskih gazdinstava, iz kojih se upućuju mobilne ekipe za gašenje požara.

U periodu 2006-2010. godina Društvo planira opremiti osmatračice dalekozorima, sa priručnim alatom za gašenje požara (naprtnjačama, željeznim mlatilicama, lopatama i drugim alatom).

Osmatračkih mjesta na nivou Društva ima 14. U šumskom gazdinstvu "Konjuh" Kladanj, osmatračice požara opremljeni su radio vezom, a ostala 3 gazdinstva mobilnim telefonima. U cilju što brže i efikasnije dojave i čuvanja šuma od požara na nivou Društva planira se, u periodu 2006-2010. godina i ostala tri gazdinstva (Sprečko-Živinice, Majevičko-Srebrenik i Vlaseničko-Kladanj) uvezati na postojeću radio vezu u ŠG "Konjuh" Kladanj i izvršiti nabavku sredstava veze: motorola i radio stanica.

Na nivou Društva i u šumskim gazdinstvima formirane su interventne grupe radnika za gašenje požara (štabovi na čelu sa komandantima i članovima štaba, te koordinatorom svih štabova). Ove interventne grupe opremljene su vozilima, potrebnim alatom za prvu intervenciju gašenja požara, sječu stabala i izradu protivpožarnih prosjeka u svrhu izrade vanrednih protupožarnih prosjeka radi zaustavljanja daljeg širenja požara. Interventne grupe su obučene i osposobljene u oblasti zaštite od požara, a za rad sa motornim pilama angažiraju se radnici iz proizvodnje- profesionalni sjekači .

Na nivou Društva nema formirane vatrogasne jedinice koja bi, u slučaju nastanka požara većih razmjera, činila primarni temelj za provođenje mjera protivpožarne zaštite, nego se stvaraju uvjeti za angažiranje vatrogasnih jedinica iz drugih subjekta, susjednih radnih jedinica, i organizacijskih struktura civilne zaštite.

U slučaju požara većih razmjera mobiliziraju se svi uposlenici Društva i sva raspoloživa MTS-a, uvode dežurstva po šumarijama koja traju dok za to postoji potreba.

Od sredstava za gašenje, kao najefikasnije sredstvo se pokazala voda, a mogu se koristiti i kemijska sredstva sa ciljem da se zaustavi širenje požara. U tom cilju, površinski požari, osim gašenja, primjenom raznih sredstava, gase se i zatrpavanjem zemljom, udaranjem granama ili mlatilicama po žarištu vatre. Gašenje površinskih požara ili požara krošnje je najteže i najkompliciranije. Veliki dim i jako zračenje topline, te brzo širenje požara, otežava njegovu lokalizaciju. Gašenje se, u tom slučaju, ne može ostvariti, stoga se vrši lokalizacija požara (presjecanjem šume i stvaranjem obrambenog prosjeka širine najmanje dvije visine stabla koje se nalazi na mjestu gdje se pravi obrambeni pojas).

Ovakvi požari mogu se gasiti i gase se paljenjem "protiv- vatre", uz korištenje vremenskih uvjeta za to, a što se naročito primjenjuje kod miniranih šumskih površina.

Za sva požarišta važi zlatno pravilo: opožarena površina se mora stalno kontrolirati, a požar "čuvati" od proširenja ili razbuktavanja. Požarište se mora osigurati stalnim nadzorom i spremnim količinama vode za intervenciju.

Da bi gašenje požara bilo efikasno organizirano, praksa je pokazala, da je potrebna stalna edukacija gasitelja i rukovodećih stručnjaka, jer je to temeljni preduvjet efikasnosti obrane šuma od požara.

Problemi sa kojima se Društvo suočava, dugi niz godina, kada su u pitanju požari većih razmjera, je angažiranje velikog broja snaga i sredstava (kao što su požari iz 2000. godine u GJ "Turija" na općinama Lukavac i Gračanica, te požar iz 2003. godine a posebno požar koji se desio na području GJ "Oskova", "Zelenboj" općina Banovići) gdje su požari, samo u nekoliko dana, progutali ogromna šumska prostranstva, kada je proglašeno i stanje prirodne nesreće. U tim situacijama, JP "Šume TK" DD Kladanj, sa ukupnom raspoloživom radnom snagom i MTS-om sa kojima raspolaže, nije u mogućnosti da lokalizira i ugasi požare, te je u tom slučaju neophodna pomoć vatrogasnih jedinica sa drugih općina i iz drugih poduzeća, a ponekad je potrebno i angažiranje vojske, struktura civilne zaštite susjednih općina i protivpožarne opreme drugih subjekata. Tu se javlja problem dolaska tih struktura na ispomoć, zbog neophodne suglasnosti načelnika susjednih općina, a dok se ta suglasnost dobije požari munjevitom brzinom uzmu toliko maha da ih je veoma teško lokalizirati a kamoli ugasi.

Sukladno odredbama Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća i drugim podzakonskim aktima potrebno je poduzimanje svih neophodnih mjera kako bi se prirodne i druge nesreće svele na minimum, a procedure oko davanja suglasnosti za angažiranje vatrogasnih jedinica susjednih općina i drugih relevantnih faktora, kao ispomoć u slučaju požara većih razmjera, maksimalno pojednostavile, što bi utjecalo na smanjenje šteta od požara.

Za gašenje šumskih požara upotrebljava se sljedeća oprema i sredstva:

- Za sječu - obaranje stabala i kopanje kanala: motorne pile, rovokopač, buldožer i ostala raspoloživa mehanizacija;
- Za gašenje vodom: naprtnjače i kante, te ostala protivpožarna oprema (trnokopi, mlatilice, krampe, lopate, sjekire, grablje, testere i drugo).

Protivpožarna oprema smještena je na protivpožarnim punktovima kojih, na nivou Društva, ima 23 i koji se redovno popunjavaju iz razloga što se ista gubi i lomi prilikom gašenja požara.

U četinarskim kulturama, kao i u šumama koje su u kontaktu sa prometnicama, i na lokalitetima gdje je pojava požara česta, prave se odgovarajući prosjeci i uspostavlja se šumski red tokom cijele godine, a naročito u periodu ožujak - listopad.

Redovno se vrši uklanjanje sušike i ovrške grana, naročito u četinarskim šumama.

U šumama koje su naročito ugrožene požarima, šumski radovi kresanja i uklanjanja suhog granja iz šume, te uspostava šumskog reda provodi se prema principima šumarske znanosti i prakse i obvezno se završavaju do početka ljetne požarne sezone.

U svim šumama, bez obzira na stupanj ugroženosti od požara, vrši se uređivanje i održavanje čistim, postojećih pristupa vodnim resursima, za potrebe gašenja šumskih požara.

Protivpožarni prosjeci, prosjeci sa elemetima šumskog puta i protivpožarni putevi, redovno se čiste od drvenastog korova i održavaju prohodnim za vatrogasna vozila.

U šumama visokog uzgojnog oblika, koje su razvrstane u I stupanj opasnosti od požara, te u šumama od posebnog privrednog, ekološkog, zaštitnog ili drugog posebnog značaja, na rubnim dijelovima, koji graniče sa zapuštenim poljoprivrednim površinama, livadama i pašnjacima, tokom cijele požarne sezone Društvo, putem reonskih lugara i uz pomoć mjesnog stanovništva, održava šumski red u cilju sprečavanja prijenosa požara sa tih površina na šumu.

Uz pomoć reonskih lugara i okolnog mjesnog stanovništva, vrši se, posebno u periodu povećane opasnosti od izbijanja šumskih požara, pored redovnog nadziranja, i pojačana kontrola načina odlaganja smeća u blizini šuma koje su potencijalni izvori požara. U ove aktivnosti treba uključiti policijske uprave i EKO policiju po općinama.

Sva izletišta uz šumski pojas, na nivou Društva, proglašena su šumama naročito ugroženim od požara i shodno tome propisane su mjere, sukladno Pravilniku o mjerama zaštite od šumskih požara i usjeva, koje će se i u narednom periodu primjenjivati i unapređivati.

Na putevima koji nisu od javnog značaja potrebno je, na pojedinim mjestima, postaviti rampe kojim se sprečava ulaz u šumu i iste rampe održavati (to se posebno odnosi na izletišta).

Veći dio šumskog kompleksa pokriven je znacima upozorenja opasnosti od požara i zabrane loženja vatre, bacanja smeća, pušenja, zabrana ulaza vozila u šume, koje treba u narednom periodu obnavljati.

Redovno, putem sredstava informiranja (radio i TV), stanovništvo se obavještava, putem naredbi i upozorenja o poduzimanju preventivnih i operativnih radnji, na sprečavanju nastanka požara, a sve u cilju što bolje edukacije stanovništva i sprečavanja pojave požara.

Društvo u narednom periodu planira, u suradnji sa vatrogasnim jedinicama, strukturama civilne zaštite i Pokretom Eko zelenih, donijeti Program izvođenja kratkih instrukcija o šumskim požarima i opasnostima od istih, sa prezentacijom kratkih filmova.

Svi objekti po šumskim radilištima opremljeni su protivpožarnim aparatima za početno gašenje požara, koji se redovno servisiraju i po potrebi nabavljaju novi.

Redovno se vrši opremanje i osposobljavanje odgovarajućih jedinica za protivpožarnu zaštitu u poduzećima koja gazduju šumama.

Redovno vrši održavanje šumskih kompleksa i poduzimaju odgovarajuće aktivnosti i radovi na izgradnji rasjeda, šumskih puteva, osmatračnica i drugo.

Neophodno je vršiti deminiranje prilaza šumskim kompleksima.

Neophodno je aktivno angažiranje inspeksijskih i drugih nadležnih organa na sprovođenju svih propisanih preventivnih mjera protipožarne zaštite.

Funkcionalno osposobiti sustav dojavljivanja i uzbunjivanja.

Redovno informirati stanovništvo, preko lokalnih i drugih medija, o stanju protivpožarne zaštite u svim općinama TK.

Zdravstvena zaštita ljudi od zaraznih i drugih bolesti

Jačanje primarne zdravstvene zaštite na području TK.

Postojeći sustav zdravstvene zaštite u Bosni i Hercegovini, u okviru kojeg zdravstvene usluge u velikom obimu pružaju ljekari specijalisti, treba zamijeniti integriranom zdravstvenom zaštitom, koju karakterizira sveobuhvatnost i kontinuitet, te izgradnjom odnosa između davatelja zaštite i populacije koji se temelji na međusobnom povjerenju. U okviru politike "Zdravlje za sve u 21 stoljeću" Svjetska zdravstvena organizacija utvrdila je cilj da ljudi u regiji treba da imaju pristup primarnoj zdravstvenoj zaštiti orijentiranoj ka obitelji i zajednici, koju podržava fleksibilan i odgovarajući sustav bolnica.

Ovaj model vodi ekonomičnijoj, efikasnijoj, više koordiniranoj i kontinuiranoj zdravstvenoj zaštiti zbog čega je Ministarstvo zdravstva aktivno uključeno u realizaciju projekta obiteljske medicine na području TK i sa Zavodom zdravstvenog osiguranja dalo je značajnu podršku implementaciji Projekta. Pilot projekt "Osnovno zdravstvo", u okviru kojeg se najviše radilo na implementaciji obiteljske medicine, završen je 30. lipnja 2004. godine. Projekt je pilotiran u tri kantona ali se može konstatirati da je implementacija projekta bila najuspješnija na području TK.

Projekt "Jačanje zdravstvenog sektora" je aktivnost koja se provodi na području cijele FBiH i implementirat će se na 10 kantona i prihvaćen je od Vlade FBiH i Borda Svjetske banke. Projekt je aktivan od 15. srpnja 2005. i trebao bi se implementirati do 31. 06. 2009. godine. Predviđeno je da se ovaj projekt financira i sudjelovanjem sredstava vlade - porezi, carine i građevinski radovi (30%) te je traženo od Vlade TK da učestvuje sa 30% finansijskih sredstava, godišnje izdvojenih iz proračuna Tuzlanskog kantona.

Analiza zdravstvenog stanja stanovništva TK i indikatori zdravlja, sa prijedlogom mjera koju je izradilo Ministarstvo koristeći podatke Zavoda za javno zdravstvo Tuzlanskog kantona poslužila je kao temelj za pripremu i odabir prioritarnih preventivnih programa koji su se trebali realizirati planiranim sredstvima iz obveznog osiguranja u 2005. godini. Na temelju zaključaka i prijedloga mjera iz Analize posredstvom Zavoda trebala su se realizirati četiri projekta.

Kako je prevalenca (ukupan broj registriranih bolesnika) tuberkuloze od 176/100.000 stanovnika TK u 2004. godini bila dva puta viša od prosječnih stopa u Evropi, stopa obolijevanja od zaraznih bolesti iznosila je 13,63% a epidemiološka situacija u 2004. i 2005. godini je bila nesigurna, procijenjeno je da dva projekta budu iz oblasti prevencije zaraznih bolesti a dva projekta iz oblasti prevencije masovnih nezaraznih bolesti (kardiovaskularne bolesti i karcinom dojke).

Ministarstvo zdravstva je prihvatilo 4 projekta:

- Prevencija kardiovaskularnih bolesti gdje je nositelj projekta Zavod za javno zdravstvo TK, a učestvuje i Kardiološko odjeljenje Interne klinike UKC-a Tuzla;

- Prevencije karcinoma dojke, gdje je nositelj projekta Zavod za javno zdravstvo TK i Klinika za plastičnu i rekonstruktivnu kirurgiju UKC-a Tuzla;

- Istraživanje klisonoštva Neisseriae meningitidis u rizičnim grupama, na području TK, gdje je nositelj projekta Poliklinika za mikrobiologiju i patologiju UKC-a Tuzla;

- Detekcija rizika i skrining tuberkuloze, nositelj projekta Poliklinika za mikrobiologiju, patologiju UKC-a Tuzla, koja će u sva četiri projekta aktivno učestvovati u implementaciji.

Zaključkom Vlade TK i Smjernicama za izradu Financijskog plana Zavoda zdravstvenog osiguranja TK, zdravstvene ustanove su zadužene da dostave financijske planove i planove kapitalnih ulaganja za 2006. godinu Ministarstvu zdravstva i Zavodu.

Javne zdravstvene ustanove sa područja TK su dužne da izrade godišnje financijske planove i planove kapitalnih ulaganja, a Ministarstvo zdravstva, na temelju analize dostavljenih planova zdravstvenih ustanova, nakon usaglašavanja sa Zavodom zdravstvenog osiguranja TK, priprema Program prioritetnih kapitalnih ulaganja.

Realizacija planiranih ulaganja vrši se na teret sredstava zdravstvenih ustanova, koja na ime realizacije programa zdravstvene zaštite osiguranih osoba, ostvaruju iz sredstava obveznog zdravstvenog osiguranja (i samo izuzetno na teret ostalih rashoda zdravstvene zaštite), odnosno sredstava rezerve Zavoda zdravstvenog osiguranja.

Program realiziraju javne zdravstvene ustanove TK pod nadzorom Ministarstva i Zavoda zdravstvenog osiguranja.

Prijedlog Mreže zdravstvene djelatnosti primarne zdravstvene zaštite Tuzlanskog kantona je u završnoj fazi izrade. Prolongirana aktivnost kod izrade prijedloga Mreže rezultat je novih zakonskih elemenata i izmjena standarda u oblasti farmaceutske i stomatološke djelatnosti.

Uspostavljanje sustava osiguranja kvaliteta zdravstvene zaštite

Aktivnost uspostavljanja sustava osiguranja kvaliteta se provodi u javnim zdravstvenim ustanovama kao priprema za akreditacije zdravstvenih ustanova od strane Agencije za kontrolu kvaliteta. Unapređenje kvaliteta neophodno je i za pripreme zdravstvenih ustanova za javni natječaj za sredstva obveznog zdravstvenog osiguranja.

Programiranje zdravstvene zaštite svih nivoa, uz dosljednu evaluaciju kao instrument financiranja zdravstvene zaštite, je temelj za ugovaranje zdravstvenih usluga i praćenje realizacije ugovorenih usluga. Ovim se načinom povećava kvalitet pruženih zdravstvenih usluga i veće zadovoljstvo osiguranika na području TK. Zavod za javno zdravstvo kao stručna institucija priprema temelj za izradu programa zdravstvene zaštite na svim nivoima.

Zaštita stanovništva od zaraznih bolesti, stalna kontrola higijensko-epidemiološke situacije

Razvoj racionalne mreže bolničke zdravstvene zaštite. Razvoj nedostatnih kliničkih sadržaja zbog kojih se pacijenti upućuju u druge zdravstvene centre.

U toku je realizacija projekta racionalizacije zdravstvenih usluga kao temelja za izradu mreže bolničkih kapaciteta na području cijele BiH. TK je okarakteriziran kao dobar primjer racionalnosti kapaciteta bolničke zdravstvene zaštite. Uz manje korekcije, može zadovoljiti kriterije efikasnog sustava sa organizacijom i novih oblika bolničkih kapaciteta.

Osiguranje potrebnog broja i dobre preraspodjele medicinskih kadrova

Značajna aktivnost koja se mora voditi zajedno sa Ministarstvom naobrazbe, znanosti, kulture i športa sa ciljem zadovoljenja potreba za nedostajućim kadrom i smanjenja broja zdravstvenih radnika i suradnika na listama službi za zapošljavanje

Razvoj zdravstveno-informacijskog sustava

Neophodna aktivnost u procesima reforme zdravstvenog sustava sa ciljem boljeg praćenja indikatora zdravlja, efikasnije i jeftinije zdravstvene usluge i potrošnje u zdravstvu.

Standardizacija kliničkih postupaka i procedura na sekundarnom i tercijarnom nivou

U toku je izrada kliničkih vodiča koje bi bile temelj za efikasnu i kvalitetnu zdravstvenu uslugu i dobar, racionalan i održiv zdravstveni sustav.

Ostale mjere preventivne zdravstvene zaštite

- Zdravstveno prosvjeđivanje stanovništva
- Promocija zdravih stilova života
- Kontinuirano praćenje kretanja zaraznih bolesti na području TK te širem i užem okruženju
- Kontinuirano provođenje Programa obveznih imunizacija
- Epidemiološko izviđanje područja u TK i bliže okoline
- Organizacija i nadzor higijenske vodoopskrbe stanovništva i asanacija vodnih objekata
- Kontrola higijenske ispravnosti vode za piće kao i vode za higijenske potrebe stanovništva, sukladno zakonskim propisima
- Kontrola ispravnosti uređaja za vodosnabdijevanje stanovništva i kanalizacijskih instalacija
- Kontinuirani nadzor nad proizvodnjom i prometom životnih namirnica, kao i zdravstveni nadzor nad osobama u proizvodnji i prometu životnih namirnica
- Sanitarni nadzor nad uklanjanjem tečnog i čvrstog otpada
- Provođenje protivepidemijskih mjera u stanovima oboljelih i u užoj okolini
- Provođenje imunizacije ugroženog stanovništva protiv pojedinih zaraznih bolesti (sukladno indikaciji)
- Hospitalizacija i liječenje bolesnika u namjenskim ili privremenim objektima
- Sanacija terena i sanitarnih uređaja poslije prestanka djelovanja prirodnih ili drugih nesreća
- Epidemiološko izviđanje terena nakon prestanka djelovanja prirodnih ili drugih nesreća i to najmanje za 2 mjeseca kako bi se spriječila naknadna pojava zaraznih bolesti
- Provođenje vakcinacije ljudi i životinja protiv zaraznih bolesti sukladno zakonu
- Redovna kontrola higijenske ispravnosti životnih namirnica sukladno zakonu

Zaštita životinja i namirnica životinjskog porijekla

- Sprečavanje i lokalizacija pojava parazitaranih, zaraznih i uzgojnih bolesti životinja
- Provođenje zakonom propisanih veterinarskih mjera u zaštiti zdravlja životinja
- Provođenje zakonom propisanih mjera kontrole higijensko-zdravstvene ispravnosti namirnica životinjskog porijekla u toku proizvodnje, prerade, i skladištenja istih
- Kontrola higijenske ispravnosti stočne hrane i vode za napajanje stoke
- Opremanje i osposobljavanje odgovarajućih općinskih službi za provođenje mjera zaštite životinja i namirnica životinjskog porijekla

Zaštita bilja i biljnih proizvoda od zaraznih bolesti

- Izbor optimalnih sorti bilja i pravilan uzgoj
- Poduzimanje propisanih mjera zaštite bilja i biljnih proizvoda od biljnih bolesti, štetočina i požara
- Kontrola ispravnosti i načina primjene sredstava za zaštitu bilja, sukladno standardima i normativima iz oblasti poljoprivrede
- Kontrola ispravnosti sušenja, silaže i skladištenja bilja i načina proizvodnje biljnih proizvoda
- Edukacija proizvođača bilja i biljnih proizvoda
- Suzbijanje bolesti, štetočina i korova najuspješnije je primjenom sustava integralne zaštite. Ovaj sustav podrazumijeva kombiniranu primjenu svih mjera kojima se štetne vrste dovode do nivoa da ne utječu znatno na smanjenje prinosa, uz istovremenu manju uporabu pesticida i bolje očuvanje životne sredine. Integralna zaštita podrazumijeva uporabu agrotehničkih, mehaničkih, fizikalnih, bioloških i kemijskih mjera. Neke mjere (posebno agrotehničke) provode se preventivno, kako bi se spriječila jača pojava biljnih bolesti, štetočina i korova a druge mjere provode se kurativno i njima se suzbijaju nametnici.
- Ukazivanje proizvođačima i javnosti na značaj nepesticidnih mjera (plodored, obrada zemljišta, izbalansirana ishrana, uporaba otpornih sorti i hibrida i drugo). Navedene mjere utječu na smanjenje potencijalne pojave biljnih bolesti, štetočina i korova.
- Razmatranje i predlaganje mjera za suzbijanje biljnih bolesti, štetočina i korova uz ograničenu primjenu pesticida. Ovakva strategija u kontroli biljnih bolesti, štetočina i korova je važna sa ekonomskog i ekološkog gledišta jer se sa njom postiže veća efikasnost uz manju potrošnju pesticida po jedinici površine.

Radiološko-kemijsko-biološka (RHB) zaštita

- Uspostavljanje sustava za RHB osmatranje, izviđanje i kontrolu
- Formiranje, opremanje i osposobljavanje jedinica civilne zaštite za RHB zaštitu, sukladno potrebama i mogućnostima u općinama i jedinice za RHB zaštitu na nivou TK
- Uspostavljanje propisanog sustava preventivne zaštite u pravnim subjektima, koji u svakodnevnom procesu rada koriste RHB sredstva
- Kontrola ispravnosti sredstava za RHB zaštitu
- Nabavka i distribucija opreme za RHB zaštitu stanovništva
- Edukacija stanovništva i povjerenika civilne zaštite za RHB zaštitu.
- Uspostavljanje sustava za uzbunjivanje stanovništva u slučaju RHB opasnosti

Zaštita od minsko-eksplozivnih (MES) i neeksplozivnih ubojnih sredstava (NUS)**Kontinuirano provođenje akcija prikupljanja NUS-a i MES-a od stanovništva**

Ovo je najvažnija preventivna mjera u zaštiti života ljudi od NUS-a i MES-a koji je zaostao iz proteklog rata.

Timovi civilne zaštite su jedina formacija koja je u potpunosti opremljena i obučena za kvalitetno i efikasno izvršavanje ovih zadataka. Dosadašnje iskustvo govori da stanovništvo i dalje, u svom posjedu, ima znatne količine NUS-a i MES-a, te se nameće kao prioritetan zadatak da se ova aktivnost obavlja i u narednom periodu.

Izrada projekata deminiranja i trajnog obilježavanja površina kontaminiranih NUS-om i MES-om

Blagovremena izrada projektne dokumentacije za deminiranje i trajno obilježavanje kontaminiranih površina je jedan od preduvjeta za izradu Liste prioriteta za deminiranje i trajno obilježavanje kontaminiranih površina.

Da bi se navedena projektna dokumentacija kvalitetno i pravovremeno uradila neophodno je da dobro funkcioniра suradnja na liniji: općinski koordinatori za deminiranje - kantonalni koordinator za deminiranje - regionalni ured MAC-a, Tuzla.

Sprovođenje propisanih procedura kod obilježavanja pojedinačno prijavljenog NUS-a i MES-a od strane građana i drugih osoba

Sukladno Zakonu o zaštiti i spašavanju i odgovarajućim pravilnicima iz ove oblasti, građani i druge osobe dužni su, o otkrivenom NUS-u, odmah obavijestiti najbliži OOC CZ ili policijsku stanicu. Također, je neophodno, na odgovarajući način, obilježiti mjesto gdje je pronađen NUS i po mogućnosti to mjesto osigurati do dolaska ovlaštene osobe za preuzimanje NUS-a.

Ako se NUS pronađe u naseljenom mjestu, gdje objektivno prijeti veća opasnost za sigurnost ljudi i materijalnih dobara, fizičko osiguranje mjesta, gdje se nalazi NUS, vrši, do dolaska osoba nadležnih za preuzimanje i uništavanje NUS-a, nadležna policijska uprava.

Stalna edukacija stanovništva, a naročito djece, o opasnostima koje predstavljaju minska polja i pojedinačni NUS i MES

Programi edukacije stanovništva o opasnostima koje predstavlja NUS i MES moraju biti prilagođeni kategoriji stanovništva kojoj su namijenjeni.

Imajući u vidu da su djeca i omladina, na žalost, u samom vrhu stradanja od NUS-a i MES-a, neophodno je da se posebna pažnja posveti ovoj kategoriji stanovništva. Edukacija kroz školske i vanškolske aktivnosti treba da bude stalna obveza svih struktura društva koje su uključene u rad sa ovom ciljnom grupom. Programi kao što su "Svjesnost o postojanju mina" i slični moraju biti nastavljeni i stalno obogaćivani novim sadržajima i tematikom.

Preventivne mjere u rudarstvu

U cilju preventivne zaštite od opasnosti u rudnicima TK, a posebno u rudnicima uglja i rudniku soli, te rudnicima koji se bave eksploatacijom nemetalnih mineralnih sirovina, sva zakonska regulativa vezana za eksploataciju prilagođena je: Zakonu o rudarstvu, Zakonu o zaštiti na radu i statutu privrednog društva. Sukladno navedenim pravnim aktima doneseni su pravilnici o zaštiti na radu i pravilnici o radu čete za spašavanje, specijaliziranim jedinicama i vatrogasnim jedinicama organiziranim u privrednim društvima.

Također, sukladno zakonskoj regulativi, svi rudnici na poručju TK raspolažu sa planovima zaštite i spašavanja od većih havarija i skupnih udesa. Efikasnost preventivne zaštite i spašavanja u rudnicima zavisi od:

- Primjene suvremenih tehnologija i metoda eksploatacije;
- Funkcioniranja zaštitnih uređaja za pravovremeno registriranje opasnih plinova i drugih štetnih materija;
- Osposobljenosti i obučenosti uposlenih, vezano za zaštitnu opremu;
- Organiziranosti službi spašavanja, odnosno četa za spašavanje;
- Organiziranosti službe zaštite na radu.

U svim rudnicima uglja na području TK i rudniku soli formirane su čete za spašavanje ljudi i materijalnih dobara u slučaju rudarskih nesreća svih vrsta, koje su u potpunosti opremljene svim materijalno-tehničkim sredstvima za zaštitu i spašavanje.

Obučenos članova ovih četa je na visokom nivou, tako da mogu uspješno djelovati u slučaju rudarskih i drugih nesreća na području TK, a po potrebi i na drugim kantonima.

Za zaštitu imovine i osoba rudnici uglja na području TK su se organizirali na sljedeći način:

- Četa za spašavanje intervenira pri udesima vezanim za podzemnu eksploataciju;
- Specijalizirane jedinice za površinske kopove interveniraju pri udesima na površinskim kopovima;
- Vatrogasne jedinice interveniraju u slučaju udesa na svim površinskim kopovima.

Rudnik soli "Tušanj" Tuzla ima organiziranu službu spašavanja i manju vatrogasnu jedinicu.

Organizacija i brojno stanje četa za spašavanje

Prema organizacijskim cjelinama osigurane su sljedeće čete za spašavanje, specijalizirane i vatrogasne jedinice

Rudnik	Broj izvršitelja
Četa za spašavanje Rudnika "Mramor" u Mramoru	71
Četa za spašavanje Rudnika "Bukinje" u Bukinju	41
Specijalizirana jedinica za Rudnik "Šikulje" Lukavac	35
Specijalizirana jedinica za Rudnik "Dubrave" Dubrave	35
Vatrogasna jedinica Rudnika "Mramor" Mramor	21
Vatrogasna jedinica Rudnika "Šikulje" Šikulje	21
Vatrogasna jedinica Rudnika "Dubrave" u Dubravama	21

Sve naprijed navedene jedinice su vezane za centralnu Stanicu za spašavanje kojom rukovodi Štab četa i jedinica za spašavanje.

Čete R.M.U "Banovići" u Banovićima i R.M.U."Đurđevik" u Đurđeviku su organizirane samostalno sa sljedećim brojnim stanjem:

Četa za spašavanje Rudnika "Banovići" u Banovićima	70 izvršitelja
Četa za spašavanje Rudnika "Đurđevik" u Đurđeviku.....	65 izvršitelja
Specijalna jedinica Rudnika "Banovići" u Banovićima	30 izvršitelja
Specijalna jedinica Rudnika "Đurđevik" u Đurđeviku	30 izvršitelja
Služba spašavanja Rudnika soli "Tušanj"	25 izvršitelja

Preventivne mjere koje će poduzimati Crveni križ TK

Obuka građana u pružanju prve pomoći

Crveni križ TK realizira program obuke građana u pružanju prve pomoći. Edukaciju građana obavljaju instruktori prve pomoći koji su završili osnovni kurs prve pomoći i na temelju njega dobili relevantan certifikat.

Crveni križ TK, u suradnji sa CK Telemark distrikta iz Norveške, organizirao je obuku za 25 instruktora prve pomoći, na temelju kursa norveškog CK, koji je trajao ukupno 6 dana.

Sve općinske organizacije CK imaju temeljnu opremu za obuku koja se sastoji iz lutke, rezervnih pluća za lutku, TV i video aparata, nosila, torbica za sanitetski materijal i priručnika za polaznike obuke.

Obuka prve pomoći odvija se u nekoliko segmenata:

- Obuka iz prve pomoći za mlade u osnovnim i srednjim školama i nastavnike - instruktore prve pomoći.

Ova obuka obavlja se svake godine u periodu veljača - ožujak u svim osnovnim i većini srednjih škola na području TK. Obuka se radi po jedinstvenom programu usvojenom na nivou Društva CK BiH. Provjera znanja stečenih na obuci obavlja se kroz školska, općinska i kantonalna takmičenja ekipa CK. Svake godine obuku završi najmanje 750 učenika, od kojih oko 150 najboljih dođu na kantonalno takmičenje. Važno je istaći da se svake godine sustav obuke unapređuje sa novim saznanjima i metodama pružanja prve pomoći koje se uvode i medicinskim službama za spašavanje i da je u edukaciju uključena obuka iz reanimacije. Učesnici, pored osnovnog kursa iz prve pomoći, završe i obuku na realističnim prikazima nesreća i povreda sa kojima se mogu susresti u svakodnevnom životu (povrijeđeni u prometnoj nesreći, stradali u minskom polju, povrijeđeni usljed elementarnih nepogoda, itd.).

Do 2010. godine očekuje se i izrada jedinstvenog priručnika i certificiranje instruktora prve pomoći na nivou Društva CK BiH.

- Obuka građana u pružanju prve pomoći.

Ova obuka provodi se u zavisnosti od kapaciteta općinskih organizacija CK. Najčešći vidovi pomoći građana odvijaju se u povratničkim mjesnim zajednicama i u MZ čija je teritorija zagađena minama. U planu je da se CK organizira i počne sa održavanjem kurseva prve pomoći za poduzeća i organizacije čiji radnici, po prirodi posla, trebaju znati elementarne stvari u spašavanju ljudskih života. Plan je da se ti kursevi provode za uslužne djelatnosti (ugostitelje, mesare, ribare, krojače) kao i za radnike uposlene u rudnicima, kamenolomima, građevinskim objektima i slično.

- Obuka iz prve pomoći za vozače motornih vozila

Ova obuka od 2006. godine, usvajanjem Zakona o sigurnosti prometa u BiH, imat će novi program koji će odgovarati odredbama Zakona i biti odobren od nadležnih ministarstava naobrazbe i zdravstva. Za ovaj program CK TK, u okviru CK F BiH, vrši posebne pripreme jer će isti zahtijevati kontinuirani monitoring i procjenu kako bi se zadržao kvalitet i odgovorilo na zakonom propisane norme.

Svi navedeni programi, izuzev obuke za vozače motornih vozila, nemaju stabilne izvore financiranja, a do 2010. godine očekujemo da će se i ostali programi iz prve pomoći moći financirati iz prihoda ostvarenih iz obuke za vozače.

Dobrovoljno darivanje krvi

Crveni križ TK, u suradnji sa Poliklinikom za transfuziologiju UKC-a u Tuzli, organizira akcije dobrovoljnog darivanja krvi, na temelju zajednički sačinjenog i usklađenog godišnjeg plana, kojim je predviđeno da krv daruje 2,5% građana TK, starosne dobi od 18 do 60 godina za žene i do 65 godina za muškarce.

Pored organiziranja akcija, CK TK radi i na promociji dobrovoljnog davateljstva krvi. Promocija se odvija kroz edukaciju animatora i organizatora akcija dobrovoljnog darivanja krvi, izradu prigodnih brošura za građane i plakata kojim se građani informiraju o akcijama.

Važno je napomenuti da od 1996. godine broj dobrovoljnih davatelja krvi opada i da zbog toga raste broj ciljnih ili obiteljskih davatelja (oni davatelji koji krv daju za poznatu osobu ili srodnika). Ovakvo stanje, sa aspekta zaštite i spašavanja građana, je zabrinjavajuće jer se ne osiguravaju stabilne rezerve krvi sa kojima bi se u UKC Tuzla moglo odgovoriti na potrebe povrijeđenih u slučajevima elementarnih i drugih nepogoda i nesreća.

Jedan od ključnih razloga za ovakvo stanje je potpuno izostajanje financiranja organizacije akcija dobrovoljnog darivanja krvi i promocije dobrovoljnog davateljstva kao humanog čina.

Program svjesnosti o postojanju mina

Ovaj program implementira se od kraja 1996. godine od strane 11 obučanih instruktora. Program je preventivnog karaktera jer se njime građani, a posebno djeca, upozoravaju na opasnosti od mina u svom okruženju i informiraju o svim organizacijama i institucijama nadležnim za deminiranje i pomoć u slučaju da se nađu u blizini ili u samom minskom polju. Ovaj program realizira se putem prigodnih prezentacija, distribucijom letaka i plakata sa upozorenjem, obavještanjem učenika, poljoprivrednika, šumara, ribara i građana drugih zanimanja koji se kreću u rizičnim zonama. Značajnu ulogu u realiziranju ovog programa imaju mediji, škole, kao i takmičenje koje se svake godine organizira u svim osnovnim školama TK i na nivou općina i TK.

Program od 2004. godine ne financira niko, a za aktivnosti koje su realizirane u 2005. godini sredstva su osigurali lokalni donatori.

Program priprema i odgovora na prirodne i druge katastrofe

Ovaj program realizira se od 2001. godine na području cijele BiH, a za cilj ima da se u strukturi CK osposobe i opreme višenamjenske terenske ekipe koje će biti spremne da, u suradnji sa drugim subjektima zaštite i spašavanja, pruže pomoć unesrećenim građanima.

Crveni križ TK razvio je ovaj program tako što ima formiranu višenamjensku terensku ekipu (VTE) na kantonalnom nivou i VTE u općinama Banovići, Kalesija, Gračanica i Tuzla. Do kraja 2007. godine planira se formiranje i obuka VTE u Gradačcu, Živinicama i VTE za spašavanje u zimskim uvjetima u Kladnju.

Ove ekipe broje po 14 članova, koji su, po svojim zadacima, grupisani u timove za pružanje prve pomoći, logistiku, psihosocijalnu zaštitu, službu traženja i veziste.

Svi članovi obučavaju se po jedinstvenom programu na nivou države i spremni su da, u roku od nekoliko sati, budu na okupu. Zahvaljujući suradnji sa CK iz Norveške, ove ekipe posjeduju i značajnu osobnu i kolektivnu opremu. U planu je da se nastavi suradnja i nabavi, za sada, neophodna oprema.

Radi motiviranja članova VTE, svake godine se održavaju po dvije vježbe na terenu, kojima se simuliraju nesreće i u suradnji sa CZ, policijom, vatrogascima i službama hitne pomoći vrši evakuacija i zbrinjavanje građana. Ovo su dragocjena iskustva i provjera naših sposobnosti i opremljenosti u slučaju nesreća.

V. TEMELJNI CILJEVI, ZADACI I NAČIN OSTVARIVANJA ZAŠTITE I SPAŠAVANJA SA SMJERNICAMA ZA ORGANIZIRANJE SNAGA I SREDSTAVA CIVILNE ZAŠTITE, ODNOSNO SNAGA ZAŠTITE I SPAŠAVANJA

5.1. Ciljevi i zadaci zaštite i spašavanja

Da bi se osigurao odgovarajući razvoj zaštite i spašavanja na području TK, neophodno je definirati najvažnije razvojne ciljeve i zadatke zaštite i spašavanja na području TK, za period 2006.-2010. godina.

Definiranje najvažnijih razvojnih ciljeva i zadataka zaštite i spašavanja podrazumijeva sveobuhvatno i precizno sagledavanje dostignutog nivoa zaštite i spašavanja na području TK, na temelju čega se, sljedeći ciljevi i zadaci zaštite i spašavanja mogu definirati kao najvažniji:

Ciljevi

A. Normativno-plansko uređenje zaštite i spašavanja, na području TK, sukladno Zakonu o zaštiti i spašavanju

Zadaci

1. Izrada i usvajanje Programa razvoja zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća u TK za period 2008-2012. godina.
2. Izrada i usvajanje Plana zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća u svim općinama i na nivou TK.
3. Izrada i usvajanje petogodišnjeg i godišnjih planova (općine i TK) utroška finansijskih sredstava prikupljenih na temelju odredaba članka 180. stavak 1. Zakona (porez od 0,5 % na neto plate uposlenih za zaštitu i spašavanje od prirodnih i drugih nesreća).
4. Donošenje odluka o utemeljenju jedinica civilne zaštite opće i specijalizirane namjene u općinama i na nivou TK i formiranje istih sukladno Pravilniku o organiziranju službi zaštite i spašavanja i jedinica civilne zaštite, njihovim poslovima i načinu rada

("Službene novine F BiH", broj 77/06) i Okvirnim osobnim i materijalnim formacijama štabova, jedinica i povjerenika civilne zaštite i službi zaštite i spašavanja, koje je donio direktor Federalne uprave civilne zaštite (svibanj 2007. godine), koje se neće objavljivati u "Službenim novinama F BiH".

5. Donošenje Programa razvoja zaštite od požara i vatrogastva u TK, koji treba da sadrži viziju, načela, opredjeljenja, ciljeve, područja razvoja, strategiju i smjernice za organiziranje i provođenje zaštite od požara i vatrogastva, sa svim elementima potrebnim za njegovo usavršavanje i efikasno funkcioniranje.

B. Organiziranje i ustroj struktura civilne zaštite i organa zaštite i spašavanja u općinama, privrednim društvima, organima vlasti i drugim pravnim subjektima na području TK, sukladno Zakonu o zaštiti i spašavanju

Zadaci

1. Ustroj optimalne organizacije struktura civilne zaštite i popuna ljudstvom (OS CZ, OŠ CZ, štabovi civilne zaštite i povjerenici civilne zaštite u MZ, privrednim društvima, organima vlasti, te KUCZ i KŠ CZ) sukladno Zakonu o zaštiti i spašavanju.
2. Formiranje i popuna ljudstvom, sukladno potrebama, jedinica civilne zaštite opće i specijalizirane namjene, u općinama i na nivou TK i službi zaštite i spašavanja u pravnim subjektima čija djelatnost je od posebnog značaja za zaštitu i spašavanje.
3. Formiranje, popuna ljudstvom i opremanje operativnih centara civilne zaštite, (u sastavu OSCZ) u općinama i Operativnog centra civilne zaštite (u sastavu KUCZ) na nivou TK, sukladno Zakonu o zaštiti i spašavanju.

C. Opremanje svih subjekata zaštite i spašavanja neophodnim materijalno-tehničkim sredstvima (MTS-a) i opremom

Zadaci

1. Nabavka MTS-a i opreme za potrebe: OSCZ, OŠ CZ, KUCZ, KŠ CZ, u općinama i na nivou TK, jedinica opće i specijalizirane namjene u općinama i na nivou TK, povjerenika civilne zaštite u MZ, organima vlasti i privrednim društvima, službi zaštite i spašavanja, privrednih društava i drugih pravnih subjekata za potrebe zaštite i spašavanja kao i opremanje građana za osobnu i kolektivnu zaštitu.
2. Opremanje operativnih centara civilne zaštite u općinama i na nivou TK, neophodnim MTS-om i drugom opremom koja je potrebna za optimalno funkcioniranje istih.

D. Obuka pripadnika svih subjekata zaštite i spašavanja

Zadaci

1. Donošenje godišnjih planova i programa obuke, (u općinama i na nivou TK), pripadnika struktura civilne zaštite, pripadnika struktura zaštite i spašavanja u organima vlasti, privrednim društvima i drugim pravnim subjektima, kao i obuka građana, za potrebe zaštite i spašavanja.
2. Obuka uposlenika OSCZ i KUCZ, članova OŠ CZ i KŠ CZ, uposlenika operativnih centara civilne zaštite u općinama i na nivou TK, pripadnika jedinica civilne zaštite opće i specijalizirane namjene u općinama i na nivou TK, povjerenika civilne zaštite u MZ, pripadnika struktura zaštite i spašavanja u organima vlasti i privrednim društvima, pripadnika službi zaštite i spašavanja, i drugih pravnih subjekata za potrebe zaštite i spašavanja i obuka građana za osobnu i kolektivnu zaštitu.

E. Uspostavljanje sveobuhvatnog i cjelovitog sustava zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća, na području TK, sukladno koncepciji iz Zakona o zaštiti i spašavanju

Zadaci

Ova koncepcija podrazumijeva da su poslovi zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća obveza ne samo struktura civilne zaštite, nego i drugih subjekata: organi vlasti (kantonalna ministarstva i drugi kantonalni organi uprave, općinske službe za upravu), javne službe, javna poduzeća, privredna društva i drugi pravni subjekti čija djelatnost je od značaja za zaštitu i spašavanje, kao i građani.

5.2. Smjernice za organiziranje snaga i sredstava civilne zaštite, odnosno snaga zaštite i spašavanja

5.2.1. Organiziranje snaga i sredstava za zaštitu i spašavanje

Snage i sredstva za zaštitu i spašavanje treba organizirati sukladno odredbama Zakona o zaštiti i spašavanju što podrazumijeva optimalan pristup kod određivanja dijela snaga i sredstava za ove namjene u okviru struktura civilne zaštite, a dijela u okviru drugih pravnih subjekata i fizičkih osoba.

Definirati optimalan broj i vrstu snaga u okviru specijaliziranih jedinica i jedinica opće namjene, u sastavu struktura civilne zaštite, za zaštitu i spašavanje.

Sačiniti godišnji i petogodišnji program opremanja snaga civilne zaštite, za zaštitu i spašavanje, neophodnim MTS-om.

Sustavno riješiti način financiranja snaga i sredstava pravnih subjekata i fizičkih osoba, kada se oni koriste u akcijama zaštite i spašavanja.

Jedinstvena organizacija zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća ostvaruje se organiziranjem i poduzimanjem sljedećih mjera i aktivnosti:

- Otkrivanje, praćenje i sprečavanje opasnosti od prirodnih i drugih nesreća,
- Osmatranje i uzbunjivanje o opasnostima i davanje uputstava za zaštitu i spašavanje,
- Obučavanje i osposobljavanje za zaštitu i spašavanje,
- Organiziranje, opremanje, obučavanje i osposobljavanje struktura civilne zaštite i osposobljavanje i održavanje drugih vidova zaštite i spašavanja,
- Mobilizacija i aktiviranje snaga i sredstava za zaštitu i spašavanje,

- Otklanjanje posljedica prirodnih i drugih nesreća do osiguranja temeljnih uvjeta za život,
- Nadzor nad sprovođenjem propisa o zaštiti i spašavanju od prirodnih i drugih nesreća,
- Pružanje pomoći Republici Srpskoj, Distriktu Brčko, Bosne i Hercegovine i susjednim i drugim državama u slučaju prirodne ili druge nesreće.
- Traženje pomoći od Republike Srpske, Distrikta Brčko, Bosne i Hercegovine i susjednih i drugih država, u slučaju prirodne ili druge nesreće.

Navedene mjere i aktivnosti ostvaruju se putem civilne zaštite koja predstavlja organizirani oblik zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća.

Zaštitu i spašavanje provode: građani, organi vlasti, privredna društva i druge pravne osobe, službe zaštite i spašavanja, općinske službe civilne zaštite, kantonalna uprava civilne zaštite, štabovi civilne zaštite i jedinice i povjerenici civilne zaštite, u okviru svojih prava i dužnosti, a na principu suradnje, solidarnosti i uzajamnosti svih učesnika u sprečavanju, otklanjanju ili ublažavanju posljedica prirodnih ili drugih nesreća.

5.2.2. Organizacija civilne zaštite obuhvata:

- Osobnu i uzajamnu zaštitu građana;
- Mjere zaštite i spašavanja;
- Štabove civilne zaštite;
- Povjerenike civilne zaštite;
- Službe zaštite i spašavanja;
- Jedinice civilne zaštite;
- Rukovođenje i uporabu snaga i sredstava civilne zaštite.

Osobna i uzajamna zaštita građana

Osobna i uzajamna zaštita građana predstavlja najmasovniji oblik pripremanja i organiziranja učešća građana u zaštiti i spašavanju. Ova zaštita se provodi u stambenim zgradama, javnim i drugim objektima, naseljima i pravnim osobama.

Osobna i uzajamna zaštita obuhvata naročito: obuku građana, mjere i postupke preventivne zaštite, prvu pomoć i samopomoć, zbrinjavanje djece i nemoćnih osoba i druge hitne intervencije u zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara.

Mjere zaštite i spašavanja

Mjere zaštite i spašavanja predstavljaju organizirane radnje i postupke preventivne i operativne prirode koje pripremaju i provode organi uprave i drugi organi vlasti i pravne osobe, odnosno nositelji zaštite i spašavanja.

U slučaju postojanja neposredne opasnosti od nastajanja prirodne i druge nesreće poduzimaju se sljedeće mjere i postupci: aktiviraju se štabovi civilne zaštite i drugi organi nadležni za rukovođenje zaštitom i spašavanjem, prikupljaju se podaci o prijetećim opasnostima i utvrđuju razmjere tih opasnosti, organizira se sustav veza potrebnih za rukovođenje, osmatranje, obavještanje i uzbunjivanje, aktiviraju se pravne osobe, prema njihovoj djelatnosti, u odnosu na vrstu opasnosti, mobiliziraju se i aktiviraju odgovarajuće službe zaštite i spašavanja i sredstva za zaštitu i spašavanje i provode druge aktivnosti i mjere značajne za sprečavanje nastajanja i širenja opasnosti.

Za vrijeme trajanja prirodne i druge nesreće realizira se neposredno učešće odgovarajućih struktura civilne zaštite, službi zaštite i spašavanja i drugih pravnih subjekata u provođenju odgovarajućih mjera zaštite i spašavanja i sklanjanju ljudi i materijalnih dobara u cilju sprečavanja širenja djelovanja posljedica prirodne i druge nesreće.

U fazi ublažavanja i otklanjanja posljedica nastalih djelovanjem prirodne i druge nesreće poduzimaju se sljedeće mjere i aktivnosti: angažiranje stručnih ekipa zdravstvene, veterinarske i komunalne djelatnosti, kao i odgovarajućih jedinica civilne zaštite na asanaciji terena, stvaranje uvjeta za normalizaciju života i rada ljudi na ugroženom području, prikupljanje podataka i utvrđivanje obima posljedica nastalih djelovanjem prirodne i druge nesreće, organiziranje prikupljanja i raspodjela pomoći nastradalom stanovništvu, provođenje zdravstvenih, veterinarskih i higijensko-epidemioloških mjera zaštite i spašavanja i provođenje drugih mjera kojima se ublažavaju ili otklanjaju posljedice izazvane prirodnom ili drugom nesrećom.

U zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od opasnosti i posljedica prirodnih i drugih nesreća provode se sljedeće aktivnosti i mjere zaštite i spašavanja:

- Sklanjanje ljudi i materijalnih dobara;
- Evakuacija;
- Zbrinjavanje ugroženih i stradalih;
- Zamračivanje;
- Zaštita i spašavanje od radioloških, kemijskih i bioloških sredstava;
- Zaštita i spašavanje od rušenja;
- Zaštita i spašavanje na vodi i pod vodom;
- Zaštita i spašavanje od požara;
- Zaštita od neeksplozivnih ubojnih sredstava;
- Prva medicinska pomoć;
- Zaštita i spašavanje životinja i namirnica životinjskog porijekla;
- Asanacija terena;
- Zaštita okoliša;
- Zaštita i spašavanje u rudnicima,
- Zaštita bilja i biljnih proizvoda.

Sklanjanje ljudi i materijalnih dobara obuhvata planiranje i izgradnju skloništa, drugih zaštitinih objekata, kao i zaklona pogodnih za zaštitu i sklanjanje, kao i njihovo održavanje i organiziranje korištenja za zaštitu ljudi i materijalnih dobara od zračnih

opasnosti, raketnih, topovskih, minobacačkih i drugih napada, za zaštitu od radioloških, kemijskih i bioloških sredstava i od opasnosti od velikih tehnoloških nesreća.

Evakuacija je mjera zaštite i spašavanja koja predstavlja plansko, organizirano i privremeno premještanje stanovništva i materijalnih dobara iz područja za koje se procjenjuje da mogu biti zahvaćena prirodnim i drugim nesrećama, odnosno iz područja zahvaćenih prirodnim i drugim nesrećama, na neugrožena ili manje ugrožena područja, te susjedne ili druge općine, pod uvjetom da drugim mjerama zaštite i spašavanja nije moguće zaštititi ljude i materijalna dobra.

Zbrinjavanje ugroženih i stradalih osoba vrši se kada je ugrožena sigurnost stanovništva od prirodnih i drugih nesreća, te kada dolazi do pojave prognanika i izbjeglica u slučaju ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti. Tada se poduzimaju hitne aktivnosti i mjere za smještaj, ishranu i osiguranje drugih neophodnih uvjeta za normalan život ugroženih, stradalih, prognanih i izbjeglih osoba.

Štabovi i povjerenici civilne zaštite neposredno rukovode postupcima zbrinjavanja, privremeno, dok se stvore uvjeti u kojima će dalju brigu o zbrinjavanju moći preuzeti nadležne službe za upravu općine ili dok se, odlukom vlade TK, za to ne formiraju posebne službe.

Zamračivanje naseljenih mjesta, privrednih i drugih objekata, te prometnih vozila, vrši se, tokom noći, u ratu, a prema potrebi i u slučaju neposredne ratne opasnosti od zračnih i drugih djelovanja, sukladno procjeni opasnosti.

Radiološka, kemijska i biološka (RHB) zaštita obuhvata mjere i postupke koji se organiziraju i provode radi sprečavanja, ublažavanja i otklanjanja posljedica od RHB djelovanja na stanovništvo, životinje, biljni svijet i materijalna dobra u ratu, kao i ublažavanje i otklanjanje posljedica tehnoloških havarija i drugih akcidenata od RHB agenasa u miru.

RHB zaštita obuhvata: RHB kontrolu, RHB zaštitu (osobnu i kolektivnu) i RHB dekontaminaciju.

Zaštita i spašavanje od rušenja provodi se radi zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara iz ruševina koje mogu nastati usljed potresa, odrona, klizanja tla, bujičnih voda ili drugih prirodnih i drugih nesreća. Pri tome se provode mjere, radnje i postupci na izviđanju ruševina i pronalaženju osoba zatrpanih u ruševinama, njihovo izvlačenje izvan zone rušenja i zdravstveno zbrinjavanje povrijeđenih. Ova mjera, također, obuhvata i spašavanje ljudi i materijalnih dobara sa visokih zgrada i objekata.

Zaštita i spašavanje na vodi i pod vodom obuhvata provođenje zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara u području oko rijeka i jezera, koja mogu biti ugrožena poplavama ili kao posljedica oštećenja ili rušenja brana na hidroakumulacijama, te oštećenja nasipa i drugih vodozaštitivnih objekata, kao i od opasnosti od bujičnih i podzemnih voda.

Zaštita i spašavanje od požara obuhvata pripremu i provođenje preventivnih mjera u svim sredinama, objektima, mjestima i prostorima gdje postoji mogućnost nastanka požara, zatim organiziranje i pripremanje snaga za gašenje požara, organiziranje osmatranja i uzbunjivanja o pojavama požara, gašenje i lokaliziranje požara i spašavanje ljudi i materijalnih dobara iz objekata i područja ugroženih požarom.

Zaštita i spašavanje od neeksplozivnih ubojnih sredstava (NUS) obuhvata pronalaženje, otkrivanje, obilježavanje, iskopavanje, prenošenje, utovar, prevoženje, istovar, privremeno skladištenje, deaktiviranje i uništavanje NUS-a na svim područjima na kojima se nalaze ova sredstva.

Prva medicinska pomoć obuhvata preventivnu zaštitu koju čine protivepidemijske i higijenske mjere zaštite stanovništva, operativnu zaštitu koja se sastoji u pružanju prve pomoći standardnim i priručnim sredstvima na licu mjesta, medicinske trijaže ranjenih, povrijeđenih i oboljelih osoba, sanitetske evakuacije i transporta do najbliže zdravstvene ustanove radi pružanja opće medicinske pomoći ili do odgovarajuće specijalističke zdravstvene ustanove radi potpunog zdravstvenog zbrinjavanja.

Zaštita i spašavanje životinja i namirnica životinjskog porijekla obuhvata sprečavanje i lokalizaciju pojava parazitarne, zarazne i uzgojne bolesti, kontrolu životinja, sirovina, proizvoda i otpadaka životinjskog porijekla, kontrolu ispravnosti stočne hrane i vode, ukazivanje prve veterinarske pomoći oboljeloj i ranjenoj stoci, uklanjanje leševa životinja i drugog otpadnog materijala animalnog porijekla i zaštitu i spašavanje namirnica životinjskog porijekla od opasnosti i posljedica prirodnih i drugih nesreća.

Asanacija terena se sastoji u poduzimanju sanitarno-higijenskih i sanitarno-tehničkih mjera na terenu, u naseljima i stambenim i drugim objektima u cilju sprečavanja širenja zaraznih bolesti, epidemije i drugih štetnih posljedica po ljude i materijalna dobra. Ova mjera obuhvata organiziranje i provođenje sljedećih radnji: uklanjanje, identifikacija i pokop poginulih ljudi, uklanjanje leševa uginulih životinja, dezinfekcija, dezinfekcija i deratizacija objekata i terena i uklanjanje otpadnih i štetnih tvari koje ugrožavaju zdravlje i život ljudi i okoliša.

Zaštita okoliša se sastoji u sprečavanju nastanka štetnih posljedica od uništavanja i zagađivanja okoliša i u otklanjanju posljedica nastalih usljed: tehničko-tehnoloških havarija u industriji, prometu, kao i drugih nesreća i katastrofa čije posljedice mogu ugroziti okoliš, a naročito prirodne resurse, ispuštanja toksičnih i štetnih kemijskih i drugih materija u okolišu iz industrijskih i termoelektričnih postrojenja, motornih vozila i individualnih ložišta u domaćinstvima, u količinama koje uzrokuju imisije koncentracije u vodi, zraku i zemljištu iznad maksimalno dozvoljenih vrijednosti, odlaganja komunalnog, industrijsko-tehnološkog i drugog čvrstog i tečnog otpada i usljed djelovanja vremenskih nepogoda na okolišu (snježne padavine, poplave, suša, klizišta i drugo), kao i drugih prirodnih nepogoda.

Zaštita i spašavanje u rudnicima se sastoji od zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara u slučaju rudarskih nesreća uzrokovanih eksplozijom plinova ili ugljene prašine, jamskih požara i poplava, trovanjem otrovnim plinovima, klizanjem ili obrušavanjem zemljišta na površinskim i jamskim kopovima i drugih sličnih nesreća koje mogu ugroziti ljude i tehnička i druga sredstva u rudnicima.

Zaštita bilja i biljnih proizvoda je mjera kojom se provodi zaštita bilja i biljnih proizvoda (povrće, voće, žitarice, ljekovito, ukrasno, krmno, stočno i druge vrste bilja i zasada, šume i šumske kulture, biljne sirovine, sjeme i gotovi proizvodi od bilja koji se koriste za ishranu i liječenje) od radioaktivne, kemijske i biološke kontaminacije i svih drugih oblika zagađivanja, kao i zaraznih bolesti i štetočina koje napadaju bilje.

Štabovi civilne zaštite

Štabovi civilne zaštite u općinama i u TK formiraju se kao operativno-stručni organi za rukovođenje akcijama zaštite i spašavanja i to samo onda kada nadležni organ proglasi da je nastalo stanje prirodne i druge nesreće na određenom području, odnosno kada treba preventivno djelovati prije nastanka prirodne i druge nesreće, kao i za vrijeme vježbi civilne zaštite, dok u ratu štabovi funkcioniraju neprekidno.

Štab civilne zaštite može se utemeljiti i u organima uprave i drugim organima vlasti, te u pravnoj osobi, odnosno u mjesnim zajednicama.

U rukovođenju akcijama zaštite i spašavanja štabovi civilne zaštite obavljaju sljedeće poslove:

- Odlučuju o uporabi snaga i sredstava civilne zaštite na zaštitu i spašavanju ugroženih i stradalih ljudi i materijalnih dobara i te snage raspoređuju na područja koja su ugrožena;

- Naređuju provođenje odgovarajućih mjera zaštite i spašavanja i određuju snage i sredstva koje će provoditi te mjere;
- Usmjeravaju, koordiniraju i rukovode akcijama zaštite i spašavanja svih učesnika angažiranih na zaštiti i spašavanju na svom području;
- Rješavaju sva pitanja koja se u toku provođenja aktivnosti na zaštiti i spašavanju pojave u svezi s angažiranjem snaga i sredstava civilne zaštite i provođenja mjera zaštite i spašavanja i samozaštite građana.

Povjerenici civilne zaštite

Povjerenici civilne zaštite određuju se u naselju, dijelu naselja, stambenim zgradama, selima i zaseocima, u organima uprave i službama za upravu općine, drugim organima i ustanovama i pravnim osobama u kojima se ne utemeljuje štab civilne zaštite.

Povjerenici u organima uprave i drugim organima vlasti, ustanovama i pravnim osobama vrše poslove koji se odnose na organiziranje i pripremanje mjera i aktivnosti na sudjelovanju službenika i uposlenika na provođenju osobne i kolektivne zaštite i mjera zaštite i spašavanja u zgradama i objektima za koje su zaduženi.

Povjerenici u naseljima vrše poslove koji se odnose na organiziranje i poduzimanje neposrednih mjera za učešće građana u provođenju samozaštite, kao i mjera zaštite i spašavanja koje su od značaja za samozaštitu i učestvuju u svim aktivnostima civilne zaštite koje se provode u akcijama zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara za određeno područje, odnosno u objektima za koje su zaduženi.

Službe zaštite i spašavanja

Službe zaštite i spašavanja, po pravilu, organiziraju se u pravnim osobama čija je redovna djelatnost od neposrednog značaja za zaštitu i spašavanje.

Službe zaštite i spašavanja vrše poslove zaštite i spašavanja po pitanjima koja proizlaze iz temeljne djelatnosti pravne osobe. Te poslove služba ostvaruje provođenjem preventivnih i operativnih mjera zaštite i spašavanja.

Preventivne mjere zaštite i spašavanja službe zaštite i spašavanja ostvaruju provođenjem odgovarajućih mjera, postupaka i zadataka u okviru njihove redovne djelatnosti, a kojima se može utjecati na sprečavanje nastanka određenih pojava i opasnosti koje mogu izazvati prirodne ili druge nesreće i čijim štetnim djelovanjem mogu biti ugroženi životi i zdravlje ljudi i materijalnih dobara.

Operativne mjere zaštite i spašavanja službe zaštite i spašavanja provode izvršavanjem odgovarajućih mjera, postupaka i zadataka iz svog djelokruga, od momenta angažiranja na zaštiti i spašavanju do otklanjanja nastalih posljedica, odnosno do momenta kada se ocijeni da prestaje potreba za angažiranjem tih službi.

Jedinice civilne zaštite

Jedinice civilne zaštite formiraju se, opremaju i osposobljavaju kao operativne snage radi neposrednog angažiranja na izvršavanju zadataka i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, kao i otklanjanja posljedica nastalih djelovanjem tih nesreća.

Jedinice civilne zaštite formiraju se kao jedinice opće i specijalizirane namjene.

Jedinice opće namjene, po pravilu, formiraju se na načelima teritorijalne popune.

Jedinice opće i specijalizirane namjene mogu se formirati kao timovi, odjeljenja i vodovi.

U općinama i na nivou TK treba formirati one jedinice civilne zaštite opće i specijalizirane namjene za kojim, na temelju saznanja i iskustava iz prakse, postoji potreba, a prije svega jedinice za:

- zaštitu od požara,
- prvu medicinsku pomoć,
- zaštitu i spašavanje od NUS-a,
- radiološko-kemijsko-biološku zaštitu,
- zaštitu i spašavanje iz ruševina,
- asanaciju terena.

Rukovođenje i uporaba snaga i sredstava civilne zaštite

Štabovi civilne zaštite aktiviraju se kada nadležni organ proglasi da je na određenom području nastala prirodna ili druga nesreća, a izuzetno štabovi se mogu aktivirati i u slučaju kada prijeti neposredna opasnost od nastanka prirodne i druge nesreće a njihovo aktiviranje, u toj situaciji, vrši nadležna uprava civilne zaštite TK, odnosno služba zaštite i spašavanja općine, zavisno od područja koje je ugroženo.

U rukovođenju akcijama zaštite i spašavanja svaki štab civilne zaštite poduzima one aktivnosti za koje je ovlašten zakonom.

Angažiranje i uporabu snaga i sredstava civilne zaštite, u akcijama zaštite i spašavanja, štabovi civilne zaštite vrše na temelju prethodno izvršene procjene o vrsti prirodne i druge nesreće na području na kome djeluje ta nesreća i zavisno od obima i vrste mogućih posljedica po ljude i materijalna dobra na ugroženom području.

Uporaba snaga i sredstava na zadacima zaštite i spašavanja na području općine, odnosno TK, vrši se sukladno planu zaštite i spašavanja općine odnosno TK.

Uporaba snaga i sredstava civilne zaštite traje do momenta kada je završeno spašavanje ugroženih i stradalih ljudi i materijalnih dobara, odnosno kada se ocijeni da daljnju aktivnost na obavljanju tih poslova i zadataka mogu uspješno provoditi nadležni organi i pravne osobe u okviru svoje redovne djelatnosti, o čemu odlučuje nadležni štab civilne zaštite.

VI. TEMELJI ZA IZRADU PROGRAMA OBUČAVANJA I OSPOSOBLJAVANJA U ZAŠTITI I SPAŠAVANJU

6.1. Programi obučavanja i osposobljavanja

Obučavanje i osposobljavanje pripadnika struktura civilne zaštite i stanovništva izvodi se sukladno okvirnom nastavnom planu i programu koji donosi direktor Federalne uprave civilne zaštite, a treba da se realizira sukladno sljedećim smjernicama:

- Donijeti odgovarajuće godišnje programe (općinske i kantonalni) obučavanja i osposobljavanja pripadnika navedenih struktura civilne zaštite i stanovništva za poslove zaštite i spašavanja za nivo općina i TK;
- Obezbjediti kvalitetnu i svrsishodnu obuku pripadnika jedinica civilne zaštite i stanovništva za poslove zaštite i spašavanja.

Obučavanje i osposobljavanje pripadnika struktura civilne zaštite i stanovništva za poslove zaštite i spašavanja u slučaju prirodne ili druge nesreće, podrazumijeva obuku pripadnika sljedećih subjekata:

- Općinske službe civilne zaštite (OS CZ);
- Općinski štabovi civilne zaštite (OŠ CZ);
- Štabovi civilne zaštite u MZ i povjerenici civilne zaštite;
- Kantonalna uprava civilne zaštite (KUCZ);
- Kantonalni štab civilne zaštite (KŠ CZ);
- Jedinice civilne zaštite opće i specijalizirane namjene;
- Stanovništvo.

Obuka štabova, općinskih službi civilne zaštite i uprave civilne zaštite

Obuka pripadnika OSCZ, OŠ CZ, KUCZ i KŠ CZ, kao operativno-stručnih tijela za zaštitu i spašavanje treba da obuhvati sljedeću problematiku:

- Koordinacija i rukovođenje svim akcijama zaštite i spašavanja, na području svog djelovanja, posebno za vrijeme trajanja stanja prirodne i druge nesreće.
- Način uporabe snaga i sredstava civilne zaštite u akcijama zaštite i spašavanja.
- Provođenje akcije mobilizacije snaga i sredstava struktura civilne zaštite, i drugih subjekata koji učestvuju u zaštiti i spašavanju.
- Primjena i provođenje dokumenata Plana zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća.
- Donošenje i provođenje naredbi u vezi sa provođenjem odgovarajućih mjera zaštite i spašavanja i načina korištenja snaga i sredstava za zaštitu i spašavanje.
- Rješavanje ostalih pitanja koja se pojave u toku provođenja akcija zaštite i spašavanja.
- Pored poznatih formi rada koje se koriste u obuci navedenih struktura predvidjeti i učešće u zajedničkim vježbama koje se organiziraju na općinskom i kantonalnom nivou.

Obuka štabova civilne zaštite u MZ i povjerenika civilne zaštite

Obuka navedenih struktura zaštite i spašavanja treba da obuhvati sve aktivnosti koje se odnose na organiziranje i poduzimanje neposrednih mjera na učešću građana u provođenju samozaštite kao i mjera zaštite i spašavanja koje su od značaja za samozaštitu i spašavanje.

Obuka jedinica opće i specijalizirane namjene

Obuka pripadnika jedinica civilne zaštite opće i specijalizirane namjene treba biti realizirana kroz odgovarajuće programe stjecanja najneophodnijeg teoretskog znanja sa posebnim težištem na stjecanje praktičnih znanja, postupka i radnji za poslove za koje su ove jedinice namijenjene.

Stjecanje praktičnog znanja i umijeća, za zaštitu i spašavanje i rukovanje materijalno-tehničkim sredstvima i opremom, treba da se osigura kroz uvježbavanje metoda i postupaka za djelovanje u vanrednim situacijama, za vrijeme djelovanja prirodne ili druge nesreće.

Teoretski dio obuke svesti na najneophodnija objašnjenja i davanje informacija o temi ili predmetu u svezi koga se obuka vrši.

Posebnu pažnju treba posvetiti obuci komandira jedinica opće i specijalizirane namjene, kroz dodatne kurseve i praktične vježbe, kao najodgovornijim osobama za praktično rukovođenje akcijama zaštite i spašavanja.

Treba nastojati da se praktična obuka navedenih jedinica, u najvećoj mogućoj mjeri izvodi uz korištenje materijalno-tehničkih sredstava i druge opreme koja će se koristiti u akcijama zaštite i spašavanja, a lokacija obuke treba da bude u naseljima, na području općine, gdje su jedinice formirane.

Obuka stanovništva

Obuka stanovništva za osobnu zaštitu i uzajamnu zaštitu treba da se provodi na način i uz korištenje metoda koje će osigurati obuku što većeg broja građana (sredstva javnog informiranja i drugo - štampani i elektronski mediji i drugo), na način koji je razumljiv i prihvatljiv za najšire slojeve stanovništva. Po potrebi treba primjenjivati i druge oblike masovnog obučavanja kroz informiranje putem štampanih letaka, uputstava, prigodnih brošura i slično.

Obuka za osobnu i uzajamnu zaštitu stanovništva predstavlja najmasovniji oblik pripremanja i organiziranja učešća građana u zaštiti i spašavanju. Ova zaštita se sprovodi u stambenim zgradama, javnim i drugim objektima, naseljima i u pravnim subjektima.

Kod ove vrste obuka treba značajnu pažnju posvetiti edukaciji najmlađih populacija, posebno školske omladine i predškolske djece, kroz razne programe vladinih i nevladinih organizacija. Ovaj vid edukacije optimalno je provoditi organiziranjem centara za obuku i formiranje odgovarajućih aktiva predavača.

VII. SMJERNICE ZA ISTRAŽIVAČKU I RAZVOJNU DJELATNOST OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU I SPAŠAVANJE

7.1. Istraživačka i razvojna djelatnost

Fakulteti i druge visokoškolske ustanove i pravne osobe koje se bave znanstvenoistraživačkim radom dužni su obavještavati Kantonalnu upravu civilne zaštite (KUCZ) o znanstvenim saznanjima i davati im podatke i obavještenja o svojim istraživanjima, a koja su od značaja za zaštitu i spašavanje.

Institucije za istraživačko-razvojne poslove koji su od značaja za zaštitu i spašavanje trebaju, u svom radu, imati multidisciplinarni pristup kako bi se dobili optimalno svrsishodni i upotrebljivi rezultati istraživanja. Kroz multidisciplinarni rad istraživačko-razvojnih timova treba težiti dobijanju rezultata koji su primjenjivi u praksi. Istraživanja treba usmjeriti prvenstveno u smjeru unapređenja preventivne zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća.

Istraživačko-razvojne poslove treba usmjeriti i prema tematici koja treba da rezultira zaključcima o uzrocima nastanka prirodnih i drugih nesreća, kao i zaključcima o utjecaju objektivnih i subjektivnih faktora na nastanak navedenih nesreća.

Istraživačku i razvojnu djelatnost u oblasti zaštite i spašavanja treba organizirati sukladno sljedećim smjernicama:

KUCZ treba osigurati organizacijske, financijske i druge uvjete za kontinuirano i kvalitetno praćenje rezultata iz oblasti istraživačke i razvojne djelatnosti, koji su od značaja za zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća.

KUCZ će u okviru svojih potreba, te financijskih i drugih mogućnosti podsticati, organizirati i financirati one istraživačko-razvojne projekte iz oblasti koje su od značaja za unapređenje zaštite i spašavanja, posebno za one projekte koji doprinose unapređenju preventivnih i operativnih mjera zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća.

KUCZ će sukladno svojim potrebama i mogućnostima organizirati stručne seminare i savjetovanja na kojima će predstavnici institucija iz oblasti znanstvenoistraživačke i razvojne djelatnosti prezentirati rezultate vlastitih i svjetskih dostignuća iz oblasti koje su od značaja za zaštitu i spašavanje od prirodnih i drugih nesreća, kako bi organi civilne zaštite, na pristupačan i cjelovit način, bili upoznati sa najnovijim dostignućima iz tih oblasti.

Neophodno je, također, osigurati najpodesniji način prezentacije svjetskih, praktičnih iskustava u oblasti zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća.

VIII. PREGLED OČEKIVANIH TROŠKOVA, SA IZVORIMA FINANCIRANJA

8.1. Troškovi i izvori financiranja

Civilna zaštita, odnosno sustav zaštite i spašavanja u općinama i na nivou TK, po odredbama Zakona o zaštiti i spašavanju može se financirati iz sljedećih izvora:

- sredstva prikupljena na temelju posebne naknade od 0,5% na neto plate uposlenih.
- proračuni općina, TK i FBiH,
- sredstva pravnih osoba,
- sredstva na temelju osiguranja,
- donacije,
- međunarodna pomoć,
- drugi izvori predviđeni zakonom.

Iz ukupno raspoloživih sredstava namijenjenih za potrebe zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, u predviđenom petogodišnjem periodu, financirat će se sljedeći projekti i aktivnosti:

- Opremanje, obučavanje i rad Kantonalne uprave civilne zaštite;
- Pripremanje, opremanje i obučavanje Kantonalnog štaba civilne zaštite, službi zaštite i spašavanja i jedinica civilne zaštite koje organizira TK, kao i troškovi koji nastaju tokom učešća navedenih subjekata u provođenju mjera zaštite i spašavanja po naređenju Kantonalnog štaba civilne zaštite;
- Opremanje i osposobljavanje privrednih društava i drugih pravnih osoba za poslove zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, u slučaju kada se ocijeni da postavljeni zadaci na zaštiti i spašavanju navedenih subjekata nadilaze njihove financijske i materijalne mogućnosti;
- Izgradnja, opremanje, održavanje i ispitivanje karakteristika javnih skloništa, sukladno zakonu;
- Saniranje dijela šteta nastalih prirodnim ili drugim nesrećama, sukladno financijskim i materijalnim mogućnostima Kantona;
- Istraživački i razvojni projekti od značaja za organiziranje i provođenje zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća;
- Obuka stanovništva za potrebe samozaštite i uzajamne zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća;
- Pružanje financijske pomoći općinama u ostvarivanju njihovih zadataka u oblasti zaštite i spašavanja, sukladno potrebama i mogućnostima;
- Druge potrebe zaštite i spašavanja sukladno zakonu ili drugim propisima.

8.1.1. Planirana sredstva-izvori financiranja

	<u>KM/god.</u>	<u>KM (za 5 god.)</u>
Posebna naknada od 0,5% na temelju neto plata uposlenih:	700.000	3.500.000
Proračun Vijeća ministara BiH:	500.000	2.500.000
Proračun Vlade F BiH:		12.240.000
Proračun Vlade TK:		28.899.040
Proračuni općina:		42.450.000
Sredstva pravnih osoba:		41.472.475
Naknada za izgradnju skloništa:	300.000	1.500.000
Donacije:		32.500.000
Ukupno:		165.061.515

8.1.2. Troškovi financiranja-planirani projekti

	<u>KM/god.</u>	<u>KM (za 5 god.)</u>
Opremanje, obučavanje i rad KUCZ		
- Proračun TK	600.000	3.000.000
Ukupno:	600.000	3.000.000
Opremanje i obučavanje KŠCZ, OŠCZ i drugih struktura CZ		
- Naknada od 0,5%	200.000	1.000.000
Ukupno:	200.000	1.000.000

Preventivne mjere zaštite i spašavanja

- Naknada od 0,5%	250.000	1.250.000
- Proračun TK	100.000	500.000
- Proračuni općina	300.000	1.500.000
Ukupno:	650.000	3.250.000

Izgradnja i održavanje javnih skloništa

Ukupno:	300.000	1.500.000
---------	---------	-----------

Saniranje dijela šteta nastalih prirodnim ili drugim nesrećama

- Naknada od 0,5%	200.000	1.000.000
- Proračun TK	100.000	500.000
- Proračuni općina	500.000	2.500.000
Ukupno:	800.000	4.000.000

Zbrinjavanje ugroženih i stradalih

- Proračun TK	50.000	250.000
- Proračuni općina	300.000	1.500.000
Ukupno:	350.000	1.750.000

Istraživačko-razvojni projekti za potrebe zaštite i spašavanja

- Naknada od 0,5%	50.000	250.000
Ukupno	50.000	250.000

Obuka stanovništva

- Proračun TK	20.000	100.000
- Proračuni općina	80.000	400.000
Ukupno:	100.000	500.000

Financijska pomoć općinama

- Proračun F BiH	200.000	1.000.000
- Proračun TK	200.000	1.000.000
Ukupno:	400.000	2.000.000

Radovi na čišćenju prirodnih korita vodotoka

Vodotok	Ulaganje (KM)	Izvori sredstava
Spreča (uzvodno od HA Modrac)	200.000	proračun TK
Gribaja	80.000	proračun TK
Gostelja	90.000	proračun TK
Oskova	100.000	proračun TK
Turija	50.000	proračun TK
Jala	150.000	proračun TK
Solina	80.000	proračun TK
Mramorski potok	50.000	proračun TK
Sokoluša	100.000	proračun TK
Drinjača sa Ujičom	115.000	proračun TK
Sapna	50.000	proračun TK
Šibošnica	70.000	proračun TK
Mala Tinja	80.000	proračun TK
Ukupno (3 godine):	1.215.000	

Prioritetni regulacioni radovi-urbani dijelovi

Vodotok	Ulaganje (KM)	Izvori sredstava
Spreča - Kalesija (oko 3.000 m)	4.500.000	
Spreča – Živinice (oko 3.000 m)	4.500.000	
Gribaja – Tojšići (oko 1.000 m)	1.000.000	
Gribaja – Kikaći (oko 1.000 m)	600.000	
Gostelja – Stupari (oko 500 m)	450.000	
Gostelja – Đurđevik (oko 500 m)	450.000	
Gostelja – Živinice (oko 800 m)	720.000	
Oskova – Živinice (oko 1.500 m)	1.650.000	
Oskova – Višća (oko 1.000 m)	900.000	
Litva – Banovići (oko 700 m)	1.500.000	
Turija (oko 5.000 m)	4.250.000	
Jala – Gornja Tuzla (oko 2.000 m)	2.400.000	
Jala – Slavinovići (oko 800 m)	1.200.000	
Jala – Lukavac (oko 3.200 m)	5.120.000	
Solina (oko 3.500 m)	5.250.000	
Mramorski potok (oko 1.000 m)	1.000.000	
Sokoluša – Gračanica (oko 2.500 m)	3.250.000	
Drinjača (oko 1.000 m) sa Ujičom (oko 600 m)	1.770.000	
Sapna (oko 2.500 m)	3.000.000	
Šibošnica (oko 600 m)	600.000	
Mala Tinja, prioritetni lokaliteti	200.000	
Ukupna ulaganja	44.310.000	
Ukupna osigurana ulaganja (5 godina)	7.500.000	proračun TK

Financijska sredstva u iznosu od 44.310.000 KM odnose se samo na građevinske radove, bez potrebnih finansijskih sredstava za rješavanje imovinsko-pravnih odnosa. Navedena sredstva nije moguće osigurati isključivo iz fonda vodnih naknada koje pripadaju Tuzlanskom kantonu u iznosu od 3.500.000 KM/godišnje.

Od navedenog iznosa (3.500.000 KM/godišnje) za investicije u zaštitne vodoprivredne objekte planira se izdvajanje od maksimalno 1.500.000 KM/godišnje za prioritetne dionice, fazno i na temelju kriterija o utvrđivanju ranga prioriteta, koje će nadležno ministarstvo utvrditi do kraja 2008. godine.

Shodno navedenom, procjenjuje se da je, u periodu 2008-2012. godina, iz proračuna Tuzlanskog kantona, moguće izdvojiti (prihod iz fonda vodnih naknada) ukupno 7.500.000 KM za prioritetne regulacione radove na koritima vodotoka.

Izvori nedostajućih sredstava za realizaciju prioritetnih regulacionih radova na koritima vodotoka, u periodu 2008-2012. godina, u iznosu od 36.810.000 KM bit će, sukladno realnim mogućnostima, naknadno utvrđeni.

Deminiranje kontaminiranih površina

Subjekti financiranja	Iznos sredstava po godinama (KM)					Ukupno (za 5 god.)
	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	
Vijeće min. BiH	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	2.500.000
Vlada FBiH	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	2.500.000
Vlada TK	250.000	400.000	500.000	500.000	1.000.000	2.650.000
Proračuni općina	100.000	200.000	300.000	400.000	500.000	1.500.000
Donacije	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	10.000.000
Sveukupno (5 god.)	3.350.000	3.600.000	3.800.000	3.900.000	4.500.000	19.150.000

Trajno obilježavanje miniranih površina

	KM/god.	KM (za 5 god.)
Proračun Vlade TK	50.000	250.000
Proračuni općina	50.000	250.000
JP "Šume TK"-Kladanj	50.000	250.000
Ukupno:	150.000	750.000

Zdravstvena zaštita stanovništva:

Zaštita ljudi od zaraznih bolesti

Naziv projekta	Izvor financir.	KM/god.
Zdravstveno prosvjeđivanje stanovništva	proračun TK ZZO TK	101.843
Promocija zdravih stilova života	proračun TK ZZO TK	254.607
Kontinuirano praćenje kretanja zaraznih bolesti na području TK i širem okruženju	proračun TK ZZO TK	98.679
Epidemiološko izviđanje područja i bliže okoline	proračun TK ZZO TK	32.893
Organizacija i nadzor higijenske vodoopskrbe i asanacija vodnih objekata, nadzor nad proizvodnjom i prometom životnih namirnica, kao i zdravstveni nadzor nad osobama u proizvodnji i prometu istih	proračun TK ZZO TK ZZJZ TK	120.000
Sanitarni nadzor nad uklanjanjem tečnog i čvrstog otpada i vodotoka	proračun TK ZZO TK	42.893
Protivepidemijske mjere u kući oboljelih i u okolini	proračun TK ZZO TK	60.000
Sanacija terena i sanitarnih uređaja poslije prestanka prirodne nesreće	proračun TK ZZO TK	30.000
Epidemiološko izviđanje nakon prestanka prirodnih nesreća i to najmanje za 2 mjeseca da bi se spriječila naknadna pojava zaraznih oboljenja	proračun TK ZZO TK	32.893
Ukupno:		773.808
Sveukupno (za 5 god.)		3.869.040

Zaštita okoliša:

Projekt		Ulaganje KM (za 5 god.)	Izvor sredstava (KM)
Zaštita zraka			
D.D. „INGRAM“ Srebrenik	Obaranje prašine u neposrednoj blizini separacije PK „Drenik“	90.000	vlastita
	Obaranje prašine u neposrednoj blizini separacije PK“D. Potok“	90.000	vlastita
GI KOKS. IND. LUKAVAC	Supstitucija benzena normalnim butanom	8.125.000	vlastita
	Monitoring voda, zraka i tla	1.500.000	vlastita
SISICAM SODA LUKAVAC	Kontinuirani monitoring emisije zraka	150.000	vlastita
	Obvezno godišnje mjerenje emisija	250.000	vlastita
	Izgradnja sustava ventilacije proizvodnih pogona i pratećih objekata, sa filterima	1.250.000	vlastita
	Rekonstrukcija ili zamjena filtera u kotlovnici TE u cilju svođenja emisije u zakonom predviđene mjere	850.000	vlastita
Rekonstruk. i proširenje mreže toplifikac. Tuzle		1.300.000	proračun općine
Toplifikacija Gračanice		400.000	proračun TK
Toplifikacija Živinica		500.000	proračun TK
Održavanje i rad sustava za praćenje i kontrolu kvaliteta zraka na području TK		770.000	proračun TK
Ukupno zaštita zraka (za 5 god.)		15.275.000	
Zaštita voda			
GI KOKS. IND. LUKAVAC	Tretman otpadnih voda baterije V (I i II) - linija amonijum sulfata	1.875.000	vlastita
	Tretman otpadnih voda baterije IV (I i II) - linija amonijum sulfata	2.500.000	vlastita
SISICAM SODA LUKAVAC	Kontinuirani monitoring zagađenosti otpadnih voda	200.000	vlastita
	Izgradnja sustava prikupljanja i odvođenja atmosferskih voda	1.250.000	vlastita
	Uvođenje sustava za recirkulaciju rashladnih voda	3.900.000	vlastita
	Uvođenje sustava za neutralizaciju voda koje idu u vodotok rijeke Spreče	100.000	vlastita
Uređaj za prečišćavanje otpadnih voda Živinica		11.000.000	proračun općine: 5.500.000 donacija: 5.500.000
Uređaj za prečišćavanje otpadnih voda Tuzle		45.000.000	proračun općine: 28.000.000 donacija: 17.000.000
Ukupno zaštita voda (za 5 god.)		65.825.000	
Zaštita tla			
SISICAM SODA LUKAVAC	Osposobljavanje skladišta za spoljne i nagrizajuće materije	300.000	vlastita
	Izrada plana upravljanja otpadom	200.000	vlastita

RUDNIK SOLI „TUŠANJ“	Monitoring fizičko-kemijske karakteristike slane vode	360.000	vlastita
	Inženjer.-geološ. monitoring površine terena	360.000	vlastita
	Geofizički monitoring	1.100.000	proračun TK
	Monitoring nivoa podzemnih voda	360.000	vlastita
Upravljanje čvrstim otpadom		1.000.000	proračun TK: 1.000.000
Ukupno zaštita tla (za 5 god.)		3.680.000	
Ukupno zaštita okoliša (za 5 god.)		84.780.000	

Zaštita i spašavanje u rudnicima:

	Projekt	Ulaganje (KM)	Izvor sredstava/Ulaganje (KM)
RUDNICI MRKOG UGLJA „BANOVICI“ d.d. BANOVICI	Osobna zaštita sredstava i opreme	2.500.000	Vlastita
	Izrada plana zaštite od požara za sve lokalitete u rudniku	50.000	Vlastita
	Kemijska analiza zraka i prašine (jama i magacin eksplozivnih materije)	160.000	Vlastita
	Atestiranje strojeva za paljenje mina	20.000	Vlastita
	Obuka vozača i izdavanje ADR-certifikata	30.000	Vlastita
	Nabavka automatske centrale za praćenje parametara jamskog zraka	200.000	Vlada FBiH
	Instrument za mjerenje jamskog plina	15.000	Vlada FBiH
RUDNICI „KREKA“ doo TUZLA	Nabavka izolacijskih aparata BD-4	150.000	Vlastita
	Oprema i dijelovi za izolacijske aparate	115.000	Vlastita
	Dizel – agregat sa pratećom opremom	270.000	Vlada FBiH
	Vatrogasna vozila	500.000	Vlada FBiH
	Nabavka izolacijskih samospasitelja	57.000	Vlastita
	Instrumenti i analizatori	45.000	Vlastita
	Daljinski nadzor Jame Glavni sloj-Mramor	750.000	Vlada FBiH
	Ex – uređaji i kapne lampe	475.000	Vlada FBiH
	Kontrolnici i kablovi 6 kV	56.500	Vlastita
	Električne zaštite	46.000	Vlastita
U-I sustav na PK Dubrave	1.500.000	Vlada FBiH	
RUDNIK MRKOG UGLJA „ĐURĐEVIK“	Izrada projektne i tehničke dokumentacije u svezi sa zaštitom i spašavanjem	175.500	Vlastita
	Program osobne i kolektivne zaštite ljudi i materijalnih dobara	1.025.000	Vlastita
	Program nabavke opreme i uređaja iz oblasti protivpožarne zaštite	488.550	Vlastita
Ukupno zaštita i spaš. u rudnicima (za 5 god.)		8.628.550	

Zaštita bilja i biljnih proizvoda:

Naziv projekta	Ulaganje/god. (KM)	Izvor financiranja
Zaštita zdravlja bilja	20.000	Vlada TK
Istraživanje kukuruzne zlatice	15.000	Vlada TK
Identifikacija i mjere za suzbijanje ambrozije	19.000	Vlada TK
Ispitivanje proširenosti Erwinia amilovo ra-uzročnika bakterijske plamenjače jabučastih vrsta voćaka	5.000	Vlada TK
Ukupno/god.	59.000	
Sveukupno (za 5 godina)	295.000	

Zaštita i čuvanje šuma:

	<u>KM/god.</u>	<u>KM (za 5 god.)</u>
Zaštita šuma:	279.696	1.398.480
Čuvanje šuma:	839.089	4.195.445
Ukupno:	1.118.785	5.593.925

Izvor sredstava: JP "Šume TK" D.D. Kladanj: 5.593.925 KM.

Održavanje i sanacija brane HA "Modrac"

	<u>KM/god.</u>	<u>KM (za 5 god.)</u>
Održavanje brane:	1.400.000	7.000.000
Sanacija brane:		9.030.000
Ukupno:		16.030.000

Izvor sredstava: Održavanje brane: JP "Spreča"-Tuzla: 7.000.000 KM.
 Sanacija brane: Proračun TK: 4.000.000 KM.
 Proračun FBiH: 5.030.000 KM.

Rekapitulacija

U periodu 2008-2012. godina, na području TK, planirano je da se, za razne projekte, aktivnosti i zadatke, koji su od najšireg značaja za zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara, na području TK, utroši ukupno: 165.061.515 KM.

U okviru navedenog iznosa planirano je, u periodu 2008-2012. godine, financiranje sljedećih projekata, aktivnosti i zadataka:

	<u>Iznos (KM)</u>
Opremanje, obučavanje i rad KUCZ	3.000.000
Opremanje i obučavanje KŠCZ, OŠCZ i drugih struktura CZ	1.000.000
Preventivne mjere zaštite i spašavanja	3.250.000
Izgradnja i održavanje skloništa	1.500.000
Saniranje dijela šteta od prirodnih i drugih nesreća	4.000.000
Zbrinjavanje ugroženih i stradalih	1.750.000
Istraživačko-razvojni projekti za potrebe zaštite i spašavanja	250.000
Obuka stanovništva	500.000
Financijska pomoć općinama	2.000.000
Regulacija korita vodotoka	7.500.000
Čišćenje korita vodotoka	1.215.000
Deminiranje kontaminiranih površina	19.150.000
Trajno obilježavanje miniranih površina	750.000
Zdravstvena zaštita stanovništva	3.869.040
Zaštita okoliša	84.780.000
Zaštita i spašavanje u rudnicima	8.628.550
Zaštita bilja i biljnih proizvoda	295.000
Zaštita i čuvanje šuma	5.593.925
Održavanje i sanacija brane HA "Modrac"	16.030.000
Sveukupno (za 5 godina):	165.061.515 KM

101

Na temelju članka 24. stavak 1. točka n) Ustava Tuzlanskog kantona ("Službene novine Tuzlansko-podrinjskog kantona", br. 7/97 i 3/99 i "Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 10/00, 14/02, 6/04 i 10/04) i članka 20. Zakona o športu ("Službene novine Tuzlanskog kantona", broj 17/00), na prijedlog Vlade Tuzlanskog kantona, Skupština Tuzlanskog kantona, na sjednici održanoj dana 11. 2. 2009. godine, donosi

ODLUKU**o usvajanju Programa razvoja športa u Tuzlanskom kantonu do 2012. godine**

I.

Usvaja se Program razvoja športa u Tuzlanskom kantonu do 2012. godine.

II.

Program razvoja športa u Tuzlanskom kantonu do 2012. godine čini stastavni dio ove odluke.

III.

Odluka stupa na snagu danom donošenja i bit će objavljena u “Službenim novinama Tuzlanskog kantona”.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
TUZLANSKI KANTON

Predsjednik

Skupštine Tuzlanskog kantona

Skupština

mr. sci. Amir Fazlić, v.r.

Broj: 01-02-26-4/09

Tuzla, 11. 2. 2009. godine

102

PROGRAM

RAZVOJA ŠPORTA DO 2012. GODINE

I. UVOD

Šport je, gledano u cjelini, dostigao visok stupanj razvoja u svijetu. Eksplozija znanstvenih saznanja, koja u svim njegovim strukturalnim komponentama (selekcija, tehnologija trenajnog procesa, pripremanje za takmičenja, objekti i rekviziti...). Aksioma “brže, bolje, dalje” ne samo da je postala simbolika posljednjih olimpijada i svjetskih prvenstava, već je poprimila i snagu ideološke orijentacije.

Borba za prestiž, obaranje svjetskih rekorda, osvajanje kontinentalnih i svjetskih prvenstava, akumulaciju trofeja, stvaranje tradicija na lovorikama pobjede - sve su to posljedice epohe i logike kapitala koje ističu svoju moć, prevlast, superiornost...

Športista u suvremenom športu predstavlja specifičan model “homo duplexa”. On mora u odnosu na gledatelje, da bude umjetnik, kreator, srećan čovjek koji u transu zadovoljstva iskazuje svoje individualne športske kvalitete; u odnosu prema klubu športista je otuđeni “proizvođač” koji sebi osigurava sredstva za život a klubu i tehnomenadžerima, kroz raznovrsne transakcije (javne ili skrivene) bogatstvo, ugled, blagostanje...

U ovakvim uvjetima športista je prinuđen da “proizvodi” goli rezultat osiromašen za druge vrijednosti (stvaralaštvo, etika, estetika) jer tržište športa traži pobjednika, prvaka, asa, najboljeg i to se diže do nivoa idola, kulta, fetiša. Pitanje je, međutim, koliko se športista osjeća srećnim čovjekom koji se bavi športom iz zadovoljstva i radi usavršavanja svojih funkcionalno-motoričkih sposobnosti, psiholoških, moralnih i drugih kvaliteta; koliko on nalazi u športu prostora za radost, ljubav, oduševljenje i oslobađanje i razvoj složenih emocija, patriotizma, internacionalizma.

U našim uvjetima šport treba dalje razvijati, ali ne samo zbog športsko-tehničkih rezultata, već, prije svega, zbog ČOVJEKA, zbog ljudskih, humanih, kulturnih, etičkih, estetskih vrijednosti i razvijanja i potvrđivanja stvaralačkih kvaliteta ličnosti. Moramo se zalagati za sistematsko bavljenje športskim aktivnostima u kojima će čovjek razvijati svoje potencijalne sposobnosti do najvećeg stupnja i mijenjati sopstvenu prirodu.

Pravi smisao tjelesnog odgoja i športa je “u stvaralačkom angažiranju na proširivanju prostora za slobodno tjelesno ispoljavanje čovjekove genetičke suštine, u tome da čovjek na nasljednim potencijalima, edukacijom, samonaobrazbom i samokreacijom, tjelesno prevazilazi ograničenja koja mu priroda nameće i na taj način ostvaruje bogatiji, srećniji i sadržajniji život - ostvarujući ravnotežu sa prirodom na uvijek višem nivou”.

Šport mora da pruža doprinos u oplemenjivanju ljudske prirode, oslobađanju čovjekovih stvaralačkih potencijala i motiviranju mladih i odraslih svih uzrasta da se njime bave.

KORISTI OD ŠPORTA

Doprinos športa zdravlju ljudi je neprocjenjiv i sve značajniji kako se, zbog korištenja automobila, personalnih računara i manjka slobodnog vremena ljudi sve manje tjelesno angažiraju. Jedno od istraživanja pokazuje da 90% mladih žena i 70% mladih muškaraca ima tjelesne aktivnosti daleko ispod nivoa neophodnog za zdrav život.

Športske aktivnosti pomažu ljudima da ostanu zdravi i sposobni i predstavljaju jedan od temeljnih vidova preventive.

• Sprečavanje i preveniranje asocijalnog ponašanja i kriminalne aktivnosti među mladima

Nivoi asocijalnog ponašanja i kriminalne aktivnosti među mladima su veliki problem za čitavu zajednicu. Stopa kriminala među mladima je u porastu.

Bilo bi naivno misliti i nerearno zahtijevati da šport sam po sebi može smanjiti nivo maloljetničke delikvencije u društvu. Međutim, iskustva koja postoje pokazuju da šport ima izuzetno značajnu ulogu u prevenciji ove pojave. Postojeći podaci ukazuju da šport ima indirektan utjecaj na smanjenje kriminala, jer osigurava izazov, avanturu, daje značaj i osjećaj svrhe mladim ljudima tamo gdje je prethodno bila praznina. Bavljenje športom može stvoriti samopoštovanje, vjeru i liderske sposobnosti, a mladim ljudima koji su već imali kriminalnih iskustava pomaže da se lakše uključe u zajednicu.

• Borba protiv nacionalizma u športu

Borbu protiv nacionalizma u športu progresivne snage treba da vode, prije svega, u okviru svoje društveno-političke zajednice, u okviru svoje sredine. Na taj način se najbolje pomažu revolucionarno-demokratske snage u drugim nacionalnim sredinama u borbi protiv svog sopstvenog nacionalizma. Svaka kritika nacionalističkih ispada, nacionalizma, koja nema za polaznu točku kritički odnos prema uzrocima i korijenima nacionalizma, prije svega, u svojoj naciji, zapada u opasnost da i sama postane nacionalizam. Poznato je da jedan nacionalizam izaziva drugi nacionalizam i da na taj način jača poziciju nacionalizma uopće.

Takva kritika koja je usmjerena “preko plota” najčešće zanemaruje i ne umije da sagleda dublje društveno-ekonomske i idejne korijene ove konzervativne ideologije i prakse.

Manifestacije nacionalizma u športu su različite. Uglavnom, ispoljava se u agresivnom vidu. Športski događaj služi samo kao paravan, povod iza koga se zaklanjaju nacionalističke snage.

Njegova verbalna manifestacija (pogrdna navijačka strast) često je posredovana konkretnim športskim događajima i pojavama, pa ga je utoliko teže identificirati. Na specifičan način i u određenim formama nacionalizam se (neposredno ili prikriveno) manifestira u različitim športskim granama. Utoliko je potrebno da se otkriva i identificira.

Svakog dana širom Tuzlanskog kantona na stotine pojedinaca uzima učešće u različitim vidovima športskih aktivnosti. Neki su takmičari, neki suci, dok ostali učestvuju kao posmatrači ili administratori. Svi oni koriste veliki broj športskih objekata, od travnatih terena preko športskih sala i bazena, do parkova. Zajedno, svi oni uživaju u brojnim zadovoljstvima koje šport može da pruži.

Kao što pruža veliko zadovoljstvo i zabavu učesnicima i gledateljima, šport isto tako daje značajan doprinos kreiranju ekonomije, razvoju i očuvanju životne sredine i unapređenju međuljudskih odnosa.

Šport je “javno lice” lokalne vlasti i dovodi je u kontakt sa građanima. On je vrlo često, u prvoj borbenoj liniji inicijativa za angažiranje građana u raznim aktivnostima. Mnoge vještine i znanja

naučene angažiranjem u športu daju beneficije u drugim oblastima života i rada.

Kroz amaterski rad i angažiranje šport osigurava učesnicima priliku da poboljšaju svoje vještine i znanja i stave ih u funkciju osobnog prosperiteta i prosperiteta zajednice u kojoj žive.

Šport je oduvijek imao privilegiju da bude u dodiru sa kulturom mladih i osigura prilike da se stvore značajne veze između škole i lokalne zajednice. Najvažnije personalne vrijednosti naučene kroz učešće u športu su tjelesna pripremljenost, usavršavanje, disciplina, timski rad i suradnja.

Učešće u športu omogućava mladima da konstruktivno koriste svoje slobodno vrijeme, da kontroliraju svoju energiju, agresivnost i takmičarski duh u personalnom i društveno korisnom smjeru.

Športski klubovi, obrazovni centri, športski objekti, komercijalni sektor i mediji imaju važnu ulogu u animaciji mladih za bavljenje športskim aktivnostima.

II. POLAZNE OSNOVE RAZVOJA ŠPORTA

Izazovna iskustva kroz šport mogu pomoći pojedincima da postavljaju i realiziraju zadate ciljeve i maksimaliziraju svoje potencijale, a u društvenoj zajednici poslužiti kao vodilja realizacije postavljene vizije razvoja športa kroz sljedeće tematske oblasti:

- Poboljšanje komunikacije i koordinacije,
- Povećanje broja učesnika u športu,
- Formiranje stabilne, razvojne baze financiranja športa,
- Obezbjedivanje i održavanje športskih objekata,
- Promocija športa na nivou Tuzlanskog kantona.

Svaka od ovih oblasti ima specifične ciljeve čije ispunjenje će dovesti da vizija postane realnost.

Zastupajući interese svih športskih organizacija na nivou Kantona, Športski savez Tuzlanskog kantona će promovirati i osigurati snažnu podršku razvoju športa i športskih aktivnosti.

Šport mora postati važan faktor svijesti pojedinca o zdravlju i ujedno je i važan činilac prevencije zdravlja i sociopatoloških pojava među mladima.

U pojedinim športskim granama športisti Tuzlanskog kantona postižu i postizali su međunarodno priznate rezultate.

Nedovoljna športska aktivnost može utjecati na značajan nedostatak u životu pojedinih generacija. Odgovornost je u tom dijelu zajednička i zahtijeva svjesne napore svih, kako pojedinaca tako i obitelji, škole, športskih organizacija. Šport je, također, sastavni dio institucionalnog odgoja i naobrazbe. Šport podstiče razvoj turizma, trgovine i zapravo može sve više da povećava mogućnost upošljavanja.

Možemo zaključiti da je šport značajno javno dobro i da je, istovremeno, ekonomska kategorija i zato je logično da Tuzlanski kanton treba da ga podstiče i sufinansira. Za ostvarivanje javnog interesa u športu na nivou Kantona, neophodno je osiguranje neposrednih zadataka koji su od javnog interesa.

CILJEVI I ZADACI

1. Na stupanj športske svijesti značajno utječe obitelj. Za športsku aktivnost obitelji, značajnu ulogu imaju športske organizacije, koje udružuju obiteljske članove u različite oblike aktivnosti. Zato treba jačati stručni rad, popraviti materijalne mogućnosti i uz pomoć različitih medijskih sredstava podizati svijest roditelja.

2. Da bi mladima bilo dostupno odgovarajuće stručno vođenje športskog odgoja, treba posebnu pažnju posvetiti sekcijama športskog odgoja u sustavu naobrazbe i odgoja.

Športski odgoj u školama treba oblikovati kao integralni dio odgojno-obrazovnog procesa. Ne radi se samo o razvijanju motoričkih sposobnosti i stjecanju športskih znanja, već je športski

odgoj i sredstvo za oblikovanje ličnosti i odnosa između pojedinaca.

Športski prostori u školama treba da budu maksimalno iskorišćeni, kako za učenika tako i za roditelje i klubove, u vremenu izvan nastavnih dana (subote, nedjelje, raspusti i praznici). Tako se najlakše i najbolje može uspostaviti veza između športa, obitelji, škole i športske organizacije. Takva praksa je posebno dobrodošla u osnovnim školama i užim socijalnim sredinama, gdje su školski objekti jedini u naselju i gdje se ljudi obično međusobno poznaju i gdje treba u interesu razvoja djece uspostaviti veze sa cijelom školskom sredinom.

3. Temelj vrhunskog športa je kvalitetan športski odgoj, gdje je posebno važna odgovarajuća priprema mladih, usmjerenih u vrhunski i kvalitetni šport. Upravo njihovim programima treba dati najveću sadržajnu, metodološku i materijalno financijsku pomoć. Odlučujuću ulogu pri tome treba da imaju športska društva, općinski savezi i resorno ministarstvo Tuzlanskog kantona.

4. Vrhunska športska dostignuća - glavni nositelji vrhunskih športskih rezultata su športski klubovi i granski športski savezi kao i športisti i njihovi treneri. Treba biti svjestan da vrhunski športski uspjeh jeste najbolja promocija Kantona i društva uopće. Zato treba da stvaramo uvjete koji će podstaći veća ulaganja u šport, što će doprinijeti da održimo dosadašnji nivo športskih dostignuća i da ih u narednom periodu usavršavamo.

5. Posebno je važno podsticati i širiti slobodno i neformalno bavljenje športom. Poboljšavanjem programa športskih organizacija i povećanjem njihovog broja, želimo povećati broj športsko aktivnih građana, čime bi se napravili vidni pomaci u športskoj rekreaciji. Uočava se sve veća prisutnost žena u športskoj rekreaciji pri čemu se inače ne treba zaboraviti da se djelatnost športske rekreacije temelji na financijskim prilozima pojedinaca, pa zbog različitih socijalnih mogućnosti pojedinaca treba omogućiti pogodnije uvjete za tu kategoriju športskih aktivista.

6. Jedno od mjerila humanosti svakog društva jeste odnos prema invalidima. Omogućavanje športske aktivnosti ovoj populaciji predstavlja uspješnu revitalizaciju i resocijalizaciju invalida, a športski rezultat omogućava pojedincu potpuniji i bogatiji život. Posebno treba voditi računa o adekvatnosti gradnje i uređenja športskih objekata za invalide osobe.

7. Da bi se izbjegao bilo koji vid manipulacije u športu, neophodno je biti informiran i druge informirati. Zato je potrebno permanentno stručno usavršavanje športskih novinara preko njihovih udruženja u suradnji sa nadležnim institucijama, kao što je Fakultet za tjelesni odgoj i šport Univerziteta u Tuzli.

8. Insistirati na odgovarajućim standardima i normativima koji propisuju izgradnju športskih objekata, njihovo održavanje i opremanje. Samo na toj osnovi može biti utemeljen športski napredak, koji će osigurati kvalitetne športske prostore i ujedno suvremeniju športsku ponudu.

Tuzlanski kanton u zadnjih pet godina posvećivao je pažnju izgradnji športskih dvorana ali je neophodno još više dati potporu izgradnji novih i održavanju postojećih športskih objekata koji bi bili višenamjenski - izgradnja stadiona Tušanj. Uprkos značajnim pomacima u zadnjim godinama još uvijek nedostaje odgovarajućih športskih objekata - školskih sala za potrebe održavanja nastave u osnovnim i srednjim školama, kao i za potrebe Univerziteta. Uбудuće se mora planski dopunjavati mreža športskih objekata, koja bi se podržala ocjenom stanja, osiguranjem prostora, racionalnom izgradnjom, adekvatnim upravljanjem i održavanjem izgrađenog objekta.

9. Jedan od uvjeta za razvoj športa i humanizaciju rada sa športistima svakako je znanstveno-istraživački rad u športu, naobrazba, osposobljavanje i usavršavanje stručnih kadrova, kao i izdavačka djelatnost. Fakultet za tjelesni odgoj i šport Univerziteta u Tuzli, kao obrazovna i znanstvena institucija na području športa, trebalo bi se, što je moguće više, uključiti u razrješavanje problema

športske prakse. Mora obrazovati, osposobljavati i usavršavati športske radnike i voditi računa da stručni kadrovi postignu što veći nivo stručnosti.

III. TEMELJNA OPREDJELJENJA - USMJERENJA PROGRAMA TUZLANSKOG KANTONA

Tuzlanski kanton ostvaruje javni interes u športu, osiguravajući uvjete za realizaciju programa od javnog interesa, a koji su definisani u poglavlju "Sadržaj i obim kantonalnog programa športa". On to čini podsticanjem i osiguravanjem uvjeta za razvoj športa, posebno učestvujući u planiranju, izgradnji i održavanju športskih objekata: osiguravajući ukupni kadrovski potencijal za realizaciju programa, odnosno sve druge relevantne i realne pretpostavke, naročito u stvaranju takvog financijskog sustava kojim se uspješno valoriziraju programi, koji će se temeljiti na sveobuhvatnosti i dugoročnoj viziji financiranja športa, pri čemu je potrebna nova vizija kojom će se graditi ta suvremena već prihvaćena praksa.

Javni interes u športu lokalna samouprava ostvaruje osiguravanjem sredstava za realizaciju kantonalnog programa, također određenog u poglavlju "Sadržaj i obim kantonalnog programa športa", a koji se odnosi na lokalne zajednice, podsticanjem i osiguravanjem uvjeta za obavljanje i razvoj športske djelatnosti, kao i planiranjem, izgradnjom i održavanjem javnih športskih objekata.

3.1. KRATKOROČNA USMJERAVANJA DO 2009. GODINE

Lokalna zajednica će, kao i Kanton, podsticati sve oblike športske djelatnosti, kao i stručno-razvojne zadatke zajedničkih programa. Operacionalizacija programskih zadataka utvrđivat će se za svaku kalendarsku godinu.

3.1.1. Usmjeravanja na području športskog odgoja - šport u školi

- Ministarstvo naobrazbe, znanosti, kulture i športa treba sadržajno, kadrovski, materijalno i sistematski unapređivati interesno športski odgoj predškolske djece, školske djece i omladine i studenata.
- U svim školama koje broje 300 i više učenika, formirati školska športska društva, u kojima će se kroz vannastavne športske aktivnosti uključiti, što je moguće veći broj učenika.
- Šport u školi koncipirati tako da ga karakteriziraju:
 - kvalitetni programi i kvalitetni uvjeti za njihovu realizaciju;
 - dobar visokostručni kadar;
 - organizirana suradnja lokalnih športskih organizacija, lokalne samouprave i škola.
- Utvrditi adekvatan sustav školskih takmičenja u izabranim športskim granama na svim nivoima (odjeljskim, razrednim, školskim, međuškolskim, općinskim, kantonalnim) i sprovoditi ga sukladno odgovarajućim propozicijama takmičenja
- Djeci sa posebnim potrebama (hendikepiranim) posvetiti posebnu pažnju u športskom odgoju.
- Propagandnim aktivnostima i programima animacije povećati motivaciju djece i omladine za aktivno bavljenje športom.
- Ministarstvo naobrazbe, znanosti, kulture i športa će sa nadležnim pedagoškim zavodom, Ministarstvom zdravstva, Ministarstvom za rad i socijalnu politiku utvrditi športske programe, koji će biti u funkciji prevencije sociopatoloških pojava kod djece i omladine.

3.1.2. Usmjeravanja na području športske rekreacije - športa za sve

- Organizirati - formirati asocijacije športske rekreacije "Šport za sve", čime će se značajno utjecati na povećanje broja neposrednih učesnika u ovim aktivnostima;
- Izgraditi modele športsko-rekreativnih programa za različite ciljne grupe u odnosu na starost, spol, posebne potrebe, nivo znanja, pripremljenost, stupnja motiviranosti i dr.;
- Normativno osigurati praćenje i vrednovanje svih športsko-rekreativnih ponuđača, bez obzira na njihov vlasnički status (fitness, aerobik, teretana i sl.), posebno sa gledišta osiguravanja i valoriziranja športsko-rekreativnih programa;
- Utvrditi kadrovsko stanje raznih ponuđača športsko-rekreativnih programa i, prema tome, shodno Zakonu o športu, poduzimati odgovarajuće mjere;
- Uraditi sustav naobrazbe kadrova za sprovođenje športsko-rekreativnih programa i način njihovog osposobljavanja, usavršavanja i napredovanja; te
- Izgraditi kriterije za gradnju športsko-rekreativnih objekata (zatvorenih i otvorenih površina), pri čemu treba voditi računa o specifičnostima općinskih prostora.

3.1.3. Usmjeravanje kvalitetnog športa

- Omogućiti djelovanje i razvoj kvalitetnog športa. (Na temelju sadržaja programa datih u poglavlju za "Kvalitetni šport", kao i sa elementima za vrhunski šport).

3.1.4. Usmjeravanja vrhunskog športa

- Raditi na osiguravanju što je moguće boljih uvjeta za podizanje nivoa međunarodno priznatih športskih rezultata športista s Tuzlanskog kantona, koji će biti u funkciji međunarodne prezentacije kantonalnog i bosanskohercegovačkog športa.
- Broj vrhunskih športista nastojati povećati.

Posebnu pažnju treba posvetiti:

- Razvrstavanju športskih grana i disciplina, prema specifičnostima pojedinih lokalnih sredina, jer je nerealno očekivati da se u svakoj sredini postižu vrhunski rezultati u svim i "po želji" športovima. U svim sredinama izvršiti "rangiranja" športova, što će dati značajan doprinos i na opredjeljenja i formiranje "kantonalnih športova", kome ili kojima će se davati poseban tretman i prioritet;
- Pripremanja i nastupima onih športista i ekipa, koji imaju realne mogućnosti za visok plasman na velikim međunarodnim takmičenjima;
- Stalnom poboljšavanju uvjeta za izvođenje programa vrhunskog športa (kadrovi, objekti, materijalni uvjeti itd.);
- Osiguravanju statusnih prava vrhunskim športistima (stipendije, školovanje, zdravstveno i socijalno osiguranje i dr.), sukladno zakonu;
- Uvođenju statusa za zvanje vrhunski i perspektivni športista, te
- Utvrđivanju financijskih obveza prema športu od igara na sreću.

3.1.5. Usmjeravanja u izvođenju zajedničkih stručnih i razvojnih zadataka

- Utvrditi stanje stručnih kadrova u svim područjima i segmentima športa.
- Za razvojne zadatke osigurati sustavno stabilno i redovito financiranje.

- Utvrditi sustav naobrazbe stručnih kadrova u športu i postaviti ga na dugoročnoj osnovi, osiguravajući osposobljavanje, usavršavanje i unapređivanje amaterskog - pomoćnog kadra.
- Utvrditi statusna prava trenera i ostalih kadrova u športu.
- Znanstveno-istraživački rad usmjeriti na upotrebljive i razvojne projekte.
- Organizirati simpozije, stručno-razvojna i znanstvena okupljanja u cilju praćenja i verifikacije stručnih opredjeljenja.
- Zakupnine za uporabu javnih športskih objekata uključujući i školske moraju biti za djecu i omladinu bez naknade.

3.1.6. *Usmjeravanja u gradnji športskih objekata*

- Povećati dinamiku izgradnje športskih objekata:
 - formirati potrebnu dokumentaciju, osigurati konstrukciju financiranja,
 - usvojiti međunarodne - standardizirane normative za športske objekte (zatvorenih i otvorenih površina) uključujući i školske športske objekte,
 - utvrditi i izgraditi mrežu športskih objekata uz uvažavanje propisa međunarodnih i nacionalnih športskih saveza,
 - utvrditi vlasništva športskih objekata,
 - donijeti program revitalizacije - adaptacije postojećih športskih objekata.

3.2. USMJERAVANJE DO 2012. GODINE

- Najvažniji pravci daljeg razvijanja i unapređivanja športa jesu športski odgoj djece i omladine pri čemu treba kao temelj imati povećanje broja učesnika za bavljenje športom a čime se zapravo postiže i uspješnost u posrednom sprečavanju devijantnih pojava (alkohol, duvan, droga, kriminal).
- Permanentno povećavati broj vrhunskih športista.
- Osiguravati optimalne pripreme za športske nastupe mladih, a posebno perspektivnih športista sa ciljem postizanja što boljih rezultata u pripremi za učešće i plasman na međunarodnoj sceni.
- Na Fakultetu za tjelesni odgoj i šport Univerziteta u Tuzli produbljivati naobrazbu kadrova (po smjerovima) za potrebe športa shodno programu stručnog osposobljavanja, naobrazbe i usavršavanja kao i napredovanja stručnih radnika u športu.
- Razraditi sustav i redovito utvrđivati po športovima i športskim disciplinama, rang liste uspješnosti naših športista (u individualnim i kolektivnim športovima) prema međunarodnim standardima.
- Doradivati kriterije za izbor grupa, projekata i nositelja za javno sufinanciranje iz čega se može sagledati javni interes korisnosti i očiglednost racionalnog izvođenja zadataka u športu.
- Poboljšati sustav animacije i propagande športske rekreacije za različite grupe građana.
- Povećati broj redovitih športsko-aktivnih učesnika za 1% godišnje.
- Edukacija športista kao i svih učesnika područja športa je vrlo važan faktor u formiranju pravilnog odnosa prema prirodi. Shodno tome u suradnji sa subjektima odgovornim za prostorna i druga planiranja osigurati da se u Kantonu prioritetno i sa ekološke točke gledišta vrši pravilan izbor prostora i površina za športske djelatnosti.
- Kako bi se osigurala redovita kontrola svih športista sa Tuzlanskog kantona nastojati osposobiti i još više staviti u funkciju Zavod za športsku medicinu JU Doma zdravlja Tuzla. U tom cilju izrađen je pravilnik o zdravstvenoj zaštiti

športista - kojim se reguliraju sva relevantna pitanja statusa zdravlja športista.

- Osigurati stabilne izvore financiranja i sufinanciranja stručno-savjetodavnog, razvojnog, istraživačkog i znanstvenoistraživačkog rada u športu, uz istovremeni i stalni prijenos znanja u praksi, raditi na revitalizaciji postojećih i izgradnji novih športskih objekata po utvrđenom planu.
- Već u ovom periodu (2009. i 2010.) povećati financije za šport u strukturi kantonalnog proračuna.
- Podržavati i inicirati zakonska i druga rješenja koja bi podsticala ulaganja u šport.
- Osigurati uvjete za formiranje centralne športske biblioteke, muzeja športa i centralnog športskog informacijskog sustava Tuzlanskog kantona.

3.3. ŽELJA I CILJ JE POSTATI “ŠPORTSKI KANTON”

DA BI SE TO OSTVARILO TREBA:

- Zbog značajnog broja športskih organizacija, oko 300 i oko 20.000 aktivnih športista kao i količine sredstava koja se izdvaja za šport u zadnje 2 godine (koja je uvećana u 2007. godini za 85% u odnosu na 2006. godinu, a za 10% u 2008. godini u odnosu na raniju godinu) a u želji da se osigura adekvatno servisiranje usluga športskim organizacijama kao i u praćenju i napretku stvaranja uvjeta za ukupno bolje rezultate u športu ukazala se potreba razdvajanja odjeljenja odnosno funkcije pomoćnika ministra za kulturu i šport kako je bilo do 2006. godine i prema financijskim mogućnostima povećati broj izvršitelja u oblasti športa.
- Financije za šport sukcesivno uvećavati do 2012. godine i postići minimalno 1% izdvajanja sredstava iz proračuna Tuzlanskog kantona za potrebe športa i tjelesne kulture.
- Povećati broj športsko aktivnih građana.
- Razvoj športske struke i znanosti podići na nivo koji osigurava uporedno praćenje istovrsnog razvoja u svijetu.
- Kvalitet nastupa športista na međunarodnom nivou planski usmjeravati a pojedince i ekipe upućivati na one športske priredbe na kojima se od njih očekuje odgovarajući športski uspjeh.
- Učiti športiste da se u toku priprema, a posebno u takmičarskom periodu rukovode načelom - postići vrhunski rezultat a sačuvati zdravlje.
- U gradnji športskih objekata i površina nastojati se približiti Evropskim standardima.
- Obezbijediti uvjete za veći broj profesionalno zaposlenih stručnjaka u športu.
- Pravilima regulirati kategoriju “pripravnik” u športskim asocijacijama, a za što bi bilo nadležno Ministarstvo naobrazbe, znanosti, kulture i športa.

IV. SADRŽAJ I OBIM KANTONALNOG PROGRAMA

4.1. ŠPORTSKI ODGOJ DJECE I OMLADINE

Športski odgoj djece i omladine ima prioritetno mjesto u kantonalnom programu. Zato postoji javni interes da se stalno i organizirano djeluje na stvaranje uvjeta za športsko-rekreativni i športski odgoj i naobrazbu djece i omladine. Neophodno je da se ubuduće ulaže više sredstava i napora u pravcu unapređivanja materijalne osnove, organizacije i stručnih uvjeta za športski razvoj mlade generacije.

U odgojno-obrazovnim ustanovama sprovodi se nastava tjelesnog odgoja a programima su predviđene vannastavne športske i športsko-rekreativne aktivnosti.

Mnogo veći dio športskih aktivnosti provodi se izvan obrazbenih ustanova, u okviru vannastavne i vanškolske aktivnosti.

Tjelesna aktivnost posredstvom planski osmišljenih modela i u okviru tjelesnog odgoja, športsko-rekreativnih aktivnosti i športa praktično je sredstvo za postizanje zdravstvenih ciljeva. Promovirati zdrave stilove života, smanjiti nivo nasilja među mladim ljudima i izbjeći rizična ponašanja je jedan od brojnih ciljeva i zadataka športa. Pomenute aktivnosti imaju veliki značaj u odgojno-obrazovnom procesu stvaranja kompletne ličnosti mladog čovjeka. Zato bi trebao da postoji trajan interes Kantona i lokalnih zajednica da stalno i organizirano djeluju na stvaranju uvjeta za svestranim razvojem djece i omladine kroz razne forme športskog odgoja.

4.1.1. Tjelesni i športski odgoj predškolske djece

Predškolsko doba ne treba identificirati samo sa periodom odlaska djece u predškolske ustanove. Ono seže od rođenja pa do polaska u školu, dakle punih 6-7 godina. To je praktično period života čovjeka u kome se stvaraju temelji za kasnije posebne tjelesne kao i druge aktivnosti. To je i vrijeme značajnog utjecaja na razvoj njegovih ukupnih saznanjnih procesa, na emocionalni i socijalni razvoj. Zato se moraju osigurati svi relevantni uvjeti za razvoj tjelesnih sposobnosti i sustavno djelovati na temeljna tjelesna saznanja. Do sada nije značajnije ulagano u ovu populaciju. Zato je potrebno i u ovom segmentu početi stručno i osmišljeno se baviti, istina uz dosta opreza. Ovo zbog činjenice, zato što je to period, kod koga se može ostvarivati, odgovarajućim sadržajima i oblicima početnog-temeljnog športskog odgoja, jačanje i pospješnje predispozicije, vodeći računa o obimu temeljnih potreba za kretanjem, igrom, relaksacijom, prvenstveno u cilju utjecaja na zdravlje djeteta.

- Potrebno je izraditi osnovu programa sa gledišta športskog odgoja, posebno za plivanje, kao i za kretanje u prirodi i za ostale moguće osnove športskih vježbi.
- U okviru lokalne samouprave, osigurati sredstva za izradu i razradu programa sa stručnim kadrom.
- Iz proračuna lokane samouprave sufinancirati zakup objekata, troškove stručnog kadra.

4.1.2. Športski odgoj školske djece

Odgojno-obrazovne institucije osnovnih škola imaju optimalni program, sa ciljem da se što je moguće veći broj djece uključi u sustav organiziranog tjelesnog odgoja, odnosno u sustav vannastavnih športskih aktivnosti kao sastavnog dijela ukupnog odgojno-obrazovnog procesa.

Športski odgoj školske djece je interesna djelatnost, gdje se djeca dobrovoljno uključuju u športske programe u okviru školskih športskih društava. Najbolje bi bilo da je dijete športski aktivno svaki dan, što se realno može postići jer se tom aktivnošću ne angažiraju sva djeca. Ako je dijete nastavom kao obveznim oblikom rada ove vrste angažirano dva/tri puta tjedno, a u okviru športskog društva tri/četiri puta, također tjedno, stvaraju se uvjeti za realno očekivanu normu svakodnevnog organiziranog bavljenja športskim aktivnostima. U okviru tog programa redovitog bavljenja tjelesnim vježbanjem očekuje se povećano uključivanje, čime bi se angažiralo oko 30% djece u osnovnim školama.

Programi na nivou Kantona čine sljedeće aktivnosti:

- U najmanje jednoj športskoj sekciji u okviru športskog društva pri školama,
- U akciji "naučimo plivati".

Iz javnih financija sa nivoa Kantona sufinanciraju se organizacija i kantonalni stručni kadar za izvođenje plivanja po grupi od najviše 20 djece, provjera znanja plivanja organizacija i izvođenje kantonalnih školskih - športskih prvenstava.

4.1.2.1. Športski odgoj djece usmjerene na kvalitetni i vrhunski šport

Uključivanje talentirane djece sa izraženim predispozicijama za određeni šport, odnosno športsku disciplinu, u tom periodu, predstavlja temeljnu pripremu za športsko usavršavanje. Pored takmičarskih rezultata, veoma je važno da pedagog - trener, u ovom osjetljivom periodu sazrijevanja mladih športista, uskladi postizanje kako naobrazbenih tako i odgojnih ciljeva. Dakle, u ove programe se uključuju djeca koja imaju interes, sposobnost i odgovarajuće karakteristike ličnosti što je preduvjet za postizanje vrhunskih rezultata.

Izvođenje ovih programa športske škole-klubove koji moraju ispunjavati prostorne, kadrovske i druge zahtjeve za njihovu stručnu realizaciju, treba da budu pod posebnom pažnjom Ministarstva naobrazbe, znanosti, kulture i športa i športskog saveza. Poštujući uobičajenu praksu i uvažavajući specifičnost pojedinih športova ove programe treba razdvojiti u tri nivoa:

1. cicibani-pjetlići (6-8 god.),
2. mladi pioniri (8-11 god.),
3. stariji pioniri (11-15 god.).

Ministarstvo naobrazbe, znanosti kulture i športa će za realizaciju izabranih programa sufinancirati objekat, stručni kadar i materijalne troškove, a sa nacionalnim granskim športskim savezima i njihovim članicama - klubovima sufinancirati stručni kadar, specijalna tehnička sredstva i opremu kao i takmičenja po utvrđenom sustavu.

4.1.2.2. Športski odgoj djece sa posebnim potrebama

Za ovu grupaciju djece sa posebnim potrebama zdravstvenim ili tjelesnim nedostacima, odnosno izraženim teškoćama za bavljenjem športskim aktivnostima, uradit će se poseban program rada sa temeljnim ciljem pozitivnih promjena zdravstvenog statusa, zadovoljavanja potreba za kretanjem ali i takmičenjem.

Za ovu grupaciju definirati: kadrovske, prostorne, programske, organizacijske i druge potrebne uvjete.

U programe ove vrste u odnosu na potrebe, a i na interese, uključit će se djeca sa posebnim potrebama (zdravstvenim, tjelesnim i sl.).

Ministarstvo naobrazbe, znanosti, kulture i športa za realizaciju određenih programa, sufinancirat će stručni kadar i objekat, sufinancirati organizaciju, izvođenje i koordinaciju dogovorenih državnih prvenstava.

4.1.3. Športski odgoj omladine

Šport je specifična vrsta motoričke aktivnosti, za koju se omladina izrazito opredjeljuje, a posebno oni koji su u predškolsko doba, te izrazito kroz period osnovnoškolske naobrazbe prošli kroz organizirane športske aktivnosti. Zato je od izuzetnog značaja da se nastavi sa kontinuiranim radom iz prethodnih perioda školskog sustava.

U modelu športskih programa za omladinu od 15 do 18 godina, treba nastaviti sa efikasnim utjecajima na njihovo ukupno formiranje ličnosti, zdravstveno-socijalni, psihomotorni, morfološki i psihološki status, što je od posebnog značaja za zdravlje i radne sposobnosti i za formiranje svestrane i slobodne ličnosti.

Otuda i potreba za razvoj masovnog športa omladine, za koga se oni dobrovoljno opredjeljuju sukladno individualnim sklonostima, interesima i motivima. Omladina koja se uključuje u školska športska društva, iz školskog programa, realiziraju i posebne programe za određenu športsku granu za koju se dobrovoljno, prema interesima i sklonostima opredjeljuju.

Iz proračuna sufinancirat će se stručni kadar za realizaciju programa po grupi u kojoj je najviše 20 mladih, kao i objekte.

Programi na nivou Kantona sufinancirani će se iz kantonalnih sredstava za organiziranje i provođenje završnih školskih prvenstava na kantonalnom i državnom nivou.

4.1.3.1. Športski odgoj omladine usmjerene na kvalitetni i vrhunski sport

Športsko usavršavanje omladine, koja je u prethodnom periodu već iskazala svoja športska opredjeljenja, određene kvalitete za neki od športova, športskih grana ili disciplina, odnosno već poprimili početna usmjeravanja ka kvalitetnom i vrhunskom sportu, predstavljaju taj budući potencijal za vrhunske športske rezultate.

Za postizanje vrhunskih rezultata, programi moraju, uz športske uspjehe, osigurati relevantne uvjete za stjecanje uspješne naobrazbe u školi. Zato je potrebno uskladiti športske obveze i obveze škole. Za realizaciju ovih programa Ministarstvo naobrazbe, znanosti, kulture i športa sufinancira objekte i stručni kadar, zatim sufinancira:

- praćenje pripremljenosti i savjetovanja trenera i športista,
- takmičenja reprezentativaca i reprezentativnih selekcija na međunarodnom nivou,
- najmanje 15 dana godišnje zajedničkih reprezentativnih priprema za kvalitetne takmičare za velika međunarodna takmičenja,
- stipendije za najmanje 20 perspektivnih, kvalitetnih i vrhunskih športista i nagrade za trenere, shodno Pravilniku o nagrađivanju i stipendiranju športista

4.1.3.2. Športski odgoj omladine sa posebnim potrebama

Posebne potrebe omladine u ovom periodu mladalaštva treba dijelom rješavati i putem športa i to više sa gledišta odgovarajuće brige društva za njihovo uključivanje u svakodnevni život. Ovo i zbog činjenice da uspjeh u sportu pozitivno utječe na njihovu socijalnu integraciju, puniji, sigurniji i bogatiji život. Programi na nivou Kantona: sufinanciraju se objekti, stručni kadar za program po grupi od po najviše 10 mladih, sufinancira se organizacija i izvođenje državnih športskih prvenstava.

4.2. ŠPORTSKA DJELATNOST STUDENATA

Športska djelatnost studenata je značajan sastavni dio njihovog života i rada. Šport dopunjava intelektualni rad i doprinosi bogaćenju njegovog zdravlja kao i integriteta njegove ličnosti.

Polazeći od ranije ukazanog stanja objekata (zatvorenih i otvorenih površina), te kadrova, kao i ostalih činilaca koji bi trebalo značajno da vrše utjecaj na ukupni športski život studentske populacije na Univerzitetu, možemo sa sigurnošću tvrditi da su potrebne radikalne mjere za unapređivanje njihove športske aktivnosti. Međutim, bez obzira na teškoće, ukupni se športski procesi moraju organizirati na nivou zadovoljavanja potreba i interesa studentske populacije.

4.2.1. Interesna športska djelatnost studenata

Programi obuhvataju:

- međufakultetska takmičenja u izabranim športskim granama,
- realizaciju programa u izabranim športskim disciplinama, sa iznajmljivanjem objekata i valorizacijom rada kadrova,
- učešća na univerzijadi, u športskim granama i disciplinama, gdje se pojedinci i ekipe kvalificiraju.

Univerzitet i Kanton sufinanciraju iznajmljivanje objekata univerzitetских jedinica za njihova športska društva-klubove:

- stručne kadrove za realizaciju programa u izabranim športskim disciplinama, po grupi od najviše 20 studenata,

- priprema za učesnike univerzijade, po utvrđenim kriterijima o učešću studenata na velikim međunarodnim manifestacijama.

4.3. ŠPORTSKA REKREACIJA

Rekreacija, pa i športska, pripada svima, bez obzira na uzrast, spol, psiho-tjelesne mogućnosti.

Programi športske rekreacije najčešće se provode u slobodnom vremenu i usmjeravaju u pravcu očuvanja biološko-zdravstvene i socio-psihološke ravnoteže ljudi, čime se daje značajan doprinos sadržajnijem i korisnijem provođenju slobodnog vremena, efikasnijem odmoru i oporavku, prevenciji, očuvanju i unapređivanju zdravlja i funkcionalnih sposobnosti i psihoemocionalne stabilnosti suvremenog čovjeka.

U ove programe se uključuju djeca, omladina, odrasli i osobe trećeg životnog doba.

Programi koji se sufinanciraju na nivou Kantona su:

- zakup objekata za socijalno i zdravstveno ugrožene osobe i stručni kadar.

4.4. KVALITETNI ŠPORT

U kvalitetni sport spadaju pripreme i športska takmičenja ekipa i pojedinaca, koji nemaju objektivno stručnih, organizacijskih i materijalnih mogućnosti za uključivanje u program vrhunskog športa, a važan su faktor športa.

- programi na nivou Kantona

Iz proračuna na nivou Kantona sufinancira se:

- zakup objekata i stručni kadrovi po posebnim kriterijima.

4.5. VRHUNSKI ŠPORT

Vrhunski sport zastupaju športisti u pojedinačnim i ekipnim sportovima vrhunskog nivoa, ako imaju status vrhunskog i perspektivnog športiste.

Kanton sufinancira pripreme i nastupe reprezentativaca sa Tuzlanskog kantona.

- Na nivou Kantona sufinanciraju se programi:

- praćenje pripremljenosti športista i savjetovanja trenera,
- pred nastup na olimpijskim igrama, po kriterijima o statusu vrhunskih i kvalitetnih športista i prema programu o raspodjeli sredstava za tekuću godinu,
- u olimpijskim športskim granama, pripreme za europsko i svjetsko prvenstvo, po kriterijima o statusu vrhunskih i kvalitetnih športista,
- za mediteranske igre i učešća na njima, po kriterijima o statusu vrhunskih i kvalitetnih športista, te
- nagrade i stipendije za osvajače olimpijskih medalja, svjetskih i europskih prvenstava, te prvenstava na mediteranskim igrama i univerzijadi, na temelju Pravilnika o nagrađivanju i stipendiranju.

4.6. ŠPORT INVALIDA

Posmatrajući sa aspekta utjecaja na rehabilitaciju i socijalizaciju invalidnih osoba, sport i športska rekreacija su u suštini dvije nedjeljive cjeline. Aktivnost invalidnih osoba, u okviru športske djelatnosti, usmjerena je prvenstveno na očuvanje globalne sposobnosti, zdravlja, revitalizacije zadovoljstva i takmičenja.

- Programi koji se sufinanciraju na nivou Kantona:

- iznajmljivanje objekata i stručni kadar
- u godini paraolimpijskih igara (ukoliko se ostvare predviđene norme), pripreme 10 dana, po kriterijima o

- statusu vrhunskih i kvalitetnih športista i odgovarajućeg strukovnog saveza,
- u paraolimpijskim športskim granama, 5 dana priprema za europsko i svjetsko prvenstvo za predviđeni broj učesnika, a po kriterijima o statusu vrhunskih i kvalitetnih športista i odgovarajućeg strukovnog saveza.

V. RAZVOJNI I STRUČNI ZADACI U ŠPORTU

U prethodnim poglavljima, bilo je dosta riječi o razvojnim pravcima športa kod nas. Ali je sve to izuzetno teško, pa skoro i nemoguće ostvariti, posebno u sustavu mjerljivosti sa razvojem ove oblasti u svijetu, bez dobro naobrazovanih i osposobljenih stručnih i drugih kadrova, tj. bez stručnog, dobro osmišljenog stručno-razvojnog, a posebno istraživačkog i znanstvenog rada.

Kanton mora posvećivati veću i značajniju pažnju, ako se želi stalan, uspješan i zapažen razvoj ove, izuzetno značajne društvene oblasti.

Za izvršavanje ovako složenih zadataka, koji se usmjeravaju u pravcu potpunije transformacije športa i njegovog preobražaja, potrebno je zajedništvo djelovanja svih subjekata društva. Trebat će u narednom periodu, daleko više nego ranije, strpljenja i razboritosti u procjeni sopstvene prakse i iskustva, validnijih procjena na bazi uvjeta i mogućnosti, stupnja razvoja i specifičnosti, od čega će u suštini zavisiti i dalji pravci razvoja športa kod nas.

Zato u budućem periodu i lokalne zajednice i Kanton treba da podstiču razvoj sljedećih područja.

5.1. NAOBRAZBA, OSPOSOBLJAVANJE I USAVRŠAVANJE STRUČNIH KADROVA U ŠPORTU

Jedno od najvažnijih pitanja razvoja koncepcije športa, a u okviru toga i realizacije njegovih savremenih modela, jesu stručni kadrovi. Otuda je kadrovsku problematiku potrebno više sagledati prema područjima njihovog djelovanja, a to su tjelesni odgoj, športska rekreacija i šport.

Za rad u športskim klubovima i svim drugim oblicima organiziranog športa, potrebno je osposobljavati visokoobrazovane profesionalne trenere, športske pedagoge i metodičare, koji uspješno mogu da usmjeravaju rad i trening športista u cilju usavršavanja njegovih znanja, motoričkih i funkcionalnih sposobnosti, kao i pozitivnih moralnih i karakternih kvaliteta. Trener treba da bude specijalista u izbornoj grani športa ili discipline.

Šport okuplja priličan broj amaterskih radnika, a među njima ponajviše bivših športista, kao i priličan broj entuzijasta i prijatelja športa, što u određenom smislu predstavlja kadrovski ukupni potencijal, koga je također potrebno educirati za pojedine pomoćne poslove i radne zadatke.

Čitav taj spektar kadrovske problematike u športu, moguće je uspješno rješavati putem školovanja, posebno stručno osposobljenih kadrova (treneri, športski menadžeri, športski novinari, informatičari, statističari, športski suci...).

Programi na nivou Kantona:

Trebalo bi da se iz sredstava proračuna Kantona financira naobrazba, osposobljavanje i usavršavanje stručnih kadrova u športu.

5.2. ZNANSTVENO-ISTRAŽIVAČKA DJELATNOST

Znanstveno-istraživački rad, u okviru namjenskih potreba ili na neki drugi institucionaliziran i organiziran način, treba intenzivirati.

Dosadašnji prilozi razvoju istraživačke djelatnosti športa kod nas, uglavnom su od individualnih stručnih i znanstvenih radnika ove oblasti.

Namjena znanstveno-istraživačkog rada u športu je obrađivati upotrebljiva i razvojna istraživanja i prenositi ih u praksu.

Projekti koje sufinancira Kanton, mogu se realizirati na temelju ranije utvrđenih opredjeljenja, koja se planiraju i programiraju u okviru istraživačkih institucija i putem javnih natječaja. Uglavnom, to treba da budu takva istraživanja koja osiguravaju odgovarajuću primjenu znanstvenih saznanja u praksi.

5.3. IZDAVAČKA DJELATNOST

Izdavačka djelatnost u oblasti športa izuzetna je potreba za razvoj teorijsko-praktične osnove ove djelatnosti. Ona obuhvata izdavanje stručne literature i drugih periodičnih povremenih športskih publikacija.

Vrsta publikacija:

- časopisi,
- zbornici radova stručnih i znanstvenih savjetovanja,
- stručne publikacije iz osnovnih i granskih područja športa,
- stručne publikacije u područjima športa u školi, športske rekreacije, te kvalitetnog i vrhunskog športa,
- priručnici, udžbenici, informatori, bilteni i drugi materijali za potrebe osposobljavanja, naobrazbe i usavršavanja stručnih kadrova, te
- raznovrsni propagandni materijal športske tematike (prospekti, audio-kazete, video kazete, kompjutorski programi).

Kanton će financirati programe izdavačke djelatnosti, za koje se ocijeni da su od javnog interesa za Kanton.

5.4. UTVRĐIVANJE I PRAĆENJE NIVOVA PRIPREMLJENOSTI ŠPORTISTA

Nivo pripremljenosti športista treba redovito utvrđivati i pratiti preko njihovih pokazatelja zdravstvenog stanja, motoričkih, funkcionalnih i psiholoških sposobnosti, u svim cjelinama trenajnog procesa (inicijalnom, tranzitnom i finalnom stanju), što predstavlja temelj uspješnosti.

Vrste djelatnosti:

- utvrđivanje zdravstvenog statusa i stanja zdravlja športista uz analize i savjetovanja,
- utvrđivanje nivoa treniranosti, uz praćenje njihovog razvoja (funkcionalnih, motoričkih i psiholoških sposobnosti),
- savjetovanja o pripremi treninga športista,
- pripremanje stručnih informacija, savjetovanja i prijenos stručnih znanja u praksu,
- praćenje i vrednovanje psihosomatskog statusa i stanja učesnika u području športske rekreacije u organizaciji Fakulteta za tjelesni odgoj i šport i Zavoda za športsku medicinu.

5.5. MEĐUNARODNE ŠPORTSKE PRIREDBE

Sukladno Zakonu o športu Ministarstvo naobrazbe, znanosti, kulture i športa, u suradnji s nacionalnim strukovnim športskim savezima i klubovima, opredjeljivat će se za pojedine međunarodne športske manifestacije, čime se ostvaruju promotorski efekti za šport, odnosno Kanton.

5.6. SPREČAVANJE UPOTREBE NEDOZVOLJENIH STIMULATORNIH SREDSTAVA

Ovom segmentu treba posvetiti pažnju kako bi se ispoštovale odredbe Europske konvencije protiv dopinga u športu, što podrazumijeva:

- naobrazbu svih koji učestvuju u športu i informiranje o novostima u borbi protiv dopinga;
- testiranje;
- povezivanje u zajedničkom djelovanju (klubovi, strukovni nacionalni savezi, Državna agencija za anti-doping kontrolu

koja je u toku formiranja kao rezultat nedavno donešenog Zakona o športu BiH).

Cilj je očuvanje osnovnog prava športista da učestvuju u športskim takmičenjima bez upotrebe dopinga i, samim tim, promoviranje zdravlja, fer-playa, jednakosti športista širom svijeta.

Za športiste sa Tuzlanskog kantona, brigu će kontinuirano voditi Zavod za športsku medicinu JU Dom zdravlja Tuzla i bit će temeljna veza sa Državnom agencijom za anti-doping kontrolu.

5.7. ŠPORTSKI OBJEKTI

Za potrebe treninga i takmičenja športista, treba osigurati takve objekte (zatvorenih i otvorenih površina) koji su sukladni europskim i svjetskim standardima. Zato je potrebno stručne zadatke na području planiranja i gradnje novih, odnosno osuvremenjavanja postojećih športskih objekata, podvesti pod određene normative.

Za planiranje i izgradnju športskih objekata u Tuzlanskom kantonu, financijska sredstva će se usmjeravati iz sljedećih izvora:

- proračuna Kantona,
- proračuna lokalnih zajednica,
- proračuna države za pomoć Tuzlanskom kantonu i
- drugih izvora.

5.8. INFORMACIJSKI SUSTAVI U ŠPORTU

Višestruki su razlozi za uvođenjem informacijskog sustava u športu, kako na lokalnom tako i na kantonalnom pa i državnom nivou.

Informacijski sustav sadrži podatke sa područja organiziranosti športa, športskih objekata i površina, financiranje športa i športskih programa, kao i ostale registre predviđene Zakonom o športu.

Programi na nivou lokalnih zajednica:

- nabavka potrebne opreme za informacijsku bazu
- edukacija kadrova

Programi na nivou Kantona:

- oprema i uređenje prostora za centralnu informacijsku bazu
- vođenje evidencija registara predviđenih Zakonom o športu.

5.9. DJELOVANJE ŠPORTSKIH ORGANIZACIJA

Zakonom o športu od članka 30. do članka 35., definirani su oblici organiziranja športa (športski klubovi i športska društva, općinski i kantonalni strukovni savezi po športskim disciplinama, općinski i kantonalni športski savezi...).

Za njihovo temeljno djelovanje, potrebna su sredstva za temeljne materijalne troškove i transfere.

Na nivou Kantona:

- sufinancira se djelovanje klubova, društva za športsku rekreaciju, općinskih saveza i saveza športova
- sufinancira se djelovanje kantonalnih športskih saveza validnih i invalidnih športova.

VI. UPRAVLJANJE ŠPORTOM NA NIVOU KANTONALNOG PROGRAMA

Upravljanje i sprovođenje kantonalnog programa športa temelji se na racionalnom povezivanju upravnih, stručnih, organizacijskih i izvođačkih zadataka.

Za realizaciju kantonalnog programa odgovorno je Ministarstvo naobrazbe, znanosti, kulture i športa. U koncipiranju programa športa pošlo se i od pretpostavke da je on samo dio programa športa i da sadrži one programe koji se sufinanciraju iz javnih financija, a određuje se godišnjim programom. Veliki dio

športskih programa zavisi od autonomnog dijela interesne športske sfere, koji se ne financira iz javnih financija, već iz drugih izvora.

Za planiranje, organiziranje, sprovođenje i kontrolu programa športa imamo sljedeću mrežu institucija i organizacija:

1. Nadležni športski savez Tuzlanskog kantona vodi i povezuje aktivnosti svih subjekata pri izvođenju kantonalnog programa. On je odgovoran za ostvarivanje kantonalnog programa na kantonalnom nivou, a za ostvarivanje kantonalnog programa u okviru lokalnih zajednica (u općinama) odgovorni su organi lokalne zajednice.

2. Športski savez Tuzlanskog kantona i Ministarstvo naobrazbe, znanosti, kulture i športa, koje povezuje aktivnosti osnovnih i srednjih škola, odnose se na vannastavne športske i športsko-rekreativne aktivnosti djece i omladine, odgovorni su za ostvarivanje kantonalnog programa na nivou usmjerenog na školsko područje športa, a za ostvarivanje programa na nivou lokalnih zajednica, odgovorni su organi lokalne zajednice, kao i organi škola.

3. Športski savez Tuzlanskog kantona kao i kantonalni strukovni savezi i klubovi učestvuje u koordinaciji i realizaciji programa u cjelini, a posebno u segmentima gdje su mu propisane obveze i nadležnosti iz programa i Zakona o športu.

4. Stručni savjet za šport Vlade Tuzlanskog kantona prije svega:

- razmatra temeljna opredjeljenja - usmjeravanja za izvođenje godišnjih programa na lokalnom i kantonalnom nivou,
- prati i ocjenjuje izvođenje godišnjih programa športa,
- daje mišljenje pri određivanju športskih objekata od lokalnog i kantonalnog značaja,
- daje mišljenje za godišnji financijski plan za izvođenje programa športa,
- daje sugestije i prijedloge za uređivanje ostalih važnih pitanja u športu

5. Fakultet za tjelesni odgoj i šport Univerziteta u Tuzli obavlja stručno-razvojne zadatke programa športa u suradnji sa Športskim savezom Tuzlanskog kantona i pomaže u uvođenju struke u praksu, zatim preko sustava športskog organiziranja povezuje aktivnosti studentskih športskih organizacija, vrši ukupan nadzor i odgovoran je za ostvarivanje kantonalnog programa na nivou Univerziteta.

6. Inspekcija za šport, koju bi trebalo oformiti, treba da, shodno zakonu, vrši poslove inspekcijuskog nadzora.

7. Zavod za športsku medicinu koji je u funkciji praćenja općeg zdravstvenog stanja športista i njihovog specijalnog razvoja psihomotornih sposobnosti.

Vlada Tuzlanskog kantona, na temelju informacije nadležnog ministarstva za šport, (najmanje jednom godišnje) prati i ocjenjuje realizaciju programskih zadataka u oblasti športa.

VII. KRITERIJI ZA FINACIJSKO VREDNOVANJE KANTONALNOG PROGRAMA ŠPORTA

Program kantonalnog športa može da funkcioniše samo ukoliko za njega postoji mogućnost financijskog ostvarenja.

I kroz ovaj program, šport će se uključiti u proces stabilizacije privrede i društva.

Zato kantonalni program športa definira realne procjene financiranja i sufinanciranja na kantonalnom nivou, pa dijelom i na lokalnom nivou, koji treba da ubuduće sve više preuzima ulogu značajnijeg sufinancijera.

Prema tome "pokrivanje" troškova kantonalnog programa športa i ocjene vrijednosti programa, iznesene za sve korisnike, samo unose red, racionalizaciju i ekonomičnost.

Program športa se sufinancira sukladno Zakonu o športu. Javna sredstva za implementaciju kantonalnog programa športa se osiguravaju iz proračuna Kantona.

Kanton utvrđuje godišnji program športa, odnosno one sadržaje kantonalnog programa koji su značajni za Kanton, a posebno uvažavajući tradiciju i specifičnosti športa u Kantonu.

Opredjeljenja u odnosu na ravnopravnost sportskih grana, odnosno programa športa, razvrstavaju se na više nivoa, shodno kriterijima.

U okviru pojedinih nivoa - grupa razvrstavaju se izvodači sportskih grana, odnosno programa, u odnosu na raširenost športa i dostignuća tih športista. Pokazatelj razvijenosti i kvaliteta određuju Kanton, uvažavajući specifičnosti razvijenosti športa na Kantonu.

Pokazatelji za raširenost sportske grane:

- broj članova sa plaćenom članarinom,
- broj registriranih takmičara,
- broj sportskih organizacija uključenih u sportski savez.

Pokazatelji za kvalitet sportskih dostignuća:

- plasman na međunarodnim takmičenjima,
- plasiranje na državnom prvenstvu,
- nastup u sustavu takmičenja kantonalnog sportskog saveza.

Visina sredstava za sufinanciranje pojedinih programa na nivou Kantona, odnosno lokalne zajednice, određuje se na temelju opredijeljenih sredstava u proračunima za vrednovanje godišnjeg programa športa.

Ako sredstva sa kojima se raspolaže za izvođenje godišnjih programa nisu dovoljna za realizaciju kantonalnog programa u cjelini za određenu godinu, u godišnjem programu će se ispoštovati prioritetni zadaci, koji su određeni u završnom poglavlju kantonalnog programa športa.

VIII. PRIORITETNI ZADACI KANTONALNOG PROGRAMA ŠPORTA

Jedno od najvažnijih pitanja u pripremi kantonalnog programa športa, jeste obim programa koji bi trebalo osigurati iz javnih sredstava. Poznato je da sredstva (koja se osiguravaju iz sredstava Kantona) predstavljaju manji dio ukupnih sredstava u športu.

Međutim, realizaciju kantonalnog programa u cjelini će biti moguće uvoditi postupno, sukladno većem rastu sredstava koja su namijenjena za šport na kantonalnom nivou.

Za izvođenje cjelovitog programa športa nema dovoljno financijskih sredstava, zato se moraju povećati sredstva iz proračuna Kantona. Kantonalni program športa će se u cjelini realizirati do 2010. godine. Zato pri određivanju godišnjih programa, te programa srednjoročnog i dugoročnog perioda, koji

opredjeljuje financiranje kantonalnog programa, treba uvažavati prioritetne zadatke, i to:

- športski odgoj djece, omladine i studenata,
- vrhunski - reprezentativni šport,
- kvalitetni šport,
- izgradnja i održavanje sportskih objekata,
- naobrazba, osposobljavanje i usavršavanje stručnih kadrova,
- međunarodna djelatnost i velike međunarodne sportske priredbe,
- športsko-rekreativna djelatnost (šport za sve),
- šport invalidnih osoba,
- djelovanje sportskih organizacija kantonalnih sportskih saveza, općinskih saveza športova i sportskih školskih društava,
- praćenje pripreme športista i savjetovanja trenera,
- informacijski sustav na području športa,
- znanstveno-istraživačka i izdavačka djelatnost, te
- sprečavanje upotrebe nedozvoljenih stimulatornih sredstava i postupaka.

U ostvarivanju javnog interesa u športu definira se podjela nadležnosti između organa državne uprave, Kantona i sportskih organizacija, pri čemu se uređuje način ostvarivanja javnog interesa. Kao dugoročni interes Kantona Vlada TK donosi kantonalni program športa, kojim se utvrđuju sportski razvojni ciljevi i zadaci, a donošenjem godišnjih programa športa i njihovom implementacijom, na transparentan način će se određivati i sufinancirati izvršitelji izabranih programa športa.

Dakle, Vlada Tuzlanskog kantona preko resornog ministarstva uspostavlja novi partnerski odnos sa Kantonalnim sportskim savezom, općinskim sportskim savezima i klubovima.

To znači da Kanton u svim svojim segmentima, preuzima aktivnu ulogu u vođenju brige za šport, kao djelatnosti od javnog interesa i to ne samo podrškom, već konkretnim podsticajnim mjerama, ovu djelatnost značajnije unapređuje.

Zbog svih navedenih razloga i pozitivnih posljedica koje će proisteci kroz implementaciju kantonalnog programa športa, stvaraju se pretpostavke za brži razvoj športa u Kantonu.

Realizacija programskih sadržaja teče kontinuirano od 2008. do 2012. godine.

IX. PRILOG TABELA

STRUKTURA FINANCIRANJA PO SEGMENTIMA IZ PRORAČUNA KANTONA KANTONALNOG PROGRAMA ŠPORTA

PROGRAMI	2008.	2008-2012.
	KANTON (%)	KANTON (%)
ŠPORT U ŠKOLI I NA UNIVERZITETU	9	12
PERSPEKTIVNI ŠPORTISTI	15	18
VRHUNSKI ŠPORT	30	25
KVALITETNI ŠPORT	10	5
ŠPORTSKA REKREACIJA I ŠPORT INVALIDA	3	3
RAZVOJNI I STRUČNI ZADACI U ŠPORTU	20	25
DJELOVANJE ŠPORTSKIH ORGANIZACIJA	11	12
UKUPNO:	100%	100%

Moguća odstupanja po segmentima 2-3%.

Prijedlog:

Iz proračuna Tuzlanskog kantona kontinuirano do 2012. godine minimalna izdvajanja 1% za djelatnost športa i tjelesne kulture.

OGLASNI DIO

Oglasi se objavljuju na jeziku i pismu kako je dostavljeno Službi Skupštine Tuzlanskog kantona za objavu

UPIS O NEVAŽEĆEM PEČATU

Pečat prečnika 30 mm, sa tekstom ispisanim latinicom sa lijeve strane pečata i ćirilicom sa desne strane pečata kako slijedi:

Bosna i Hercegovina - Federacija Bosne i Hercegovine
TUZLANSKI KANTON
Javna ustanova Osnovna škola "Živinice Gornje"
Živinice Gornje - ŽIVINICE
Sve ispisano u koncentričnim krugovima oko grba Tuzlanskog kantona, koji se nalazi u sredini pečata.

70/09

"Službene novine Tuzlanskog kantona", broj: 3/2009. od 27. ožujka 2009. godine

SADRŽAJ

SKUPŠTINA

95. Odluka o davanju suglasnosti, broj: 01-02-25-4/09 od 11. 02. 2009. godine	145	i drugih nesreća u Tuzlanskom kantonu za period 2008-2012. godine, broj: 01-02-821-4/09 od 11. 02. 2009. godine	203
96. Odluka o utvrđivanju Mreže zdravstvene djelatnosti primarne zdravstvene zaštite u Tuzlanskom kantonu, broj: 01-02-820-4/09 od 11. 02. 2009. godine	145	100. Program razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća u Tuzlanskom kantonu za period 2008-2012. godine	203
97. Odluka o usvajanju Strategije razvoja Poljoprivrede u Tuzlanskom kantonu za period 2009-2013. godine, broj: 01-02-822-4/09 od 11. 02. 2009. godine	153	101. Odluka o usvajanju Programa razvoja športa u Tuzlanskom kantonu do 2012. godine, broj: 01-02-26-4/09 od 11. 02. 2009. godine	257
98. Strategija razvoja poljoprivrede u Tuzlanskom kantonu za period 2009-2013. godine	153	102. Program razvoja športa do 2012. godine	259
99. Odluka o usvajanju Programa razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih	153	OGLASNI DIO	
		70. Oglas o oglašavanju pečata nevažećim JU OŠ "Živinice Gornje" Živinice	268